

Henryk Sienkiewicz

U PUSTINJI I PRAŠUMI

Preveo Iso Velikanović

1.

– Znaš, Nella – reče Stasio Tarkowski maloj Engleskinji – da su jučer došli redarstvenici i uhapsili ženu nadzornika Smaina i njegovo troje djece: onu Fatimu koja je već nekoliko puta dolazila u ured tvom i mom ocu.

A mala, Nella kao slika lijepa, uzdigne svoje zelenkaste oči prema Stasiju i zapita napola u čudu, a napola u strahu:

– Jesu li je odveli u zatvor?

– Ne, ali joj nisu dopustili da putuje u Sudan. Došao je činovnik koji će je nadzirati, da se ni za korak ne makne iz Port Saida.

– A zašto?

Stasio, koji je navršavao četrnaestu godinu i koji je veoma volio svoju osmogodišnju prijateljicu, ali je s njom postupao kao s malim djetetom, odgovori sa samosvjesnim izrazom na licu:

– Kad budeš u mojim godinama, znat ćeš sve što se događa, i to ne samo ono što se događa uzduž kanala od Port Saida do Sueza, već i u čitavom Egiptu. Zar nisi ništa čula o Mahdiju?

– Čula sam da je ružan i neuljudan.

Dječak se sažalno osmjehne.

– Da li je ružan, ne znam. Sudanci smatraju da je lijep. Ali reći za čovjeka koji je toliko ljudi poubijao da je neuljudan, to može doista izustiti samo osmogodišnja djevojčica, kojoj suknjica seže dovde, jedva do koljena!

– Tatica mi je tako rekao, a tatica to zna najbolje.

– On ti je to tako zato rekao jer drukčije ne bi razumjela. Meni ne bi tako rekao. Mahdi je gori od čitavog krda krokodila. Razumiješ li? Dobrog li izraza "neuljudan"! Tako se govori malim bebama.

Ali opazivši kako se lice djevojčice zamračilo, zašuti, a zatim reče:

– Nella! Ti znaš da ti nisam htio učiniti nažao. Doći će vrijeme kad ćeš i ti imati četrnaest godina. To ti sasvim pouzdano obećajem.

– Aha! – odgovori ona i pogleda ga zabrinuto. – A ako Mahdi prije toga upadne u Port Said i ako me proždere?

– Mahdi nije ljudožder. On ne proždire ljude, već ih ubija, a neće ni upasti u Port Said. Ako to učini, pa sve da mu se prohtjedne i tebe ubiti, imao bi najprije sa mnom posla. Nakon ove tvrdnje Stasio tako značajno šmrknu da to nije moglo značiti ništa dobro za Mahdija, što Nellu sasvim umiri.

– Znam – odvrati ona. – Ti me ne bi dao. Ali zašto ne puštaju Fatimu iz Port Saida?

– Jer je Fatima Mahdijeva sestrična. Njezin muž Smain rekao je egipatskoj vladi u Kairu da će poći u Sudan, gdje boravi Mahdi, i da će isposlovati slobodu za sve Evropljane koji su pali u njegove ruke.

– Znači da je Smain dobar?

– Čekaj! Tvoj i moj tata, koji odlično poznaju Smaina, nemaju nikakva povjerenja u njega, pa su upozorili Nubar-pašu da se ne pouzdaje u njega. Ali vlada je privoljela da se Smain pošalje na put, i sada on, eto, boravi već pola godine kod Mahdija. Sužnji se ipak nisu vratili, već je naprotiv stigla iz Kartuma vijest da mahdijevci s njima sve okrutnije postupaju, da je Smain iznevjerio, pošto je od vlade izmamio novaca. Sasvim je prešao na stranu Mahdija, koji ga je imenovao emirom. Pripovijedaju da je Smain bio zapovjednik topništva u onoj strašnoj bici kad je pao general Hicks; a vele da je on naučio mahdijevce kako se barata topovima, što oni, kao divljaci, prije nisu znali. Smain se zalagao da izvuče ženu i djecu iz Egipta. Kad je Fatima, koja je bila upućena u Smainove namjere, htjela potajno umaknuti iz Port Saida, uhapsila ju je vlada skupa s djecom.

Razgovor se najednom prekine jer je Stasiova pozornost bila privučena jatom ptica koje su letjele od Echtumom-Faraga prema Menzaleh jezeru. Ptice su prilično nisko letjele. U prozračnom se uzduhu moglo točno vidjeti nekoliko pelikana s uvučenim vratovima kako polako mašu ogromnim krilima. Stasio poče odmah oponašati njihov let; zabaci glavu unatrag, stane mahati raširenim rukama po zraku i potrči dosta daleko po nasipu.

– Gledaj! Eno i plamenaca! – klikne odjednom Nella. Stasio se odmah zaustavi, jer su se doista iza pelikana, samo nešto više, vidjele dvije ptice, koje su nalikovale na dva velika purpurnocrvena cvijeta.

– Plamenci! Plamenci!

– Svako se veče vraćaju u svoja gnijezda na otocima – reče dječak. – Ah, da imam pušku!

– A zašto bi pucao u njih?

– Ženske to ne razumiju. Hajdemo dalje, možda ćemo ih još više vidjeti.

Nakon tih riječi prihvati on djevojčicu za ruku pa pođoše do prve kanalske luke u Port Saidu, a za njima pristane crnkinja Dinah, nekadašnja dadilja male Nelle. Išli su pokraj šume koja dijeli vode Menzaleh jezera od kanala, kojim je baš u taj čas prolazio veliki engleski parobrod. Parobrodom je upravljao kanalski pilot.

Približavala se večer. Sunce je još prilično visoko stajalo, ali se već sklanjalo prema protivnoj obali. Nad slanom se vodom kanala pružao zlatan sjaj i miješao se sa sjajem boja u paunskoj plaveti ustalasanih valova. Na arapskoj se obali protezala, dokle oko seže, žuta pješčana pustinja – tmurna, kobna, mrtva. Između ukočenog, staklenog neba i nepreglednog pijeska nije se vidio ni jedan trag živoga bića. Dok je još na kanalu vrio život, čamci vrvjeli na sve strane, zviždanje parobroda nadaleko razlijegalo, a po Menzaleh jezeru treptala suncem obasjana jata galebova i divljih pataka, tamo na arapskoj obali kao da se prostirala zemlja smrti. Tek kad je sunce zapadajući postajalo sve crvenije, počеше se pješčani krajevi ljubičasto prelijevati, kao ledina pod ješen u poljskim šumama.

Putem prema luci ugledaše djeca još nekoliko plamenaca, koje su njihove oči pratile sa smiješkom. Tada izjavi Dinah da Nella mora kući.

U Egiptu nakon dana, koji su i zimi obično vrući, dolaze veoma hladne noći. Budući da je na nježno Nellino zdravlje trebalo budno paziti, nije njen otac, gospodin Rawlison, dopuštao da se djevojčica poslije zalaza sunca zadržava kod vode. Krenuše zato prema gradu, gdje je na kraju, blizu kanala, stajala vila gospodina Rawlisona. Baš kad je sunce utonulo u more, prispješe oni pod krov. Ubrzo nakon toga stigne, na ručak pozvan, inženjer Tarkowski, Stasirov otac. Cijelo društvo s Nellinom učiteljicom, Francuskinjom gospođom Olivier, sjedne za stol.

Gospodin Rawlison, jedan od ravnatelja Kompanije Sueskoga kanala, i Vladyslaw Tarkowski, inženjer iste kompanije, živjeli su mnogo godina u najtješnjem prijateljstvu. Obojica bijahu udovci. Gospođa Tarkowska, rođena Francuskinja, umrla je pri Stasiovu rođenju, dakle pred više od trinaest godina, a Nellina je majka umrla od sušice u Heluanu, kad su djevojčici bile tri godine. Oba su udovca stanovala u Port Saidu, u susjedstvu, a viđali su se danomice u poslovnim stvarima. Zajednički ih je udes još više zbližio i učvrstio već prije sklopljeno prijateljstvo. Gospodin je Rawlison zavolio Stasija kao svoga rođenog sina, a gospodin bi Tarkowski u svako doba pošao i u vatru za malu Nellu. Iza svršenih dnevnih poslova najmiliji im otpočinak bijaše razgovor o djeci, njihovom odgoju i budućnosti. U razgovoru bi gospodin Rawlison obično hvalio odvažnost i valjanost dječakovu, dok se gospodin Tarkowski oduševljavao nježnošću i anđeoskim lišcem male Nelle. I jedno je i drugo bila istina. Stasio je bio malko umišljen i hvališa, ali je učio marljivo, a učitelji u engleskoj školi, koju je polazio u Port Saidu, smatrali su ga doista neobično nadarenim. A što se tiče odvažnosti i praktičnosti, to je on naslijedio od oca, jer je gospodin Tarkowski posjedovao te vrline i njima je ponajviše imao zahvaliti svoj sadašnji visoki položaj. Godine 1863. borio se neprekidno jedanaest mjeseci na ratnom polju. Bio je ranjen, zarobljen i osuđen na Sibir. Ali mu je pošlo za rukom da uzmakne iz dubine Rusije i pobjegne preko granice. Jednu je godinu proučavao hidrauliku, onda je dobio namještenje na kanalu, a nakon nekoliko godina, kad su upoznali njegovu vrsnoću, energiju i marljivost, ponudiše mu visoko mjesto nadinženjera.

Stasio se rodio na kanalu u Port Saidu, tu je odrastao i proveo gotovo četrnaest godina, pa su ga inženjeri, prijatelji njegova oca, nazivali zato sinom pustinje. Kasnije, kad je već pošao u školu, pratio je kadšto svoga oca ili gospodina Rawlisona, za vrijeme praznika i blagdana, na službenim putovanjima koja su obavezno morali poduzimati od Port Saida čak do Sueza, nadzirući radnje oko nasipa i dubljega iskopavanja kanala. Dječak je poznao svakoga inženjera i sve carinske činovnike, sve radnike, Arape i crnce. Zavlačio bi se u svaki kutić, znao bi osvanuti gdje mu se nitko nije nadao, odlazio bi na daleke izlete uzduž nasipa i vozio se ponekad prilično daleko čamcem po Menzaleh jezeru. Vozio se na arapsku obalu, uzjahao tamo konja ili, u oskudici konja, devu ili magarca, pa se igrao "divljega jahača" u pustinji – riječju, on je "dabrovao" kako reče gospodin Tarkowski, svuda i svagdje i provodio je svaki slobodan trenutak, kad nije imao školskih dužnosti, na vodi. Otac mu to nije branio, jer je znao da će veslanje, jahanje i stalan boravak na svježem zraku jačati dječakovo zdravlje i razvijati u njemu smisao za praktično. A Stasio je doista bio čvrst dječak i uzrasliji nego što obično bivaju dječaci njegovih godina. Dosta mu je bilo pogledati u oči i uvjeriti se da će prije pogriješiti suviškom smionosti, negoli kukavštinom, ako dođe u kakvu nepriliku. U četrnaestoj je godini bio jedan od najboljih plivača u Port Saidu, a to nije bilo malo, jer Arapi i crnci plivaju kao ribe. Pucajući iz karabinke maloga kalibra na divlje patke i egipatske guske, dobio je sigurnu ruku i sigurno oko. Sanjario je kako bi jednoga dana pošao u lov na velike životinje u središnjoj Africi, pa je zato tako željno slušao pripovijedanje Sudanaca, koji su radili na kanalu, a sukobili su se kadšto u svom zavičaju s velikim grabežljivcima i debelokošcima. Stasio je pri tome učio njihove jezike. Sueski je kanal trebalo uvijek popravljati, jer bi ga inače u godini dana zasuo pijesak s pustinja, što su se na obje strane prostirale. Veliko je Lessepsovo djelo tražilo neprekidnu marljivost i budnu pozornost. Do današnjega su se dana kretali jaki strojevi, a tisuće radnika, pod nadzorom vještih

inženjera, radilo je na produblivanju njegova korita. Danas, kad je djelo dovršeno, a strojevi usavršeni, dosta je mnogo manji broj, ali i taj je još uvijek znatan. Među radnicima su prevladavali urođenici, ali nije nedostajalo ni Nubijaca, Sudanaca, Somalijaca i različitih crnaca, koji prebivaju oko Bijeloga i Modrog Nila, tj. u krajevima koje je egipatska vlada zauzela prije Mahdijeva ustanka. Stasio je sa svima živio u prijateljstvu, a kako je strane jezike neobično lako učio, kao što to obično biva u Poljaka, upoznao je mnogo jezika, ne znajući ni sam kako i kada. Rođen u Egiptu, govorio je arapski kao pravi Arapin. Od Zanzibaraca, koji su ponajviše bili zaposleni kao ložači strojeva, naučio je, po čitavoj Africi prošireni, ki-svahili jezik, a mogao se čak sporazumjeti i s crncima iz plemena Dinka i Šilluk koji žive niže od Fašode na Nilu. Osim toga je vješto govorio engleski, francuski i poljski, jer je njegov otac, pravi rodoljub, brižno pazio da dječak zna svoj očinski jezik. Stasio je, dakako, sam tražio taj jezik najljepšim na svijetu i podučavao je poljski s uspjehom i malu Nellu. Jedino je nije mogao naučiti da mu ime Stasio ne izgovara "Steso". Kadšto je između njih radi toga dolazilo do nesuglasica, koje su, međutim, tek toliko trajale, dok se nisu djevojčici oči napunile suzama. Tada bi je "Steso" molio za oprost i ljutio se sam na sebe. Ipak je imao ružnu naviku da s omalovažavanjem govori o njezinim osam godina i da im pretpostavlja svoju ozbiljnu dob i svoje iskustvo. Tvrdio je da dječak koji će skoro navršiti četrnaestu godinu, iako baš nije posve odrastao, ipak nije više dijete, već je naprotiv sposoban za svakovrsna junačka djela, a osobito onda kada kroz njegove žile teče poljska i francuska krv.

Ništa nije žarčio želio nego da mu se jednoga dana pruži prilika za takva djela, a osobito kad bi time mogao zaštititi Nellu. Oboje su izmišljali najrazličitije opasnosti; Stasio bi morao odgovarati na njezina pitanja; na primjer, što bi on učinio kad bi kroz prozor došao u kuću krokodil, dugačak deset metara ili škorpion, velik kao pas. Oboje ni izdaleka nisu slutili da će grozna zbilja ubrzo nadmašiti sve njihove fantazije.

2.

Kod kuće su za stolom čuli radosnu vijest. Gospoda Tarkowski i Rawlison bili su pred nekoliko nedjelja pozvani kao inženjeri vještaci da pregledaju i ocijene radove, što su se izvodili u pokrajini El-Fajum, u okolici grada Medineta blizu Karoun jezera, na rijeci Jussef i na Nilu. Za taj posao je bilo potrebno otprilike mjesec dana. Budući da su božićni blagdani bili blizu, obojica odlučili su da se ne rastanu od djece, već da sa sobom povedu Stasija i Nellu u Medinet. Kad djeca čuše tu novost, umalo ne iskočiše iz kože od veselja. Dotad su poznavali gradove što leže uz kanal, i to Ismailiju i Suez, a s one strane kanala Aleksandriju i Kairo, gdje su posjetili velike piramide i sfingu. Ali to su bili kratki izleti, dok je za ekspediciju u Medinet-el-Fajum trebao čitav dan puta željeznicom uz Nil prema jugu, a onda od El-Wasta na zapad prema Libijskoj pustinji. Stasio je poznao Medinet po pripovijedanju mladih inženjera i putnika, koji su polazili onamo u lov na razne vodene ptice, a i na pustinjske vukove i hijene. Znao je da je to velika oaza koja leži na lijevoj obali Nila, ali nije izvrnuta poplavama jer ima svoj posebni vodeni sistem natapanja, koji čini Karounsko jezero, Bahr-Jussef i cijela mreža malih kanala. Oni, koji su vidjeli tu oazu, govorili su da taj kraj čini posebnu cjelinu, pa, mada pripada Egiptu, ipak je odijeljen od njega pustinjom. Samo rijeka Jussef veže, takoreći, plavom, tankom

vrpcom taj kraj s dolinom Nila. Obilje vode, plodnost zemlje i bujna vegetacija, učiniše od ovoga kraja zemaljski raj, a prostrane ruševine grada Krokodilopolisa mame stotine radoznalih putnika. Ali Stasio se najviše radovao obalama Karounskog jezera s jatima ptica i hajkama na vukove u pustinjskim brežuljcima Guebel-el Sedmenta.

No njegovi su praznici počinjali tek za nekoliko dana, a kako je pregled radova bio hitan, nisu očevi mogli gubiti vrijeme, pa se složise da će odmah otputovati, a djeca će krenuti s gospodom Olivier nedjelju dana kasnije. I Nella i Stasio voljeli bi krenuti na put odmah, no Stasio se nije usudio to tražiti. Počeli su umjesto toga ispitivati za različite stvari o putu. S novim provalama radosti primiše vijest da neće stanovati u neudobnim hotelima, što ih drže Grci, već u šatorima, što ih dobavlja Cookovo putničko društvo. Tako obično rade putnici koji polaze iz Kaira na podulji boravak u Medinet. Cook daje šatore, poslugu, kuhare, konje, magarce, deve, namirnice, vodiče, pa putnik ne treba da se ni za što brine. To je doduše dosta skup način putovanja, ali inženjeri Tarkowski i Rawlison nisu se morali na to obazirati, jer je sve troškove plaćala egipatska vlada, koja ih je kao stručnjake pozvala da prośude i pregledaju radove oko kanala. Nelli, koja je više od ičega na svijetu voljela jahati na devu, obeća otac da će dobiti posebnu grbavu jahaću devu, na kojoj će s gospodom Olivier ili s Dinahom, a kadšto i sa Stasiom ići u obližnju okolicu pustinje i do Karounskog jezera. Gospodin Tarkowski obeća Stasiu da će mu jednom noću dopustiti poći na vukove i da će, ako dobije dobru školsku svjedodžbu, dobiti pravu englesku pušku i sav lovcu potreban pribor. Budući da je Stasio bio siguran da će imati dobre ocjene, počeo je odmah smatrati sebe posjednikom puške i obećavao je sam sebi da će s njom napraviti razna čudesna i znamenita djela.

Uz ovakve je planove i razgovore prošao ručak. Najmanje oduševljena budućim putem je bila gospođa Olivier, koja se nije rado micala iz udobne vile u Port Saidu i koja se prestrašila na pomisao da će nekoliko nedjelja prebivati u šatoru, a osobito da će praviti izlete na devama. Imala je već nekoliko puta prilike tako putovati, kako to obično čine od radoznalosti svi Europljani koji žive u Egiptu, a uvijek su ti pokušaji završavali s neuspjehom. Jednom se deva prije vremena digla, dok još nije pravo sjela u sedlo, i zbog toga se strovalila preko devine grbe na zemlju. Drugom ju je prilikom deva, nenavikla na lak korak, tako protresla te nije dva dana mogla doći k sebi. Riječju, dok je Nella iza dvije ili tri vožnje, što ih joj je dopustio gospodin Rawlison, tvrdila da nema ništa ugodnije na svijetu, dotle su gospođi Olivier ostale samo neugodne uspomene u sjećanju. Govorila bi da je dobra vožnja za Arape ili za takvu mrvicu kao što je Nella, koja se ne može jače prodrmati od muhe što sjedi na devinoj grbi, ali da nije za ozbiljne osobe i ne baš osobito lake, koje imaju sklonost prema nesnosnoj morskoj bolesti.

Ali što se tiče Medinet-et-Fajuma bojala se i zbog drugih razloga. U Port Saidu, kao i u Aleksandriji, Kairu i u cijelom Egiptu, govorilo se samo o Mahdijevu ustanku i okrutnostima derviša. Gospođa Olivier, ne znajući točno gdje se Medinet nalazi, uznemirivala se nije li to suviše blizu mahdistima, pa napokon poče zapitkivati gospodina Rawlisona o tome.

Ali on se samo nasmiješi i reče:

- Mahdi opsjeda ovaj čas Kartum, u kojem se brani general Gordon. Zna li vi, gospođo, kako je daleko od Medineta do Kartuma?
- Pojma nemam o tome.
- Tako po prilici kao odavde do Sicilije – ras-tumači gospodin Tarkowski.

– Tako po prilici – potvrdi Stasio. – Kartum leži tamo gdje se sastaje Bijeli Nil s Modrim. Od njega nas razdvaja ogroman prostor Egipta i cijela Nubija.

Htjede još dometnuti da će on biti uz nju sa svojom puškom pa makar Medinet bio bliže onim zemljama koje je zahvatio ustanak, ali zašuti sjetivši se da ga je otac već više puta ukorio radi ovakvog hvalisanja.

Stariji ipak počеше razgovarati o Mahdiju i o ustanku, jer je to bila najvažnija stvar koja se ticala Egipta. Vi–jesti iz Kartuma bijahu loše. Divlje su čete opsjedale grad već drugi mjesec; vlade, egipatska i engleska pos–tupale su polagano. Pomoć je na jedvite jade krenula i svi su se pribojavali da će uza svu slavu, junaštvo i sposobnost Gordona ipak taj važni grad pasti u ruke. Tako je mislio i gospodin Tarkowski, koji je sumnjao kako Engleska potajno želi da Mahdi otme Sudan Egiptu, pa da ga kasnije uzme Mahdiju i učini od tog ogromnog kraja engleski posjed. No ipak gospo–din Tarkowski nije svoje sumnje izrazio gospodinu Rawlisonu, ne želeći vrijeđati njegove patriotske osjećaje.

Potkraj ručka poče Stasio zapitkivati zašto je engleska vlada zauzela sve zemlje koje leže južno od Nubije, tako: Kordofan, Darfur i Sudan sve do Albert-Nyanze, i time otela slobodu tamošnjim žiteljima. Gospodin Rawlison odluči da mu rastumači kako je to zato tako jer je egipatska vlada sve što je činila radila prema uputi Engleske, koja je protegla protektorat nad Egiptom i zapravo njime vladala kako je htjela.

– Egipatska vlada nije tamo nikome otimala slobodu – reče – ali ju je stotinama tisuća, a možda i mili–junima ljudi povratila. U Kordofanu, Darfuru i u Sudanu nije u posljednje vrijeme bilo neovisnih država. Tek je ponegdje prisvajao kakav mali vladar sebi prava na neke zemlje i otimao ih silom protiv volje žitelja. Uglavnom su te zemlje bile nastanjene plemenima arapskih crnaca, odnosno ljudima čijim je žilama tekla krv obaju plemena. Ta su plemena živjela u neprekidnom ratu. Napadali su jedni druge i otimali konje, deve, ro–gato blago, a prije svega robove. Najgori bijahu trgovci, koji su polazili zbog slonove kosti i robova. Oni su u neku ruku činili poseban razred ljudi, kojemu su pripadale gotovo sve poglavice plemena i imućniji trgovci. Oni su zalazili duboko u unutrašnjost Afrike grabeći svuda slonove kljove i hvatajući tisuće ljudi i muškaraca, žena i djece. Tom su prilikom uništavali sela i naselja, pustošili polja, prolijevali rijeke krvi i bez milosrđa ubi–jali sve koji im se opirahu. Južni dijelovi Sudana, Darfura i Kordofana, kao i krajevi uz gornji Nil, opustješe sve do jezera, u nekim krajevima gotovo posvema. Ali arapske su se bande zalijetale sve dalje pa je već cijela srednja Afrika postala zemljom suza i krvi. A evo je sada Engleska, koja posvuda progoni trgovce robova, pri–voljela da egipatska vlada zauzme Kordofan, Darfur i Sudan. To je bio jedini način kako bi se oni grabežljivci prisilili da se okane te ogavne trgovine, i jedini način da ih se zadrži na uzdi. Nesretni crnci odahnuše, napadi i grabež prestadoše, a ljudi počеше živjeti bar u kakvoj–takvoj sigurnosti. No, očito se ovakvo stanje stvari nije sviđalo trgovcima, pa se među njima pojavio Mohamed-Ahmed, danas zvan Mahdi, koji je počeo pozivati u sveti rat, pod izlikom da u Egiptu propada prava Muhamedova vjera, te se svi složno latiše oružja. I tako je planuo ovaj strašni rat u kojem, barem zasad, vrlo loše prolaze Egipćani. Mahdi je u svim bitkama potukao vladinu vojsku, zauzeo Kordofan, Darfur i Sudan. Nje–gove čete opsjedaju sada Kartum i prodiru na sjever sve do granica Nubije.

– A mogu li doprijeti i do Egipta? – zapita Stasio.

– Ne mogu – odgovori gospodin Rawlison. – Ma-hdi doduše navješćuje da će se zaratiti s cijelim svijetom, ali to je divljak koji nema ni o čemu pojma. Egipat neće osvojiti nikada jer to ne bi dopustila Engleska.

– Ali ako ipak bude egipatska vojska potpuno poražena?

– Onda će doći engleska vojska koju još nitko ni-kada nije pobijedio.

– A zašto je Engleska dopustila Mahdiju da osvoji tolike zemlje?

– Kako znaš da je dopustila? – zapita gospodin Rawlison. – Engleska se nikada ne žuri, jer je vječna.

Dalji razgovor prekine sluga – crnac, koji najavi da je došla Smainova Fatima, pa moli da je saslušaju.

Žene se na istoku gotovo isključivo bave kućnim poslovima, te rijetko izlaze iz harema. Samo siromašnije polaze na trg ili rade po poljima, tako žene fellaha, tj. egipatskih seljana. Ali i one tada zastiru lice. Mada u Sudanu, odakle potječe Fatima, nije takav običaj, i mada je već prije dolazila u ured gospodina Rawlisona, ipak je njezin dolazak, osobito u to kasno doba i u privatnu kuću, izazvao čuđenje.

– Saznat ćemo nešto novo o Smainu – reče gospo-din Tarkowski.

– Da – odgovori gospodin Rawlison i uputi slugu da uvede Fatimu.

Začas uđe visoka mlada Sudanka s posve nezastrtim licem, vrlo tamne puti, prekrasnih, premda divljih i malko mrkih očiju. Ušavši padne ničice, a kad joj gospo-din Rawlison naloži da ustane, digne se, ali ostane na koljenima.

– Sidi – reče – blagoslovio Alah tebe, tvoje po-tomstvo, tvoj dom i tvoja stada!

– Što želiš? – zapita inženjer.

– Samilost, spas i pomoć u nesreći, gospodine! Zatvorena sam u Port Saidu i propast prijete meni i mojoj djeci.

– Veliš da si zatvorena, a ipak si mogla doći ovamo, i to još noću.

– Dovedoše me amo redarstvenici, koji danju i noću čuvaju moju kuću, pa znam da im je zapovjedbno da nam doskora poodsijecaju glave.

– Govori kao razumna žena! – prihvati, slegnuvši ramenima, gospodin Rawlison. – Nisi u Sudanu već u Egiptu, gdje nikoga ne ubijaju bez suda. Možeš, dakle, biti sigurna da ni vlas neće pasti s glave ni tebi ni tvojoj djeci.

Ali ona ga poče moliti da se još jednom zauzme za nju kod vlade i da joj izradi dopuštenje da otputuje k Smainu:

– Englezi su tako veliki kao ti, gospodine – go-vorila je – oni sve mogu. Vlada u Kairu misli da je Smain izdajica, ali to nije istina! Jučer su bili kod mene arapski trgovci koji su došli iz Suakina, a prije su ku-povali gumu i slonovu kost u Sudanu, pa mi javiše da Smain leži bolestan u El-Fašeru i da me zove da dođem s djecom da ih blagoslovi...

– Sve si ti to samo izmislila, Fatima – prekine je gospodin Rawlison.

Ali ona se poče kleti Alahom da govori istinu, a zatim reče, ako ozdravi Smain, da će bez sumnje iskupiti sve kršćanske zarobljenike, a ako umre, onda će ona kao rođakinja vođe derviša lako moći dospjeti do njega i postići sve što bude htjela. Neka joj samo dopuste da ode, jer joj se srce u prsima steže od čežnje za mužem. Što je ona, nesretna žena, skrivila vladi i kedivu? Je li to njezina krivnja i može li biti odgovorna zato što je rođakinja derviša Mohameda-Ahmeda?

Fatima nije smjela pred Englezima nazvati svoga rođaka Mahdijem, jer to znači: otkupitelj svijeta. Znala je da ga egipatska vlada smatra buntovnikom i zli-kovcem.

Udarajući neprestano čelom i zazivajući nebo za svjedoka svoje nevinosti i nesreće, dade

se u plač i poče tužno naricati, kako to čine žene na istoku, kad izgube muža ili sina. Zatim se opet baci licem na zemlju, zapravo na sag kojim bijaše pod pokrit – i čekaše šuteći.

Nella, koja je već bila malko pospana potkraj ručka, razbudi se posve, a kako je bila dobra srca, prihvati oca za ruku i ljubeći je nekoliko puta uze moliti za Fatimu:

– Pomozi joj, tatice! Pomozi joj!

Fatima pak, jamačno razumijevajući engleski, oglasi se posred jecanja ne mičući lice od saga:

– Blagoslovio te Alah, rajski cvijete, naslado Omajeva, zvijezdo bez ljage!

Mada je Stasio u duši bio velik protivnik mahdista, ipak je i njega ganula molba i Fatimin bol. A povrh toga se i Nella zauzimala za nju, a on je napokon uvijek pristajao uz ono što je Nella htjela, pa se iza kratkoga vremena oglasi kao da govori za sebe, ali tako da ga čuju svi.

– Da sam ja vlada, dopustio bih Fatimi da ode.

– No budući da ti nisi vlada – odgovori mu gospođin Tarkowski – bolje ćeš učiniti da se ne miješaš u ono što nije za tebe.

I gospodin Rawlison bio je milosrdna srca, pa je shvaćao Fatimin položaj, no u njezinim ga riječima taknuše neke stvari, koje su mu se činile čistom laži. Imajući gotovo svaki dan veze s carinom u Izmailiji, dobro je znao da u posljednje vrijeme nisu kanalom prolazili nikakvi tovari gume ni slonove kosti. Trgovina je tom robom skoro posvema zapela. A i arapski se trgovci nisu mogli vraćati iz El-Fasera, grada koji se nalazi u Sudanu, jer mahdisti već početka nisu k sebi puštali trgovce, a one koje su mogli uhvatiti, oplijenili bi i zadržali u ropstvu. Bilo je zato gotovo sigurno da je pripovijest o Smainovoj bolesti laž.

No budući da su Nelline očice neprestano moleći gledale u taticu, reče on nakon stanke, da ne rastuži djevojčicu, Fatimi ovo:

– Fatima, pisao sam već vladi prema tvojoj molbi, ali bez uspjeha. A sada slušaj. Sutra ću s ovim ovdje inženjerom, što ga ti gledaš, krenuti u Medinet-el-Fajum. Usput ćemo se zadržati jedan dan u Kairu, jer kediv želi da se s nama porazgovori o kanalima što vode od Bahr-Jussefa, i dat će nam upute. Za vrijeme razgovora potruditi ću se da mu spomenem tvoju stvar i da ishodim njegovo pomilovanje za tebe. Ali učiniti ne mogu više ništa i ne obećajem.

Fatima se digne i ispruživši obje ruke u znak zahvalnosti uzvikne:

– Dakle sam spašena!

– Nemoj Fatima! – odgovori gospodin Rawlison. – Nemoj govoriti o spasenju, jer sam ti već rekao da smrt ne prijete ni tebi ni tvojoj djeci. A hoće li kediv ipak dopustiti da otputuješ, to ne jamčim, jer Smain nije bolestan, već je izdajica koji je pokupio vladine novce i ne misli na otkupljivanje Mohamed-Ahmedovih zarobljenika.

– Smain je nevin, gospodine, on leži u El-Fašeru – ponavljala je Fatima – no ako je on doista vladu iznevjerio, onda evo prisizhem pred tobom, koji si moj dobrotvor, da ću, ako mi dopustite da otputujem, dotle moliti Mohameda-Ahmeda dok ne izmolim vaše zarobljenike.

– Dakle dobro! Obećavam ti još jednom da ću se kod kediva zauzeti za tebe.

Fatima se počne klanjati.

– Hvala ti, Sidi! Ti ne samo da si moćan već si i pravedan. A sada te još molim, dopusti nam da ti služimo kao robovi.

– U Egiptu ne može nitko biti rob – odgovori gospodin Rawlison sa smiješkom. – Posluge imam dosta, a tvoje usluge ne trebam ni zato jer ćemo, kako ti rekoš, svi otputovati u Medinet i možda ćemo tamo ostati sve do Ramazana.

– Znam, gospodaru, jer mi je to rekao nadglednik Kadigi, a ja sam, saznajući to, došla ne samo da te zamolim za pomoć već i da ti rekнем da su dva čovjeka moga dangalskog plemena, Idris i Gebhr, vođiči deva u Medinetu i da će udariti pred tobom čelom o zemlju, u znak poštovanja čim dođeš, žrtvujući na tvoju zapovijed sebe i svoje deve.

– Dobro, dobro – odgovori direktor – ali to je Cookov posao, a ne moj.

Fatima, poljubivši ruke obojici inženjera i djeci, iziđe blagosiljajući osobito Nellu. Dva su gospodina neko vrijeme šutjela, a tada reče Rawlison:

– Jadna žena... ali laže, kako samo na istoku znaju lagati, čak se i u njezinim riječima zahvalnosti osjećaju neka lažljiva usta.

– Bez sumnje – odgovori gospodin Tarkowski – ali je opet istina da vlada nema prava zadržavati je u Egiptu, bio Smain izdajica ili ne bio, jer ona nije odgovorna za muža.

– Vlada ne dopušta sada ni jednom Sudancu da otputuje bez posebnog dopuštenja u Suakin ili u Nubiju, dakle odredba ne pogađa samo Fatimu. U Egiptu ih ima mnogo, jer dolaze ovamo zbog zarade, a među njima ih ima i priličan broj koji pripadaju dangalskom plemenu, to jest onome iz kojega potječe Mahdi. Tako su, na primjer, iz tog plemena, osim Fatime i Kadigija, i ona dva vođiča deva u Medinetu. Mahdisti zovu Egipćane Turcima i ratuju s njima, ali i među ovdašnjim bi se Arapima našlo mnogo Mahdijevih pristaša koji bi rado utekli k njemu. Među njih treba uračunati sve fanatike, sve stare pristaše Arabi-paše i mnogo ljudi iz najsiromašnijih slojeva. Oni zamjeraju vladi što se potpuno podvrgla engleskom utjecaju, tvrdeći da zbog toga trpi i vjera. Tko zna koliko ih je već uteklo preko pustinje zaobilazeći obični morski put preko Suakina, pa je zato vlada, saznajući da i Fatima hoće umaknuti, naložila da je čuvaju. Samo će se za nju i za njenu djecu – jer su u srodstvu sa samim Mahdijem – možda moći dobiti u zamjenu zarobljenici.

– Zar su doista u Egiptu niži slojevi skloni Mahdiju?

– Mahdi ima pristaša čak i u vojsci, koja se možda baš zbog toga tako loše bori.

– Ali kako mogu Sudanci pobjeći kroz pustinju? Ta to su tisuće milja?

– A ipak su tim putem dopremali robove u Egipat.

– Mislim da Fatimina djeca ne bi podnijela takav put.

– Zato ga hoće skratiti i krenuti morem do Suakina. Svakako je to nesretna žena.

Na tome se razgovor završio.

Dvadeset sati nakon toga "nesretna žena" brižno se zaključala u kući sa sinom nadglednika Kadigija. Šaputala mu je namrštenih obrva i tmurnog pogleda:

– Kamise, sine Kadigije, evo ti novci! Još ćeš danas poći u Medinet i predat ćeš Idrisu ovaj spis, što ga je na moju molbu njemu napisao sveti derviš Ballali... Djeca ovih mehendija dobra su, ali ako ne dobijem dopuštenje za put, onda nema drugog načina. Znam da me nećeš izdati... Zapamti da i tvoj otac također potječe od dangalskog plemena u kojem se rodio veliki Mahdi.

3.

Obadva su inženjera otputovala sutradan noću u Kairo, gdje su morali posjetiti engleskog veleposlanika i doći na audijenciju potkralju. Stasio je računao da će ih to zadržati dva

dana i pokazalo se da mu je račun bio valjan, jer je trećega dana navečer primio od oca, već iz Medineta, ovaj brzjav: "Šatori su spremni. Krenite čim započnu tvoji praznici. Obavijesti Fatimu po Kadigiju da nismo ništa mogli za nju isposlovati..." Sličan je brzjav primila i gospođa Olivier, koja je odmah započela uz pomoć crkinje Dinah spremati sve potrebno za put.

Čim to djeca vidješe, obradovaše im se srca. Ali odjednom se dogodi nešto, što je poremetilo sva predviđanja, pa je moglo i posvema spriječiti putovanje. Onaj dan, kad započеше Stasiovi zimski praznici, a uoči polaska na put, ugrize gospođu Olivier škorpion dok je drijemala popodne u vrtu. Ove otrovne životinje nisu u Egiptu obično jako opasne, ali ovaj je put ujed mogao biti izuzetno poguban. Škorpion je puzao po gornjem naslonu platnenoga stolca i ubo gospođu Olivier u vrat, baš u času kad ga je pritisnula glavom, a kako je prije toga болоvala od vrbanca, prijetila je opasnost da će se bolest obnoviti. Pozvaše smjesta liječnika, koji je međutim došao tek nakon dva sata jer je bio zaposlen na drugom mjestu. Vrat, a i lice bili su već natečeni, a iza toga se javila groznica s poznatim znacima otrovanja. Liječnik izjavi da uz ovakve prilike ne može biti govora o putovanju i naloži da bolesnica legne u postelju. Tako je djeci prijetila mogućnost da će praznike provesti kod kuće. Nella je, osobito u prvim trenucima, više mislila na boli svoje učiteljice, negoli na propale radosti u Medinetu. Samo bi se u zakucima znala rasplakati na pomisao da neće vidjeti oca prije no što prođe nekoliko tjedana. Stasio nije odmah shvatio ovaj slučaj pa je ponajprije odaslao brzjav ocu, a zatim i pismo s pitanjem što da čine. Odgovor je došao za dva dana. Gospodin se Rawlison najprije sporazumio s liječnikom i doznajući od njega da je najveća opasnost već prošla, pa da se ne bi moglo gospođi Olivier dopustiti da otputuje iz Port Saida jedino zbog straha da se ne bi povratio vrbanc, on je odredio da se u prvom redu pazi na nju. Tek zatim dopusti djeci da krenu na put s Dinahom. Ali budući da Dinah, uza svu privrženost prema Nelli, ne bi znala što će i kamo će na željeznici i u hotelima, za vrijeme puta trebao je biti Stasio vođa i blagajnik. Lako je shvatiti kako je bio ponosan na tu svoju ulogu i kakvim je viteškim žarom jamčio maloj Nelli da joj ni vlas neće pasti s glave, kao da je put u Kairo i u Medinet doista spojen s kakvim poteškoćama ili opasnostima.

Sve su pripreme još prije bile završene pa zato djeca krenuše istog dana kanalom do Izmailije, a od Izmailije željeznicom do Kaira, gdje su trebali prenoćiti, a sutradan krenuti u Medinet. Polazeći iz Izmailije, vidješe jezero Timsah koje je Stasio već otprije poznao jer ga je inženjer Tarkowski – u slobodnim trenucima strastven lovac – vodio kadšto sa sobom u lov na vodene ptice. Put je dalje vodio uzduž Vadi-Tumilata, tik uz kanal slatke vode koji vodi od Nila do Izmailije i Sueza. Taj je kanal prokopan još prije Sueskoga, jer inače radnici, koji su provodili u život veliko Lessepsovo djelo, ne bi imali vode za piće. No taj je prokop imao još i drugu korisnu stranu. Kraj, koji je prije bio jalova pustinja, nanovo je procvjetao jer je kroz njega tekla snažna i životvorna struja slatke vode. Djeca su mogla kroz vagonski prozor s lijeve strane vidjeti i široki pojas zelenih livada po kojima su pasli konji, deve i ovce, te obrađena polja, koja su se prelijevala kukuruzom, prosom, halfom, i još nekim drugim travama za hranu raznovrsnoj stoci. Nad obalom su se kanala vidjeli zdenci; u obliku velikih točkova opterećenih vedrima, ili u obliku običnih đermova. Radnici felasi vodu su proizvodili po njivama ili razvozili u buradi na kolima, u koja su bili upregnuti bivoli. Nad zimskim se žitom talasali golubovi, a kadšto bi prhнула čitava jata prepelica. Uz obalu kanala

ozbiljno su šetale rode i ždralovi. U daljini, nad glinenim kolibama felaha, uzdizale su se kao perjanice krošnje datulovih palmi.

Naprotiv, prema sjeveru, od željezničke pruge protezala se prava pustinja koja nije bila nimalo slična onoj što se prostirala s druge strane Sueskog kanala. Ona je izgledala kao ravno morsko dno s kojega je nestalo vode, a ostao samo nabrani pijesak; ovdje je opet pijesak bio više žut, kao nasut u velike gomile, postrance pokrivene džbunovima sivoga bilja. Između tih gomila, koje su se ponegdje dizale kao visoko gorje, ležale su prostrane doline, posred kojih su se od vremena do vremena mogle vidjeti karavane kako putuju. S prozora vagona mogla su djeca vidjeti natovarene deve kako idu u dugom nizu, jedna za drugom, pješćanim prostorom. Pred svakom je devom išao Arapin u crnom platu i s bijelim turbanom na glavi. Mala se Nella sjeti slika iz Biblije, što ih je kod kuće gledala, a koje prikazuju izraeličane kako ulaze u Egipat u vrijeme Josipovo. Bile su baš ovakve. Nažalost nije mogla dobro promotriti karavanu jer su s te strane vagona uz prozore sjedila dva engleska časnika i zastirala joj pogled.

Tek što je to rekla Stasiju, obrati se on veoma ozbiljna lica časnicima i reče položivši prst uz šešir:

– Džentlmeni, ne biste li dali mjesta ovoj maloj gospođici koja želi vidjeti deve?

Oba časnika prihvaćaju s istom ozbiljnošću prijedlog i jedan od njih ne samo da je dao mjesta znatizeljnoj Nelli već ju je podigao i postavio na sjedalo uz prozor.

A Stasio započne predavanje:

– Ovo je stara zemlja Goshen koju je faraon dao Josipu za njegovu braću izraeličane.

Nekoć, još u starom vijeku, protjecao je tuda kanal slatke vode, pa je ovaj novi samo pregradnja staroga. Ali kasnije je ovaj propao i kraj je opustio. Sada zemlja opet postaje plodna.

– Kako to džentlmen znade? – zapita jedan časnik.

– U mojim se godinama takve stvari znaju – odvrati Stasio – a osim toga nam je nedavno profesor Sterling predavao o Vadi-Tumilatu.

Mada je Stasio vrlo vješto govorio engleski, ipak je njegov ponešto drukčiji naglasak svratio pozornost drugoga časnika, koji zapita:

– A zar mali džentlem nije Englez?

– Gospođica Nella je mala. Nad njom mi je njezin otac povjerio pasku na putu, a ja nisam Englez, već Poljak i sin inženjera na kanalu.

Časnik se nasmiješi čuvši odgovor žestokoga dječaka i reče:

– Veoma štujem Poljake. Pripadam konjaničkoj pukovniji koja se u doba Napoleona više puta borila s poljskim ulanima i ta predaja je na diku i ponos cijele pukovnije.

– Drago mi je što sam vas upoznao – odgovori Stasio.

Razgovor se dalje lako razvijao pa su se časnici dobro zabavljali. Pokazalo se da obojica putuju također iz Port Saida u Kairo, gdje se trebaju sastati s engleskim veleposlanikom i primiti konačne upute o dugotrajnom putu koji ih je doskora čekao. Mlađi je bio vojni liječnik, a onaj koji je razgovarao sa Stasiom, kapetan Glen, trebao je prema odredbi svoje vlade putovati iz Kaira preko Sueza u Mombasu i primiti upravu cijeloga kraja, što se veže uz tu luku i pruža čak i u nepoznatu zemlju Samburu. Stasio, koji je vrlo rado čitao putopise o Africi, znao je da Mombasa leži nekoliko stupnjeva iza ekvatora i da su zemlje dalje od obale, mada se ubrajaju u sferu engleskih interesa, zapravo slabo poznate, posvema divlje, pune slonova, žirafa, nosoroga, bivola i raznih vrsta antilopa na koje nailaze uvijek ekspedicije: i vojničke, i misionarske, i trgovačke. Iz dna je srca zavidio

kapetanu Glenu i obećavši da će ga posjetiti u Mombassi i poći s njim u lov na lavove ili bivole.

– Dobro, ali molim da dođete s ovom malom gospođicom – odgovori smijući se kapetan Glen i pokaže na Nellu koja je baš taj čas otišla od prozora i sjela uz njega.

– Gospođica Rawlison ima oca – odgovori Stasio – a ja sam samo na putu njezin zaštitnik.

Nato se živahno okrene drugi časnik i zapita:

– Rawlison? Nije li to jedan od direktora na kanalu, pa ima i brata u Bombayu?

– U Bombavu živi moj stric – odgovori Nella dižući uvis svoj prstić.

– Tvoj je, dakle, stric oženjen mojom sestrom. Ja se zovem Clary. Onda smo rođaci i doista se radujem što sam te našao i upoznao, mala mila ptičice.

I doista se liječnik obradovao. Pripovijedao je da se odmah nakon dolaska u Port Said raspitivao za gospođina Rawlisona, ali mu u uredu ravnateljstva rekoše da je oputovao. Izrazio je svoje žaljenje što brod, kojim će krenuti s Glenom u Mombassu, polazi iz Sueza već za nekoliko dana pa zato neće moći skoknuti u Medinet.

Zamoli samo Nellu da pozdravi oca i obeća da će joj pisati iz Mombasse. Oba se časnika sada stadoše zabavljati s Nellom pa je Stasio ostao malko postrance. No zato su se na svim postajama vidale mandarine, svježe datule, pa čak i izvrsna medovina. Osim Stasija i Nelle iskoristila je tu zgodu i Dinah, koja se, pored svih svojih dobrih strana, odlikovala i neobičnom lakomošću.

Tako je djeci brzo prošao put do Kaira. Na rastanku poljubiše časnici ručice i glavicu Nelli, a Stasiju stisnuše desnicu. Tom prilikom kapetan Glen, kojemu se vrlo svidio odlučni dječak, reče napola u šali, a napola ozbiljno:

– Slušaj, dječčače! Tko zna gdje se, kada i u kakvim prilikama možemo još sresti. Ali zapamti da se uvijek možeš osloniti na moju pomoć.

– Na isti način! – odgovori Stasio naklonivši se vrlo dostojanstveno.

4.

Gospodin Tarkowski kao i gospodin Rawlison, koji je više od svoga života volio svoju malu Nellu, veoma se obradovaše dolasku djece. Mladi je par također radosno pozdravio očeve, ali se odmah počeo ogledavati po šatorima, koji su iznutra bili već potpuno uređeni i pripravljeni za dolazak milih gostiju. Vidješe da su šatori krasni, dvostruki, podstavljeni jedni plavim, a drugi crvenim flanelom, prostrti čohom i prostrani kao velike sobe. Društvo, kojem je stalo do dobrog suda visokih činovnika Kanalske kompanije, uložilo je sav trud da im bude dobro i udobno. Gospodin se Rawlison na početku pobojavao hoće li dulji boravak pod šatorom naškoditi Nellinom zdravlju, pa ako je na to ipak pristao, učinio je to samo zbog toga što su se u slučaju nepogode uvijek mogli preseliti u hotel. Ali sada, pregledavši sve točno na mjestu, uvjerio se da će dani i noći provedeni na svježem zraku sto puta više prijati njegovoj jedinici, negoli boravak u zagušljivim sobama gradskih hotela. Usto je bilo i prekrasno vrijeme. Medinet, ili El-Medine, opasan pješćanim brežuljcima Libijske pustinje, ima klimu mnogo bolju od Kaira i ne zove se zalud "zemljom ruža". Zbog zaštićenoga položaja i obilja vlage u zraku nisu tamo noći ni izdaleka tako hladne kao u drugim dijelovima Egipta. Zima je upravo divna, a sa studenim počinje baš najbujniji razvoj vegetacije. Datulove palme,

masline, kojih u Egiptu inače ima malo, smokve, naranče, mandarine, ogromni ricinusi, šipci i različite druge južne biljke, pokrivaju tu divnu oazu kao kakva šuma. Vrtovi kao da su zapljusnuti nekim ogromnim talasom bagrema, jorgovana i ruža, pa noću svaki dašak vjetra donosi njihov omamljujući miris. Tu čovjek diše punim plućima i "ne umire mu se", kako kazuju domaći žitelji.

Sličnu klimu ima s druge strane Nila položeni Heluan, samo znatno više prema sjeveru, mada mu nedostaje ova bujna vegetacija.

Ali Heluan je gospodina Rawlisona podsjećao na tragične događaje. Tamo je umrla Nellina majka. Zato je volio izabrati Medinet. Gledajući sada u sjajno lice djevojčice, obeća sam sebi da će tu uskoro kupiti zemljište s vrtom, podići udobnu englesku kuću i u tom blagoslovljenom kraju provesti sve godišnje odmone, a kad dovrši službovanje kod kanala, možda će se čak tu i stalno nastaniti.

Bili su to ipak planovi za daleku budućnost. U međuvremenu su se djeca vrzla kao muhe, želeći još prije ručka pregledati sve šatore, pa magari i deve, najmljene od Cooka. No utvrdili su da su životinje bile na dalekom pašnjaku i da će ih moći vidjeti tek sutra. Zato se Stasio i Nella obradovaše kad uz šator gospodina Rawlisona ugledaše Kamisa, sina Kadigijeva, svoga dobrog znanca iz Port Saida. On nije pripadao Cookovoj posluži i gospodin je Rawlison bio začuđen kad ga je sreo u El-Medini, ali budući da ga je već prije uzimao za nosača sprava, primio ga je i sada.

Ručak bijaše izvrstan, jer se stari Kopt, dugogodišnji kuhar u Cookovom društvu, htio iskazati svojim umijećem. Djeca su pripovijedala o poznanstvu što ga sklopiše na putu s ona dva časnika, što je osobito zanimalo gospodina Rawlisona čiji brat Rikard, oženjen sestrom doktora Claryja, prebiva već mnogo godina u Indiji. Kako je taj brak bio bez djece, stric je vrlo volio svoju malu nećakinju, koju je poznao samo po foto-grafijama, i raspitivao se za nju znatno u svakom svom pismu. Oba je oca također zanimao poziv kapetana Glana upućen Stasiu da posjeti Mombassu. Dječak je posve ozbiljno shvaćao taj poziv i čvrsto sebi obećavao, da će jednom morati pohoditi svoga novog prijatelja s one strane ekvatora. Tek mu je gospodin Tarkowski morao rastumačiti da engleski činovnici nikada ne ostaju dugo u službi u istom mjestu, a to zbog ubitačne afričke klime i da će, dok on – Stasio – odraste, kapetan biti već na desetom mjestu, ili ga uopće i neće više biti na svijetu.

Poslije ručka izađe cijelo društvo pred šatore, gdje je služinčad postavila platnene stolce, koji se dadu rastvarati, a za stariju gospodu priredila je sifone sa sodom i brendi. Bila je već noć neobično topla, a budući da je baš bio uštap, bilo je svijetlo kao po danu. Bijeli su se zidovi gradskih zgrada sjali zeleno, zvijezde su se iskrile na nebu, a po zraku se rastapao miris ruža, bagrema i heliotropa. Grad je već spavao. U noćnoj su se tišini samo kadšto čuli oštri glasovi ždralova, čaplji i plamenaca, koji su letjeli iznad Nila prema Karounskom jezeru. Odjednom se začuje duboki lavež psa, koji je iznenadio Stasija i Nellu, jer se činilo kao da dopire iz šatora koji još nisu posjetili, a koji je služio za spremanje sedala, oruđa i raznih putnih potrepština.

– To mora da je ogroman pas. Hajde da ga vidimo! – reče Stasio.

Gospodin se Tarkowski počne smijati, a gospodin Rawlison strese pepeo s cigare i reče također kroz smijeh:

– Well! Ništa ne pomaže, što ga zatvorismo. A zatim se obrati djeci:

– Sutra je, zapamtite, Badnjak i taj je pas trebao biti iznenađenje koje je gospodin Tarkowski odredio za Nella, ali budući da je iznenađenje počelo lajati, prisiljen sam ga već danas navijestiti.

Nella se, čuvši to, začas uspne na koljena gospodinu Tarkowskom i obgrli ga oko vrata, a onda skoči ocu na koljena:

– Tatice, kako sam sretna! Kako li sam sretna!

Zagrljajima i poljupcima nije bilo kraja ni konca; napokon Nella, našavši se na svojim nogama, poče zavirivati u oči gospodinu Tarkowskom:

– Mister Tarkowski...

– Što je, Nella?

– Kad već znamo da je tamo, mogu li ga onda već danas vidjeti?

– Znao sam – klikne s hinjenom ogorčenošću gospodin Rawlison – da se ta mala muha neće zadovoljiti samo s novošću.

A gospodin se Tarkowski obrati Kadigijevu sinu i reče:

– Kamise, dovedi psa!

Mladi Sudanac iščezne iza kuhinjskog šatora i začas se pojavi vodeći ogromnu životinju. Nella se trgne.

– Oj! – klikne hvatajući oca za ruku. Stasio se naprotiv ushiti:

– Ali to je lav, a ne pas!

– Zove se Saba, što znači lav – odgovori gospodin Tarkowski. – Pripada pasmini mastifa, a to su najveći psi na svijetu. Ovom su tek dvije godine, ali doista je ogroman. Ne boj se, Nella, jer je krotak kao janje. Samo smiono. Pusti ga, Kamise!

Kamis pusti ogrlicu za koju je držao psa, a ovaj, osjetivši da je slobodan, poče mahati repom, umiljavati se gospodinu Tarkowskom, s kojim se već prije bio dobro upoznao, i od radosti zalaje.

Djeca su zadivljeno promatrala pri mjesečini njegovu krupnu okruglu glavu s obješenim lalokama, debele šape, krupni lik koji podsjeća na lava svojom plavožutom dlakom. Još nikada u životu ne vidješe takvo što.

– S ovakvim bi psom čovjek bez opasnosti mogao proći cijelom Afrikom – klikne Stasio.

– Zapitaj ga bi li mogao privesti nosoroga – reče gospodin Tarkowski.

Saba doduše ne bi mogao odgovoriti na to pitanje, ali je zato mahao sve radosnije repom i tako se srdačno pritiskivao uz njih da se Nella odjednom prestala pred njim bojati i počela ga milovati po glavi.

– Saba, mili, dragi Saba.

Gospodin se Rawlison nagne nad njim, digne mu glavu prema lišcu djevojčice i reče:

– Saba, pogledaj ovu gospođicu. To je tvoja gospođarica! Nju ćeš slušati i čuvati, razumiješ li?

– Vau! – oglasi se Saba, koji je zaista razumio o čemu se radi.

I razumio je još bolje nego što su oni mogli očekivati, jer je, dok mu se glava nalazila skoro u istoj visini s licem djevojčice, oblizao u znak poštovanja svojom širokom jezičinom njezin nosić i obraze.

To je izazvalo sveopći smijeh. Nella je morala poći pod šator da se umije. Vrativši se za četvrt sata, ugleda Sabu koji je položio šape Stasiju na ramena tako da se dječak sagibao pod tim teretom. Pas ga je nadvisivao za čitavu glavu.

Bližilo se vrijeme počinka, ali je mala izmolila još pol sata zabave, da se bolje upozna s novim prijateljem. Poznanstvo je pošlo glatko, jer ju je gospodin Tarkowski doskora

posjeo na njegova leđa. Bojeći se da ne padne, naloži Stasiju, da povede psa za ogrlicu. Pojahala je nekoliko koraka, a onda pokuša i Stasio uzjahati neobičnog konja, ali Saba naglo sjedne na stražnje noge pa se Stasio iznenada nađe na pijesku pokraj psećeg repa. Djeca su već trebala poći na počinak kad se izdaleka, na mjesečinom rasvijetljenom trgu, pojaviše dva bijela lika namjerivši prema šatoru.

Dotada mirni Saba poče gluho i prijeteći režati, te ga je Kamis na zapovijed gospodina Rawlisona morao opet prihvatiti za ogrlicu. Ona dvojica, odjevena u bijele burnuse, stadoše pred šatorom.

– Tko je to? – zapita gospodin Tarkowski.

– Vodiči deva – ogłosi se jedan došljak.

– Ah! Idris i Gebhr? Što želite?

– Došli smo upitati hoćete li nas sutra trebati?

– Ne. Sutra i prekosutra su veliki sveci, za vrijeme kojih ne dolikuje ići na izlete. Dođite prekosutra ujutro!

– Hvala, efendija!

– A imate li dobre deve? – zapita gospodin Rawlison.

– Bismillah! – odgovori Idris. – Prave hegin (jahaće) s debelim grbama i krotke kao haga (ovce). Inače nas ne bi najmio Cook.

– Ne tresu li jako?

– Možete, gospodaru, položiti šaku graha svakoj na hrbat i ni zrnce neće spasti u najbržem trku.

– Kad pretjeruje, onda pretjeruje, baš po arapski! – reče smijući se gospodin Tarkowski.

– Ili po sudanski! – dometne gospodin Rawlison.

Idris i Gebhr stajali su kao dva bijela stupa, promatrajući pozorno Stasija i Nellu.

Mjesec je osvjetljivao njihova vrlo tamna lica, koja su na mjesečini izgledala kao od mjedi salivena. Bjeloočnice im ispod turbana svjetlucahu zelenkasto.

– Laku noć! – reče gospodin Rawlison.

– Nek Allah bdije nad vama, efendija, noću i danju!

To rekavši, nakloniše se i odoše. Pratilo ih je podmuklo, kao daleka grmljavina, rezanje Sabe, kojemu se jamačno ne sviđeše ova dva Sudanca.

5.

Narednih dana nije bilo nikakvih izleta. Ali zato je navečer na Badnjak, kad se na nebu pokazala prva zvijezda, zasjalo u šatoru gospodina Rawlisona stotinama svjećica drvce, određeno za Nellu. Bor je ovdje doduše zamjenjivala tuja, odsječena u nekom medinetskom vrtu, no pored svega toga Nella je među njenim grančicama našla mnoštvo poslastica i divnu lutku, koju je otac za nju naručio iz Kaira, a Stasio svoju željenu englesku pušku. Od oca je dobio i naboje, lovačku opremu i sedlo za jahanje na konju. Nella se nije mogla snaći od sreće, a Stasio, misleći da onaj koji ima pravu pušku mora imati i tome odgovarajuću ozbiljnost, nije se ipak mogao uzdržati pa – izabravši čas kad oko šatora nije nikoga bilo – obiđe ga na rukama naokolo. Tu je vještinu, mnogo provođenu u školi u Port Saidu, izvodio upravo savršeno, pa je više puta zabavljao time Nellu, koja mu je iskreno zavidjela na toj majstoriji.

Novi je prijatelj nadmašio sva očekivanja. Odmah se prvog dana naučio pružati šapu, aportirati rupce, koje nije ipak bez otpora davao; shvatio je da lizanje Nellina lica jezikom ne dolikuje psu džentlmenu. Nella ga, držeći prste na nosiću, poučavaše u različitim vještinama, a on je, udarajući repom, na taj način izjavljivao da sluša s doličnom pažnjom i da ih prima k srcu. Za vrijeme šetnje po pješčanom gradskom trgu, rasla je Sabina slava svaki sat sve više, pa je kao svaka slava počinjala dobiti neprijatnu stranu, jer su ga pratile cijele čete arapske dječurlije. Spočetka su se držali podalje, a zatim, okuraženi krotkošću "grdosije", približavahu se sve više, a napokon su opsjedali šatore tako da se nitko nije mogao slobodno kretati. A budući da svako arapsko derište od jutra do mraka sisa šećernu trsku, vuku se zbog toga za djecom čitave legije muha, koje same po sebi dosađuju, a i opasne su jer prenose zarazu egipatske upale očiju. Služinčad je radi toga pokušavala rastjerati djecu, no Nella ih je štitila, pa je najmlađoj djeci davala i "helou", tj. slatkiše, čime je stekla njihovu naklonost, ali su se time, dakako, još više povećale njihove čete.

Nakon tri dana započeh zajednički izleti; jednom uskotračnom željeznicom, koje su u velikom broju sagradili Englezi u Medinet-el-Fajumu, drugi put na margarcima, kadšto i na devama. Tom se prilikom vidjelo da su hvale, što ih je Idris iskazivao tim životinjama, bile pretjerane, jer je ne samo grahu, već i ljudima bilo teško uzdržati se na sedlima. No bilo je u tim pohvalama i istine. Deve su doista bile "hegin", tj. jahaće, a kako su bile hranjene durrom (tamošnjim kukuruzom), imale su debele grbe i bile su voljne za trku, te ih je trebalo zaustavljati. Sudanci Idris i Gebhr stekoše uza sav divlji sjaj svojih očiju povjerenje i naklonost društva, i to velikom uslužnošću i neobičnom brižljivošću oko Nelle. Gebhr je uvijek imao okrutan i pomalo zvjerski izraz lica, ali Idris, opazivši brzo da je ta mala osoba oko u glavi cijelog društva, izjavljivaše svakom zgodom da mu je do nje više stalo nego do vlastite duše. Gospodin se Rawlison domišljao da Idris nastoji preko Nelle doprijeti do njegova džepa, ali znajući istovremeno da na svijetu nema čovjeka koji ne bi morao zavoljeti njegovu jedinicu, bio mu je ipak zahvalan i nije žalio napojnica.

Za pet je dana društvo posjetilo ruševine staro-drevnog Krokodilopolisa, koje se nalaze nedaleko od grada. Tu su nekoć Egipćani štovali boga zvanoga Sebak, koji je imao ljudski lik, a krokodilsku glavu. Naredni je izlet bio do piramida Hanara i ostataka labirinta, a najduži na devama do Karounskog jezera. Sjeverna je njegova obala prava pravcata pustinja na kojoj, osim ruševina nekadašnjih egipatskih gradova, nema ni traga životu. No zato se prema jugu pruža plodan kraj, a obale, obrasle crnicom i trskom, vrve pelikanima, plamencima, čapljama, divljim guskama i patkama. Tek je ondje Stasio dočekaao priliku da se iskaže preciznošću svojih hitaca. Hici su bili takvi da se iza svakoga činilo kao da se čuje začuđeno mljaskanje Idrisa i arapskih veslača, a ptice, što su padale u vodu, pratili su stalno poklici; bismillah i mašallah!

Arapci su vjerovali da na suprotnoj, pustinjskoj obali ima mnogo vukova i hijena i da se sigurno mogu loviti ako se među pješčane gomile podmetne mrtva ovca. Zbog toga provedoše gospodin Tarkowski i Stasio dvije noći u pustinji uz ruševine Dime. Ali čim su lovci otišli, prvu ovcu ukradoše beduini, a druga je primamila samo jednog šepavog šakala, kojega je oborio Stasio. Lov se morao odgoditi jer je obojici inženjera dospjelo vrijeme da pođu na pregledavanje vodenih radova, što su se provodili uz Bahr-Jussef kod El-Lahuma, jugoistočno od Medineta.

Rawlison je samo čekao na dolazak gospođe Olivier. Na nesreću prisprije mjesto nje pismo od liječnika, koji je javljao da se iza ugriza povratio stari vrbanac i da bolesnica neće duže vremena moći krenuti iz Port Saida. Položaj je bio doista zabrinjavajući. Voziti sa sobom djecu, staru Dinah, šatore i svu služinčad bijaše nemoguće, ako ne zbog drugog razloga, a to već i zato, što su inženjeri morali danas biti ovdje, a sutra ondje, a moglo im se naložiti da pođu čak do velikog Ibrahimovog kanala. Zato gospodin Rawlison odlučio ostaviti Nellu pod paskom stare Dinah, Stasija i konzularnog talijanskog agenta i mjesnog guvernera s kojim se bio već prije upoznao. Nelli obeća, jer joj je bilo žao rastati se s ocem, da će s gospodinom Tarkowskim iz svakoga obližnjeg mjesta skoknuti u Medinet ili – ako bude štogod što je vrijedno vidjeti – da će pozvati djecu k sebi.

– Povest ćemo Kamisa – reče – kojega ćemo u tom slučaju poslati po vas. Dinah nek bude uvijek uz Nellu, a budući da Nella radi s njom što joj se sviđa, zato ti, Stasio, pazi na obje.

– Možete se pouzdati, gospodine – odgovori Stasio – da ću paziti na Nellu kao na rođenu sestru. Ona ima Sabu a ja pušku, pa neka tkogod pokuša učiniti joj išta našao!...

– Ne radi se o tome – reče gospodin Rawlison. – Saba i puška jamačno vam neće trebati. Ti budi tako dobar i pripazi samo da se ne premori, a istodobno pripazi da se ne prehladi. Molio sam konzula da odmah zovne iz Kaira liječnika ako se bude osjetila nezdravom. Kamisa ćemo što je moguće češće slati ovamo s porukama. Guverner će vas također obilaziti. Uostalom, nadam se da naša odsutnost neće dugo potrajati.

Ni gospodin Tarkowski nije škrtao s opomenama Stasiju. Rekao mu je da Nella ne treba njegove obrane, jer u Medinetu, kao uopće u cijeloj provinciji El-Fajum, nema ni divljaka ni divlje zvjeradi. Misli o nečem takvom bilo bi smiješno i nedostojno dječaka koji će uskoro navršiti četrnaestu godinu. Neka zato samo vodi brigu i neka pazi, a na svoju ruku neka ne poduzima ništa, a najmanje s Nellom, pogotovu ne na devama na kojima putovanje ipak umara.

Ali Nella, čuvši to, tako se rastuži da ju je gospodin Tarkowski morao utišavati.

– Što više! – reče milujući joj kosicu. – Jahat ćete na devama, ali s nama ili k nama kad po vas pošaljemo Kamisa.

– A mi sami zar ne smijemo na izlete baš nikakve, baš ni ovolicke? – zapita djevojčica. I počeo na prstiću pokazivati kako malene izlete želi. Napokon tatice pristadoše pod uvjetom da ti izleti budu na magarcima a ne na devama, i ne do ruševina gdje čovjek lako može pasti u kakvu jamu, već putovima do obližnjih polja i do vrtova, što se nalaze iza grada. Djecu je bio dužan uvijek pratiti dragoman s drugom Cookovom čeljadi.

Nato otputovaše oba starija gospodina, ali nisu išli daleko, tek u Hamaret-el-Maktu, pa su se poslije deset sati vratili na noćenje u Medinet. To se ponavljalo nekoliko dana uzastopce dok ne pregledaše najbliže radove. Zatim, kad ih je posao vodio u udaljenija mjesta, ali ne i u predaleke krajeve, dolazio je noću Kamis i ranim bi jutrom vodio Stasija i Nellu u ona mjestanca u kojima im roditelji htjedoše pokazati kakvu zanimljivost. Djeca su veći dio dana provodila s očevima, a predvečer bi se vraćala u Medinet pod šatore. No bilo je dana kad Kamis uopće nije dolazio. Tada bi Nella sa čežnjom očekivala glasnika pored svega drugovanja sa Stasiom i Sabom, u kojem je otkrivala sve novije odlike. Iza nekog vremena očevi se vratiše u Medinet.

Nakon dva dana otputovaše ponovo, upozorivši da ovaj put odlaze na dulje vrijeme i da će po svoj prilici doprijeti do Beni-Suefa, a onda da će u El-Fahen, gdje počinje istoimeni kanal i pruža se daleko uzduž Nila prema jugu.

Zato se djeca iznenadiše kad je trećega dana oko jedanaest sati izjutra došao Kamis u Medinet. Prvo ga je susreo Stasio, koji je pošao na pašnjak gledati deve. Kamis je razgovarao s Idrisom i samo je Stasiju usput rekao da je došao po njega i po Nellu, pa da će začas doći k šatorima, da im javi kamo će prema odredbama starijih krenuti. Dječak potrči odmah s tim dobrim glašom k Nelli, koju je našao kako se pred šatorom igra sa Sabom.

– Slušaj! Došao je Kamis! – vikne još izdaleka. A Nella poče smjesta skakutati držeći nožice jednu do druge, kako to čine djevojčice preskakujući uže.

– Idemo! Idemo!

– Da, idemo i to daleko!

– A kuda? – zapita razgrćući ručicama kosu, što joj padaše na lice.

– Ne znam. Kamis je rekao da će začas doći ovamo i kazati nam.

– A kako znaš da je daleko?

– Čuo sam kad je Idris govorio da će on s Gebhrom odmah krenuti s devama. To znači da ćemo se voziti željeznicom i da ćemo tamo, gdje su tvoj i moj tata, naći deve a odande ćemo ići na neakve izlete.

Kosa je zbog neprekidnog poskakivanja pokrila i opet ne samo oči, već i cijelo Nellino lice, a noge joj odskakivahu od zemlje kao da su od kaučuka.

Četvrt sata iza toga dođe Kamis i pokloni im se.

– Khagane (gospodičiću) – reče Stasiju – krenut ćemo za tri sata, prvim vlakom.

– Kamo?

– U El-Gharak-el-Sultani, a odande skupa sa starijom gospodom na devama u Vadi-Rajan.

Stasiju zakuca srce od radosti, ali ga u isti čas iznenadiše Kamisove riječi. Znao je da je Vadi-Rajan prostrani kraj pješćanih brežuljaka, što se dižu u Libijskoj pustinji južno i jugozapadno od Medineta, ali su gospodin Tarkowski i gospodin Rawlison odlazeći rekli da idu baš na suprotnu stranu, prema Nilu.

– Što se to dogodilo? – zapita Stasio. – Zar moj otac i gospodin Rawlison nisu u Beni-Suefu, već u El-Gharaku?

– Tako se dogodilo – odvrati Kamis.

– Ali oni rekoše da im pišemo u El-Fahen.

– U ovom pismu piše stariji efendija zašto su u El-Gharaku. I časak je tražio pismo, a zatim uzvikne:

– Oh, Nabi! (proroče), ostavio sam pismo u torbi kraj vodiča deva. Odmah ću potrčati, dok ne odu Idris i Gebhr.

I potrči k vodičima deva, a djeca se počеше s Dinah spremati na put. Budući da je to trebao biti dalji izlet, spremila je Dinah nekoliko haljinica, malko rubenine i toplije odijelo za Nellu. Stasio se sam pobrinuo za sebe, a osobito nije zaboravio na englesku pušku i na naboj, u nadi da će u pijesku Vadi-Rajana nabasati na vukove i na hijene. Kamis se vratio tek za jedan sat, sav u znoju, zadihan, pa u prvi čas nije mogao progovoriti.

– Nisam više zatekao vodiče deva – reče – trčao sam za njima, ali uzalud. No to ne smeta ništa, jer ćemo i pismo i starije efendije zateći u El-Gharaku. Zar će i Dinah putovati s nama?

– Nego što?

– Možda je bolje da ostane. Starija gospoda nisu je spomenuli.

– Ali na odlasku rekoše da Dinah uvijek mora praćiti gospođicu pa će i sada poći s nama.

Kamis se nakloni položivši ruku na srce i reče:

– Požurimo se, jer će inače otići vlak.

Stvari su bile spremne, pa na vrijeme stigoše na postaju. Udaljenost od Medineta do Gharaka ne iznosi više od trideset kilometara, ali željeznica koja spaja ta mjesta ide polagano i vrlo često staje. Da je Stasio bio sam, bez sumnje bi više volio putovati na devama, negoli željeznicom, jer je izračunao da će Idris i Gebhr, budući da su krenuli dva sata prije vlaka, prije njih stići u El-Gharak. Ali za Nellu bi to bio predalek put pa mali zaštitnik, shvaćajući vrlo ozbiljno opomene obojice roditelja, nije htio djevojčicu izložiti prevelikom umoru. Uostalom vrijeme im je prošlo brzo, pa se i ne obazreše pravo, a već su stigli u Gharak.

Mala postaja, s koje Englezi obično prave izlete u Vadi-Rajan, bijaše potpuno pusta. Zatekoše samo nekoliko prekrivenih žena s košarama mandarina, dva nepoznata beduina s devama, pa Idrisa i Gebhra sa sedam deva, od kojih jedna bijaše jako natovarena. Ali gospođinu Tarkowskom i gospođinu Rawlisonu ne bijaše ni traga. Idris im ovako razjasni njihovo odsustvo:

– Starija gospoda pođoše u pustinju podići šatore, što su ih dovezli iz Etsaha, a nama naložiše da krenemo za njima.

– A kako ćemo ih naći među brežuljcima? – zapita Stasio.

– Poslali su vodiče koji će nas povesti. Rekavši to, pokaže na beduine. Stariji se od njih nakloni, protare prstom jedino oko što ga je imao, i reče:

– Naše deve nisu tako debele, ali nisu sporije od vaših. Za jedan ćemo sat biti tamo.

Stasio se obraduje što će noć provesti u pustinji, ali Nella osjeti neko razočaranje, jer je bila uvjerena da će u Gharaku naći oca.

Šef postaje, pospani Egipćanin u crvenom fesu i s tamnim naočarima, približi se i ne imajući drugoga posla počeo promatrati evropsku djecu.

– To su djeca onih "inglezi", koji su jutros pošli s puškama u pustinju – reče Idris smještajući Nellu na sedlo.

Budući da je sedlo bilo prostrano te imalo oblik nosiljke, samo bez krova, Stasio sjedne uz Nellu predavši pušku Kamisu. Dinah se posadi iza Kamisa, a drugi uzjahaše na svoje deve i krenuše.

Da je šef postaje malo dulje za njima gledao, možda bi se začudio što su oni Englezi, koje je spomenuo Idris, pošli ravno prema ruševinama na jug, a ovi pak namjeriše odmah prema Talei, na suprotnu stranu. Ali šef se još prije toga vratio kući, jer toga dana nije više ni jedan vlak dolazio u Gharak.

Bilo je pet sati poslije podne. Vrijeme krasno. Sunce je već prešlo na ovu stranu Nila i spustilo se nad pustinju tonući u zlatnom i purpurnom crvenilu, što je plantjelo na zapadnoj strani neba. Zrak je bio tako zasićen ružičastim sjajem da su se oči stiskale od njeđova obilja. Polja poprimiše ljubičasti odsjaj, a zato su udaljeniji brežuljci, odbijajući se oštro o pozadinu zapadnog rumenila, bili kao čisti ametist. Svijet više nije izgledao stvarao, činio se kao da je igra nadzemaljskih svjetala.

Dok su putovali zelenim i obrađenim krajem, vodio je beduin karavanu umjerenim korakom, ali kad je pod nogama deva zaškripao tvrdi pijesak, sve se odjednom promijenilo.

– Jalla! Jalla! – vrisnuše odjednom divlji glasovi.

Istovremeno začuje se zamah udarca i deve, prešavši iz kasa u trk, pojuriše kao vjetar, bacajući nogama piješak i pustinjski šljunak.

– Jalla! Jalla!...

Kas deva truska jače; trk, kojim te životinje rijetko kada jure, jače ljulja pa se djeca najprije zabavljahu tim mahnitim tempom. Ali je poznato da prejako ljuljanje prouzrokuje vrtoglavicu. Ubrzo, kako brzina nije prestajala, poče se maloj Nelli vrtjeti u glavi i magliti pred očima.

– Stasio, zašto jurimo tako? – poviče, obrativši se svome prijatelju.

– Mislim da su devama dopustili da se suviše zalete, pa ih sada ne mogu zastaviti – odvrati Stasio.

Ali opazivši da je lice djevojčice već malko probljedjelo, poče vikati na beduine da uspore trk. Njegovo je vikanje imalo samo tu posljedicu da su se opet začuli poklici "Jalla!" – i da su životinje još povećale svoju brzinu.

Dječak je u prvi mah mislio da ga beduini nisu čuli, ali kad na ponovni povik nije bilo nikakva odgovora i kad Gebhr, koji je iza njih jahao, nije prestao šibati devu, na kojoj je on s Nellom sjedio, pomisli da se nisu deve zahuktale već da se ljudi, iz nekog njemu nepoznatog razloga, tako žure.

Padne mu na pamet da su možda pošli krivim putem pa da sada, nadoknađujući izgubljeno vrijeme, jure od straha da ih ne grde starija gospoda što su stigli prekasno. Ali malo kasnije razabere da to ne može biti, jer bi se gospodin Rawlison više razljutio zbog nepotrebnog Nellina umora. Što to dakle znači i zašto ne slušaju njegove zapovijedi? U dječakovu se srcu poče skupljati gnjev i bojazan za Nellu.

– Stoj! – krikne iz sve snage okrenuvši se prema Gebhru.

– Šuti! – urlikne mjesto odgovora Sudanac.

I jurili su dalje.

Noć pada u Egiptu oko šest sati pa se večernje ručmenilo brzo ugasi. Uskoro uspne se na nebo veliki, crven od odraza zapadnog rumenila, mjesec i rasvijetli pustinju blagim svjetlom.

U tišini se čulo samo zadihano soptanje deva i muklo, brzo udaranje njihovih nogu po pijesku, a kadšto udaranje štapova. Nella je bila već tako umorna da ju je Stasio morao podržavati na sedlu. Svaki je čas zapitkivala hoće li uskoro stići i jamačno ju je samo krijepila nada da će doskora ugledati oca. No uzalud se oboje ogledavahu naokolo.

Prošao je sat, pa drugi: ni šatora ni ognjišta nije bilo nigdje na vidiku.

Tada Stasio razabira da su ih oteli...

6.

A gospoda Rawlison i Tarkowski doista očekivahu djecu, ali ne među pješćanim brežuljcima Vadi-Rajana, kamo nisu ni trebali ni htjeli putovati, već na posve drugoj strani, u gradu El-Fahenu, kraj istoimenog kanala gdje su pregledavali radove dovršene potkraj godine. Udaljenost između El-Fahena i Medineta iznosi oko četrdeset pet kilometara. A kako nema direktne veze i jer treba putovati preko El-Vaste, što skoro podvostručava put, gospodin Rawlison, pregledavajući red vožnje je ovako proračunavao:

– Kamis je preksinoć krenuo – govorio je Tarkowskome – i stigao u El-Vastu na vlak koji polazi iz Kaira: u Medinetu je dakle bio jutros. Djeca su se spremila na put za jedan sat. Da su krenuli oko podneva, morali bi čekati na noćni vlak koji ide uzduž Nila, a kako nisam dopustio da Nella putuje noću, krenut će danas ujutro i stići će ovamo čim zađe sunce.

– Da! – reče gospodin Tarkowski. – Kamis mora malko otpočiniti, a Stasio uvijek koješta kombinira, no kad se radi o Nelli, možemo se u nj pouzdati. Uostalom, ja sam poslao i kartu da se ne krene noću na put.

– Valjan je on dječak i potpuno se pouzdajem u njega – odgovori gospodin Rawlison.

– Doduše, moram priznati da se i ja pouzdajem. Stasio uza sve svoje različite mane ima valjan značaj i nikada ne laže, jer je odvažan, a samo kukavice lažu. Ne može se reći da mu nedostaje energije, a ako s vremenom stekne mirno rasuđivanje, mislim da će se znati snaći u svijetu.

– Zacijelo. A što se tiče rasuđivanja, jesi li ti bio drukčiji u njegovim godinama?

– Moram priznati da nisam – odgovori smijući se gospodin Tarkowski – ali možda nisam bio tako pun samopouzdanja kao on.

– To će već proći. Međutim, budi sretan što imaš takvog dječaka.

– A ti što imaš tako slatko i milo stvorenje kao što je Nella.

– Neka je Bog blagoslovi! – odgovori ganut gospodin Rawlison.

Dva prijatelja stisnuše ruke jedan drugome, a zatim sjedoše da pregledaju nacрте i proračune radova. U tom im je poslu prošlo vrijeme do večeri.

Oko šest sati, kad je već pala noć, dođoše na postaju i idući po peronu nastavili razgovor o djeci.

– Krasno je vrijeme, ali je hladno – oglasi se gospodin Rawlison. – Je li Nella ponijela toplo odijelo?

– Stasio će se već sjetiti na to, a i Dinah također.

– Ipak mi je žao što nismo sami pošli u Medinet mjesto što smo ih dali ovamo dopremiti.

– Sjeti se da sam baš to predlagao.

– Znam, i da ne moramo odavde putovati dalje na jug, ja bih bio pristao. No izračunao sam da bi nam put mnogo vremena oduzeo, pa bismo kraće vrijeme bili s djecom.

Uostalom, moram ti priznati da mi je Kamis predložio da ih ovamo dopremimo. Rekao je da jako čezne za njima i da bi bio sretan kad bih ga poslao po njih dvoje. Ne čudim se što ih je zavolio...

Dalji im razgovor prekinuše signali najavljujući dolazak vlaka. Ubrzo se pojavile vatrene oči lokomotive, a u isti čas se začuje zadihana sapa i zvižduk.

Niz rasvijetljenih vagona prođe uzduž perona, zadržće i stane.

– Nisam ih vidio ni na jednom prozoru – reče gospodin Rawlison.

– Možda sjede unutra i zacijelo će odmah izići.

Putnici počеше izlaziti, ali ponajviše Arapi, jer El-Fahen nema osim lijepih palminih i bagremovih gajeva ništa što bi bilo vrijedno vidjeti. Djeca nisu doputovala.

– Kamis ili nije stigao na vlak u El-Vasti – oglasi se prizvukom zlovolje gospodin Tarkowski – ili je nakon noćnoga puta zaspao, pa će doći tek sutra.

– Može biti – odgovori uznemiren gospodin Rawlison – ali moguće je da je jedno od njih oboljelo.

– U tom bi slučaju Stasio brzojavio.

– Tko zna, možda ćemo u hotelu naći brzojav.

– Hajdemo!

Ali u hotelu nije čekao na njih nikakav glas. Gospođin se Rawlison sve više uznemirivao.

– Znaš što se još moglo dogoditi? – reče gospodin Tarkowski. – Ako je Kamis vrijeme prespavao, nije to priznao djeci pa je tek danas došao k njima i rekao im da tek sutra krenu na put. Pred nama će se izgovarati da nije razumio naše odredbe. No svakako ću brzojaviti Stasiju.

– A ja fajumskom guverneru.

I začas su dva brzojava odaslana. Nije doduše još bilo razloga da se čovjek uznemiruje, ali su ipak inženjeri loše proveli noć očekujući odgovor i rano ih je jutro zateklo već na nogama.

Odgovor je guvernerov došao tek oko deset sati i glasio ovako: "Ispitao na postaji. Djeca otputovala jučer u Gharek-el-Sultani."

Lako je pogoditi kakvo je zaprepaštenje i gnjev spopao oba oca na tu nenadanu vijest.

Neko su vrijeme gledali jedan u drugoga kao da ne razumiju riječi brzojava, a zatim gospodin Tarkowski, kako je bio nagao čovjek, udari šakom po stolu i reče:

– To je Stasiova ideja, ali ja ću ga odučiti od takvih iznenađenja.

– Nisam to očekivao od njega – odgovori Nellin otac. Ali začas zapita:

– No, a što je s Kamisom?

– Ili ih nije zatekao pa ne zna gdje su, ili je otputovao s njima.

– I ja tako mislim.

Za jedan sat krenuše u Medinet. U šatorima saznadoše da nema ni vodiča deva, a na postaji im potvrdiše da je Kamis otputovao s djecom u El-Gharak. Stvar je bivala sve nejasnija i mogla se razbistriti tek u El-Gharaku.

Tek se na postaji počela otkrivati grozna istina.

Šef postaje, onaj pospani Egipćanin s tamnim naočarima i crvenim fesom, ispriповjedi im da je vidio dječaka od oko četrnaest godina i osmogodišnju djevojčicu sa starom crnkinjom kako su odjahali u pustinju. Ne sjeća se je li deva bilo osam ili devet, ali je primijetio da je jedna bila natovarena kao za vrlo dalek put, a dva su beduina također imala velike tovare uz sedla – a sjeća se još, da mu je jedan od vodiča deva, neki Sudanac, dok je gledao karavanu, rekao da su to djeca Engleza koji su malo prije otputovali u Vadi-Rajan.

– Jesu li se ti Englezi vratili? – zapita gospodin Tarkowski.

– Jesu. Još su se jučer vratili s dva ubijena vuka – odgovori glavar – i začudio sam se što se ne vraćaju s djecom. Ali ih nisam pitao za razlog jer to nije moja briga.

Rekavši to, pođe na svoje mjesto.

Dok je pripovijedao, lice je gospodina Rawlisona postalo bijelo kao papir. Gledajući odsutnim pogledom u prijatelja skine šešir, digne ruku na oznojeno čelo i zaljulja se kao da će pasti:

– Rawlisone, budi muškarac! – poviče gospodin Tarkowski. – Oteli su nam djecu. Treba ih spasiti.

– Nella! Nella! – ponavljao je nesretni Englez.

– Nella i Stasio! Stasio nije kriv. Domamiše ih oboje podmuklo ovamo i ugrabiše ih. Tko bi znao zašto. Možda radi otkupnine. Kamis je bez sumnje u zavjeri. I Idris i Gebhr također.

Sjetio se što je kazivala Fatima, da oba Sudanca pripadaju plemenu Dangala, iz kojega potječe i Mahdi, a da je iz istoga plemena i Kadigi, Kamisov otac. Sjetivši se toga, zamre mu na časak srce u prsima, jer shvati da su djeca možda ugrabljena, ne zbog otkupnine, već poradi zamjene za Smainovu porodicu.

Ali što će učiniti od njih pripadnici kobnoga proroka? Ne mogu se sakriti u pustinji ili gdje god na obali Nila, jer bi u pustinji svi poumirali od gladi i žeđi, a na obali bi ih bez sumnje uhvatili. Jedino mogu poći s djecom čak do Mahdija.

I ta misao ispuni gospodina Tarkowskoga zaprepaštenjem. Ali energični bivši vojnik brzo dođe k sebi i počne misliti prebirati sve što se dogodilo, a u isti je čas tražio način za spas. – Fatima – razmišljao je – nije imala razloga da se osvećuje ni nama ni našoj djeci, pa ako su ugrabljena, učinjeno je to jamačno zato da ih mogu izručiti Smainu. Nikako im dakle ne prijeti smrt. I to je još sreća u nesreći, no zato ih čeka strašan put koji će možda biti za njih poguban.

I odmah saopći te misli prijatelju, pa doda:

– Idris i Gebhr, kako su ljudi divlji i glupi, misle da su mahdijevci već blizu, a međutim je Kartum, dokle je Mahdi dopro, dvije tisuće kilometara daleko odavde. Taj put moraju prevaliti uz Nil i ne smiju se udaljavati od rijeke, jer će inače popadati i deve i ljudi od žeđi. Pođi odmah u Kako i zatraži od ministra da se pošalju brzogajci na sve vojničke posade i da se odašalje potjera lijevo i desno uz rijeku. Obećaj šaicima, koji se nalaze uz obalu, veliku nagradu ako uhvate bjegunce. Po selima neka zaustave svakoga tko se približi po vodu. Na taj način moraju Idris i Gebhr pasti u ruke vlasti, a mi ćemo doći do svoje djece.

Gospodin je Rawlison već postao hladnokrvan.

– Putujem – reče. – Hulje su zaboravile da je Wolseleyeva engleska vojska, koja hrli u pomoć Gordonu, već na putu i da će im presjeći put do Mahdija. Neće umaći. Ne mogu umaći! Ovaj čas šaljem brzogajci našem ministru, a onda smjesta putujem. Što ti kaniš?

– Brzogajci ću da mi daju dopust i ne čekajući odgovor, krenut ću za njihovim tragom, uz Nil u Nubiju.

– Tada se moramo sastati, jer ću i ja učiniti isto to iz Kaira.

– Dobro, a sada na posao!

7.

U to su vrijeme deve jurile kao vihor po pijesku sjajnom od mjesečine. Spustila se duboka noć. Mjesec, početka velik i crven, prolijeđi i digne se visoko. Udaljeni pustinjski brežuljci pokriše se srebrnom parom, koja se, ne zastirući ih, prometnula u svijetle oblike. Pokadšto bi iza pećina, razasutih tu i tamo, dopirao žalobni lavež šakala. Opet prođe jedan sat. Stasio obuhvati rukom Nellu, nastojeći joj ublažiti neprijatno truskanje zbog mahnitoga jurenja. Djevojčica je sve češće zapitkivala zašto tako žure i zašto se ne vide ni šatori ni tatice. Stasio napokon odluči reći joj istinu, koju je ionako prije ili kasnije morala saznati.

– Nella – reče – svuci rukavicu i spusti je neopazice na zemlju.

– Zašto, Stasio?

A on je stisne uza se i odgovori joj nekim za nj neobičnim ganućem:

– Učini što ti kazujem!

Nella se jednom rukom držala Stasija, bojeći ga se pustiti, ali je sada pomogla sebi na taj način da je počela zubima svlačiti rukavicu – sa svakoga prsta posebno – a napokon je, skinuvši je posve, spusti na zemlju.

– Za koji tren baci i drugu! – ogłosi se Stasio ponovo. – Ja sam svoje bacio, ali tvoje će se lakše vidjeti jer su svijetle.

I videći da ga djevojčica gleda upitnim pogledom, reče:

– Nemoj se uplašiti, Nella!... Ali vidiš... možda, uopće nećemo sresti ni tvog ni mog oca... i da su nas ovi gadni ljudi ugrabili. Ali se ne boj... jer ako je tako, poći će za nama potjera. Stići će i jamačno će nas oteti. Zato sam ti rekao da baciš rukavice, kako bi nam potjera ušla u trag. Mi međutim ne možemo ništa drugo učiniti, ali ću ja već poslije nešto smisliti. Zacijelo ću nešto smisliti, samo se ne boj i pouzdaj se u mene...

Ali Nella saznavši da neće vidjeti taticu i da hrle nekamo daleko u pustinju, poče drhtati od straha i plakati, stišćući se uz Stasija i jecajući ispitivati zašto su ih ugrabili i kamo ih vode. On ju je tješio kako je znao i to gotovo istim riječima kojima je njegov otac tješio gospodina Rawlisona. Kazivao je da će i roditelji sami poći za njima u potjeru i da će obavijestiti sve posade uzduž Nila. Napokon je uvjeri da je on neće nikada ostaviti, dogodilo se što mu drago i da će je uvijek braniti.

Ali tuga i čežnja za ocem bijahu veće od samoga straha pa djevojčica dugo nije prestajala s plačem. Tako su jurili, oboje duboko nesretni, sred jasne noći po blijedom pustinjskom pijesku.

Stasiju se ipak stezalo srce, ne samo od tuge i bojazni, već i od stida. Za ovo što se dogodilo nije doduše on bio kriv, ali se zato sjetio svoje hvalisavosti koju je otac tako često korio. Prije bijaše uvjeren da nema položaja u kojem on ne bi znao sebi pomoći; smatrao se nekim nepobjedivim junakom i spremnim da izazove cijeli svijet. A evo sada je shvatio da je samo malen dječak s kojim svatko može učiniti što mu se prohtije – i da evo sada juri protiv svoje volje na devu, a to samo zato što tu devu straga tjera poludivlji Sudanac. To ga je jako tištilo, a nije vidio nikakvog načina kako da se tomu opre. Morao je sam sebi priznati da se naprosto boji i ovih ljudi, i ove pustinje, i onoga što se još može dogoditi njemu i Nelli.

No ipak je obećavao iskreno, ne samo njoj, već i sebi, da će bdjeti nad njom i da će je braniti, pa makar to bilo i uz žrtvu svoga vlastitog života.

Nella, umorna od plača i mahnite trke, koja je već šest sati trajala, napokon zadrijema, a na časove je i potpuno tonula u san. Stasio, znajući da se čovjek može na mjestu ubiti ako padne s deve koja neprekidno juri, priveže je uza se uzicom koju je našao na sedlu. No nakon nekog mu se vremena pričinilo da trk deva pomalo malakše, mada su sada jurile preko glatkoga i mekog pijeska. U daljini su se nazirali sablasni brežuljci, a po ravnici se počele javljati, u pustinji uobičajene, noćne prikaze. Mjesec je na nebu sjao sve bljeđe, a pred njima se javljahu čudni ružičasti oblaci, pužući nisko, potpuno prozračni, satkani samo od mjesečine. Stvarali su se – ne zna se zašto – i pomicali se naprijed, kao da ih goni laki vjetar. Stasio vidje kako su najprije glave beduina i deve poprimile ružičasti sjaj, a zatim taj sjaj obuhvati cijelu karavanu. Oblaci su kadšto poprimali plavkastu boju i tako je to bilo sve do brežuljaka.

Uz brežuljak se brzina deva usporila. Sada su se naokolo vidjele pećine, koje su stršale iz pješčanih gomila ili su bile porazbacane po pijesku u divljem neredu. Tlo je postajalo kamenito. Prevališe nekoliko udubina posutih kamenjem, nalik na isušena korita rijeka. Na mahove bi im zgrađivale put provalije, koje su morali obilaziti. Životinje počеше

oprezno koračati, prebirati nogama kao da plešu po suhim i tvrdim džbunovima, od jerihonskih ruža. Njima bijahu obilno pokriti pješćani brežuljci i pećine. Pokadšto bi se spotakla koja deva. Bilo je krajnje vrijeme da im se dade odmor.

Beduini se zaustaviše u dubokoj provaliji i sišavši sa sedla latiše se razvezivanja tereta. Idris i Gebhr povedoše se za njihovim primjerom. Počeše pokrivati deve, popuštati zaprege, skidati zalihu hrane i tražiti ravni kamen da zapale vatru. Drva ni suhoga gnoja, što ga upotrebljavaju Arapi, nije bilo pri ruci, ali Kamis, Kadigijev sin, natrga jerihonskih ruža i složi veliku hrpu od njih, pa je potpali. Neko vrijeme, dok su Sudanci bili zabavljeni devama, nađoše se nasamo Stasio, Nella i dadilja, stara Dinah. No Dinah je bila zastrašenija od djece i nije mogla izgovoriti ni riječi. Samo zamota Nellu u topli šal, sjedne uz nju na zemlju te jecajući počne cjelivati njene ručice. Stasio zapita odmah Kamisa što to sve znači i što se dogodilo, ali on, smijući se, samo mu pokaže svoje bijele zube i ode dalje tražiti jerihonske ruže. Idris, kad ga je isto to zapitao, odgovori jednom riječju: "Vidjet ćeš" – i zaprijeti mu se prstom. Kad je napokon usplamtjela vatra od ruža, koje su se više žarile negoli gorjele, okružile je svi osim Gebhra, koji se zadržao još uz deve, i počnu jesti kukuruznu lepinju te sušeno ovnujsko i kozje meso. Djeca, izgladnjela dugim putem, jela su također, premda su se Nelli sklapale oči od pospanosti. U mutnom svjetlu vatre pojavi se tamnopusi Gebhr i sijevajući očima digne uvis dvije male svijetle rukavice.

– Čije je ovo? – zapita.

– Moje – odgovori snenim i umornim glasom Nella.

– Tvoje, mala zmijo? – sikne kroz stisnute zube Sudanac. – Označuješ put da tvoj otac zna kamo da pođe za nama u potjeru?

I govoreći to udari je korbačem, strašnim arapskim bičem koji presijeca i devinu kožu. Nella, iako je bila umotana u debeli šal, cikne od boli i straha, ali Gebhr ne dospije da je drugi put udari, jer je u taj čas skočio Stasio kao divlja mačka, udario ga glavom u prsa i onda ga zgrabio za grkljan.

To se tako neočekivano dogodilo da je Sudanac pao nauznak, a Stasio na njega i obojica se počela prevrtati po pijesku. Dječak je bio za svoje godine neobično jak, no ipak je Gebhr bio brzo s njime gotov. Najprije otrgne njegove ruke od svoga grla, a onda ga okrene licem prema zemlji i pritisnuvši mu pešču vrat uz zemlju, poče korbačem šibati njegova leđa.

Vrisak i Nelline suze, koja je, hvatajući divljaka za ruke, molila da Stasiju oprost, ne bi ništa pomogle da nije Idris neočekivano došao u pomoć dječaku. Bio je od Gebhra stariji, mnogo jači i od početka bijega iz Gharak-el-Sultanija svi su slušali njegove zapovijedi. On istrgne korbač iz bratovih ruku i bacivši ga daleko vikne:

– Nosi se, glupane!

– Na mrtvo ću ime isprebijati ovoga škorpiona! – odgovori Gebhr škripeći zubima.

Ali ga nato Idris uhvati za ogrtač na prsima i pogledavši ga u oči poče govoriti prijetećim, premda tihim glasom:

– Plemenita2 je Fatima zabranila, da se djeci nanosi ikakva nepravda, jer su se oni zauzeli za nju...

– Išibat ću ga! – ponovi Gebhr.

– A ja ti velim da nećeš ni na jedno od njih dignuti korbač. Ako to učiniš, odbrojat ću ti za svaki udarac deset udaraca.

I poče drmati njime kao palminom granom, a onda doda još ovo:

– Ova su djeca vlasništvo Smainovo pa ako koje od njih ne prisprije živo, sam će te Mahdi (nek mu Bog produži dane u vječnost) dati objesiti. Razumiješ li, glu-pane?

Mahdijevo je ime proizvodilo na sve njegove sljedbenike tako velik dojam da je Gebhr odmah spustio glavu i uzeo ponavljati kao u bojazni:

– Alah akbar!... Alah akbar!3

Stasio se pretučen digne, znajući da bi njegov otac, kad bi ga u taj čas mogao vidjeti i čuti, bio na nj ponosan, jer ne samo što je bez promišljanja skočio u obranu Nelle, već i sada, mada su ga udarci korbača pekli kao vatra, nije mislio na svoju bol, već je naprotiv počeo tješiti djevojčicu i ispitivati je jesu li je zaboljeli udarci.

A zatim reče:

– Što sam dobio, dobio sam, ali više te neće napasti. Ah, da sam imao kakvo oružje.

Mala ga djevojčica obujmi objema rukama oko vrata i, vlažeći mu obraze suzama, počne ga uvjeravati da je nije jako boljelo i da ne plače od bola, već samo od tuge zbog njega.

No Stasio primakne usta k njenom uhu i reče šapćući:

– Nella, ne zato što me je istukao, već zato što je tebe udario, kunem se da mu neću oprostiti.

Tako se svršio ovaj događaj. Nakon nekog vremena rasprostriješe već izmireni Gebhr i Idris ogrtače po zemlji i legoše na njih, a Kamis se doskora povede za njihovim primjerom, beduini prosuše devama durre, a zatim uzjahaše na dvije slobodne deve i otiđoše prema Nilu. Nella nasloni glavicu na koljena stare Dinah i usne. Vatra se ugasila i doskora se čulo samo drobljenje durre među devinim zubima. Na nebu se uspeše mali oblaci, koji su na časove skrivali mjesec, ali noć bijaše svijetla. Iza pećina se čulo neprestano, tužno cviljenje šakala.

Nakon dva sata vratiše se beduini s devama, koje su nosile kožnate vreće pune vode.

Potaknuvši vatru, sjedoše i oni na pijesak i latiše se jela. Njihov dolazak probudi Stasija, koji je prije bio zadrijemao, a probudi i dva Sudanca i Kamisa, Kadigijeva sina. Tada se uz ognjište povede ovaj razgovor:

– Možemo li krenuti? – zapita Idris.

– Ne, jer se moramo odmoriti i mi i naše deve.

– Nije li vas netko vidio?

– Nitko. Došli smo do rijeke između dva sela. Samo su izdaleka zalajali psi.

– Po vodu će trebati uvijek ići oko ponoći i grabiti je na pustim mjestima. Samo da prođemo prvi "challal" (katarakt), dalje su već rjeđa sela i sklonija proroku. Za nama će zacijelo poći potjera.

Nato se Kamis osovi i poduprijevši rukama lice reče:

– Mehendije će najprije čekati djecu u El-Fahenu, cijelu noć i do sljedećeg vlaka, onda će poći u Fajum, a odande u Gharak. Tamo će tek razabrati što se dogodilo i onda se moraju vratiti u Medinet da pošalju riječi, koje lete po bakrenoj žici u gradove nad Nilom i da odašalju jahače na devama, koji će za nama poći u potjeru. Sve će to potrajati barem tri dana. Prije toga ne trebamo mučiti deve i možemo mirno "piti dim" iz naših čibuka. Rekavši to, izvuče iz vatre gorući prutić jerihonske ruže i zapali njime lulu, a Idris počeo od zadovoljstva mljaskati prema arapskom običaju.

– Dobro si to udesio, Kadigijev sine – reče – ali se moramo poslužiti vremenom i otputovati za tri dana i tri noći što dalje prema jugu. Tek ću onda mirnije disati, kad prijedemo pustinju između Nila i Kharge (velika oaza zapadno od Nila). Dao Bog, da deve izdrže!

– Izdržat će – oglasi se jedan beduin.
– A govore ljudi – dometne Kamis – da se vojska Mahdijeva (Bog ga poživio) približuje i Asuanu.

Tada Stasio, koji nije ni jedne riječi od toga razgovora prečuo, a zapamtio je i ono što je prije toga govorio Idris Gebhru, ustane i reče:

– Mahdijeva je vojska pred Kartumom.

– La! La! (ne, ne) – zaniječe Kamis.

– Ne slušajte njegove riječi – odgovori Stasio – jer on nema samo tamnu kožu, već mu je i mozak takav. U Kartum ćete, makar svaka tri dana kupovali nove deve i jurili kao danas, stići za mjesec dana. A ne znate još ni to, neće li vam presjeći put vojska, i to ne egipatska, već engleska...

Te riječi izazvaše jak dojam pa Stasio, videći to, nastavi:

– Prije nego što stignete između Nila i velike oaze, svi će pustinjski putovi biti zakrčeni nizom vojničkih straža. Ha! Riječi po bakrenoj žici trče brže od deva. Kako ćete se provući?

– Široka je pustinja – odgovori jedan beduin.

– Ali se vi morate držati Nila.

– Možemo prijeći na drugu stranu. I dok nas budu tražili s ove strane, bit ćemo s one.

– Riječi koje lete po bakrenoj žici doći će u gradove i sela s obje strane rijeke.

– Mahdi će nam poslati meleka (anđela), koji će zatvoriti oči Englezima i Turcima (Egipćanima), a nas će zastrti krilima.

– Idrise – reče Stasio – ne obraćam se Kamisu, čija je glava kao prazna tikva, ni Gebhru, koji je podmukli šakal, već tebi. Znam da nas hoćete odvesti Mahdiju i izručiti nas Smainu. Ali ako to radite radi novca, onda znaj da je otac ove male djevojčice bogatiji od svih Sudanaca zajedno.

– Pa šta onda? – prekine ga Idris.

– Šta onda? Vratite se, veliki mehendija neće žaliti novaca, a ni moj otac.

– Ili će nas predati vladi, koja će nas dati objesiti.

– Neće, Idrise. Visjet ćete samo onda ako vas uhvate u bijegu. A do toga će pouzdano doći. No ako se sami vratite, neće vas nikakva kazna stići, a osmi toga ćete se obogatiti za čitav život. Ti znaš da bijelci iz Evrope uvijek drže riječ. Dajem ti dakle riječ u ime oba mehendije da će biti ovako kako kažem.

I Stasio doista bijaše siguran da će njegov otac i gospodin Rawlison sto puta radije održati obećanje što ga je on sada dao, negoli da ih izvrgavaju oboje, a osobito Nelli, strašnom putu i još strašnijem životu među divljim i bijesnim Mahdijevim hordama. Zakucalo mu je srce očekujući odgovor Idrisa, koji se zadubio u misli, pa nakon duge stanke reče:

– Veliš da će nam otac male djevojčice i tvoj dati mnogo novaca?

– Tako je.

– A hoće li nam sav njihov novac moći otvoriti rajska vrata, koja će otvoriti jedan Mahdijev blagoslov?

– Bismillah! – viknuše nato oba beduina u jedan glas s Kamisom i Gebhrom.

Stasio izgubi svaku nadu, jer je znao, iako su ljudi na istoku lakomi i potkupljivi, kad pravi musliman gleda očima vjere, onda nema na svijetu blaga koje bi ga dovelo u kušnju.

Idris pak, ponukan poklikom, nastavi – i jamačno ne više zato da odgovori Stasiju, već s namjerom da stekne još veće priznanje i pohvalu drugova:

– Mi smo sretni da pripadamo onome plemenu koje je rodilo svetoga proroka, ali plemenita Fatima i njezina djeca njegov su rod i veliki ih Mahdi ljubi. Kad damo dakle tebe i malu djevojčicu njemu, on će vas zamijeniti za Fatimu i njene sinove, a nas će blagosloviti. Znaj da i ona voda, kojom se on svako jutro prema propisima Kurana umiva, liječi bolesti i briše grijehe, a koliko vrijedi tek njegov blagoslov!

– Bismillah! – ponoviše Sudanci i beduini.

Ali Stasio, hvatajući se posljednje slamke spasa, reče:

– Uzmite mene, a beduini nek se vrate s malom djevojčicom. Za mene će dati Fatimu i njene sinove.

– Još će sigurnije dati za vas dvoje.

Nato se dječak obrati opet Kamisu:

– Tvoj će otac odgovarati za tvoja nedjela.

– Moj je otac već u pustinji, na putu k proroku – odvrati Kamis.

– Uhvatit će ga i objesiti.

Idrisu se učini zgodnim da u taj čas ohrabri svoje drugove:

– Oni jastrebi – reče – koji će isključivati meso s naših kostiju, možda se još ne izlegoše.

Znamo što nam prijeti, ali mi nismo djeca i odavna poznajemo pustinju. Ovi ljudi (i pokaže na beduine) bili su mnogo puta u Berberiji i znadu za takve putove kojima prolaze samo gazele. Tamo nas neće nitko naći i nitko nas neće progoniti. Moramo doduše skretati po vodu do Bahr-el-Jussefa, a kasnije do Nila, ali to ćemo činiti noću. Zar mislite možda da uz rijeku nema Mahdijevih prijatelja? Ali ja ti velim da ih ima, što dalje na jug tim više, da se late mača u obrani prave vjere. Oni će nam sami dopreмати vodu, jelo, deve i zavest će potjeru. Zaista, mi znamo da je do Mahdija još dalek put, ali znamo i da će nas svaki dan približiti ovčjoj koži, na koju kleca sveti prorok u molitvi.

– Bismillah! – poviču drugovi po treći put.

I vidjelo se da je ugled Idrisov među njima znatno porastao. Stasio razabra da je sve izgubljeno, pa da barem Nella sačuva od srdžbe Sudanaca reče:

– Poslije šest sati dosadašnje vožnje mala je gospođica ostala jedva živa. Kako možete misliti da će izdržati ovoliki put? A ako umre, umrijet ću i ja. S kime ćete onda doći pred Mahdija?

Sada Idris nije našao odgovora. Opazivši to, Stasio nastavi:

– Fatima i njezina djeca moraju vašu glupost platiti životom?

No Sudanac se već bio sabrao pa odgovori:

– Vidio sam kako si spopao Gebhra za grlo. Alaha mi, ti si lavlje štene i nećeš umrijeti, a ona...

I pogleda u Nella koja je spavala naslonjena na koljena stare Dinah, pa dovrši nekim čudno blagim glasom:

– Njoj ćemo saviti gnijezdo na devinoj grbi kao ptičici, da ne osjeti nikakva umora i da uzmogne putem spavati ovako mirno, kako sada spava.

Rekavši to, priđe k devu i skupa s beduinima počeo sterati sjedalo za djevojčicu. Mnogo su kod toga posla govorili, malo se prepirali, ali napokon načinili s pomoću užeta i pokrivača iz bambusovih štapova nešto kao duboku, nepomičnu košaru, u kojoj je mogla Nella sjediti ili ležati, a iz koje nije mogla ispasti. Iznad toga sjedala, tako prostranog da se i Dinah mogla na njemu smjestiti, razapeše platneni krov.

– Eto vidiš – reče Idris Stasiju – ni prepeličja se jaja ne bi razbila na ovome. Stara će žena putovati s gospođicom, da je služi danju i noću... Ti ćeš sjesti sa mnom, ali ako hoćeš možeš jahati i uz nju, i paziti na nju.

Stasio se obradovao što je postigao barem toliko. Razmišljajući o položaju, uvjerio se da će ih po svoj prilici uhvatiti još prije nego što stignu do prvog katarakta, i ta ga misao ohrabri. Međutim, prije svega je bio pospan, pa odluči da se jakim užetom sveže uz sedlo, a kako neće morati držati Nellu, spavat će ne-koliko sati.

Noć je bivala sve bljeđa i šakali prestadoše zavijati po provalijama. Karavana je trebala odmah krenuti, ali Sudanci, videći zoru, pođoše iza pećine udaljene ne-koliko koraka i tu prema propisima Kurana počеше jutarnje umivanje, služeći se pijeskom umjesto vode, koju su odlučili čuvati. Zatim započеше izgovarati prvu jutarnju molitvu. Sred duboke su se tišine izrazito čule njihove riječi: "U ime milosrdnoga i milostivog Boga, hvala budi Gospodu, vladaru svijeta, milosrdnim i milostivim na dan suda. Tebe poštujemo i priznajemo. Tebe molimo za pomoć. Povedi nas putem onih kojima ne odričeš dobročinstva i milosti, a ne stazama grešnika, koji navukoše na sebe tvoj gnjev i koji lutaju. Amen."

8.

Noć je blijeda. Već ljudi htjedoše uzjahati deve, kad odjednom ugledaše pustinjskog vuka, kako podvita repa protrča provalijom sto koraka od karavane i dokopavši se suprotne visoravni potrči uz sve znakove straha, kao da bježi pred nekim neprijateljem. U egipatskim pustinjama nema zvijeri koje bi se vuci bojali, pa je zato ovaj prizor jako uznemirio Arape. Što bi to moglo biti? Zar već dolazi potjera? Jedan se beduin uspne brzo na pećinu, ali tek što je virnuo, spusti se još brže:

– Proroka mi! – vikne smeten i preplašen. – To mora da juri prema nama lav i već je na domaku!

Uto se iza pećina oglasi duboki: "Vau!", a Stasio i Nella povikaše u jedan glas:

– Saba! Saba!

Budući da to arapski znači lav, beduini se još više prestrašiše, ali Kamis se nasmije i reče: – Poznajem toga lava.

Rekavši to, zazviždi otegnuto i u taj čas dohrli ogromni pas među deve. Ugledavši djecu, skoči k njima, prevali od radosti Nellu koja mu je ispružila ruke, uspne se na Stasija, a zatim cvileći i lajući oprtči ih oboje nekoliko puta, ponovo prevali Nellu, opet se uspne na Stasija, a napokon legne do njihovih nogu i počne dahtati.

Bokovi mu upali, s isplaženog mu jezika padale čitave krpe od pjene, a ipak je mahao repom i dizao oči pune ljubavi prema Nelli, kao da joj je želio reći: "Tvoj mi je otac zapovjedio da te čuvam, pa sam evo dotrčao!"

Djeca sjedoše uz njega s jedne i druge strane i počеше ga milovati. Dvojica beduina, koji još nikada ne vidješe sličnoga bića, gledahu ga začuđeno ponavljajući: "Alah! O kelb kebir!" (Zaboga, velikoga li psa!) – a on je ležao neko vrijeme mirno, a onda ipak podigne glavu, udahne zrak u svoj crni, ogromnoj gljivi sličan nos, ponjuši i skoči k ugaslom žarištu uz koje su ležali ogrisci jela.

Počese hrskati kozje i ovnujske kosti i krhali se kao slamke pod njegovim čvrstim zubima. Iza osam ljudi, brojeći ovamo staru Dinah i Nellu, bilo je dosta čak i za ovakvoga "kelb kebira".

Ali Sudanci se zabrinuše zbog njegova dolaska, i ona dva vodiča deva pozvaše Kamisa na stranu te počese s njime razgovarati uzbuđeno, upravo ogorčeno:

– Sam pakao je doveo ovamo toga psa! – klikne Gebhr. – I kako je pogodilo ovamo za djecom kad su se u Gharak dovezla željeznicom?

– Jamačno po tragu za devama – odvrati Kamis.

– Zlo je to. Tko god ga ugleda s nama, zapamtit će našu karavanu i pokazat će put kojim smo pošli. Svakako ga se treba riješiti.

– A kako? – zapita Kamis.

– Imamo pušku. Uzmi je i opali mu u glavu.

– Imamo pušku, ali ja ne umijem iz nje pucati. Jedino ako vi umijete?...

Kamis bi možda za nuždu pogodio, jer je Stasio nekoliko puta pred njima otvarao i zatvarao pušku, ali mu je bilo žao psa kojega je zavolio baveći se njime još prije dolaska djece u Medinet. A pri tome je pouzdano znao da ona dva Sudanca nemaju ni pojma kako se barata najmodernijim oružjem i da neće moći ništa učiniti.

– Ako vi ne umijete – reče lukavo se smiješeći – onda bi psa mogao ustrijeliti samo ovaj mali kršćanin, ali ova puška može opaliti nekoliko puta uzastopce, pa ne bih savjetovao da mu je damo u ruke.

– Sačuvaj Bože! – odgovori Idris. – Postrijeljao bi nas kao prepelice.

Imamo noževe – primijeti Gebhr.

– Pokušaj, ali zapamti da imaš i grlo koje će ti pas razderati prije nego ga zakolješ.

– Što ćemo dakle?

Kamis slegne ramenima.

– Zašto hoćete ubiti psa? Pa sve da ga i zaspete pijeskom, iskopat će ga hijena, potjera će naći njegove kosti i znat će da nismo prebrodili Nil, već da smo bježali s ove strane. Nek ide s nama! Kad budu beduini polazili na vodu, a mi ostali budemo skriveni u kakvoj jaruzi, možete biti sigurni da će pas ostati uz djecu. Alah!

– Bolje da je sada stigao, jer bi inače vodio potjeru našim tragom sve do Berberije.

Hraniti ga ne treba. Ponestane li mu naših otpadaka, neće mu biti težak posao s hijenom ili sa šakalom. Pustite ga na miru, kažem vam, i ne gubimo vrijeme brbljanjem!

– Možda imaš pravo – reče Idris.

– Ako imam pravo, dat ću mu i vode, da ne trči do Nila i da se ne pojavljuje po selima.

Tako je bila riješena sudbina Sabe, koji je, odmorivši se malo i najevši se kako valja, polaptao u trenutak zdjelu vode i s novom snagom pošao za karavanom.

Uspeše se sada na visoravan na kojoj je vjetar nabrao pijesak i s koje se na obje strane razabirao ogroman prostor pustinje. Nebo je poprimilo boju biserne školjke. Laki oblačići, skupljeni na istoku, prelijevahu se kao opali, a onda se odjednom preliše zlatom. Sinula je jedna zraka, pa druga – i sunce, kao obično u južnim zemljama, gdje gotovo nema sutona i zore, nije izašlo, već planulo iz oblaka kao vatreni stup i oblilo jasnim svjetlom cijelo obzorje. Razdanilo se nebo, razdanila se zemlja i beskrajni se prostori ukazaše ljudskim očima.

– Moramo pobrzati – reče Idris – jer nas ovdje mogu izdaleka vidjeti.

Odmorene i napojene deve pojuriše brzo kao gazele. Saba zaostade iza njih, ali nije bilo razloga bojazni da će zalutati i da neće doći na prvi obrok. Dromedar, na kojemu je jahao

Idris sa Stasiom, trčao je tik uz Nellinu devu, pa su se djeca mogla mirno razgovarati. Sjedalo, što ga načiniše Sudanci, bijaše doista izvrsno pa je djevojčica u njemu bila kao kakva ptičica u gnjezdašcu. Nije mogla pasti ni spavajući, a put ju je mnogo manje umarao nego prošle noći. Jasno dnevno svjetlo ulilo je u oboje djece novu snagu. U Stasiovo srce ušla je nada da će ih potjera moći stići, kad je mogao Saba. Tu nadu saopći odmah Nelli, koja mu se sada prvi put nasmiješi otkako su bili ugrabljani.

– A kad će nas stići? – zapita francuski, jer bi inače mogao razumjeti Idris.

– Ne znam. Možda još danas, možda sutra, a možda za dva ili tri dana.

– Ali natrag nećemo ići na devama?

– Nećemo. Odjahat ćemo samo do Nila, a Nilom u El-Vastu.

– To je lijepo... ah, lijepo!

Jadna Nella, koja je prije tako voljela ovakvo jahanje, jamačno se sada već zasitila.

– Nilom... u El-Vastu i k tatici! – počeo ponavljati pospanim glasom.

Budući da se na prijašnjem počivalištu nije valjano ispavala, usnula je sada opet dubokim snom, onakvim kakvim se iza velikog umora spava pred zoru. Beduini su tjerali deve bez daha i Stasio opazi da namjeriše u unutrašnjost pustinje.

Želeći pokolebati Idrisa da će moći uteći pred potjerom, a ujedno mu pokazati da s tim sigurno računa, reče:

– Udaljete se od Nila i od Bahr-Jussefa, ali to vam neće pomoći, jer vas ionako neće tražiti uz obalu gdje leži selo do sela, već u unutrašnjosti.

A Idris zapita:

– Kako znaš da se udaljemo od Nila kad odavde ne možeš vidjeti obale?

– Jer nas sunce, koje je na istočnoj strani, grije u leđa, a to znači da smo krenuli prema zapadu.

– Mudar si ti dječak – reče Idris s priznanjem. A malo zatim doda:

– Ali nas neće ni potjera stići niti ćeš ti uteći.

– Ne – odvrati Stasio – ja neću uteći osim s njom.

I pokaže na Nelli koja je spavala.

Do podneva su gotovo bez odmora jurili, ali kad se sunce diglo visoko na nebo i počelo peći, obliše se deve, koje se po svojoj prirodi slabo znoje, ipak znojem i brzina im postane znatno slabija. Karavanu okružuje opet pećine i brežuljci. Jaruge, koje se u kišno doba pretvaraju u korita potoka, ili takozvani "khor", javljahu se sve češće. Beduini se napokon zaustaviše u jednom takvom "khoru", koji je bio posve zaklonjen pećinama. Ali tek što sjahaše s deva, digoše viku i pohrliše naprijed, sagibajući se svaki čas i bacajući pred sebe kamenje. Stasio, koji još nije bio sišao sa sedla, ugleda čudan prizor. Ispod suhog grmlja, kojim je bilo obraslo dno "khora", ispuzala je velika zmija i savijajući se brzo kao munja između razdrobljenih pećina, bježala je u svoje skrovište. Beduini je proganjahu bijesno, a priteče im u pomoć i Gebhr s nožem u rukama. Ali radi neravnog tla bilo je isto tako teško pogoditi zmiju kamenom kao i prikovati je nožem, pa se ubrzo sva trojica vratiše s vidljivim izrazom straha na licima.

I začuše se u Arapa uobičajeni poklici:

– Alah!

– Bismillah!

– Mašallah!

Zatim počеше oba Sudanca gledati nekim čudnim i ispitujućim pogledom u Stasija, koji nije shvatio o čemu se radi.

Nella siđe s deve i mada je bila manje umorna negoli u noći, Stasio joj prostre gunj u hladovini na ravnom mjestu i naredi joj da legne, da, kako reče, ispruži nožice. Arapi se prihvatiše podnevne okrepe, koja se sastojala samo od dvopeka, datulja i gutljaja vode, deve nisu napajali jer su sinoć pile. Lica Idrisa i Gebhra i beduina bijahu zabrinuta pa je odmor prolazio u šutnji. Napokon zovne Idris Stasija na stranu i uze ga ispitivati, licem u isto doba tajanstvenim i uznesenim.

– Jesi li vidio zmiju?

– Jesam.

– Nisi li ti vraćao da nam se javi?

– Nisam.

– Snaći će nas neka nesreća, jer ovi glupani nisu mogli ubiti zmiju.

– Snaći će vas vješala.

– Šuti. Zar nije tvoj otac vještac?

– Jest – odgovori bez oklijevanja Stasio, shvativši u tren da ovi divlji i praznovjerni ljudi smatraju pojavu gmaza zlim znakom.

– Tvoj nam ju je dakle otac poslao – odgovori Idris – ali bi on trebao znati da se za njegove vradžbine možemo na tebi osvetiti.

– Meni nećete učiniti ništa, jer bi za nepravdu meni nanesenu platili Fatimini sinovi.

– I to si već razabrao? Ali zapamti, da nije mene ti bi bio krvlju obliven pod Gebhrovim korbačem – ti, a i mala djevojčica.

– Zauzet ću se samo zbog toga za tebe, ali Gebhr će na vješala.

Nato ga Idris pogleda začuđeno, a onda reče:

– Još naš život nije u tvojim rukama, a ti nam već govoriš kao da si naš gospodar... A potom dometne:

– Čudan si ti dječak; takvog još nisam vidio. Dosad sam vam bio dobar, ali ti se pazi i ne prijeti.

Jasno se vidjelo da je sigurnost s kojom je dječak govorio o znakovitosti zmiye, veoma uznemirila Idrisa. Uzjahavši devu ponovi po nekoliko puta: "Da! Bio sam vam dobar!", kao da je za svaki slučaj to htio utuviti Stasiju u glavu.

Oko dva sata poslije podne postade žega, mada je bilo zimsko doba, neobična. Na nebu nijednog oblaka, ali rubovi obzorja posivješe. Nad karavanom je lebdjelo nekoliko strvinara čija su široko raširena krila bacala nemirnu crnu sjenu na žuti pijesak. U ražarenom se zraku osjećalo nešto slično paljevini. Deve počеше čudno soptati. Jedan se beduin približi Idrisu:

– Dolazi neko zlo – reče.

– Na što misliš? – zapita Sudanac.

– Zli su dusi probudili vjetar koji spava na zapadu pustinje, i sada on razjaren leti prema nama.

Idris se uzdigne malko na sedlu, pogleda u daljinu i odgovori: – Tako je. Dolazi i sa zapada i s juga, ali on nije tako bijesan kao khamsin.⁴

– Pred tri je godine ipak zasuo cijelu karavanu kod Abu-Hameda, a odgurnuo ju je tek prošle zime. Ualla! Kadar je začepiti nozdrve devama i osušiti vodu u vrećama.

– Treba se požuriti, da nas samo jednim krilom takne.

– Letimo mu ususret i nećemo ga moći mimoići.

– Ako prije dođe, prije će i proći.

Rekavši to, Idris udari devu korbačem, a za njegovim se primjerom i drugi povedoše. Neko su se vrijeme čuli samo tupi udarci debelih čavala, kao pljeskanje dlanova, i poklici vodiča... Na jugozapadu potamni dotad bjelkasto obzorje. Žega je neprestano trajala i sunce je pržilo glave jahača. Strvinari se jamačno visoko podigoše, jer su sjene njihovih krila bivale sve manje, a napokon posvema iščeznuše.

Nasta zapara.

Arapi su vikali na deve dok im se ne osušiše grla. Zatim zašutješe i nastupi samrtna tišina prekidana samo stenjanjem životinja. Dvije male pješčane lisice s ogromnim ušima munuše kraj karavane, bježeći prema suprotnoj strani.

Onaj se isti beduin, koji je malo prije razgovarao s Idrisom, ponovo oglasi nekim čudnim, kao tuđim glasom:

– Neće biti običan vjetar. Progone nas zle čudi. Svemu je kriva zmija...

– Znam – odgovori Idris.

– Gledaj, zrak dršće. To se zimi ne događa.

I doista užareni zrak započne drhtati, a zbog optičke varke činilo se jahačima da dršće i pijesak, beduin skinu s glave proznojenu kapu i reče:

– Srce pustinje kuca prestrašeno.

Drugi beduin, koji je jahao na čelu karavane kao vodič, osvrne se i udari u viku:

– Dolazi već... dolazi!

I doista je dolazio vjetar. U daljini se pojavilo nešto kao tamni oblak, koji se njihovim očima prikazivao sve višim i koji se približavao karavani. Odjednom se počeo vrtjeti pijesak. Gdjegdje se stvoriše vrtlozi, kao da netko štapom vrti po površini pustinje. Mjestimice se dizahu žustri virovi slični odozdo tankim stupčićima, a odozgo širokim perjanicama. Ali sve je to trajalo samo jedan trenutak. Oblak, što ga je prvi ugledao vodič deva, naleti s neiskazanom brzinom. Udari u ljude i u životinje kao ogromno ptičje krilo. Oči i usta putnika napuniše se prašinom. Oblaci prašine pokriše nebo, zastriješe sunce i nastade mrak. Ljudi se počеше gubiti iz vida, pa se i najbliže deve stadoše gubiti kao u magli. Nije šum – jer u pustinji nema drveća – već je huka vihora zaglušivala dozivanje vodiča i riku životinja. U zraku se osjećao zadah sličan dimu ugljena. Deve zastadoše i okrenuše se od vjetra. Zatim ispruže duge vratove prema tlu, tako da su im nozdrve gotovo doticale pijesak.

No Sudanci ipak ne htjedoše čekati, jer vjetar često zatrpa karavane koje se zaustave za vrijeme oluje. Najbolje je u takvom slučaju juriti s vjetrom, ali Idris i Gebhr ne mogaše to učiniti, jer bi se na taj način vraćali u Fajum, odakle su očekivali potjeru. Pa zato, kad je prošao prvi udarac, potjeraše opet deve.

Nastade časak tišina, ali prijeteći mrak se raspršavao veoma polagano, jer sunce nije moglo prodrijeti kroz tišinu što je visjela u zraku. Ipak počеше padati deblje i teže čestice pijeska. Zatrpaše sve pukotine i nabore po sedlima i zaustaviše se u naborima odijela. Ljudi i životinje udisali su sa svakim dahom prašinu, koja im je dražila pluća i škripala pod zubima.

Usto se vjetar mogao nanovo dići i posvema zamračiti kraj. Stasiju padne na pamet misao da bi, kad bi bio u takvoj tmuni s Nellom na istoj devi, mogao zakrenuti i s vjetrom uteći na sjever. Tko zna bi li ih vidjeli u mraku i uzvitlanom pijesku? A ako bi mogli dospjeti do ma kojega seoceta na Bahr-Jussefom uz Nil, bili bi spašeni, a Idris i Gebhr se ne bi ni usudili progoniti ih, jer bi odmah pali u ruke mjesnih redarstvenika.

Promislivši sve to, gurne mladić Idrisa u rame i reče:

– Daj mi mješinu s vodom!

Idris ga ne odbije jer su imali vode dosta, a mada su jutros skrenuli dublje u pustinju, deve su se za noćnoga odmora obilno napile. Osim toga je – poznavajući život u pustinji, znao da nakon vihora dolazi obično kiša, koja isušene jaruge učas pretvara u potoke.

Stasio je bio doista žedan pa dobro potegne vode, a onda, ne vraćajući vreću, opet gurne Idrisa u rame:

– Zaustavi karavanu.

– Zašto? – zapita Sudanac.

– Zato što se hoću premjestiti na devu male djevojčice i dati joj vode.

– Dinah ima veću vreću od moje.

– Ali ona je pohlepna i zacijelo ju je ispila. Mora da je mnogo pijeska napadalo u sedlo, koje ste načinili kao kakvu košaru. Dinah neće znati što da učini.

– Začas će se dići vjetar i sve će opet zasuti.

– Tim će više trebati pomoći maloj djevojčici. Idris udari devu bičem pa su jedan čas jahali šuteći.

– Zašto ne odgovaraš? – zapita Stasio.

– Razmišljam je li bolje da te privežem uz sedlo ili da ti s leđa svežem ruke.

– Ti si poludio!

– Nisam. Ali sam pogodio što si htio.

– Potjera će nas ionako stići pa nije potrebno da to učinim.

– Pustinja je u božjoj ruci.

Opet zašutješe. Krupni je pijesak posvema prestao padati; u zraku ostade samo fina crvena prašina, nešto kao mraz, kroz koji je sunce prodirale kao bakrena ploča. Postalo je vidljivije. Pred karavanom se sada sterala plosnata ravnica, na rubu koje bistre oči Arapa spaziše opet jedan oblak. Bio je viši od prijašnjega, a osim toga su iz njega izbijali stupovi, slični ogromnim, odozgo raširenim dimnjacima. Na taj pogled zadržtaše Arapima i beduinima srca, jer razabraše velike pješčane virove. Idris podiže ruke i, položivši dlanove na uši, počne se klanjati vihoru koji se kovitlao. Njegova mu vjera u jedinoga Boga jamačno nije branila da poštuje i da se boji i drugih bogova, jer je Stasio jasno čuo kako je govorio:

– Gospode! Mi smo tvoja djeca, pa nas nećeš proždrijeti!

A "gospod" je baš naletio i zadržmao devama s tako groznom snagom da su gotovo popadale na zemlju. Životinje se sada stisnuše u hrpu, okrenuvši glave u sredinu.

Pokrenuše se cijele gomile pijeska. Karavanu okruži mrak, tamniji nego što je bio prije, a u toj tmuni prelijetahu uz jahače neki još tamniji, nejasni predmeti, poput ogromnih ptica i razularenih deva. Arape spopade strah, jer im se činilo da su to pod pijeskom dusi poginulih životinja i ljudi... Sred buke i urlika vihora čuli su se čudni glasovi slični čas jecanju, čas smijehu, čas zazivanju u pomoć. Ali to bijaše varka. Karavani je prijetila sto puta groznija, prava pravcata opasnost. Sudanci su dobro znali ako ih veliki vir, kakvi se neprestano stvaraju u unutrašnjosti vihora, uhvati u svoje vrtloge, da će pobacati jahače i raspršiti deve, a ako se slomi i sruši na njih, da će u trenutku nad njima nasuti ogromnu pješčanu gomilu, pod kojom će ostati sve sljedeći vihor ne odgrne njihove kosture. Stasiju se vrtjelo u glavi, ponestalo mu daha u prsima, zaslijepio ga pijesak. Pored svega mu se činilo da čuje plač i zazivanje Nelle, pa je samo mislio na nju. Iskoristivši priliku, dok su deve stajale stisnute u gomili i dok Idris nije mogao na njega paziti, odluči polako prijeći na devu djevojčice, ne zato da uteknu, već da joj pomogne i da je ohrabri. Tek što

je ispružio noge i izvukao ruke, želeći se prihvatiti kraja Nellinog sedla, udari ga ogromna Idrisova pesnica. Sudanac ga dohvati kao perce, metne pred sebe i poče ga vezati palminim užetom, a kad mu je vezao ruke, prevjesi ga preko sedla. Stasio stisne zube i stane se opirati kako je mogao, no uzalud. Zbog suhog grla i usta punih pijeska nije mogao, a ni htio, uvjeravati Idrisa da je želio samo pomoći djevojčici, a ne pobjeći. Nakon nekog vremena, osjećajući da se guši, poče vikati:

– Spašavajte malu djevojčicu!... Spašavajte malu djevojčicu!

Ali Arapi su mislili na vlastiti život. Vijavica postade tako grozna da nisu mogli sjediti na devama, a ni deve nisu mogle ostati na svome mjestu. Dva beduina, a i Kamis i Gebhr, skočiše na zemlju da drže životinje za ulare, privezane uz žvale pod donjom čeljusti. Idris gurnuvši Stasija nakraj sedla, učini isto to. Životinje, da se opru bijesnoj vjetrini raskoračiše noge što su mogle šire, ali im ponestane snage, i karavana, šibana šljunkom koji udaraše kao stotinu bičeva, i pijeskom, koji je pikao poput iglica, počela se, čas brže čas polaganije, okretati i izmicati pred pritiskom. Na trenutke bi vihor iskopao jame pod njihovim nogama, a onda bi opet pijesak i šljunak, odbijajući se od bokova deva, stvarao u trenutku hrpe što su im sezale do koljena i još više. Tako je prolazio sat za satom. Pogibelj bijaše sve strašnija. Idris napokon razabere da će jedini spas biti ako sjednu na deve i pojure s vihorom. Ali to bi značilo vraćati se u Fajum gdje su ih čekali egipatski sudovi i vješala.

– Ha, što ćemo? – pomisli Idris. – Vihor je zadržao i potjeru, a kad prestane, krenut ćemo opet na jug.

I poče vikati da posjedaju na deve.

Uto se dogodi nešto što je položaj posve izmijenilo. Neočekivano kroz tamne, gotovo crne oblake pijeska probila se plavičasta svjetlost. Tmina postade još mračnija, ali u isti se tren javi u visini uspravna, a sada vihorom probuđena grmljavina, pa se poče rušiti između Arapske i Libijske pustinje moćna, puna prijetnje, rekao bi: srdita. Činilo se kao da se s nebesa survaše gore i pećine. Zaglušljivo je treskanje raslo, bivalo sve jače, treslo svijetom, oprčalo cijelo obzorje, a mjestimice provalilo s tako strašnom snagom, kao da se provaljeni svod nebeski rušio na zemlju; – a onda se opet kotrljalo gluhim, trajnim drndanjem; opet buknuo, opet se lomilo, zasljepljivalo munjom, prijetilo gromovima, spuštalo se, dizalo, bučalo i trajalo.⁶

Vjetar prestade kao uplašen, a kada nakon dugog vremena negdje u neizmjernej daljini gromovi potresoše nebesa, nastade mrtva tišina.

Ali začas se u toj tišini ozva glas vodiča:

– Bog je jači od vihora i bure! Spašeni smo!

Krenuše. Okruživala ih je tako mračna noć, da se ljudi nisu mogli vidjeti mada su deve trčale nedaleko jedna od druge – i svaki se čas moradoše oglašavati, da se ne izgube. Od vremena do vremena jarke sinje ili crvene munje rasvjetljavale su pješčani prostor, ali nakon toga bi nastajala tako gusta tmina da se gotovo mogla napipati. Pored svega hrabrenja, što ga je izazvao glas vodiča u srcima Sudanaca, nije ih još uvijek ostavljao nemir, a naročito zato što su se pomicali nasumce, ne znajući zapravo na koju stranu idu – vrte li se uokrug ili se vraćaju na sjever. Životinje su se svaki čas spotala i nisu mogle brzo odmicati, a usto su disale nekako čudno i tako glasno da se jahačima činilo kao da cijela pustinja od straha diše. Napokon padoše prve velike kaplje dažda, koji dolazi gotovo uvijek poslije vihora, a u isto vrijeme se kroz tminu oglasi vodičev poklik: – Khor!...

Bili su nad jarugom. Deve se zaustaviše nad rubom, a zatim počeše oprezno stupati nizbrdice.

9.

Khor je bio širok, po dnu zasut kamenjem, između kojega je raslo zakržljalo trnovo grmlje. Južna mu strana bijaše stijena od visokih pećina, puna pukotina i razvalina. Sve su to razabrali Arapi pri svjetlu tihih, ali sve češćih munja. Ubrzo otkriše na pećinastoj stijeni plitku spilju, zapravo prostranu udubinu, u koju su ljudi mogli lako stati i u slučaju jakog pljuska naći tu sklonište.

Deve se udobno smjestiše na maloj uzvisini, tik pred udubinom, beduini i dva Sudanca poskidaše s njih terete i sedla, da dobro otpočinu, a Kamis, Kadigijev sin, počne sjeći trnovo grmlje za ognjište. Velike kaplje kiše neprestano padahu jedna po jedna i pljusak udari tek onda kad su ljudi već bili legli na počinak. Na početku su to bili tanki mlazovi vode, zatim sve deblji, a napokon se činilo da cijele rijeke padaju iz nevidljivih oblaka na zemlju. Takve kiše, koje padaju jedanput u više godina, uzdižu čak i zimi vodu po kanalima i u Nilu, a u Adenu pune ogromne cisterne, bez kojih ne bi grad mogao uopće postojati. Stasio nije još nikada u životu vidio takvo što. Na dnu khora poče žuboriti potok, ulaz u udubinu kao da su zastirali vodeni zastori, a naokolo se čuo samo pljusak i bućkanje vode. Deve su bile na uzvisini, pa im je pljusak mogao jedino prirediti kupelj, no ipak Arapi svaki čas izvirivahu da vide ne prijete li životinjama kakva opasnost.

Ljudima bijaše prijatno sjediti u suhoj i sigurnoj spilji, uz jasni plamen suvaraka koji se ne promočiše. Na licima im se razabirala radost. Idris, koji je čim su stigli oslobodio Stasiu ruke, da može jesti, obrati se sada njemu i reče smiješeći se podrugljivo:

– Mahdi je veći od svih bijelih vještaca. On je stišao vjor i poslao kišu.

Stasio ne odgovori ništa, jer je bio zaokupljen Nellom koja je jedva disala. Najprije joj istrese pijesak iz kose, a zatim, zapovjedi staroj Dinah da raspredi stvari koje je bila ponijela iz Fajuma u uvjerenju da djeca idu k roditeljima, uzme ručnik, namoči ga u vodi i protare njime oči i lice djevojčici. Dinah to nije mogla učiniti jer je vidjela, i to slabo, samo na jedno oko, a sada je gotovo posve oslijepila i u prvi joj mah nije umivanje upaljenih vjeđa nimalo koristilo. Nella se prepustila svim Stasiovim mjerama, samo ga je gledala kao umorna ptičica – i tek kad joj je skinuo cipelice, da iz njih istrese pijesak, a onda joj prostro gunj, ogrli ga ručicama oko vrata.

A u njegovu se srcu rodi velika samilost. Osjeti da je istovremeno pazitelj, stariji brat i jedini Nellin branitelj i očuti isti čas da tu malu sestricu jako ljubi, mnogo više negoli ikada prije toga. Volio ju je i u Port Saidu, ali ju je smatrao curicom, pa mu tako, na primjer, nije nikada padalo na pamet da joj za laku noć poljubi ruku. Da mu je tkogod spomenuo to, smatrao bi da mladić koji je navršio trinaest godina ne može bez štete za svoje dostojanstvo i godine ništa slično učiniti. Ali sada je zajednička nesreća u njemu probudila uspavanu nježnost, pa poljubi djevojčicu, ne u jednu već u obadvije ruke. Legavši razmišljao je i dalje o njoj i odluči da će izvršiti neki neobični čin i osloboditi je iz ropstva. Bio je spreman na sve – na rane i na smrt, ipak u duši s pritajenom nadom da rane ne bi previše boljele, a smrt da baš ne bude prava smrt, jer u takvom slučaju ne bi mogao vidjeti sreću oslobođene Nelle... Zatim stade razmišljati kako da postupi najhrabrije, ali mu se misli počeše mutiti. Časak mu se činilo da ih zatrpavaju veliki oblaci pijeska, zatim da mu se sve deve uvlače u glavu. Konačno on zaspi.

Arap, svršivši posao oko deva, umorni od borbe s vihorom, zaspao također tvrdim snom. Vatra se ugasila, u dubini zavlada mrak. Začas se oglasi hrkanje ljudi, a izvana je dopirao pljusak kiše i šum vode, koja je prskala po kamenju na dnu khora. Tako je prolazila noć.

Ali pred svanuće probudi Stasija iz tvrdoga sna hladnoća. Voda je, skupljena u pukotinama na vrhu pećine, polagano prodirući kap po kap, počela kroz neku pukotinu na stropu spilje padati njemu na glavu. Dječak sjedne na gunj i neko se vrijeme stane boriti sa snom, ne mogavši shvatiti gdje je i što se s njim događa. No brzo dođe k svijesti.

– Aha! – pomisli. – Jučer je bio vihor, a mi smo ugrabljeni i ovo je spilja u koju smo se sklonili pred kišom.

I pogleda unaokolo. Najprije sa čuđenjem opazi da je kiša prestala i da nije u spilji mrak, jer je rasvjetljava mjesec, koji je već bio blizu zalaza, pa je virio nisko nad obzorjem. Uz blijeđu se mjesečinu vidjela cijela unutrašnjost široke, no plitke udubine. Stasio ugleda sasvim jasno Arape, što su ležali uz njega, a uz drugu stijenu spilje bijelu suknjicu Nelle, koja je spavala uz Dinah.

I opet mu velika nježnost obuze srce.

– Spava Nella... spava – govoraše u sebi – a ja ne spavam i... moram je spasiti.

Zatim, pogledavši Arape, doda još u sebi: – Ah, htio bih sve te lupeže...

Odjednom zadržće.

Pogled mu padne na kožnu kutiju, u kojoj je bila puška poklonjena mu na Božić, i na kutiju s nabojima, što je ležala između njega i Kamisa, tako blizu da je bilo dovoljno ispružiti ruku.

Srce mu počne lupati kao čekić. Kad bi se mogao dokopati puške i naboja, odmah bi postao gospodar sićušne... Trebao bi se samo tiho iskrasti iz dubine, sakriti se među desetak koraka razvaljene kamenje i odande paziti na izlaz.

– Sudanci i beduini, mislio je, kad se probude i opaze da me nema, izletjet će svi skupa iz spilje, a onda ću sa dva hica oboriti prvu dvojicu, a dok stignu drugi, bit će puška opet nabita. Ostaje još samo Kamis, no s njim ću lako obračunati.

Zamisli četiri trupa kako leže u krvi, a strah i groza spopadoše ga u prsima. Ubiti četiri čovjeka! To su doduše lupeži, ali u svakom je slučaju to strašna stvar. Sjeti se kako je jednom u Port Saidu vidio radnika kojega je ubila ruka parnoga stroja za dubljenje kanala, i kako je grozan dojam izazvao u njemu taj, u crvenoj kaljuži drščući, ljudski ostatak. I strese se na samu uspomenu. A sada treba četvoricu!... I grijeh je i strašota!... Ne, ne, to neće moći nikada učiniti.

Poče se boriti s mislima. Radi sebe to ne bi učinio – to je istina. Ali se radi o Nelli, radi se o njezinoj obrani, o njenom životu, jer ona to sve neće moći izdržati i zacijelo će umrijeti, ili putem ili među divljim i poživinčenim hordama derviša. Što znači krv ovakvih bijednika prema životu Nelle i je li dozvoljeno kolebati se u ovakvom položaju?

– Radi Nelle! Radi Nelle!...

No odjednom proleti Stasiovom glavom misao kao vihor, a od nje mu se naježi kosa na glavi. Što će biti, ako koji od ovih razbojnika položi nož Nelli na prsa i rekne da će je ubiti, ako se on – Stasio – ne preda i ako im ne vrati pušku. Što onda?

– Onda... – odgovori dječak sam sebi – onda ću se odmah predati.

I osjećajući svoju slabosti, baci se nemoćno na gunj. Mjesec je virio samo postrance kroz otvor spilje i u njoj postade mračnije. Arapi su još uvijek hrkali. Stasio je mirovao neko vrijeme, a onda mu počne sijevati u glavi nova misao.

A kad bi se provukao s oružjem i sakrio se među pećinama pa poubijao, ne ljude već deve? Šteta je i žao mu je nedužnih životinja – istina je, ali što se može drugo? Ljudi ubijaju životinje, ne samo da spase svoj život, već i za juhu i za pečenje. Kad bi mogao ubiti četiri, ili možda pet deva, dalji put bi bio nemoguć.

Nitko se od karavane ne bi smio uputiti do sela uz obalu, da kupi nove deve. A u tom bi slučaju Stasio obećao u ime roditelja ljudima da neće biti kažnjeni, obećao bi im čak novčane nagrade – i... ne bi im drugo preostalo nego vratiti se.

Da. A ako mu ne daju vremena da im to obeća, već ga u prvom naletu srdžbe ubiju? Moraju mu dati vremena i saslušati ga, jer će ih on, imajući pušku, moći držati na pristojnoj udaljenosti, dok im sve ne kaže. Kad to učini, shvatit će oni da im je predaja jedini spas. Onda će stati na čelo karavane i povest će je ravno do Bahr-Jussefa i do Nila. Oni su odande sada još daleko, možda jedan ili dva dana puta, jer su Arapi iz opreza skrenuli znatno u unutrašnjost pustinje. Ali to ništa ne smeta; dobit će nekoliko deva, a na jednoj će od njih jahati Nella. Stasio počne pažljivo promatrati Arape. Svi su čvrsto spavali, kako spavaju jako izmoreni ljudi, ali budući da se noć približavala svome kraju, mogli bi se skoro probuditi. Trebalo je raditi odmah. Uzeti kutiju s nabojima nije bilo teško, jer je ležala tik uz njega. Teže je bilo s puškom, koju je Kamis položio sa svoje druge strane. Stasio se nadao da će mu uspjeti ukrasti je, ali odluči da je izvadi iz kutije i da na kundak metne cijevi tek onda kad bude ne-koliko desetaka koraka daleko od spilje, jer se bojao da bi škripa željeza o željezo mogla probuditi uspavane ljude.

Došao je čas. Dječak se nagne kao stremen iznad Kamisa i uhvativši kutiju, digne je i počne vući k sebi. Srce mu je teško tuklo, pred očima mu se smračilo, dah mu se ubrzao, ali on stisne zube nastojeći svladati uzrujanost. Ipak kad je remenje oko kutije lako zaškripalo, pojaviše mu se na čelu kapljice hladnog znoja. Taj mu se trenutak učinio vječnim. Ali Kamis se nije ni pokrenuo. Kutija opiše iznad njega luk i legne mirno uz kutiju s nabojima.

Stasio odahne. Polovica posla je bila gotova. Sada se trebalo bez buke izvući iz pećine, potrčati nekoliko desetaka koraka, zatim se sakriti među krhotinama pećina, otvoriti kutiju, sastaviti pušku, nabiti je i istresti nekoliko naboja u džep. Karavana bi doista tada bila ovisna o njegovoj milosti.

Crna se Stasiova sjena ukaže na svjetlijoj pozadini uz otvor pećine. Još sekundu i bit će napolju. Još čas i sakrit će se među krhotine pećina... A onda, ma koji se razbojnik probudio, dok spazi što se dogodilo, dok probudi druge – bit će već kasno. Dječak, u strahu da ne sruši koji kamen – kojih je na ulazu u spilju bilo mnogo – ispruži jednu nogu i počne tražiti sigurno tlo.

I već je ispružio glavu iz otvora kad se dogodi nešto od čega mu se sledila krv u žilama. Usred duboke tišine zabruji kao grom veseli pseći lavež, napuni svu jarugu i probudi uspavanu čeljad. Arapi se trgoše svi kao jedan, i prvo što im pade u oči bijaše Stasio s kutijom u jednoj i kutijom s nabojima u drugoj ruci.

– Ah, Saba, što si učinio!

10.

Svi se u isti čas baciše sa strašnom vikom na Stasija. U tren oka oteše mu pušku i naboje, i srušivši ga na zemlju, svezaše mu ruke i noge užećima, bijući ga i udarajući, dok ih nije napokon rastjerao Idris, bojeći se za dječakov život. Zatim se počеше razgovarati

ispreki-danim riječima, kao što to čine ljudi kojima je zaprijetila strašna opasnost, a spasio ih samo slučaj.

– To je utjelovljeni đavo! – poviče Idris, blijeda lica od straha i uzrujanosti.

– Postrijeljao bi nas kao divlje guske za ručak! – doda Gebhr.

– Ah, da nije bilo psa!

– Bog ga je poslao.

– A htjeli su ga ubiti! – reče Kamis. – Odsad ga neće nitko ni taknuti. Dobivat će uvijek kosti i vode!

– Alah! Alah! – ponavljaše Idris, ne mogavši se umiriti. – Smrt je lebdjela nad nama. Uf! I počeo gledati s mržnjom na Stasija, koji je ležao čudeći se kako bi takav mali dječak mogao biti povodom njihova poraza i pogibije.

– Tako mi proroka – oglasi se jedan beduin – treba se osigurati protiv toga, da nam taj Iblisov sin ne pozakreće vratovima. Zmiju vodimo Mahdiju. Što mislite učiniti sada s njime?

– Treba mu odsjeći desnu šaku! – viknu Gebhr.

Beduini ne odgovoriše ništa, ali Idris ne htjede na to pristati. Sjetio se da bi, ako ih stigne potjera, kazna zbog sakaćenja dječaka bila još stroža. Napokon, tko može jamčiti da Stasio neće iza takve operacije umrijeti? A u tom bi slučaju samo Nella ostala kao zamjena za Fatimu i za njenu djecu.

Kad je Gebhr izvadio nož u namjeri da izvrši svoju prijetnju, uhvati ga Idris za lakat i zadrži ga:

– Ne! – reče. – Sramota bi bila za petoricu Mahdijevih boraca da se boje ovakvog jednog kršćanskog šteneta, pa da mu čak sijeku šaku. Preko noći ćemo ga vezati, a za ovo što je sada htio učiniti, dobit će deset udaraca korbačem.

Gebhr bijaše spreman da odmah izvrši osudu, ali ga Idris opet gurne i naloži jednom beduinu da šiba dječaka, ali mu šapne na uho da ne udara prejako. Budući da se Kamis, možda iz obzira na svoju bivšu službu kod inženjera, a možda i zbog kojeg drugog razloga, nije ni u šta htio miješati, drugi je beduin prevrnuo Stasija na trbuh. Baš je trebalo započeti s bičevanjem, kad je naišla nenadana zapreka.

Na otvoru se udubine pojavila Nella sa Sabom. Zaokupljena svojim miljenikom, koji se, uletjevši u spilju, bacio do njenih nogu, čula je viku Arapa, ali kako u Egiptu Arapi i beduini vrište svakom prilikom kao da će se taj čas poubijati, nije obraćala na to pozornost. Tek kad je zovnula Stasija i nije od njega dobila odgovor, izađe da vidi ne sjedi li već na devi i s grozom ugleda Stasija kako leži na zemlji, a nad njim stoji beduin s korbačem u ruci. Vidjevši to udari u vrisak do neba i počeo udarati nožicama, a kad beduin ne obazirući se na to namjeri prvi udarac, poleti ona naprijed i svojim tijelom pokrije dječaka.

Beduin se uskoleba, jer mu nije bilo naloženo da tuče djevojčicu. Nella zaviče glasom punim očaja i preneraženja:

– Saba! Saba!

A Saba shvati o čemu se radi – i u jednom se skoku nađe uz djecu. Na vratu i na leđima mu se naježila dlaka, oči mu se zacrvenješe, a u prsima i u jakom grkljanu nešto zabruji kao grmljavina.

A zatim se laloke stisnute gubice polagano digoše uvis, a zubi i kao palac dugački bijeli očajnici pokazaše se sve do krvavih desni. Ogromni pas stražar počeo okretati glavu

nadesno i nalijevo kao da je htio dobro pokazati Sudancima i beduinima svoju strašnu opremu i govoriti im:

Eto, čime ću braniti djecu.

A oni se hitro povukoše, jer su znali da im je Saba spasio život. Pored toga bilo im je jasno da će razbješnjeli pas smjesta utisnuti svoje zube u grlo onome tko se u taj čas usudi približiti Nelli. Stadoše, ne znajući što bi učinili, gledajući jedan u drugoga upitnim pogledom.

Kolebali su se sve dok Nella nije dospjela dozvati staru Dinah i zapovjediti joj da rasiječe užad Stasiju. Tada dječak ustane i držeći ruku Sabi na glavi obrati se napadačima:

– Nisam htio poubijati vas, već samo deve – reče kroz stisnute zube.

Ali i ta vijest tako prenerazi Arape da bi se bez sumnje opet bacili na Stasija da nije bilo žarkih očiju i još uvijek naježene dlake Sabine. Gebhr htjede čak skočiti prema njemu, ali ga muklo rezanje prikuje na mjestu.

Nastade časak šutnje, a zatim se oglasi Idrisov povik:

– Na put! Na put!

11.

Prošao je dan, noć i još jedan dan, a oni su jurili neprekidno na jug, zadržavajući se samo kratko vrijeme u khorima, da previše ne izmore deve, da ih napoje, nahrane, a usto da razdijele hranu i vodu između sebe. Od straha pred potjerom skrenuše još više na zapad, jer se neko vrijeme nisu trebali brinuti za vodu. Pljusak doduše nije trajao više od sedam sati, ali bio je tako jak kao da se nebo otvorilo, pa su i Idris i Gebhr, kao i beduini, znali da će na dnu khora i tamo gdje pećine čine prirodne udubine i rupčage biti još nekoliko dana za njih toliko vode da će ne samo dostajati njima i devama, već da će je moći ponijeti i sa sobom. Iza velike kiše nastade, kao što to obično biva, prekrasno vrijeme. Nebo bez ijednoga oblačka, zrak tako proziran da je pogled sezao u beskrajnu daljinu. Noću se nebo, puno zvijezda, iskrilo i treperilo kao tisuću dijamanta. S pustinjškoga pijeska dopirale oštra hladnoća.

Grbe već postadoše devama manje, ali dobro hranjene životinje bijahu još uvijek, kako kažu Arapi, "gorde", to jest nije im klonula snaga i trčale su tako voljko da se karavana nije pomicala mnogo sporije nego prvoga dana kad su krenuli iz Gharak-el-Sultanija. Stasio se začudi kad vidje da u nekim khorima, u pećinskim pukotinama sigurnima od kiše, beduini nailaze na zalihe durre i datulja. Sjeti se da su prije njihove otmice bile udešene neke pripreme i da je sve bilo ugovoreno između Fatime, Idrisa i Gebhra s jedne, a beduina s druge strane. Lako se moglo odgonetnuti da su ova dvojica bili pristaše i sljedbenici Mahdijevi, koji su htjeli do njega doći, i zato su se lako upustili u zavjeru sa Sudancima. U okolici Fajuma i oko Gharak-el-Sultanija bilo je mnogo beduina koji su s djecom i devama, kao nomadi pustinjom, dolazili u Medinet ili na željezničke postaje da štogod zarade. Tu dvojicu nije Stasio ipak nikada prije vidio i oni mora da također nikada nisu bili u Medinetu, jer, kako se vidjelo, nisu poznavali Sabu.

Dječak je dolazio na misao da ih pokuša potkupiti, ali sjetivši se njihovih oduševljenih poklika, kadgod se pred njima spomenulo Mahdijevo ime, shvati da je to nemoguće. Ipak se nije pasivno predao događajima, jer je u toj dječaćkoj duši bila skrivena doista čudna energija, koju su još više pobudili dosadašnji neuspjesi.

– Sve što sam poduzimao – govorio je sam sebi – svršilo se tako da su me istukli. Ali sve da me cijeli dan tuku korbačem, pa da me i ubiju, neću prestati misliti kako bih oslobodio Nelli i sebe iz ruku ovih lupeža. Ako ih stigne potjera, tim, bolje, ali ja ću poslušati kao da joj se uopće ne nadam.

I sjetivši se svega što je doživio, pomislivši na te izdajničke i okrutne ljude, koji su ga otevši mu pušku udarali šakama, burkalo se u njemu srce i rasla je u njemu želja za osvetom. Prije svega je osjećao nepravdu nanesenu Nelli i taj se osjećaj, povezan s boli što ga je zapekla nakon zadnjega neuspjeha, promijenio u neumoljivu mržnju prema obojici Sudanaca. Slušao je, doduše, više puta od oca da mržnja zasljepljuje i da joj se podaju samo duše, nesposobne za nešto bolje, no ovaj je čas nije mogao u sebi svaladati i nije ju znao sakriti.

To je bilo tako očigledno da je i Idris opazio i počeo se uznemirivati, jer je shvatio da u slučaju ako ih potjera stigne, neće više moći računati na dječakov zagovor. Idris je bio uvijek spreman na najdrskije pothvate, ali kao čovjek, koji nije bio lišen razbora, mislio je da sve valja predvidjeti i u slučaju nesreće ostaviti sebi kakva, otvorena vratašca spasenja. Zato se htio pomiriti sa Stasiom, i na prvom odmoru započe s njim ovakav razgovor:

– Za ono što si bio nakanio učiniti – reče – morao sam te kazniti, jer bi te inače oni ubili, ali sam beduinima zabranio da te prejakom tuku.

A kad nije dobio nikakva odgovora, nastavi:

– Slušaj, sam si rekao da bijelci uvijek drže prisegu, pa ako mi prisegneš na tvoga Boga i na glavu male djevojčice da nećeš ništa učiniti protiv nas, neću te dati noću vezati.

Stasio i na to ne odgovori ni riječi, a Idris je samo po sjaju njegovih očiju znao da zalud govori.

Uza sve nagovore Gebhra i beduina nije ga ipak dao preko noći vezati, a kad Gebhr nije prestao to zahtijevati, odgovori mu srdito:

– Mjesto da ideš spavati, stražarit ćeš noćas. Određujem odsada da jedan od nas uvijek stražari dok drugi budu spavali. I doista su se od toga dana straže stalno izmjenjivale. To je otežavalo i onemogućivalo sve Stasiove planove, jer je na nj čuvar budno pazio.

No zato su dali djeci veću slobodu, pa su se mogli jedno drugome približiti i bez zapreka razgovarati. Na prvoj postaji sjedne Stasio odmah uz Nelli, jer je htio zahvaliti joj za pomoć. Tako je prema njoj osjećao veliku zahvalnost, ipak se nije znao uzvišeno izraziti, a ni nježno, pa je samo uhvati za ručice.

– Nella! – reče. – Ti si jako dobra i zahvaljujem ti, a osim toga ti otvoreno velim da si se vladala kao djevojka od trinaest godina.

U ustima Stasiya bile su ovakve riječi najveća hvala, pa srce male djevojčice uzdrhta od radosti i ponosa. Taj joj se čas činilo da bi sve mogla učiniti.

– Samo da potpuno odrastem, onda će oni vidjeti! – odvrati gledajući ratoborno prema Sudancima.

No, kako još nije shvaćala o čemu se radilo i zašto su se svi Arapi bacili na Stasiya, dječak joj počeo pripovijedati da je odlučio ukrasti pušku, poubijati deve i svu pratnju prisiliti na povratak.

– Da mi je to pošlo za rukom – reče – već bismo bili slobodni.

– Ali su se oni probudili? – zapita djevojčica, a srce joj stane lupati.

– Probudili su se. Skrivio je to Saba, koji je dotrčao i tako počeo lajati da bi i mrtve probudio.

Tada se njezina srdžba okrene prema Sabi.

– Gadni Saba, gadni! Zato mu kad dođe, neću reći ni riječi, nego samo da je gadan.

Nato se Stasio, mada mu inače nije bilo do smijeha, ipak nasmiješi i zapita:

– Kako mu nećeš reći ni riječi, a istovremeno ćeš mu kazati da je gadan?

Nelli se digoše obrvice uvis i na licu joj se pojavi nepravilna, a onda odvrti:

– Vidjet će mi to s lica.

– Ali on nije kriv, jer nije mogao znati što se događa. I zapamti da nam je poslije toga pohrlio u pomoć.

Ta je opaska ublažila malko Nellinu srdžbu, no ipak mu nije htjela odmah oprostiti.

– Dobro – reče – ali pravi gentleman za pozdrav ne laje.

Stasio se opet nasmiješi:

– Pravi gentleman ne laje ni na rastanku, jedino ako je pas, a to Saba i jest.

No začas zamagli tuga dječakove oči... on uzdahne jedanput, drugi put, zatim ustane s kamena na kojemu su sjedili i reče:

– Najgore je što tebe nisam mogao osloboditi.

A Nella se izdigne na prste i baci mu se oko vrata. Htjela ga je utješiti, htjela je da mu izbliza, s nosićem uz njegovo lice, prošapće hvalu, ali budući da nije mogla naći zgodne riječi, ogrli ga još čvršće oko vrata i poljubi ga u uho. Međutim Saba, koji je uvijek kasnio – ne toliko zato što ne bi mogao stizati deve, već zato što je putem lovio šakale ili lajao na orlove strvinare, koji su sjedili na krhotinama pećina – dojuri s većom bukom nego obično. Djeca vidjevši ga zaboraviše na sve i uza sav njihov očajni položaj, počеше ga, kao i obično, milovati i igrati se s njime, dok ih ne preknuse Arapi. Kamis dade psu hranu i vodu, a zatim posjedaše svi na deve i najvećom brzinom krenuše na jug.

12.

Bila je to najduža etapa, jer su putovali punih osamnaest sati samo s jednim malim prekidom. Takav put mogu izdržati samo prave jahaće deve, koje usto imaju dosta vode u želucima. Idris ih nije štedio, jer se ozbiljno bojao potjere. Znao je da je već odavno morala krenuti na put, a slutio je da su joj na čelu oba inženjera i da ne gube vrijeme. Opasnost je prijetila s riječne strane, jer je bilo sigurno da su odmah nakon nestanka djece razaslani brzojavi u sva naselja uz obalu, s uputama da šeici pošalju ekspedicije u unutrašnjost pustinje, s obje strane Nila, i da zaustave svakoga tko putuje na jug. Kamis je tvrdio da su vlada i inženjeri zacijelo raspisali velike nagrade onom tko ih uhvati i da je zato pustinja puna tragača. Jedino je sredstvo protiv toga bilo da skrenu što je više moguće na zapad. Ali na zapadu je ležala velika oaza Kharge, do koje su također mogli doprijeti brzojavi, a osim toga, ponestalo bi im vode kad bi se odviše udaljili od rijeke i prijetila bi im smrt od žeđi.

A bilo je brige i s hranom. Beduini su, doduše, za dvije nedjelje, prije nego što su bila djeca ugrabljena, spremili u poznatim skrovištima zalihi durre, dvopeka i datulja, ali to je dostajalo samo za četiri dana. Idris je sa strahom pomišljao, da će svakako morati slati ljude da kupe zalihe hrane u selima uz obalu, a onda bi ti ljudi, uz pooštrenu pozornost i obećane nagrade, mogli lako pasti u šake mjesnih šeika i izdati čitavu karavanu. Njihov položaj bijaše odista težak, gotovo očajan, i Idris je svakim danom sve jasnije uviđao u kakav se mahniti pothvat upustio.

– Samo da prođemo Asuan! Samo da prođemo Asuan! – govorio je u sebi sa strahom i očajem. Nije vjerovao Kamisu, koji je tvrdio da se Mahdijevi pristaše približuju već i Asuanu, jer je to porekao Stasio, a Idris je već odavna zamijetio da ovaj bijeli "uled" znade više od svih njih skupa. No mislio je da će iza prvoga katarakta, gdje je puk divljiji, a manje podložan utjecajima Engleza i egipatske vlade, biti više potajnih prorokovih pristaša, koji će mu u nuždi pomoći dobiti hrane i deva. Ali i do Asuana je bilo još, kako su računali beduini, oko pet dana puta, sve više kroz pustinju, a svaka je postaja na očigled umanjivala zalihu i za životinje i za ljude.

Na sreću su mogli požurivati deve i tjerati ih u najbržem trku, jer žega još nije bila iscrpla njihovu snagu. Danju je, za podnevnih sati, sunce peklo jako, ali zrak bijaše još uvijek svjež, a noći tako hladne da je Stasio uz Idrisovu privolu sjedao na Nellinu devu, u želji da pazi na njezino zdravlje i da je štiti od prehlade.

On nije trebao brinuti, jer je na svoju gospođicu s velikom brigom pazila Dinah, kojoj se znatno popravilo stanje očiju, ili bolje reći stanje jedinog oka. Dječak se pak začudio što zdravlje male nije dosada pretrpjelo ni kakve promjene i što je taj put, sa sve manje odmora, snosila baš isto tako lako kao i on. Tuga, strah i suze, što ih je prolijevala od čežnje za taticom, jamačno joj ne naškodiše. Možda je malko omršavjela i svijetlo joj lice pocrnjelo od vjetra, ali je narednih dana mnogo manje osjećala umor negoli početka. Istina, Idris joj je dao devu koja je najlakše nosila i udesio joj divno sedlo, pa je u njemu mogla spavati ležečki, ali najviše joj je snage ulijevao svježi zrak pustinje, što ga je udisala i danju i noću, te je mogla podnositi napore i besanicu.

Stasio ne samo da je na nju pazio, već ju je, kao hotimice, okruživao poštovanjem, koje prije nije osjećao prema njoj. Ipak je opazio da to djeluje na Arape i da oni, protiv svoje volje, shvaćanja kako vode nešto izuzetno skupocjeno, neki važan plijen s kojim treba najopreznije postupati. Idris se na to privikao još u Medinetu, pa su svi s njom dobro postupali. Nisu škrtarili ni s vodom ni s datuljama. Okrutni Gebhr ne bi sada više smio podići na nju ruku. Možda je tome pripomogla neobična Nellina ljepota i to što je u njoj bilo nešto od osobine cvijeta i ptičice, a tome se čaru ne mogoše oprijeti ni divlje i nerazvijene duše Arapa. Više se puta događalo, kad bi na postajama stajala uz vatru sva ružičasta od plamena i srebrna od mjesečine, da ni Sudanci, ni beduini nisu mogli skinuti očiju s nje, već bi prema svome običaju mljaskajući gundali: "Alah mašallah", ili "Bismillah".

Drugoga dana u podne doživješe Stasio i Nella, koji su ovaj put zajedno jahali na jednoj devi, časak radosnoga ganuća. Čim se diglo sunce, zalebdi nad pustinjom svijetla i prozirna magla, koja je odmah pala. A kad je sunce više odskočilo, nastade žega, jača nego prošlih dana. Kad bi se deve zaustavile, nije se osjećao ni najslabiji lahor, pa se činilo da i zrak i pijesak spavaju u toplini, u svjetlu i tišini. Karavana se baš uspela na veliku jednoličnu ravnicu, koju ne prekidahu khori, kad se odjednom pred očima djece pojavi divan pogled. Grupe vitkih palmi i biberova drveća, nasadi mandarina, bijele kuće, mali mečet sa šiljastom džamijom, a pod njom zidovi što okružuju vrtove, sve se to pojavilo tako izrazito i tako nedaleko od njih da bi čovjek pomislio da će za pola sata karavana stići sred drveća oaze.

– Što je to? – uzvikne Stasio. – Nella! Nella! Gledaj.

Nella se dignu i na tren zanijemi od divljenja, a zatim odmah počne klicati od radosti.

– Medinet! Tatici! Tatici! Stasio problijedi od ganuća.

– Zaista... Možda je to Kharge... Ali ne! To je valjda Medinet... Poznam džamiju i vidim čak vjetrenjače na bunarima. Zaista su se u daljini bljeskale visoko uzdignute vjetrenjače bunara, slične velikim bijelim zviždama. Na zelenoj pozadini drveća vidjele su se tako jasno da je bistri Stasiov pogled mogao razabrati crveno oličene rubove krila. – To je Medinet!...

Stasio je znao, i iz knjiga i po pripovijedanju, da u pustinji ima prikaza koje se nazivaju fatamorgana i da se često događa da putnici vide oaze, gradove, drveće i jezera, koja nisu drugo do varka, igra svjetla, odraz stvarnih dalekih predmeta. Ali ovaj je put bila pojava tako izrazita da bi je čovjek mogao gotovo opipati, a ipak nije mogao sumnjati da pred sobom gleda pravi Medinet. Evo tornjić na mudirovoj kući, eno okrugli hodnik tik pod vrhom džamije, s koje mujezin zove na molitvu, eno poznatog drveća – i naročito ove vjetrenjače! Ne, to mora da je uistinu tako. Dječak pomisli da su se možda Sudanci, razmišljajući o položaju, uvjerali da neće pobjeći i ne rekavši mu ništa, skrenuše prema Fajumu. Ali njihov mu mir pobudi prve sumnje. Da je doista bio Fajum, zar bi tako ravnodušno gledali? Vidjeli su pojavu i pokazivali su je jedan drugom prstima, ali na njihovim licima nije bilo traga kakvoj nesigurnosti ili ganuću. Stasio pogleda još jednom i možda je ta ravnodušnost Arapa učinila da mu se slika pričinila bljeđa. A pomisli i to, da bi se, ako se doista vraćaju, karavana skupila i ljudi bi, ako ne zbog drugog razloga, to od straha, jahali svi zajedno. A međutim se beduini, koji su na Idrisov nalog već nekoliko dana išli znatno naprijed, uopće nisu vidjeli, a Kamis, koji je ja-hao kao straža straga, činio se izdaleka kao da nije nimalo veći od strvinara što lete uz zemlju.

– Fatamorgana! – reče Stasio u sebi.

Idris se približi k njemu i poviče: – Hej! Potjeraj devu! Vidiš li Medinet?

Jamačno se šalio, ali mu je u glasu bilo toliko prkosa da je u duši dječakovoj nestalo i zadnje nade da je pred njim pravi Medinet.

I s tugom se u srcu obrati Nelli u namjeri da joj razbije varku, kad se iznenada dogodi nešto što je skrenulo pozornost svih na drugu stranu. Najprije se pojavi beduin jureći iz sve snage prema njima i mašući izdaleka dugačkom arapskom puškom, koju prije nije nitko u karavani imao. Dospjevši do Idrisa, izmijeni s njim nekoliko riječi na brzu ruku, a zatim karavana hitro skrene u unutrašnjost pustinje. Nakon nekog vremena javi se i drugi beduin vodeći za sobom na užetu debelu devu sa sedlom na grbi i s kožnatim vrećama, obješenim uz bokove. Opet se započeo kratak razgovor, od kojega Stasio nije mogao ništa razabrati.

Karavana je u jakom kasu hrlila sveudilj na zapad i tek se onda zadržala, kad su naišli na uski khor, pun u divljem neredu porazbacanih pećina, krhotina i spilja. Jedna bijaše tako prostrana, da su Sudanci u nju sakrili i deve i ljude. Stasio, mada je pretpostavljao što se dogodilo, legne uz Idrisa pretvarajući se da spava, u nadi da će Arapi, koji su međutim tek nekoliko riječi izmijenili o događaju, povesti o tome razgovor.

Nada ga nije prevarila jer su odmah, čim su devama istresli obrok, beduini i Sudanci skupa s Kamisom sjeli da vijećaju.

– Odsad možemo samo noću putovati, jer se danju moramo pritajiti... – oglasi se jednooki beduin. – Khora će sada biti mnogo i u svakom će biti zgodno skrovište.

– Jeste li sigurni da je to bio stražar? – zapita Idris.

– Alah! Razgovarali smo s njim. Sreća da je bio samo jedan. Stajao je zakriven pećinom tako da ga nismo mogli vidjeti, ali smo izdaleka čuli devin glas. Onda smo jahali polaganije i dojahasmo tako tiho da nas je vidio tek onda kad smo bili od njega nekoliko

koraka udaljeni. Vrlo se prestrašio i htio na nas uperiti pušku. Da je opalio, pa ma nijednoga od nas ne ubio, mogli su hitac čuti drugi stražari. Zato mu brže-bolje reko: "Stoj! Progonimo ljude koji su ugrabili dvoje djece i doskora će za nama stići cijela potjera." Dječak bijaše mlad i glup, pa je povjerovao. Samo nam naloži da prisegnemo na Kuran. Sidosmo s deva i prisegosmo... Mahdi će nas odriješiti od grijeha...

– I blagosloviti – reče Idris. – Govori, što ste onda učinili!

– Dakle – nastavi beduin – kad smo mu se zakleli, reko ja dječaku ovako: "Ali tko nam jamči da ti nisi jedan od onih razbojnika što bježe s bijelom djecom i da te nisu ovdje postavili da zaustaviš potjeru?" I naložim mu da se zakune, a on na to pristane i time nas još više uvjeri. Počesmo ga ispitivati da li su došli kakvi nalozi od šeika po bakrenoj žici i da li je već potjera u pustinji. Reče da je potjera u pustinji, da su im obećane velike nagrade i da su u svim khorima, dva dana udaljenim od rijeke, nalaze straže, a po rijeci plove neprestano veliki parobrodi s Englezima i vojskom...

– Neće pomoći parobrodi, a ni vojska, protiv moći Allaha i proroka...

– Neka bude kako veliš!

– A ti reci, kako ste svršili s dječakom? – Jednooki beduin pokaza na svoga druga.

– Abu-Anga – reče – zapitao ga je još nije li u blizini drugi stražar, pa kad mu je odgovorio da nije, zabode mu nož pod vrat tako brzo, da onaj nije ni glaska pustio. Bacismo ga u duboku pukotinu i pokrismo kamenjem i trnjem. U selu će misliti da je pobjegao k Mahdiju, jer nam je kazivao da se to događa.

– Blagoslovio Bog one koji bježe, kao što je blagoslovio nas! – odgovori Idris.

– Da! Blagoslovio je – odvrati Abu-Anga – jer sada znamo da se moramo držati tri dana puta od rijeke, a osim toga domogli smo se puške, koju nismo imali i deve, koju ćemo musti.

– Mješine su – primijeti jednooki – pune vode i u bisagama ima mnogo prosa, samo smo baruta našli malo.

– Kamis nosi nekoliko stotina naboja za ovu pušku bijeloga dječaka, iz koje ne znamo pucati. Barut je uvijek isti i valjat će za našu.

Rekavši to ipak se Idris zamisli i teška mu se briga odrazi na njegovom tamnom licu, jer je shvatio da sada, kad je iza njih ubijen čovjek, dospije li u šake egipatske vlade, ne bi ih od suda i od kazne sačuvalo ni Stasiovo posredovanje.

Stasiju je lupalo srce dok je slušao s napetom pozornošću. U tom razgovoru bijaše stvari kojima se radovalao, a osobito da je potjera već bila odašlana, nagrade obećane i da su šeici plemena uz obalu primili naloge da zadrže karavane koje kreću prema jugu.

Obrađovao je dječaka i glas o parobrodima koji plove uz rijeku puni engleske vojske.

Mahdijevi su se derviši mogli mjeriti s egipatskom vojskom i čak je pobijediti, ali s Englezima je bio malo drukčiji posao i Stasio nije ni načas sumnjao da će se prva bitka završiti s posvemašnjim uništenjem divljaka. Zato je s veseljem u duši govorio sam sebi: "Ako nas i dopreme do Mahdija, može se dogoditi da, prije nego što nas dovedu, neće biti ni Mahdija ni njegovih derviša." Ali tu mu je radost pomutila misao da ih u tom slučaju čekaju još tjedni putovanja, koja će ipak iscrpsti Nellinu snagu – i cijelo ih to vrijeme čeka društvo lupeža i ubojica. Sjetivši se onoga mladog Arapina, što ga beduini zaklaše kao ovna, spopade Stasija strah i tuga. Odluči da o tome ništa ne kaže Nelli, da je ne uplaši i da joj ne poveća tugu, pošto je nestalo varave slike oaze Fajum i grada Medineta. Vidio je, prije nego što su ušli u provaliju, kako su joj protiv volje navirale suze na oči. Zato, kad je iz pričanja beduina saznao sve što je htio, pričinio se da se

probudio i priđe joj. A ona je sjedila uz Dinah u kutu i jedući datulje kvasila ih je pomalo suzama. Ali ugledavši Stasija sjeti se da je njezin postupak nazvao dostojnim barem trinaestogodišnje osobe, pa ne želeći se pokazati opet djetetom, stisne iz sve snage zubićima košticu datulje da suzdrži jecanje.

– Nella – reče dječak – Medinet je bio varka, ali pouzdano znam da nas stižu... ne žalosti se zato i ne plači!

Nato digne djevojčica prema njemu suzne zjenice i odgovori mu ispretrganim glasom:

– Ne, Stasio... ja neću plakati... samo mi se tako... oči znoje... – Ali tada joj se zatrese bradica, ispod stisnutih vjeđa izmiliše krupne suze i ona zajeca u sav glas.

A kako se stidjela tih suza i očekivala ukor zbog njih, nasloni od stida, a malko i od straha glavicu na Stasiova prsa, obilno mu vlažeći odijelo.

Ali on je odmah uze umirivati:

– Nella, ne budi vodoskok. Vidjela si da su oteli nekom Arapinu pušku i devu? A znaš li što to znači? To znači da u pustinji ima puno stražara. Jednom je ovim nevrijednicima uspjelo uhvatiti stražara, a drugi će put njih same uhvatiti. Po Nilu plove mnoge lađe... Nego! Vratit ćemo se Nella, vratit ćemo se – i to parobrodom. Ne boj se!...

I dulje bi je još tako tješio, da nije njegovu pažnju privukao čudan zvuk, što je dolazio izvana od pješćanih gomila, koje je zadnji vihor nanio na dno provalije. Bilo je to nešto nalik na tanak kovni glas pištalice od trske. Stasio prekine razgovor i poče prislušivati. Nakon stanke oglašise se ti tanahni i tužni glasovi s mnogo strana odjedanput. Dječaku proleti misao da to možda, arapske straže opkoljuju provaliju i dozivlju se zviždalicama. Srce mu zalupa. Pogleda jedanput i drugi put u Sudance, u nadi da će na njihovim licima ugledati strah, ali ne! Idris, Gebhr i dva beduina mirno su grizli dvopek, samo Kamis kao da je bio malko začuđen. A glasovi su još uvijek trajali. Nakon nekog vremena us-tane Idris i izviri iz spilje, a onda se, vraćajući, zaustavi kraj djece i reče:

– Pijesak počinje pjevati.

Stasija je to tako zainteresiralo da je u taj čas zaboravio kako ne treba razgovarati s Idrisom.

– Pijesak? Što to znači?

– To znači da dugo neće biti kiše. No žega nam neće smetati, jer ćemo od Asuana putovati samo noću.

I ništa više nije mogao od njega saznati. Stasio i Nella slušahu dugo te neobične zvukove, koji su sve dotle trajali, dok se nije sunce spustilo k zapadu. Zatim pade noć i karavana krene dalje na put.

13.

Danju su se skrivali po skrovitim i teško pristupačnim mjestima, među pećinama i krhotinama, a noću su jurili bez poćinka, sve dok ne prodoše prvi katarakt. A napokon, kad su beduini po položaju i obliku khora ustanovili da im je Asuan već za leđima, pade Idrisu sa srca težak teret. Budući da su već trpjeli od nestašice vode, približiše se rijeci. Sljedeće noći Idris, sakrivši karavanu, pošalje s beduinima sve deve do Nila, da se dobro napoje za dulje vremenai. Plodni pojas uzduž ri-jeke Nila bio je iznad Asuana sve uži. Na nekim se mjestima pustinja približavala k rijeci. Sela su ležala u znatnoj udaljenosti jedno od drugoga. Beduini se stoga sretno vratiše, ni od koga opaženi, sa većom

količinom vode. Trebalo je samo misliti na hranu, jer su životinje, oskudno hranjene prošle sedmice, vrlo omršavjele. Durre i zaliha moglo je teškom mukom dostajati još za dva dana. Idris je mislio da će se ipak nakon dva dana, ako ne danju, a ono noću, moći približiti pašnjacima uz vodu, a i kupiti u kojem selu dvopeka i datulja.

Sabi nisu već davno davali ni jesti ni piti, i samo su djeca čuvala za njega ostatke hrane, ali on je sebi na neki način pomogao i na postaji je često dotrčavao krvave gubice i s tragovima ugriza na vratu i prsima. Nitko nije znao tko su bile žrtve tih borbi; šakali, hi-jene, ili možda pustinjske lisice ili gazele. Bili su zado-voljni što nije jako gladovao. Kadšto mu je crna njuška bila vlažna, kao da je pio. Beduini se domišljahu da je zacijelo kopao duboke jame na dnu provalija i tako se dokopao vode, koju je osjećao njuhom. Tako više puta kopaju na dnu jaruge zabludjeli putnici, a ako i ne naiđu na vodu, ipak gotovo uvijek dopru do vlažnoga pijeska i sišući ga, zavaravaju tako žed.

Kod Sabe se ipak dogodiše znatne promjene. Imao je još uvijek jaka prsa i vrat, ali su mu omršavjela stegna, pa je zato izgledao još viši. U očima mu bijaše sada nešto divlje i strašno. Bio je privržen Nelli i Stasiju kao i prije i puštao je da rade s njime što im drago. Kamisu je još kadgod mahao repom, ali je na beduine i Sudance režao ili prijeteći škljocao svojim strašnim zubima, koji su odjekivali udarajući jedni o druge kao čelični čavli. Idris i Gebhr počеше ga se bojati i pored svih usluga što im je učinio, zamrziše ga do te mjere da bi ga po svoj prilici ubili iz one zaplijenjene puške, da ih nije suzdržala želja da tu neobičnu životinju dovedu Smainu, i da nisu već prošli Asuan.

Prošli su Asuan! Stasio je neprestano razmišljao o tome i polagano mu se počela u dušu uvlačiti sumnja hoće li ih doista stići potjera. Znao, je doduše, da se ne samo pravi Egipat, koji prestaje iza Vadi-Halfe, to jest iza drugoga katarakta, već i cijela Nubija dosada nalazi u rukama egipatske vlade, ali je shvaćao da će iza Asuana, a naročito iza Vadi-Halfe, potjera biti teža, a nalozi vlade da će biti nemarnije izvršavani. Samo se još uzdao da mu se otac s gospodinom Rawlisonom nakon organizirane potjere iz Fajuma uputio lično u Vadi-Halfu parobrodom i da će tamo, dobivši od vlade vojnike na devama, nastojati s južne strane presjeći put karavani. Dječak izračuna da bi na njihovu mjestu isto tako učinio i zato je smatrao svoju pretpostavku vrlo vjerojatnom.

Nije ipak prestao misliti kako bi sam organizirao bijeg. Sudanci su htjeli imati baruta za zaplijenjenu pušku, i zato su odlučili otvoriti nekoliko naboja njegove engleske puške, pa im on reče da je samo on vrstan to učiniti, i ako se tko drugi od njih lati nespretno toga posla, onda će se naboj rasprsnuti među prstima i ot-kinut će dotičnome ruke. Idris, koji se bojao nepoznatih stvari i engleskih pronalazaka, odluči napokon da dječaku povjeri taj posao. Stasio se rado lati toga, ponaj-prije u nadi da će jaki engleski barut kod prvog hica razvaliti staru arapsku pušku, a drugo da će moći sakriti malko naboja. To mu je lakše pošlo za rukom nego što se nadao. Pazili su tobože na njega za vrijeme posla, ali se Arapi počеше odmah razgovarati jedan s drugim i ubrzo u razgovoru zaboraviše na nadzor. Napokon ta brbljavost i prirodni nehaj dopustiše Stasiju da u njedra sakrije sedam naboja. Sada je samo trebalo da se do-mogne svoje puške.

Dječak je mislio kako to iza Vadi-Halfe, to jest iza drugoga katarakta, neće biti odviše teško, jer je predviđao da će opreznost Arapa bivati sve manja, čim budu bliže cilju. Misao da će morati poubijati Sudance i beduine, pa i samoga Kamisa, spopala ga sa srsima, ali poslije onog umorstva, što ga počinuše beduini, nije više imao nikakve grižnje savjesti. Govorio je sebi da se radi o obrani, o slobodi i o životu Nelle, i da se u tom

položaju ne mora osvrtni na život protivnika, naročito ako se ne predaju i ako dođe do borbe.

No glavna mu je briga bila puška. Stasio je naumio da se nje domogne lukavošću i, ako se pruži prilika, da ne čeka do Vadi-Halfe, već da to učini što prije.

Zaista nije čekao.

Prodoše dva dana otkako su prošli Asuan – i Idris je napokon morao u osvit trećega dana otpremiti beduine po hranu, koje je posvema ponestalo. Sada, kad se smanjio broj protivnika, Stasio shvati da je došao pravi trenutak. Smjesta se obrati Sudancu s ovim pitanjem:

– Idrise, znaš li ti da je kraj, koji počinje nedaleko iza Vadi-Halfe, već Nubija.

– Znam. Bilo mi je petnaest godina, a Gebhru osam, kad nas je otac dopremio iz Sudana u Fajum i sjećam se da smo onda prešli na devama cijelu Nubiju. Ali ovaj kraj još pripada Turcima (Egipćanima).

– Da, Mahdi je tek kod Kartuma. Vidiš kako je Kamis glupo govorio kad vam je kazivao da se vojska derviša već primakla Asuanu. Ali ja ću te drugo nešto zapitati. Čitao sam u knjigama da u Nubiji ima mnogo divlje zvjeradi i mnogo razbojnika, koji nikome ne služe, a napadaju isto tako Egipćane kao i Mahdijeve vjernike. Čime ćete se braniti, ako vas napadnu divlje zvijeri ili razbojnici.

Stasio je namjerno pretjerivao govoreći o divljoj zvjeradi, no razbojstva su se u ovo ratno doba događala dosta često u Nubiji, osobito u južnoj, koja graniči s jednim dijelom Sudana.

Idris se časak zamisli nad pitanjem, koje ga je iznenada zateklo, jer dosada nije još mislio na tu novu opasnost, a potom odgovori:

– Imamo noževe i pušku.

– Ta puška ne vrijedi ništa.

– Znam. Tvoja je bolja, a mi ne znamo iz nje pućati, a tebi je ne damo u ruke.

– Ni onda kad nije nabita?

– Ni onda, jer je možda začarana.

Stasio slegne ramenima.

– Idrise, da to rekne Gebhr ne bih se ćudio, ali za tebe sam mislio da imaš više pameti. Iz nenabite puške neće opaliti ni vaš Mahdi.

– Šuti! – prekine ga strogo Idris. – Mahdi može opaliti i iz prsta.

– Pućaj i ti onda tako!

Sudanac pogleda naglo u oći dječaku. – A zašto hoćeš da ti dam pušku?

– Hoću da te naućim kako se puća.

– Zašto ti je stalo do toga?

– Ima više razloga, jer ako na nas napadnu razbojćnici, mogu nas sve poubijati. Ali ako se bojiš i puške i mene, onda je to druga stvar.

Idris zašuti. Doista se bojao, ali nije htio to priznati. Zapravo mu je bilo stalo do toga da se uputi u englesko oružje, jer bi ta vješćina i naćin kako se s njime posćtupa, podigli njegovu važnost u taboru mahdijevaca. A u slućaju kakvog napada mogao bi se lakše braniti.

Zato reće nakon kratkoga promišljanja: – Dobro. Nek ti Kamis dade pušku.

Kamis ispuni ravnodušno nalog, kojemu se Gebhr nije mogao protiviti, jer je podalje bio zaposlen oko deva. Stasio izvadi malko drhtavim rukama kundak, onda cijevi – i prući ih Idrisu.

– Vidiš da su prazne – reče. Idris uzme cijevi i pogleda kroz njih uvis. – Istina je, nema u njima ništa.

– Sada pazi – reče Stasio – ovako se sastavlja puška (i govoreći to složi cijevi uz kundak)

– a ovako se otvara. Vidiš li? Opet je rastavljam, a sada je sastavi ti...

Sudanac, koji je vrlo pažljivo promatrao Stasiove kretanje, pokuša. Nije mu smjesta išlo od ruke, ali kako se Arapi odlikuju velikom spretnošću, nakon nekog je vremena puška bila složena.

– Otvori! – zapovijedaše Stasio. Idris lako rastavi pušku.

– Zatvori!

Još lakše mu to pođe za rukom.

– A sada mi daj dva prazna fišeka. Naučit ću te kako se puni puška.

Arapi sačuvaše ispražnjene čahure, jer su im vrijedile radi mjedi, pa Idris dade dvije čahure Stasiju. Poučavanje nanovo započe.

Sudanac se u prvi čas malko uplaši eksplozije kap-sule, koja je još dotle bila cijela, ali napokon se uvjeri da iz praznih cijevi, kao ni iz praznih čahura, nitko ne može pucati.

Njegovo povjerenje prema Stasiju vratilo se i zato što mu je dječak svaki čas davao pušku u ruke.

– Tako! – reče Stasio. – Sada već znaš složiti pušku, znaš otvarati, zatvarati i držati je na oku, a i povući okidač. Ali treba još naučiti nišani. To je najteže. Uzmi praznu vreću za vodu i postavi je sto koraka daleko, eno na ono, kamenje, a onda se vrati k meni, pa ću ti pokazati kako se nišani.

Idris uzme vreću i bez ikakvog kolebanja pođe je namjestiti na pokazanom kamenju. Ali dok je načinio prvu stotinu koraka, Stasio izvadi prazne fišeke i metne na njihovo mjesto pune patrone. Ne samo srce, već i bilo na sljepoočnicama poče mu takvom snagom udarati te je mislio da će mu pući glava. Nastupio je odlučan čas... čas Nelline i njegove slobode... u isti mah i grozan i poželjan!

Evo, sad je u njegovim rukama Idrisov život. Jedan pokret okidačem i ovaj će izdajnik, koji je ugrabio Nellu, pasti mrtav. Ali Stasio, u čijim je žilama tekla poljska i francuska krv, odjednom osjeti da ni za što na svijetu neće moći ubiti čovjeka koji mu je okrenut leđima. Neka se barem okrene i neka pogleda smrti u oči!.. A što onda? Onda će pritrčati Gebhr i, prije nego što dotrči na deset koraka, zagrist će zubima prašinu. Ostatak će Kamis. Ali Kamis će izgubiti glavu, a sve da je i ne izgubi, bit će vremena da metne nove naboje u cijevi. Kad dođu beduini, naći će tri leša i dočekati ono što su zaslužili. A onda će trebati samo upraviti deve k rijeci.

Sve te misli i slike proletješe kao vihor Stasiovom glavom. Osjećao je da je ono što se ima za nekoliko trenutaka dogoditi, u isto vrijeme i grozno i potrebno. U prsima mu se nadme ponos pobjednika spojen s osjećanjem groznog gnušanja prema pobjedi. Načas se pokoleba, ali sjetivši se muka što su ih trpjeli bijeli sužnji, pa oca, gospodina Rawlisona, Nelle, Gebhra, koji je korbačem ošinio djevojčicu – mržnja bukne u njemu s novom snagom. "Treba! treba!", govorio je u sebi stisnutih zuba i nepokolebiva se odluka odrazi na njegovom licu, koje kao da je bilo od kamena isklesano.

Dotad smjesti Idris vreću na kamen udaljen sto koraka i okrene se. Stasio je vidio njegovo nasmiješeno lice i čitav visoki lik na pješćanoj ravnicu. Posljednji mu put bljesne misao da će ovaj živi čovjek začas pasti na zemlju i gnječiti prstima pijesak u zadnjim grčevima umiranja. Ali dječakovo je kolebanje prestalo i, kad je Idris prešao pedeset koraka, poče polako dizati pušku k oku.

No prije nego što je taknuo prstom okidač, začuje se iza pješčanih brežuljaka, udaljenih nekoliko stotina koraka, gromki krik, a u isti se čas oko dvadeset jahača na konjima i devama prospe po ravnici. Idris se okameni ugledavši ih. Stasio se isto tako začudi no odmah mu se čuđenje obrati u mahnitu radost. Evo napokon očekivane potjere! Jest! To ne može biti ništa drugo! U selu su jamačno uhvatili beduine i oni im rekoše gdje je sakrivena ostala karavana! Shvatio je to i Idris koji, došavši k sebi, potrči k Stasiju blijed kao krpa, te klekne uz njegove noge i poče ponavljati zadimljenim glasom:

– Gospodaru, bio sam dobar prema vama! Bio sam dobar prema maloj djevojčici, sjeti se toga!...

Stasio mehanički izvadi naboje iz cijevi i zagleda se. Jahači su jurili bez daha na konjima i devama, vičući od radosti i bacajući uvis dugačke arapske puške, koje su u trku hvatali s neobičnom spretnošću. U jasnom su se i prozračnom uzduhu savršeno vidjeli. Na čelu su im letjela dva beduina mašući kao mahnuti rukama i ogrtačima.

Nakon nekoliko časaka cijela je rulja stigla do karavane. Neki su jahači skakali s konja i deva; neki ostadoše na sedlima vrišteći do neba. Među tim povikima mogla su se razabrati samo dva izraza:

– Kartum! Gordon! Gordon! Kartum!...

Napokon jedan beduin, onaj kojega je drug zvao Abu-Angom, skoči do Idrisa, koji je bio zguren uz Stasiove noge, i poče vikati:

– Kartum je zauzet! Gordon ubijen. Mahdi pobjednik. Idris se ispravi, ali još nije vjerovao svojim ušima.

– A ovi ljudi? – zapita drhtavim usnama.

– Ovi su nas ljudi trebali uhvatiti, ali sada idu skupa s nama k proroku!

Stasijski se smrkne pred očima.

14.

I doista se ugasila posljednja nada da je bijeg moguć za vrijeme puta. Stasio je sada već znao da neće ništa koristiti ni njegove kombinacije, niti će ih stići potjera, i ako izdrže napore puta, doći će do Mahdija i bit će izručeni u Smainove ruke. Jedina mu je još utjeha bila misao da su zato ugrabljeni da ih Smain dade u zamjenu za svoju djecu. Ali kad će se to dogoditi i što ih može još prije toga snaći? Kako ih grozna sudbina čeka s ovom divljom ruljom? Hoće li Nella podnijeti sve te napore – to nije mogao nitko odgovoriti. Naprotiv, bilo je poznato da Mahdi i njegovi derviši mrze kršćane i Evropljane; stoga se u dječakovoj duši rodi bojazan hoće li Smainov utjecaj dostajati da ih oboje zaštiti od poruga, okrutnosti i bijesa Mahdijevih sljedbenika, koji su ubijali čak i vladi vjerne muslimane? Prvi put otkako su bili ugrabljeni, spopadne Stasija duboki očaj, a istovremeno i praznovjerje da ih zla sudbina progoni. Sama pomisao da ih ugrabe iz Fajuma i da ih dopreme do Kartuma, bijaše naprosto ludost, koju su mogli počinuti samo ovako divlji i glupi ljudi kao što su Idris i Gebhr, koji ne shvaćaju da moraju prevaliti tisuće kilometara kroz zemlju, podvrgnutu egipatskoj vladi, zapravo Englezima. Da je sve bilo u redu, morali bi biti uhvaćeni drugoga dana, a ipak se tako dogodilo da su već nedaleko od drugoga katarakta – i da ih ne stigoše prijašnje potjere, već zadnja, koja ih je mogla zadržati, Sjedinila se s njima i bit će im odsada na pomoći. Stasiovom se očaju, njegovoj bojazni za sudbu male Nelle, pridružio još osjećaj da je svladan, da neće moći

ništa učiniti i, štoviše, da neće moći ništa izmisliti, jer, sve da mu sada dadu pušku i naboje, ne može ipak postrijeljati sve Arape u karavani.

I te su ga misli izjedale tim jače što je spas bio već tako blizu. Da nije pao Kartum, ili da je pao nekoliko dana kasnije, ovi bi isti ljudi, koji su sada prešli na Mahdijevu stranu, njih pohvatali i izručili vladi. Stasio, sjedeći na devi iza Idrisa i slušajući njihov razgovor, uvjeri se da bi bez sumnje tako bilo. Jer čim su krenuli dalje na put, vođa potjere počeo pripovijedati Idrisu što ih je potaklo da iznevjere kediva. Otprije su znali da je velika vojska – ne više egipatska, nego engleska – krenula na jug protiv derviša pod vodstvom generala Wolesleya. Vidjeli su mnoštvo lađa, koje su vozile strašne engleske vojnike iz Asuana u Vadi-Halfu, odakle se za njih gradila željeznica do Abu-Hammeda. Dugo su vremena svi šeići uz obalu i oni, koji ostadoše vjerni vladi, i oni, koji su u duši bili skloni Mahdiju, bili sigurni da je propast derviša i njihovog proroka neminovna, jer Engleze nije još nitko pobijedio.

– Akbar Alah! – prekine dignuvši uvis ruke Idris.

– A ipak su, eto, pobijedeni!

– Nisu – odgovori vođa potjere. – Mahdi je protiv njih poslao plemena Džallno, Barbara i Dadžim, ukupno skoro trideset tisuća najboljih svojih vojnika, koje je vodio Musa, Heluov sin. Kod Abu-Klea došlo je do grozne bitke, u kojoj je Bog dao pobjedu nevjernicima.

– Da, pade Musa, Heluov sin, a od njegovih se vojnika samo šaka ljudi vratila Mahdiju. Duše drugih su u raj, a tjela leže u pijesku čekajući na dan uskrsnuća. Glas se o tome brzo raznio Nilom. Tada smo mislili da će Englezi poći dalje na jug i da će osloboditi Kartum. Ljudi ponavljahu: "Kraj, kraj!" A međutim je Bog drukčije odredio.

– Kako? Što se dogodilo? – zapita grozničavo Idris.

– Što se dogodilo? – nastavljao je svijetla lica vođa.

– Mahdi je zauzeo Kartum, a Gordonu za vrijeme juriša odsjekoše glavu. A budući da je Englezima stalo samo do Gordona, oni se, saznajući za njegovu smrt, vratiše natrag na sjever. Alah! Opet smo vidjeli lađe s vojnicima kako plove niz rijeku, ali nismo shvaćali što to znači. Englezi raznose brzo samo dobre glasove, ali zle tajne. Neki su od naših govorili da je Mahdi već poginuo. Ali napokon je istina došla na vidjelo. Ova zemlja još pripada vladi. U Vadi-Halfi i dalje, sve do trećega, a možda i do četvrtoga katarakta, još se nalaze kedivovi vojnici, a sada, nakon povratka Engleza, već vjerujemo da će Mahdi osvojiti ne samo Nubiju i Egipat, ne samo Meku i Medinu, već i cijeli svijet. Zato, mjesto da vas uhvatimo i predamo u ruke vladi, idemo skupa s vama proroku.

– Stigle su dakle zapovijedi da nas uhvatite?

– Stigoše u sva sela, svim šeićima i vojničkim posadama. Kamo ne stiže bakrena žica, po kojoj dolaze zapovijedi iz Kaira, tamo su dolazili redarstvenici s viješću da će onaj tko vas uhvati, dobiti nagradu od tisuću funta. Mašallah... to je veliko bogatstvo!... Veliko!... Idris pogleda sumnjičavo govornika: – Ali vi volite Mahdijev blagoslov?

– Tako je. A on je zaplijenio tako ogroman plijen i toliko novaca u Kartumu da egipatske funte mjeri vrećama i dijeli ih svojim vjernicima...

– Ipak, ako su egipatski vojnici još u Vadi-Halfi i dalje, mogu nas putem uhvatiti.

– Ne. Treba se samo žuriti dok ne dođu k sebi. Oni su sada nakon odlaska Engleza posve izgubili glave, kako vladi vjerni šeići, tako i vojnici i redarstvenici. Svi misle da će svaki čas stići Mahdi, pa zato oni naši, koji su mu u duši bili skloni, smionu bježe k njemu, i nitko ih ne progoni, jer nitko ne izdaje zapovijedi i nitko ne zna koga valja slušati.

– Da – odgovori Idris – rekao si istinu. – Treba se žuriti dok se ne saberu, jer je Kartum još daleko...

Stasiju, koji je saslušao sav taj razgovor, bljesne opet tračak nade. Ako egipatski vojnici zapremaju dosad različita obalna mjesta u Nubiji, onda se moraju, jer su Englezi pokupili sve lađe, pomicati natrag pred Mahdijevim četama kopnenim putem. U tom se slučaju može dogoditi da će karavana bilo kada nabasati na neki dio vojske koja se povlači, i biti opkoljena. Stasio izračuna da je, dok je glas o padu Kartuma stigao do arapskih plemena, što stanuju sjeverno od Vadi-Halfe, bez sumnje prošlo mnogo vremena, tim više, što je to tajila egipatska vlada i Englezi. Pretpostavljao je zato da je već prošla zabuna, koja je u prvi mah morala zavladati među Egipćanima. Neiskusnom dječaku ipak nije palo na pamet da pad Kartuma i smrt Gordona učiniše da su ljudi na sve drugo zaboravili i da su vladi vjerni šeici, kao i mjesne oblasti egipatske, imale drugoga posla, nego da misle na spas dvoje djece.

I doista Arapi, koji se priključiše karavani, nisu se suviše bojali potjere. Jahali su, doduše, vrlo žurno, nisu žalili deve, ali su se držali blizu Nila i često su noću skretali do rijeke da napoje životinje i da uzmu vode u kožnate vreće. Kadšto su čak i danju zalazili u sela. Radi sigurnosti uvijek su slali naprijed nekoliko izviđača, koji su, pod izlikom da kupuju hranu, ispitivali što ima novo u kraju, nije li blizu egipatska vojska i nisu li žitelji vjerni "Turcima". Kad bi naišli na žitelje potajno sklone Mahdiju, tada bi cijela karavana skrenula u selo – i često se događalo da je odlazila povećana za nekoliko, ili čak za desetak mladih Arapa, koji su također htjeli prići Mahdiju.

Idris također sazna, da skoro sve egipatske čete stoje sa strane Nubijske pustinje, dakle s desne, istočne strane Nila. Da izbjegnu sastanak s njima, trebali su se držati samo lijeve obale i obilaziti znatnije gradiće i naselja. Nametalo je to, doduše, mnogo putovanja, jer rijeka, počevši od Vadi-Halfe, čini ogroman luk, koji se spušta daleko prema jugu, a onda opet zakreće na sjeverozapad, sve do Abu-Hammeda, gdje udara već posve južnim smjerom, ali zato ova lijeva obala, osobito počevši od Selimove oaze, nije bila skoro nimalo čuvana, a put je Sudancima prolazio veselo u povećanom društvu, uz obilje vode i zaliha.

Prošavši treći katarakt, prestadoše se žuriti: jahali su samo noću, skrivajući se danju među pješčane brežuljke i jaruge, kojima bijaše ispresijecana čitava pustinja. Rasteglo se sada nad njima nebo bez ijednoga oblaka, na rubovima horizonta sivo, u sredini naduto kao kakva ogromna kupola; tiho i mirno. Svakim je danom žega, kako su se micali prema jugu, bivala sve jača i čak je u jarugama, u dubokoj hladovini, smetala ljudima i životinjama. Noći, naprotiv, bijahu vrlo hladne, rasvijetljene iskričavim drhtavim zvijezdama, okupljenim u manja ili veća jata.

Stasio opazi da to nisu ona ista zvijezda koja su sjala noću nad Port Saidom. Sanjario je više puta da kadgod u životu ugleda južni križ – i napokon ga ugleda iza El-Orde. No sada mu je njegov sjaj naviještao samo nesreću. Već im je nekoliko dana sjalo blijedo, raspršeno i tužno svjetlo, koje je, kad se ugasilo večernje rumenilo, do kasno doba noći srebriilo zapadnu stranu neba.

15.

Dva tjedna, otkako su krenuli iz kraja oko Vadi-Halfe, uđe karavana u zemlju koju je osvojio Mahdi. U trku prodoše bregovitu pustinju Gezire i blizu Kendi, gdje su prije toga

Englezi do nogu potukli Musu u led Helu, uđoše u kraj nimalo sličan pustinji. Pijeska i pješćanih brežuljaka tu nije bilo. Dokle je oko sezalo, pružala se stepa, obrasla djelomice zelenom travom, a djelomice džunglom, posred koje su u hrpama rasli bodljikavi bagremi, koji daju poznatu sudansku gumu, a gdje gdje je raslo nasamo golemo drveće nakaba,⁷ tako krošnjato da se pod njihovim granjem moglo stotinu ljudi sakriti od sunca. Pokadšto je karavana prolazila kraj visokih, stupovima sličnih termitnjaka, nazvanih termitijerama, kojima je posijana čitava tropska Afrika. Zelenilo pašnjaka i bagrema prijatno je blažilo oči nakon jednolične boje pustinjskoga pijeska.

Na mjestima gdje je stepa prelazila u livadu, pasla su stada deva, koja su čuvali Mahdijevi vojnici. Vidjevši karavanu, skočili bi kao ptice grabljivice, potrčali bi k njoj, opkolili je sa svih strana i tresući kopljima i vrišteći do neba ispitivahu ih, odakle su, zašto dolaze sa sjevera i kamo idu? Kadšto im je bilo držanje puno prijetnje, te je Idris morao s najvećom žurbom odgovarati na njihova pitanja, da se što prije uklone napadima.

Stasio je mislio da se žitelji Sudana razlikuju od svih drugih Arapa koji naseljavaju Egipat samo u tome što vjeruju u Mahdija i što neće priznati kedivovu vlast, ali sada opazi da se potpuno varao. Oni, što su sada svaki čas zaustavljali karavanu, imali su ponajviše kožu tamniju čak i od Idrisa i Gebhra, a u usporedbi s ona dva beduina, skoro crnu. U njih je crnačka krv bila jača od arapske. Tetovirana su im bila lica i prsa, a ubodi prikazivahu ili različite slike ili citate iz Kurana. Neki su bili skoro goli, drugi su nosili "džiube" ili ogrtače od bijele pamučne tkanine prošivene raznobojnim zakrpama. Mnogi su imali grančice od koralja ili komadiće slonove kosti provučene kroz nos, usnice i uši. Vođe su pokrivali glave bijelim kapama, a obični su vojnici bili gologlavi, ali nisu brijali glavu kao Arapi u Egiptu, već im je glava bila obrasla ogromnim zakovčanim čupercima, opaljenim vapnom, kojim su mazali kosu protiv gamadi, pa im je često bila crvena. Od oružja su najviše imali koplja, grozna u njihovim rukama, ali nije im nedostajalo ni Remingtonovih karabinki, kojih su se domogli u pobjedonosnim borbama s egipatskom vojskom i nakon pada Kartuma. Pogled na njih prenerazio bi čovjeka, a držali su se prema karavani neprijateljski, jer su sumnjali da je složena od egipatskih trgovaca, kojima je Mahdi nakon svoje pobjede zabranio pristup u Sudan.

Obično bi opkolivši karavanu naperili uz vrisak i prijetnje koplja na prsa ljudima ili bi nišani na njih iz karabinki, a Idris bi vičući odgovarao da on i njegov brat pripadaju plemenu Dangala, onom istom iz kojega je Mahdi i da vode proroku bijelu djecu kao robove. To je jedino zadržavalo divljake od nasilja. U Stasiju je, kad se napokon sukobio s tom groznom stvarnošću, zamirala duša na misao što ih sve tek čeka sljedećih dana, a Idris, koji je dugo godina prije toga proboravio u civiliziranom kraju, nije mislio da će ovako biti. Obradovao se zato kad ih je jedne večeri opkolio oružani odio emira Nur-el-Tadhila i otpatio ih do Kartuma.

Nur-el-Tadhil bijaše, prije nego što je utekao k Mahdiju, egipatski časnik u crnačkoj kedivovoj pukovniji, pa nije zato bio tako divlji kao drugi mahdijevci, i Idris se mogao s njime lakše sporazumjeti. Ali i tu ga je čekalo razočaranje. On je mislio da će njegov dolazak s bijelom djecom u Mahdijev tabor izazvati divljenje, ako ni zbog čega drugog, a ono zbog silnih napora i opasnosti na putu. Nadao se da će ga mahdijevci primiti oduševljeno, raširenih ruku, i da će ga sa slavljem odvesti proroku, a on da će ga obasuti zlatom i hvalom, jer se nije kolebao izvrgnuti glavu opasnosti samo da učini uslugu njegovoj rođakinji Fatimi. No mahdijevci su prijetili kopljem pripadnicima karavane, a

Nur-el-Tadhil je dosta ravnodušno slušao pripovijedanje o putu, a napokon, upitan pozna li Smaina, Fatiminog muža, odgovori:

– Ne, u Omdurmanu i u Kartumu nalazi se preko sto tisuća vojnika, pa se lako dogodi da se čovjek s čovjekom ne sastane i ne poznaju se svi časnici međusobno. Prorokova je država ogromna, pa mnogo emira upravlja dalekim gradovima: u Sennaru, u Kordofanu, u Darfuru i oko Fašode. Moguće je da taj Smain za kojega pitaš uopće više nije uz proroka.

Idrisa uvrijedi prezirni ton kojim je Nur govorio o "tom Smainu", pa mu odgovori pomalo nestrpljivo:

– Smain je oženjen kćerkom Mahdijeve tetke, pa su Smainova djeca prorokovi rođaci. Nur-el-Tadhil slegne ramenima.

– Mahdi ima mnogo rođaka i ne može se svih sjećati.

Neko su vrijeme jahali šuteći, a onda Idris ponovo zapita: – Hoćemo li brzo doći u Kartum?

– Prije ponoći – odgovori Tadhil, gledajući u zvižde koje se počеше javljati na istočnoj strani neba.

– Hoćemo li tako kasno dobiti hranu i obroke? Od podneva nismo ništa jeli.

– Danas ću vam dati noćište i hranu ja u svojoj kući, ali sutra ćeš se u Omdurmanu morati sam pobrinuti za jelo, ali te unaprijed upozoravam da to baš neće biti lako.

– Zašto?

– Jer je rat. Ljudi nisu nekoliko godina sijali polja i hranili su se samo mesom, pa kad je napokon pone-stalo i goveda, došla je glad. Glad je u cijelom Sudanu i vreća durre skuplja je od roba.

– Alah Akbar! – povikne začuđeno Idris. – Ali vidio sam u stepi stada deva i goveda. To pripada proroku, plemenitima i kalifima... Da... Dangali, od kojih je potekao Mahdi i Baggari, kojima je poglavica glavni kalif Abdullahi, imaju još dosta broj-na stada, ali druga plemena sve teže žive.

Pri tome se Nur-el-Tadhil potapša po želucu i reče:

– U prorokovoj službi imam viši čin, više novaca i veću moć, ali sam u kedivovoj službi imao veći trbuh...

No opazivši da je možda previše rekao, dometne odmah: – Ali sve će to proći, kad pobijedi prava vjera.

Idris, slušajući te riječi, protiv volje pomisli da ipak nije nikada u Fajumu, u službi Engleza, znao za glad i lako mu je bilo raditi, pa se jako zamisli.

Zatim nastavi ispitivati:

– Sutra ćeš nas prevesti u Omdurman?

– Da. Kartum se prema zapovijedi proroka mora napustiti i malo tko tamo još stanuje. Sada ruše veće kuće i izvoze opeke s ostalim plijenom u Omdurman. Prorok neće stanovati u gradu osramoćenom od nevjernika.

– Sutra ću mu se pokloniti i on će zapovjediti da me opskrbe hranom i obrocima.

– Ha! Ako si doista iz plemena Dangala, možda će te pustiti pred njegovo lice. Ali znaj da njegovu kuću danju i noću čuva sto ljudi, koji imaju korbače i koji ne štede udarcima one koji bi htjeli ući k Mahdiju bez dopuštenja. Inače ne bi svjetina dala svetome mužu ni časka počinka... Allah! Vidio sam i Dangale s krvavim masnicama na plećima.

Idrisa obuzimaše svaki čas sve veće razočaranje.

– Dakle vjernici – zapita – ne viđaju proroka?

– Vjernici ga viđaju svaki dan na mjestu molitve, kad klečeći na ovčjoj koži diže ruku k Bogu, ili kad uči svjetinu i učvršćuje je u pravoj vjeri. Ali doći do njega i s njime govoriti, teško je i tko se domogne te sreće, tome svi zavide, jer na njega se spušta božja milost, koja briše njegove prijašnje grijehе.

Pade duboka noć, a s njome nastupi i hladnoća. Među redovima se oglasi dahtanje konja, a prijelaz iz dnevne žege u zimu bijaše tako jak da se koža na koњjima počela isparavati. Stasio se nagne prema Nelli i zapita:

– Je li ti hladno?

– Nije – odgovori djevojčica – ali... sada nas neće više nitko braniti...

I suze joj zagušišе dalje riječi.

Stasio nije ovaj put našao za nju utjehe, jer je sam bio uvjeren da im više nema pomoći.

Ušli su u zemlju bijede, gladi, zvjerske okrutnosti i krvi. Bijahu kao dva lista u buri, koja je nosila smrt i uništenje, ne samo ljudima, već i cijelim gradovima i čitavim plemenima. Koja bi ih ruka mogla istrgnuti iz nje?

Mjesec se uzdigao visoko na nebo i obasuo srebrom grančice mimoza i bagrema. U gustim se džunglama tu i tamo razlijegao grozan, a u isti mah i radostan smijeh hijena, koje su u tom krvavom kraju nalazile i suviše ljudskih ostataka. Kadšto bi predvodnici karavane nailazi–li na druge patrole i izmjenjivali bi s njima ugovorenu lozinku.

Dospješe napokon do brežuljka uz obalu, odakle dugačkim klancem dopriješe do Nila.

Ljudi, konji i deve udoše na široke i ravne splavi i doskora počеše teška vesla odmjerenim ritmom razbijati glatku površinu rijeke, posutu dijamantnim zvijezdama.

Nakon pola sata, s južne strane, prema kojoj su niz vodu plovile splavi, bljesnuše svjetla, koja se, kako su im se skele približavale, pretvoriše u snopove crvenoga sjaja. Nur-el-Tadhil gurne Idrisa u rame, pa ispruživši pred sebe ruke reče:

– Kartum!

16.

Stadoše na kraju grada, u kući koja je prije pripadala nekom bogatom talijanskom trgovcu, a kad je ovaj za vrijeme juriša na grad ubijen, pripala je kod diobe plijena Tadhilu. Emirove se žene zauzeše za Nelli, koja je od umora jedva disala. Mada se u cijelom Kartumu osjećala nestašica namirnica, nađоše za malu džanem⁹ nešto sušenih datulja i malo riže s medom, a zatim je odvedоše na kat i položiše je u postelji. Stasio, koji je noćio napolju među devama i konjima, morao se zado–voljiti s jednim dvopekом, ali mu nije nedostajalo vode, jer čudnim slučajem nije bio razoren vodoskok u vrtu. Pored svega strašnoga umora dugo nije mogao zaspati, ponajprije zbog škorpiona, koji su neprestano plazili po gunju na kojem je ležao, a zatim i zbog smrtnoga nemira da će ga rastaviti od Nelle, pa da neće moći na nju osobno paziti. Taj je nemir jamačno osjećao i Saba, koji je naokolo trčkao, a kadšto i zavijao, zbog čеga su se ljutili vojnici. Stasio ga je umirivao, kako je znao, u strahu da mu ne učine štogod nažao. Na sreću je ogromni pas izazivao takvo divljenje samoga emira i svih derviša, da nitko nije na nj dignuo ruku. Idris također nije spavao. Od jučerašnjega je dana osjećao da nije zdrav, a nakon razgovora s Nur-el-Tadhilom prestao je sanjati i gledao je u budućnost kao da gleda kroz debeli zastor. Radovao se da će se sutra prevesti u Omdurman, što ga je od njih dijelio samo Bijeli Nil; nadao se da će tamo naći Smaina, ali što će biti dalje? Za vrijeme puta sve mu se činilo nekako jasnije i mnogo uzvišenije. Iskreno je vjerovao u proroka i srce

ga tim više vuklo k njemu što su obojica potjecala iz istoga plemena. Ali je usto bio, kao svaki Arapin, lakom i slavohlepan. Sanjario je da će ga obasuti zlatom i da će ga načiniti barem emirom; sanjario je o vojnim pohodima protiv "Turaka", o osvojenim gradovima i o plijenu. Međutim se sada, poslije onoga što je čuo od Tadhila, počeo pobojavati da će sva njegova djela iščeznuti kao što kaplja kiše nestaje u moru. Možda – pomisli grozničavo – neće nitko obratiti pozornost na ono što sam učinio, a Smain se možda neće ni obrađovati što sam mu doveo tu djecu. I ta ga je misao grizla. Sutrašnji je dan morao raspršiti ili učvrstiti njegov strah, pa ga je nestrpljivo očekivao.

Oko šest sati izjutra izađe sunce i nastane komešanje među dervišima. Ubrzo se javi Tadhil i naloži im da se sprema na put. Navijesti tom prilikom da će do prijelaza poći pješke, uz njegovog konja. Na veliku Stasiovu radost doprati Dinah s gornjega kata Nelli, zatim krenuše nasipom uzduž cijeloga grada, sve do mjesta gdje su stajali čamci za prijevoz. Tadhil je jahao naprijed na konju, Stasio vodio Nelli za ruku, a za njima su išli Idris, Gebhr i Kamis sa starom Dinah i sa Sabom, kao i trideset emirovih vojnika. Ostala je karavana ostala u Kartumu.

Stasio, osvrćući se naokolo, nije mogao shvatiti kako je pao tako jako učvršćeni grad, položen među rukavima Bijeloga i Modroga Nila, s tri strane opkoljen vodom, a pristupačan samo s juga. Tek je kasnije doznao od kršćanskih zarobljenika da je tada rijeka pala i otkrila prostrane pješčane bare, koje olakšale pristup nasipu. Posada, izgubivši nadu, izgladnjela, nije se mogla opirati jurišu razbješnjele rulje i grad je bio osvojen, nakon čega je došlo do klanja žitelja. Tragovi borbe, mada je od juriša prošlo već mjesec dana, vidjeli su se svuda uzduž nasipa. Iznutra su stršile ruševine razorenih kuća, na koje se oborila prva navala osvajača, a u unutrašnjoj jami bilo je puno leševa, koje nije nitko mislio pokapati. Prije nego su stigli do prijevoza, Stasio ih nabroji preko četiri stotine. Nisu okuživali zrak, jer ih je sudansko sunce isušilo kao mumije; sva su trupla imala boju sivoga pergamenta, tako jednoličnu da se nisu mogla razlikovati ona Evropljana, od onih Egipćana i crnaca. Među truplima su bili u hrpice skupljeni mali sivi gušteri, koji su se brzo skrivali pred ljudima što su prolazili, pod ljudske ostatke, često u usta truplima ili među isušena rebra.

Stasio je vodio Nelli tako da joj zastre taj strašni pogled i kazivao joj da gleda na drugu stranu, prema gradu. Ali i s te strane grada događale su se stvari koje su punile oči i dušu grozom. Pogled na "englesku" zarobljenu djecu i na Sabu, kojega je na uzici vodio Kamis, privlačio je svjetinu koja se, kako su se približavali prijelazu, svakim časom povećavala. Nakon nekog vremena nastade tako velika stiska da su se morali zaustaviti. Sa svih se strana oglašavahu opasni povici. Grozno tetovirana lica nagibahu se nad Stasiom i Nellom. Neki su divljaci, videći ih, praskali u smijeh i Udarali se od radosti po bedrima, drugi su ih grdili, neki su rikali kao divlja zvjerad, cereći bijele zube i prevrćući očima; napokon im počеше prijetiti i pružati prema njima noževe. Nella, napola u nesvijesti, stiskala se u strahu uz Stasija, a on ju je zaklanjao kako je znao, uvjeren da im se približava posljednji čas. Na sreću je nestrpljivost razbješnjele svjetine napokon dozlogrdila i samom Tadhilu. Na njegovu zapovijed opkoli nekoliko vojnika djecu, ostali pak počеше bez milosrđa šibati korbačima rulju, koja je urlikala. Svjetina se sprijeda raspršila, ali se zato hrpe počеше skupljati iza njih i uz divlji ih vrisak pratiti sve do čamaca.

Djeca odahnuše za vrijeme prijevoza. Stasio je tješio Nelli da će im se derviši prestati prijetiti, kad se na njih priviknu i uvjeravaše je da će ih oboje, a naročito nju, štiti i

braniti Smain, jer, kad bi im se kakvo zlo dogodilo, ne bi imao koga zamijeniti za svoju djecu. To je bila istina, ali djevojčicu su tako prenerazili prijašnji napadi, te nije htjela ni načas ispustiti Stasiovu ruku, ponavljajući neprestance kao u groznici: "Bojim se! Bojim se!" On je doista želio da što prije dospiju u ruke Smainu, koji ih je odavna poznavao i koji im je bio u Port Saidu veoma sklon, ili se barem tako pretvarao.

Svakako to nije bio tako divlji čovjek kao drugi Sudanci Dangali i ropstvo je u njegovoj kući moglo biti snošljivije.

No, hoće li ga naći u Omdurmanu? O tome je razgovarao i Idris s Nur-el-Tadhilom, dok se ovaj napokon nije sjetio da je pred godinu dana, boraveći po nalogu kalifa Abdullahija daleko od Kartuma, u Kordofanu, slušao za nekoga Smaina, koji je učio dervise pućati iz topova, otetih Egipćanima, a zatim je postao veliki lovac robova. Nur uputi Idrisa da ovako potraži emira:

– Kad budeš poslije podne čuo glas umbaje,10 budi s djecom na mjestu molitve, kamo prorok dolazi svaki dan, da djeluje na vjernike primjerom pobožnosti i da ih učvršćuje u vjeri. Tamo ćeš osim svete Mahdijeve osobe vidjeti sve "plemenite", a i tri kalifa, paše i emire, a među emirima ćeš naći Smaina.

– A što da radim do podnevne molitve?

– Ostat ćeš među mojim vojnicima.

– A ti, Nur-el-Tadhile, zar ćeš nas ostaviti?

– Ja ću poći po zapovijedi kalifu Abdullahiju.

– Je li to najveći kalif? Dolazim izdaleka i mada sam slušao o velikim vođama, ipak me tek ti možeš poučiti više o njima.

– Abdullahi, moj vođa, Mahdijev je mač.

– Učinio ga Allah sinom pobjede!

Neko su vrijeme čamci plovili u tišini. Samo se čulo udaranje vesala, a kadšto pljusak vode, po kojoj je udario krokodilov rep. Mnogo je ovih strašnih gmazova doplivalo s juga sve do Kartuma, gdje su nalazili obilje hrane, jer je rijeka vrvjela truplima, ne samo ubijenih ljudi već i umrlih od bolesti, koje su harale među mahdijevcima, a osobito među robovima. Doduše, kalifi su branili "kvariti vodu" – ali narod se toga nije pridržavao, i tjelesa, koja nisu požderali krokodili, plivala su potrbuške do šestoga katarakta, a i dalje, sve do Berberije.

Ali Idris je sada mislio na nešto drugo.

– Jutros nismo dobili ništa za jelo. Hoćemo li izdržati do molitve – i tko će nas poslije nahraniti?

– Nisi rob – odgovori Tadhil – i možeš poći na trg, gdje trgovci prodaju namirnice. Tamo ćeš dobiti sušenoga mesa i kadšto prosa, ali za teške novce, jer, kako ti rekoš, u Omdurmanu vlada glad.

– A što ako mi zli ljudi ugrabe ili ubiju djecu?

– Vojnici će ih obraniti, a ako dadeš kojemu novaca, rado će poći po namirnice.

Idrisu, koji je više volio primiti negoli kome davati novac, nije se jako svidio taj savjet, ali prije nego što je mogao odgovoriti, doploviše čamci do obale.

Omdurman bijaše drukčiji negoli Kartum. Tamo su bile kuće na katove, bila je "mudirija", to jest upraviteljeva palača, u kojoj je junački poginuo Gordon. Tu se nalazila i crkva, bolnica, misionarske zgrade, skladište oružja, velike vojarne za vojsku i mnogo velikih i malih vrtova s divnim raslinjem, što uspijeva ispod obratnica. Omdurman je pak izgledao prije kao nekakav divljački šator. Utvrda, koja se dizala na sjevernoj strani

naselja, bila je prema Gordonovom nalogu razorena. Uostalom, dokle je oko sezalo, grad se sastojao od okruglih čunolikih koliba, slijepljenih od dohnuove slame. Uski su trnovi plotići dijelili te zgrade jednu od druge i od ulice. Gdje su se vidjeli i šatori, zacijelo od Egipćana zaplijenjeni. Na drugim je mjestima nekoliko palminih hasura pod komadićem prljavog platna razapetim na bambusima, opremalo čitav stan. Pučanstvo se sklanjalo pod krovove samo za vrijeme kiše ili osobito jake žege, a inače je sjedilo, palilo vatre, priređivalo jela, živjelo i umiralo vani. Zato je po ulicama bilo sve puno, pa je karavana mjestimice s teškom mukom prodirala kroz svjetinu. Omdurman je prije bio jedno seoce, ali sada, uključujući robove, skupilo se u njemu preko dvjesto tisuća ljudi. I sam Mahdi i njegovi kalifi uznemirivali su se radi te strke svjetine, kojoj je prijetila glad i bolesti. Slali su zato stalno nove ekspedicije na sjever da osvajaju krajeve i gradove još uvijek egipatskoj vladi vjernih podanika.

Kad se pojaviše bijela djeca, razlijevali su se također i tu neprijateljski povici, ali im rulja nije barem prijetila smrću. Možda se to nije usudila učiniti tik uz Mahdija, a možda je bila više navikla na zarobljenike, koje su sve prevezli nakon osvajanja Kartuma u Omdurman. Stasio i Nella ipak vidješe pakao na zemlji. Vidješe Europljane i Egipćane do krvi išibane korbačima, gladne, žedne, pogurene pod teretima, koje im naložiše da nose, ili pod vedrima s vodom. Vidješe žene i djecu, nekoć u obilju odgojenu, kako sada prose šaku prosa ili komadić suhoga mesa – pokritu traljama, mršavu, sličnu sablastima s licima pocrnjelim od bijede i zabludjelim pogledom, u kojem se ukočio očaj. Vidješe kako ih je divlja rulja gurala i tukla. Ni na jednoj ulici i uličici nije nedostajalo prizora, koji su izazivali grozu i gnušanje. U Omdurmanu je tada strahovito harala dizenterija i tifus, a nadasve kozice. Bolesnici, pokriti čirovima, ležali su na ulazima u kolibe i širili zarazu. Zarobljenici su odnosili u platno zamotana trupla netom umrlih, da ih sahrane u pijesku iza grada, gdje su se kasnije njima zabavile hijene. Nad gradom se dizalo jato strvinara, a od njihovih su krila padale tužne sjene na svjetlom obasjani pijesak. Stasio, videći sve to, pomisli da bi najbolje bilo i za njega i za Nellu da što prije umru. Ipak je i u tome moru bijede i ljudske zlobe kadšto procvjetalo ljudsko milosrđe, kao blijeđi cvijetak što cvjeta na gnjiljoj kaljuži. U Omdurmanu bijaše šaka Grka i Kopta, koje je Mahdi poštedio, jer ih je trebao. Oni su se slobodno kretali, bavili se trgovinom i različitim poslovima, a neki, osobito oni koji su hinili da su promijenili vjeru, bijahu čak prorokovi činovnici, i to im je davalo neki ugled među divljim dervišima. Jedan je takav Grk zaustavio karavanu i počeo ispitivati djecu kako dođoše ovamo. Saznavši da su tek došli, a da su ugrabljeni čak iz Fajuma, obeća, da će o njima govoriti Mahdiju i zanimati se za njih ubuduće. Međutim je samilosno kimao glavom nad Nellom i djeci dao po punu puncatu šaku sušenih divljih smokava i po jedan srebrni talir s likom Marije Terezije. Zatim zapovjedi vojnicima da se ne usude nanijeti kakvu nepravdu djevojčici i ode ponavljajući engleski: "Poor little bird!" (jadna mala ptičica).

17.

Zavojitim ulicama stigoše napokon do trga, koji se nalazio u sredini grada. Putem su vidjeli mnogo ljudi s odsječenom po jednom rukom ili nogom. To su bili prijestupnici, koji zatajiše plijen, ili zločinci. Prema kaznama, što su ih izricali kalifi i emiri za neposlušnost ili za prekoračenje zakona, oglašanih od proroka, kao na primjer za pušenje duhana, krivci su šibani do krvi korbačima. No sami su se kalifi držali propisa samo

naoko, a kod kuće su sebi priuštiti sve, pa su kazne padale samo na sirotinju, kojoj su jednim udarcem oduzeli mali svu imovinu. Nije im preostajalo ništa drugo do prosjačenja, a budući da je Omdurmanu ponestalo namirnica, umirali su od gladi.

Sve je vrvjelo od prosjaka oko šatora s namirnicama. Prvi predmet, koji je na sebe svratio pozornost djece, bijaše ljudska glava, nataknuta na velikom bambusu, ukočanom usred trga. Lice te glave bijaše isušeno i gotovo crno, a vlasi na lubanji i na bradi bijele kao mlijeko. Jedan vojnik rastumači Idrisu da je to Gordonova glava. Stasija, kad je to čuo, obuze neiskazana tuga, ogorčenje i žarka želja za osvetom, a u isti mah mu strah sledi krv u žilama. Tako je dakle završio onaj junak, onaj vitez bez mane i straha, čovjek pravedan i dobar, omilio čak u Sudanu. Englezi mu ne dođoše na vrijeme u pomoć, a onda se povukoše ostavljajući njegovo tijelo bez kršćanskoga pogreba, na sramotu! Vidjevši to, Stasio izgubi vjeru u Engleze. Do sada je naivno mislio da će Engleska za nepravdu počinjenu kojemu od njezinih građana, biti spremna uvijek na rat s cijelim svijetom. Na dnu se njegove duše skrivala nada da će i u obranu Rawlisonove kćerke krenuti, nakon neuspjele potjere, strašne engleske čete, pa makar bilo do Kartuma i još dalje. Sada se uvjerio da je Kartum i cijeli kraj u Mahdijevim rukama i da egipatska vlada kao i engleska prije misli na to kako da obrane Egipat od daljnjih osvajanja, negoli da oslobode evropske zarobljenike iz ropstva.

Shvatio je da je on s Nellom pao u propast iz koje nema izlaska – i te misli, zajedno s grozotama, što ih je vidio u Omdurmanu, konačno su ga dotukle. Njegovu energiju načas je zamijenila pasivna predanost sudbini i strah pred budućnošću. Gotovo bez misli počeo se osvrutati po trgu i šatorima, gdje se Idris cjenkao za hranu. Trgovci, ponajviše sudanske žene i crkinje, prođavale su džube, to jest bijele platnene ogrtače išivene raznobojnim krpama, bagremovu gumu i šuplje tikve, staklene brojanice, sumpor i svakovrsne hasure. Šatora s hranom bilo je malo i oko svih je vrvjela svjetina. Mahdijevci su kupovali za povišenu cijenu ponajviše odreske mesa od domaćeg goveda i od bivola, antilopa i žirafa. Datulja, smokava, manioka i durre nije bilo uopće. Samo su gdjegdje prodavali vodu s medom divljih pčela i zrna prosa, razmočena u soku tamarindina ploda. Idrisa spopade očaj, jer se vidjelo da će uz ove tržne cijene ubrzo potrošiti sav novac što ga je dobio od Smainove Fatime za život, a onda će valjda morati prositi. Samo se još uzdao u Smainu, a neobično je da je i Stasio sada računao jedino na Smainovu pomoć.

Nakon jednoga sata vrati se Nur-el-Tadhil od kalifa Abdullahija. Jamačno mu se tamo dogodilo nešto neugodno, jer se vratio zle volje. I kad ga je Idris zapitao je li što god saznao o Smainu, odgovori mu nabusito:

- Zar misliš, glupane, da kalif i ja nemamo drugoga posla već da za tebe tražimo Smaina?
- Što ćeš, dakle, učiniti sada sa mnom?
- Radi što ti drago! Dao sam ti noćište u mojoj kući i nekoliko dobrih savjeta, a sada me više nije briga za tebe.
- Lijepo je to, ali gdje ću biti preko noći?
- Meni je svejedno.

I rekavši to, pokupi svoje vojnike i pođe. Idris ga jedva namoli da mu pošalje na trg deve i ostalu karavanu zajedno s onim Arapima, što su im se priključili između Asuana i Vadi-Halfe. Ti su ljudi stigli tek u podne i sada se vidjelo da nitko od svih njih ne zna što bi započeli. Dva se beduina počеше svađati s Idrisom i Gebhrom, tvrdeći da su im oni obećavali posve drukčiji doček i da su ih prevarili. Nakon dugotrajnoga prepiranja i

vijećanja, odlučiše napokon sagraditi na kraju grada kolibe od granja i dohnuove trske. Tu će se skloniti preko noći, a ostalo će prepustiti providnosti.

Podizanje koliba nije Sudancima i crncima oduzelo mnogo vremena. Zatim podoše, svi osim Kamisa koji je trebao prirediti večeru, na mjesto javne molitve. Lako su našli mjesto, jer su onamo kretale gomile svjetine iz cijeloga Omdurmana. Trg bijaše prostran, ograđen trnovim plotom, a djelomice i glinenom ogradom, koju su nedavno počeli lijepiti. U sredini se dizala drvena uzvisina. Kad je htio poučavati narod, prorok se uspijao na nju. Pred uzvisinom rasprostriješe na zemlji ovčje kože za Mahdija, kalife i odlične šeike. Postrance su bile zabodene zastave emira, koje su šuštale u zraku prelijevajući se i dršćući u svim bojama kao veliki cvjetovi. Četiri su strane trga okruživali gusti redovi derviša. Okolo je stršila bezbrojna šuma kopalja, kojima su bili oružani gotovo svi vojnici.

Prava je sreća bila za Idrisa i Gebhra, kao i za druge sudionike karavane, da su mogli doprijeti do prvih redova skupljene svjetine, jer su ih smatrali svitom nekoga emira. Dolazak Mahdijev navijeste najprije lijepi i svečani zvuci umbaje, ali kad se pojavio na trgu, oglašiše se strahoviti glasovi pištalica, bubnjanje bubnjeva, šobonjanje kamenja tresenog u šupljim tikvama, i zviždanje na slonovskim prednjim zubima, što je sve skupa stvaralo paklensku galamu. Svjetinu obuze neopisivo ushićenje. Jedni su padali na koljena, a drugi iz sve snage vrištali: "O, poslanice božji! O, pobjedonosni! O, milosrdni! O, milostivi!" To je trajalo sve dok nije Mahdi stupio na propovjedaonicu. Tada nastade grobna tišina, a on podigne ruke, stavi palčeve na uši i počne se moliti.

Djeca nisu daleko stajala, pa su ga mogla dobro vidjeti. Bio je to čovjek srednjih godina, čudne debljine, kao da je naduven, i gotovo crn. Stasio, koji je imao neobično bistro oko, opazi da mu je lice tetovirano. U jednom je uhu nosio veliku, okruglu naušnicu od slonove kosti. Odjeven je bio u bijelu džiubu i s bijelom kapom na glavi, a noge su mu bile bose, jer je ulazeći na uzvisinu skinuo crvene čizme i ostavio ih uz ovčje kože, na kojima se kasnije trebao moliti. U odijelu nije bilo ni najmanje raskoši. Samo je na časove donosio vjetar od njega jaki miris sandalovine,¹¹ što su ga vjernici požudno udisali, prevrćući usto očima od slasti. Uopće je Stasio drukčije zamišljao strašnoga proroka, otimača i ubojicu tolikih tisuća ljudi, i gledajući sada u to masno lice s blagim pogledom, suznim očima i sa smiješkom, koji kao da je prirastao uz usta, nije naprosto mogao doći k sebi od čuđenja. Mislio je da takav čovjek treba na ramenima nositi glavu hijene ili krokodila, a umjesto toga je pred sobom vidio debelu bundevu, nalik na slike koje prikazuju puni mjesec.

Prorok poče s učenjem. Duboki mu se i zvučni glas jasno čuo po čitavom trgu. Govorio je ponajprije o kaznama, koje Bog određuje za one koji ne slušaju Mahdijeve zapovijedi, već zatajuju plijen, opijaju se mirisom, krađu, štete u bitkama neprijatelje i puše duhan. Zbog tih grijeha šalje Alah na grešnike glad i onu bolest, koja pretvara lice u "saće meda" (kozice). Ovaj je život kao polupani vrč za vodu. Bogatstvo i slasti upija pijesak, koji zasipava mrtve. Samo je vjera poput krave koja daje slatko mlijeko. Ali raj će se samo pobjednicima otvoriti. Tko pobjedi neprijatelje, iskupljuje svoje spasenje. Tko umire za vjeru, uskrsnut će za vječnost. Sretni, sto puta sretni oni koji već padoše!...

– Hoćemo umrijeti za vjeru! – odgovori svjetina jednim gromkim usklikom.

I začas se podiže opet paklena graja. Oglašiše se umbaje i bubnjevi. Vojnici udarahu mačevima o mačeve i kopljima o koplja. Ratno se oduševljenje širilo kao plamen. Neki

su vikali: "Vjera je pobjednica!", a drugi: "Kroz smrt u raj!" – Stasio je sada shvatio zašto se tim divljim četama nije mogla oduprijeti egipatska vojska.

Kad se galama malo slegla, progovori prorok opet. Govorio je o predviđanjima koja mu se javljaju i o poslanstvu, što ga je primio od Boga. Alah mu je naložio da vjeru pročisti i da je raširi po cijelom svijetu. Tko ga ne prizna za Mahdija, otkupitelja, osuđen je na propast. Blizu je već kraj svijeta, ali prije toga je dužnost vjernika da osvoje Egipat, Meku i sve one zemlje preko mora, u kojima žive pogani. To je božja volja i ništa je neće promijeniti. Mnogo se ratnika neće vratiti ženama i djeci pod svoje šatore, nego će još krvi proteći, ali sreću onih koji padnu nije moćan ni jedan ljudski jezik iskazati.

Zatim ispruži ruke prema prisutnima i ovako dovrši:

– Zato ja, otkupitelj i sluga božji, blagosiljem sveti rat i vas, ratnici. Blagosiljem vaše napore, rane, smrt, blagosiljem pobjedu i plaćem nad vama kao otac koji vas je zavolio... I rasplače se. Rika i vrea se podigoše, kad je silazio s propovjedaonice. Nastade opći plač. Dolje uzeše dva kalifa, Abdullahi i Ali-Uled-Helu, proroka pod ruku i povedoše ga na ovčje kože, na koje on klekne. Za vrijeme te kratke stanke ispitivao je Idris grozničavo Stasija nije li među emirima Smain.

– Nije! – odgovori dječak, koji je uzalud tražio očima poznato lice. – Nigdje ga ne vidim. Možda je pao kod osvajanja Kartuma.

Molitve su dugo trajale. Mahdi je za vrijeme molitve lamatao rukama i nogama kao klaun, ili je u ushitu dizao oči ponavljajući: "To je on! To je on!" Sunce se već počelo spuštati prema zapadu kad se digao i pošao kući. Sada se djeca uvjeriše s kakvim poštovanjem okružuju derviši svoga proroka, jer se cijele grupe ljudi baciše na njegove tragove i raskopaše zemlju na onim mjestima kojih se dotaknuše njegova stopala. Dolazilo je tom prilikom do svade i tučnjave, a vjerovali su da ta zemlja pomaže zdravima i liječi bolesne.

Molitveni se trg pomalo praznio. Idris nije ni sam znao što bi učinio i već je htio da se s djecom i svom čeljadi vrati na noćište u šatore Kamisu, kad odjednom stane pred njim onaj isti Grk, koji je jutros dao po talir i po jednu šaku datulja Stasiju i Nelli.

– Govorio sam o vama Mahdiju – reče arapski – i prorok vas hoće vidjeti.

– Hvala Alahu i tebi, gospodine! – klikne Idris. – Hoćemo li uz Mahdija naći i Smaina?

– Smain je u Fašodi – odgovori Grk.

A zatim se na engleskom jeziku obrati Stasiju.

– Moguće je da će vas prorok uzeti pod svoju zaštitu, ja sam ga nastojao na to nagovoriti. Rekao sam mu da će se onda proširiti slava njegova milosrđa među svim bijelim narodima. Ovdje se zbivaju strašne stvari i bez njegove ćete zaštite zacijelo umrijeti od gladi, neudobnosti, bolesti ili od ruke divljaka. Ali vi ga moćate osvojili, a to o tebi ovisi.

– Što da učinim, gospodine? – zapita Stasio.

– Ponajprije, kad budeš pred njim, baci se na koljena, a ako ti pruži ruku, poljubi je s poštovanjem i zamoli ga da vas dvoje uzme pod svoje okrilje.

Grk se prekine i zapita:

– Razumije li tkogod od ovih ljudi engleski?

– Ne. Kamis je ostao pod šatorom, Idris i Gebhr razumiju samo nekoliko riječi, a drugi ni toliko.

– To je dobro. Slušaj dalje, jer treba sve predvidjeti. Mahdi će te po svoj prilici zapitati jesi li voljan primiti njegovu vjeru. Odgovori mu na to odmah da jesi i da je čim si ga

vidio, od prvoga pogleda, poteklo na tebe nepoznato svjetlo milosti. Zapamti dobro: "nepoznato svjetlo milosti!..." To će mu polaskati i možda će te uvrstiti među mulazeme, to jest među svoje osobne slugu. Onda ćete uživati obilje i sve udobnosti koje će vas zaštititi od bolesti... Ako učiniš drukčije izvrći ćeš sebe opasnosti, čak i mene, koji vam želim dobro. Razu–miješ li?

Stasio stisne zube i ne odgovori ništa. Samo mu se steglo lice i oči mu mračno zasvijetliše, a Grk, vidjevši to, nastavi:

– Znam ja, dječaće moj, da je to neprijatna stvar, ali druge pomoći nema! Oni koji su ostali živi poslije pokolja u Kartumu, svi su primili Mahdijevu vjeru. Nije pristalo samo nekoliko katoličkih misionara i nekoliko milosrdnih sestara, ali to je nešto drugo. Kuran zabra–njuje ubijati svećenike, pa mada je njihova sudbina strašna, ne prijete im barem smrt. No za svjetovnjake nije bilo drugoga spasa. Ponavljam ti da su svi primili islam: Nijemci, Talijani, Kopti, Englezi, Grci... i ja...

I tu, mada ga je Stasio uvjeravao da u povorci nitko ne razumije engleski, ipak spusti glas:

– Ne moram ti tom prilikom kazivati da to nije nikakvo zatajenje vjere, nikakvo izdajstvo, nikakvo odstu–panje od vjere. U duši je svaki ostao ono što je bio, i Bog to vidi... Pred silom se treba sagnuti, makar samo naoko... Dužnost je čovjekova braniti život – i bilo bi ludo, pa i grijeh, izvrgavati ga – zašto? Radi vanjštine, radi nekoliko riječi, koje možeš u isti mah u duši zani–jekati? Zapamti da imaš u rukama život, ne samo svoj, već i život tvoje male prijateljice, s kojim ti nije slo–bodno po volji raspolagati. Mogu ti zajamčiti, ako te Bog izbavi kadgod iz ovih ruku, nećeš moći sebi ništa prigovoriti i nitko ti neće ništa zamjeriti – baš ništa, kao ni svima nama.

Govoreći tako, Grk je možda varao svoju vlastitu savjest, ali ga je prevarila i Stasiova šutnja, jer ju je smatrao strahom. Odluči zato da dječaka ohrabri.

– Evo, ovo su Mahdijeve kuće – reče. – On više voli prebivati u ovim drvenim čatrljama u Omdurmanu negoli u Kartumu, mada bi tamo mogao zapremiti Gordonovu palaču. Samo smiono! Ne gubi glavu! Na pitanja odgovaraj odlučno. Ovdje cijene odvažnost. I ne misli da će Mahdi odmah riknuti na tebe kao lav. Ne! On se uvijek smiješi, čak i onda kad nema na umu ništa do–bro.

I rekavši to, poče vikati na svjetinu što je stajala pred kućom da propusti "goste" prorokove.

18.

Kad udoše u sobu, zatekoše Mahdija gdje počiva na mekom ležaju, okružen ženama, od kojih su ga dvije hladile nojevim perjem, a druge mu dvije lako greble tabane. Osim žena bili su prisutni samo: kalif Abdullahi i kalif Šerif, jer je treći, Ali-Uled-Helu, otpremio vojsku na sjever, naročito u Berberiju i u Abu-Hammed, koje su već prije osvojili derviši. Vidjevši njih kako ulaze, Mahdi otisne žene od sebe i sjedne na ležaj. Idris, Gebhr i dva beduina padoše licem, a zatim klekoše prekrizanih ruku na prsima. Grk dade Stasiju znak da učini to isto, ali dječak praveći se da ne vidi te znakove, samo se nakloni i ostade stoječki uspravno. Lice mu probljedi, ali mu oči jako zasjaše i po čitavom mu se liku, po ponosno uvis uzdignutoj glavi i po stisnutim ustima, moglo lako vidjeti, da se u njemu nešto slomilo, da je nestalo nesigurnosti i straha, da je stvorio čvrstu odluku, od koje neće ni za što odstupiti. Grk je jamačno to shvatio, jer mu se na licu pojavi veliki nemir. Mahdi

pogleda djecu letimičnim pogledom, razvedri svoje debelo lice običnim smiješkom, a onda se obrati najprije Idrisu i Gebhru.

– Došli ste s dalekog sjevera? – upita.

Idris udari čelom o zemlju.

– Tako je, o Mahdi! Pripadamo plemenu Dangala, pa smo napustili naše kuće u Fajumu, da kleknemo uz tvoje blagoslovljene stope.

– Vidio sam vas u pustinji. Strašan je to put, ali poslao sam anđela, koji vas je čuvao i branio od smrti, iz ruku nevjernika. Vi ga niste vidjeli, ali on je bdio nad vama.

– Hvala ti, otkupitelju.

– I doveli ste ovu djecu Smainu, da ih zamijeni za svoju djecu, što ih zarobiše Turci s Fatimom u Port Saidu.

– Tebi smo htjeli služiti.

– Tko meni služi, služi svom vlastitom spasenju, pa vi otvorite sebi put u raj. Fatima je moja rođakinja... A zaista vam velim, kad osvojim cijeli Egipat, bit će ionako slobodna moja rođakinja i njezini potomci.

– Učini dakle s ovom djecom što ti se prohtije, blagoslovljeni!...

Mahdi spusti vjeđe, onda ih podigne, dobrodušno se nasmiješi i mahne Stasiju:

– Pridi bliže, dječace!

Stasio korakne nekoliko koraka odlučno, nakloni se po drugi put, a onda se uspravi kao svijeća, gledajući ravno u oči Mahdiju.

– Radujete li se što ste došli k meni? – zapita Mahdi.

– Ne, proroče. Oteli su nas protiv naše volje od naših otaca.

Ovaj jednostavan odgovor izazove jak dojam – i na vladara, naviklog na laskanje, i na prisutne. Kalif Abdullahi se namršti, Grk se zagriže u brk i poče lomiti prste, ali se Mahdi ne presta smiješiti.

– No, zato ste – reče – na vrelu istine. Želiš li se napiti iz toga vrela?

Nastade časak šutnje, pa Mahdi, misleći, da dječak nije razumio pitanje, ponovi ga jasnije:

– Hoćeš li prihvatit moje učenje?

Stasio načini neopazice znak svetoga križa rukom, koju je držao na prsima kao da će skočiti u vodenu dubinu s broda koji tone.

– Proroče – reče – tvoj nauk ne poznam, pa da ga prihvatim, učinio bih to samo od straha kao kukavica i podlac. A zar ti je stalo do toga da tvoju vjeru priznaju kukavice i podlaci? I govoreći to neprekidno je gledao ravno u oči Mahdiju. Nastade takva tišina da se čulo zujanje muha... Ali se tada dogodi neobična stvar. Mahdi se smete. Smiješak mu se izgubi s lica, na kojemu se pojavi neprilika i zlovolja. Ispruživši ruku uzme tikvu punu medovine i poče piti, ali zacijelo samo zato da dobije vremena i da sakrije nelagodu. A odvažni dječak, prava krv pobjednika kod Chocima i Beča, stajao je uzdignute glave čekajući osudu. Na omršavjelim, od pustinjskog vihora pocrnjelim obrazima, procvjetalo mu je jasno rumenilo, oči se zasjaše, a tijelom mu prođe jeza oduševljenja. "Evo, govorio je u sebi, svi dragi primiše njegov nauk, ali ja nisam zatajio vjeru ni dušu." I strah od onoga što bi sve moglo i trebalo doći pritajio mu se taj čas u srcu. Ispuni ga radost i ponos. Dotle je Mahdi ostavio tikvu i zapitao:

– Dakle, odbijaš moj nauk?

– Kršćanin sam kao i moj otac.

– Tko zatvara uši pred božjim glasom – reče polako promiŕjenjenim glasom Mahdi – nije drugo do gorivo za oganj.

Nato Kalif Abdullahi, poznat po svojoj krvoločnosti i okrutnosti, zasvijetli bijelim zubima kao divlja zvijer i oglasi se: – Drzak je govor toga dječaka, kazni ga zato gospodaru, ili dopusti da ga ja kaznim.

– Svršeno je! – pomisli Stasio.

Ali Mahdi je uvijek želio da se slava njegova milosrđa raznese na samo među dervišima, već i po cijelom svijetu, pa pomisli da bi previše stroga osuda, poŕgotovu prema malenom dječaku, mogla štetiti toj slavi.

Časak je premetao zrna krunice i mislio, a tada reče:

– Ne, djeca su ugrabljena za Smaina, pa ih, mada neću pregovarati s nevjernicima, treba poslati Smainu. To je moja volja.

– Bit će prema tvojoj volji – odgovori kalif.

Ali Mahdi mu pokaže na Idrisa, Gebhra i beduine:

– Ove ljude nagradi s moje strane, jer su prošli velik i opasan put, da sluŕže Bogu i meni. Zatim kimne glavom dajući znak da je saslušanje svršeno, a zatim zapovjedi Grku da također iziđe. Ovaj, našavši se opet u mraku na molitvenom trgu, uhvati Stasija za rame i poče ga drmati u gnjevu i očaju.

– Prokletniče! Upropastio si ovo nedužno dijete – reče pokazujući na Nelli – upropastio si sebe, a možda i mene.

– Nisam mogao drugačije – odgovori Stasio.

– Nisi mogao! Znaj da ste osuđeni na dugi put, sto puta gori od prvoga. I to je smrt – razumiješ li? U Fašodi će vas ubiti groznica za nedjelju dana. Mahdi zna zašto vas šalje k Smainu.

– U Omdurmanu bismo također umrli.

– Nije istina! U Mahdijevoj kući ne biste umrli, u obilju i udobnosti. A on je bio voljan da vas uzme pod svoje okrilje. Znam da je bio voljan. Odužio si mi se lijepo što sam se za vas zauzimao. A sada radite što vam drago! Abdullahi šalje poštu s devama za nedjelju dana u Fašodu, a za to vrijeme radite što vam drago! Nećete me više vidjeti!...

I rekavši to ode, ali se vrati začas. Bio je razgovoran kao svi Grci i osjećao je potrebu da se izbrblja. Htio je izliti ŕuč što se nakupila u njemu Stasiju na glavu. Nije bio okrutan niti zla srca, ali je ipak htio da dječak još bolje shvati groznu odgovornost koju je primio na sebe ne poslušavši njegove savjete i opomene.

– Tko bi ti branio da ne ostaneš u duši kršćanin? – zapita. – Misliš da ja to nisam? Ali nisam glupan. Ti si volio da se istakneš svojim lažnim junaštvom. Do sada sam činio velike usluge bijelim sužnjima, ali sada ih više neću moći činiti, jer se Mahdi i na mene razljuŕtio. Svi će poginuti. A tvoja mala prijateljica među prvima! Ubio si je! U Fašodi i odrasli Evropljani umiru od groznice kao muhe, a kako ne bi ovakvo dijete. Ako vam nareda, da idete pješice uz konje i deve, ona će pasti prvoga dana. To si ti iskrivio. Raduj se sada... ti kršćanine!...

I udalji se, a oni skrenuše s molitvenoga trga kroz tamne uličice prema šatorima. Dugo su išli jer je grad bio rastegnut na ogromnom prostoru. Nella, klonula od napora, gladi, straha i od groznih dojmova cijeloga dana poče zastajati. Idris i Gebhr tjerali su je, da se požuri. Ali noge joj posve klonuše. Tada je uze, bez ramišljanja, na ruke Stasio i stade je nositi. Putem joj je htio goŕvoriti, htio se opravdati pred njom, da nije mogao učiniŕti drukčije, ali misli mu se ukočiše i kao da su mu obamrle u glavi, pa je samo ponavljao:

"Nella! Nella! Nella!" – i stiskao ju je uza se ne mogavši joj ništa više reći. Nakon nekoliko koraka zaspi mu Nella od umora na rukama, pa je išao šuteći kroz tišinu usnulih uličica, prekidanu samo razgovorom Idrisa i Gebhra.

A njihova srca ispunjala je radost, što je bilo po voljno za Stasija, jer bi inače možda opet htjeli da ga kazne za drske odgovore Mahdiju. Ipak su bili tako zaokupljeni time što se dogodilo, pa nisu mogli misliti ni na što drugo.

– Bio sam bolestan – govoraše Idris – ali pogled na proroka iscijelio me je.

– On je kao palma u pustinji i kao hladna voda u žarkom danu, a riječi su mu kao dozrele datulje – odgovori Gebhr.

– Lagao je Nur-el-Tadhil govoreći da nas neće pustiti pred svoje lice. Pustio je, blagoslovio i naložio Abdullahiju da nas nagradi.

– On će nas obilno nagraditi, jer je Mahdijeva volja sveta. – Bismillah! Neka bude, kako veliš! – ogłosi se jedan beduin.

A Gebhr počeo sanjariti o čitavim stadama deva, tovarima blaga, konja i vrećama punim pijastera.

Iz toga sanjarenja probudi ga Idris, koji pokazujući na Stasija kako nosi usnulu Nellu, reče:

– A što ćemo učiniti s ovim stršenom i s ovom muhom?

– Ha! Smain će nas morati posebno nagraditi za njih.

– Kad prorok kaže da ne dopušta nikakve pregovore s nevjernicima, onda Smainu nije do njih stalo.

– Onda žalim što nisu došli u kalifove šake, da on nauči ono štene što znači lajati na istinu i na božjeg izabranika.

– Mahdi je milostiv – odgovori Idris. Zatim se časak zamisli i reče:

– Ipak će Smain, imajući ih u svojim šakama, biti siguran da ni Turci ni Englezi neće ubiti njegovu djecu ni Fatimu.

– Onda će nas možda nagraditi?

– Da. Nek ih Abdullahijeva pošta poveze u Fašodu. Nama će pasti teret s ramena. A kad se Smain vrati ovamo, podsjetit ćemo ga da nas plati.

– Misliš da ostanemo u Omdurmanu?

– Alah! Nije li ti dosta puta od Fajuma do Kartuma? Dospjelo je vrijeme za odmor!

Kolibe su već bile blizu. Stasio ipak uspori korak, jer je i on već klonuo. Nella, mada je bila laka, bivala mu je sve teža. Sudanci, željni sna, vikali su na njega da se požuri, a onda ga potjeraju udarajući ga šakama po glavi. Gebhr ga čak bolno ubode nožem u lopaticu. Dječak je sve to šuteći podnosio, štiteći prije svega svoju malu sestricu i tek kad ga je jedan beduin gurnuo tako da je skoro pao, reče im kroz stisnute zube:

– Živi moramo doći u Fašodu.

I te riječi suzdržaše Arape, jer su se bojali da prekorake zapovijed Mahdijevu. Još ih je uspješnije suzdržalo to što je Idrisa odjednom spopala vrtoglavica, tako jaka da se morao nasloniti na Gebhrovo rame. Začas je vrtoglavica prošla, ali Sudanac se uplaši i reče:

– Alah! Sa mnom nije dobro! Ne spopade li me kakva bolest?

– Vidio si Mahdija pa nećeš oboljeti – odgovori Gebhr.

Stigoše napokon do koliba. Stasio, napevši ostatak snage, preda usnulu Nellu na ruke staroj Dinah, koja je, premda također nezdrava, prostrla za svoju gospođicu dosta udoban ležaj. Sudanci i beduini, progutavši nekoliko komada sirovoga mesa, baciše se kao panjevi na gunjeve. Stasiju ne dadoše za jelo ništa, samo mu je stara Dinah stisnula u

ruku šaku razmočene durre, koju je ukrala devama. Ali njemu nije bilo ni do sna ni do jela.

Breme što mu je tištalo pleća, bijaše zaista suviše teško. Osjećao je da je odbivši Mahdijevu milost postu – pao kako mu je bila dužnost; osjećao je da bi otac bio radi njegova držanja ponosan i sretan, a ujedno je mislio da je upropastio Nellu, malu milu sestricu za koju bi rado dao i posljednju kaplju krvi.

Pa kad su svi zaspali, obuze ga veliki plač – ležeći na komadiću gunja, plakao je dugo kao dijete. Napokon, i bio je još dijete...

19.

Posjet Mahdiju i razgovor s njime jamačno nisu izliječili Idrisa, jer je još te noći teško obolio, a ujutro nije više bio pri svijesti. Kamis, Gebhr i dva beduina bijahu pozvani kalifu, koji ih zadrža nekoliko sati hvaleći njihovu odvažnost. Ali se vratiše zlovoljni i srditi u duši, jer su se nadali bog zna kakvim nagradama, a Abdullahi dade svakom po jednu egipatsku funtu i po jednog konja.

Beduini se posvadiše s Gebhrom, pa su se skoro po – tukli, a napokon izjaviše da će krenuti skupa s poštom na devama u Fašodu, da zatraže od Smaina plaću. Njima se priključi Kamis, koji se uzdao da će mu Smainova protekcija više koristiti od boravka u Omdurmanu.

Za djecu započe tjedan gladi i bijede, jer Gebhru nije ni na kraj pameti bilo da ih hrani. Na sreću je Stasio imao dva talira Marije Terezije, što ih je dobio od Grka, pa je pošao u grad da kupi datulja i riže. Sudanci se nimalo nisu protivili tom izletu, znajući da se iz Omdurmana više ne može pobjeći i da ni u kom slučaju neće ostaviti malu djevojčicu. Nije ni to prošlo bez doživljaja, jer je pojava dječaka u evropskom odijelu, koji je kupovao na trgu hranu, privukla opet gomilu poludivljih derviša, koji ga pozdraviše smijehom i tulenjem. Na sreću mnogi vidješe da je jučer bio kod Mahdija i suzdržaše one koji su se htjeli na njega ok – miti. Samo su se djeca nabacivala pijeskom i kamenjem, no on se nije na to osvrtao.

Na trgu su bile povišene cijene. Datulja nije Stasio uopće mogao dobiti, a znatan mu je dio riže oduzeo Gebhr "za bolesnoga brata". Dječak se iz sve snage tome opirao, zbog čega se ovo kupovanje svršilo natezanjem i tučnjavom, kojom je prilikom slabiji otišao s modricama i čvorugama. Tom se prilikom očitovala i Kamisova ok – rutnost. On je pokazivao sklonost samo prema Sabi i hranio ga sirovim mesom.

A bijedu djece, koju je ipak odavna poznavao i koja su uvijek prema njemu bila dobra, gledao je s najvećom ravnodušnošću. Kad mu se Stasio obratio s molbom da barem Nelli da malko hrane, odgovorio je smijući se:

– Idi prositi!

I napokon je došlo dotle da je Stasio sljedećih neko – liko dana, želeći spasiti Nellu od smrti, prosio. Kadšto bi mu kakav stari vojnik i časnik egipatskoga kediva dao nekoliko pijastra ili nekoliko sušenih smokava i obećao mu da će mu pomoći i sutradan. Jednom je naišao na misionara i na milosrdnu sestru, koji, saslušavši njegovu povijest, zaplakaše nad sudbinom ovo dvoje djece. I mada su sami bili oslabili od gladi, podijeliše s njima sve što su imali. Obećao mu da će ih posjetiti pod šatorima i sutradan uistinu dođe u nadi da će možda uspjati uzeti djecu k sebi, dok ne pođe pošta. Ali Gebhr i Kamis

otjeraše ih korbačima. Sutradan ih je Stasio i opet susreo i dobio od njih mjericu riže i dva praška kinina, za koje mu savjetova misionar da čuva najbrižljivije, jer je predviđao da ih u Fašodi neminovno oboje čeka groznica.

– Sada ćete poći – rekao je – uzduž vode Bijeloga Nila ili posred takozvanih sudova.

Budući da rijeka ne može teći slobodno kroz brane od bilja i lišća, što ga struja nanosi i ustavlja na plićim mjestima, ona stvara tamo prostrana i zarazna blata. Groznica ne šteti ni crnce. Čuvajte se osobito noćenja bez vatre, na goloj zemlji.

– Voljeli bismo već umrijeti – odgovori gotovo ječajući Stasio.

Nato podigne misionar svoje izmršavjelo lice uvis i časak se stade moliti, a onda prekriži dječaka i reče:

– Uzdaj se u boga! Nisi ga se odrekao i njegovo će milosrđe i zaštita biti nad tobom.

Stasio nije samo pokušavao prositi, već i raditi. Vidjevši jednoga dana gomile ljudi, kako rade na molitvenom trgu, priključi se k njima i uze nositi glinu za ogradu, kojom je trg trebao biti opasan. Smijali su mu se i gurali su ga, ali podveče mu stari šejk, koji je nadzirao radnje, dade dvanaest datulja. Stasio se neizmjerne obradovao toj plaći, jer su datulje uz rižu bile jedina zdrava hrana za Nellu, a sa zdravom hranom bijaše sve gore u Omdurmanu.

Donio ih je s ponosom maloj sestrici, kojoj je davao sve što je mogao dobiti, a sam se nedjelju dana hranio isključivo durrom, ukradenom devama. Nella se jako obradovala ugledavši milo voće, ali htjede da on s njom podijeli hranu. Pa uspevši se na prste, položi mu ruke na ramena i zabacivši glavu unatrag, počeo mu gledati u oči i moliti:

– Stasio! Pojedi polovicu, pojedi!

A on joj nato odvrati:

– Jeo sam već, jeo! O, tako sam sit!

I smiješio se, ali je odmah počeo gristi svoje usnice da ne udari u plač, jer je bio gladan. Odluči u sebi da će i sutradan raditi. Ali dogodilo se drukčije. Ujutro dođe mulazem od Abdullahija s viješću da će u noći pošta s devama krenuti u Fašodu, i sa zapoviješću kalifa da se Gebhr, Kamis i dva beduina sprema na put s djecom. Gebhr se začudi i ogorči na tu zapovijed, pa izjavi da neće poći na put, jer mu je brat bolestan, a nema ga tko njegovati, a sve da je i zdrav, obojica su ionako odlučila ostati u Omdurmanu.

Ali mulazem odgovori:

– Mahdi ima samo jednu volju, a Abdullahi, njegov kalif, a moj gospodar, nikada ne mijenja svoje zapovijedi. Tvog će brata njegovati rob, a ti ćeš poći u Fašodu.

– Onda idem k njemu, pa ću mu reći da ne idem na put.

– Kalifu pristupaju samo oni koje on sam hoće vidjeti. A ako silom i bez dopuštenja prođeš k njemu, izvest će te na vješala.

– Alah Akbar! Reci mi bar jasno da sam rob.

– Šuti i slušaj zapovijedi! – odgovori mulazem.

Sudanac je gledao u Omdurmanu vješala kako pucaju od tereta obješenih, a svaki su ih dan po osudi okrutnoga Abdullahija opremali novim tjelesima – i preplaši se. To što mu reče mulazem, da Mahdi ima samo jednu volju, a Abdullahi da samo jedanput zapovijeda – ponavljahu svi derviši. Nije bilo dakle pomoći, moralo se poći na put.

– Nikada više neću vidjeti Idrisa! – pomisli Gebhr.

U tigrovskom se njegovu srcu skrivala privrženost starijem bratu, jer ga je na misao da ga mora bolesnoga ostaviti spopao očaj. Zalud su mu Kamis i beduini tumačili da će u

Fašodi možda biti bolje nego u Om-durmanu, i da će ih po svoj prilici Smain obilnije na-graditi od kalifa. Ali nikakve riječi nisu mogle ublažiti tugu i ljutitost Gebhrovu, koja se naročito očitovala na Stasiju.

Bio je to za dječaka pravi mučenički dan. Nije mu bilo dopušteno da pođe na trg, pa nije mogao ništa ni zaslužiti ni isprositi, a morao je raditi kao rob oko prtljage što su je spremali za put. To mu bijaše tim teže što je veoma oslabio od gladi i umora. Bio je već posve siguran da će putem umrijeti, ako ne od Gebhrova korbača, a ono od napora.

Na sreću je predveče došao Grk, koji je imao dobro srce, da posjeti djecu i da se s njima oprost, a u isto vrijeme da ih opskrbi za put. Donio im je također nekoliko prašaka kinina, a osim toga nekoliko staklenih nizova i malko namirnica. Prije svega, saznajući za Idrisovu bolest, obrati se Gebhru, a i Kamisu i beduinima.

– Znajte – reče im – da dolazim ovamo prema Mahdijevoj zapovijedi.

A kad se ovi, čuvši to, pokloniše, nastavi on ovako: – Putem morate hraniti djecu i s njima dobro postupati. Oni moraju izvijestiti Smaina o vašem držanju, a Smain će o tome pisati proroku. Ako dođe ikakva pritužba protiv vas, sljedeća će vam pošta donijeti smrtnu osudu.

Ponovni poklon bijaše jedini odgovor na te riječi, a Gebhr i Kamis napraviše pri tome izraz lica kao psi kojima među brnjicu.

Tada im Grk naloži da odu, a onda se obrati djeci engleskim jezikom.

– Sve sam to izmislio. Mahdi nije o vama izdao nikakve nove naloge. No budući da je rekao da morate putovati u Fašodu, potrebno je da donde doputujete živi. Računam i s time da ni jedan od ovih ljudi neće prije odlaska vidjeti ni Mahdija ni kalifa. Zatim reče Stasiju:

– Zamjerio si mi se, dječaće, i još ti nisam oprostio. Znaš li da si me gotovo upropastio? Mahdi se i na mene rasrdio – i da postignem njegovo oprostjenje, morao sam znatan dio imetka dati Abdullahiju, a pored toga još ni sada ne znam da li sam se za dugo vremena spasio. Svakako neću više moći zarobljenicima pomagati onako kako sam dosad pomagao. Ali žao mi je vas, osobito (i tu pokaže na Nellu) nje... Imam kćerku baš istih godina... koju ljubim više od ičega, više od svoga života... Radi nje sam sve to učinio. Sve dosad ona nosi pod haljinom na prsima srebrni križić... A zove se kao i ti, mala moja. Da nije nje, i ja bih volio umrijeti negoli živjeti u ovom paklu.

Bijaše ganut. Začas zašuti, a napokon otare rukom čelo i poče govoriti o nečem drugom.

– Mahdi vas šalje u Fašodu s mišlju da ćete tamo umrijeti. Tako će vam se osvetiti za tvoj, dječaće, otpor, koji ga se duboko kosnuo, a ipak neće izgubiti slavu "milosrdnoga". Takav je on uvijek... No tko zna, komu je prije suđena smrt! Abdullahi mu je nametnuo misao da naloži ovim psima, koji su vas ugrabili, da s vama putuju. Kukavno ih je nagradio, a sada se boji da se to ne pročuje. A i on i prorok vole da ti ljudi ne pripovijedaju da u Egiptu ima još vojske, topova, novaca i Engleza.... Težak će to biti put i dalek. Putovat ćete pustim i nezdravim krajem, pa pazite na one praške, što sam vam ih dao. Čuvajte ih kao oko u glavi.

– Zapovjedite, gospodine, još jedanput Gebhru da se ne usudi mučiti glađu i tući Nellu – reče Stasio.

– Ne bojte se. Preporučio sam vas starom šeiku koji vozi poštu. To je moj stari znanac. Dao sam mu sat i time sam osigurao njegovu pažnju.

Rekavši to, poče se opraštati. Uzevši Nellu na ruke pritisne je na prsa i ponovi:

– Bog te blagoslovio, dijete moje...

Uto je već zašlo sunce i nastala zvjezdana noć. U mraku se oglasi rzanje konja i stenjanje natovarenih deva.

20.

Stari je šaik Hatim pošteno održao obećanje dano Grku i brižljivo se starao za djecu. Put uz Bijeli Nil bijaše težak. Išli su kroz Ketainu, El-Ducim i Kanu, zatim prodoše Abbu, šumoviti Nilov otok, na kojemu je prije rata prebivao u trulom drvetu Mahdi kao derviš-pustinjak. Karavana je često morala obilaziti prostrane, papirusom obrasle rukave, ili takozvane sudove, s kojih je vjetrić nosio otrovni zadah truloga lišća, što ga je nanijela struja. Engleski su inženjeri svojevremeno ispresijecali te brane.¹² Parobrodi su tada mogli ploviti iz Kartuma u Fašodu i dalje. Ali sada se opet rijeka zaglavila i ne mogavši slobodno teći, razlijevala se na obje strane. Kraj je uz desnu i lijevu obalu bio pokrit visokom džunglom, posred koje su se dizali termitnjaci i ogromno drveće; gdjegdje je šuma dopirala do rijeke. Na sušnim su mjestima rasli gajevi bagremova. Prvih su tjedana nailazili na naselja i na arapske gradiće, koji su se sastojali od kuća s čudnim trbušastim krovovima, izgrađenim od dohnove slame, ali iza Abbe, od sela Goz-Abu-Guma udoše u zemlju crnaca. Taj je kraj bio potpuno prazan, jer su derviši zarobili skoro sve tamošnje crnačko pučanstvo i prodavali ga po sajmovima u Kartumu, Omdurmanu, Dari, Fašeru, El-Obeidu i po drugim sudanskim, darfuskim i kordofanskim gradovima. One žitelje, koji su se uspjeli sakriti pred ropstvom po guštarama i šumama, uništila je glad i boginje, koje su harale uz Bijeli i Modri Nil. Sami su derviši govorili da su od bolesti poumirali "cijeli narodi". Nekadašnje nasade sorguma, manioka i banana sada je osvojila džungla. Samo se divlja zvjerad, ni od koga progonjena, veoma razmnožila. Često su podvečer djeca vidjela iz daleka čopore slonova, sličnih pomičnim pećinama, kako polaganim korakom kreću prema svojim pojilištima. Vidjevši ih Hatim, stari trgovac slonove kosti, cmokne jezikom, uzdahne i povjerljivo reče Stasiju:

– Mašallah! Koliko tu ima bogatstva! Ali sada ne vrijedi loviti, jer je Mahdi zabranio engleskim trgovcima da dolaze u Kartum i nemamo kome prodavati kljove.

Osim slonova nailazile su i žirafe, koje su, ugledavši karavanu, bježale teškim kasom, klimajući dugim vratovima kao da su hrome. Iza Goz-Abu-Guma javljahu se sve češće bivoli i čitava stada antilopa. Ljudi bi iz karavana, kad bi im ponestalo mesa, polazili na njih u lov – ali skoro uvijek bez uspjeha, jer te oprezne i brze životinje nisu dale ni da im se čovjek približi, ni da ih opkoli.

Namirnica je bilo malo, jer se zbog opustošenoga kraja nije moglo dobiti ni prosa, ni banana, ni riba, koje su ranije dobavljali karavanama crnci iz plemena Šilluk i Dika, dajući to rado u zamjenu za ogrlice i mjedene žice. Hatim ipak nije dao da djeca pomru od gladi, već je štoviše oštro pazio na Gebhra i kad je ovaj jednom na noćištu udario Stasija skidajući sedla s deva, zapovjedi da ga polegnu na zemlju i da mu bambusom odbroje trideset udaraca na svaki taban. Okrutni je Sudanac mogao dva dana hodati samo na prstima, pa je proklinjao čas kad je ostavio Fajum i osvećivao se na malom, njemu darovanom robu, koji se zvao Kali.

Stasio se na početku gotovo radovao što su ostavili okuženi Omdurman i što sada gleda zemlje o kojima je uvijek sanjario. Njegov je jaki organizam izdržao dosad odlično putne napore, a obilnija mu je hrana povratila energiju. I u više je navrata za vrijeme puta i na postajama šaptao sestrici u uho da je s Bijeloga Nila moguće pobjeći i da nije napustio

taj plan. Ali ga je uznemirivalo njezino zdravlje. Poslije tri tjedna, otkako su krenuli iz Omdurmana, nije doduše Nella još oboljela od groznice, ali joj je omršavjelo lice i umjesto da je pocrnjelo postajalo je sve prozračnije, a male su joj ručice izgledale kao da su slijepljene od voska. Nije joj nedostajalo njege, čak ni udobnosti, što su joj mogli pružiti Stasio i Dinah uz Hatimovu pomoć, ali joj je nedostajao zdrav pustinjski zrak. Vlažna i žarka klima i naporni put potkopavali su sve više snagu slabunjavog djeteta. Stasio, počevši od Goz-Abu-Guma, davao joj je svaki dan po pola kininovog praška i jako se zabrinjavao pri pomisli da mu neće dugo dostajati taj lijek, što ga nigdje nema i koji neće moći kasnije dobiti. Ali tu nije bilo pomoći, jer je prije svega trebalo spriječiti groznicu. Na časove ga je spopadao očaj. Varao se samo nadom da će Smain, ako ih bude htio zamijeniti za svoju djecu, morati potražiti za njih kakav zdraviji kraj, nego što je Fašoda.

Ali kao da je nesreća bez prekida progonila svoje žrtve. Uoči dolaska u Fašodu pri razvezivanju Nelline prtljage Dinah se odjednom onesvijesti i pade s deve. Ona se još u Omdurmanu osjećala slabo. Stasio i Kamis dozvaše je s najvećim naporom k svijesti. No ipak nije posve došla k sebi, ili bolje reći osvijestila se tek podvečer, i to samo da se oprosti sa suzama od svoje ljubljene gospođice i da umre. Gebhr je na svaki način htio da joj nakon smrti odsiječe uši i pokaže ih Smainu kao dokaz da je umrla putem i da zatraži posebnu nagradu i zato što je i nju ugrabio. Tako se naime uvijek radilo s robovima koji su umrli za vrijeme puta. Ali na Stasiovu i Nellinu molbu ne pristade na to Hatim, pa je pokopaše kako treba, a grob joj osiguraše od hijena pomoću kamenja i trnja. Djeca su sada bila još usamljenija, jer su s njom izgubila jedinu blisku i privrženu dušu. Za Nellu je to bio osobito bolan udarac, pa ga je Stasio uzalud nastojao ublažiti tu cijelu noć i sljedeći dan.

Došao je šesti tjedan puta. Sutradan u podne stigne karavana u Fašodu, ali našla je samo zgarište. Mahdijevci su živjeli pod vedrim nebom ili pod šatorima skrpanim na brzu ruku od trave i granja. Prije tri dana naselje je potpuno izgorjelo. Ostadoše jedino od dima pocrnjele stijene glinenih okruglih koliba i velika drvena pojata tik uz rijeku, gdje je za egipatske vlade bilo skladište slonovače, a u kojoj je sada prebivao vođa derviša, emir Seki-Tamala. Bio je to među mahdijevcima odličan čovjek, potajni neprijatelj kalifa Abdullahija, ali zato osobni prijatelj Hatimov. On je gostoljubivo primio starog šeika skupa s djecom, ali im je odmah na prvom koraku dojavio nepovoljnu vijest.

Smaina neće zateći u Fašodi. Pred dva je dana krenuo na istok i južno od Nila na ekspediciju po robove, pa se ne zna kad će se vratiti. Najbliži krajevi su opustjeli, pa je robove valjalo tražiti vrlo daleko. Doduše, Abesinija je ležala blizu Fašode, a s njom su također ratovali derviši. Ali Smain, imajući samo tristo ljudi, nije se mogao odvažiti da prijeđe njene granice, koje su sada budno čuvali ratoborni žitelji i vojnici kralja Ivana. Ovdje počеше Seki-Tamala i Hatim razmišljati što da učine s djecom. Vijećanje je trajalo naročito za večerom, na koju je emir pozvao također i Stasija i Nellu.

– Ja – reče Hatimu – moram doskora poći sa svim ljudima daleko na jug protiv Eminpaše, koji boćravi u Lađu i ima tamo parobrode i vojsku. Tu si mi zapovijed donio ti, Hatime...

Ti se moraš vratiti u Omdurman, pa zato neće u Fašodi ostati ni živa duša. Ovdje se nema gdje stanovati, nema ništa za jelo i haraju bolesti. Znam, doduše, da bijelci ne dobivaju ove boginje, ali groznica će ubiti djecu za mjesec dana.

- Zapovjedbno mi je da ih otpremim u Fašodu – odgovori Hatim – pa sam ih doveo i mogao bih sada da se više za njih ne brinem. Ali mi ih je moj prijatelj, Grk Kaliopuli, preporučio i zato ne bih htio da umru.
- A svakako će umrijeti.
- Što da učinimo, dakle?
- Mjesto da ih ostavimo u napuštenoj Fašodi, pošalji ih Smainu, skupa s ovim ljudima koji ih dovedoše iz Omdurmana. Smain je pošao prema gorama u suh i visok kraj, gdje groznica ne kosi ljude kao uz rijeku.
- Kako će naći Smaina?
- Tragom vatre. On će paliti džunglu ponajprije zbog toga da natjera zvjerad u pećinaste jaruge, u kojima ju je lako opkoliti i poubijati, a drugo i zato da u guštarama poplaši pogane, koji su se onamo sakrili pred potjerom... Smaina nije teško naći.
- Hoće li ga samo stići?
- On će kadšto i po nedjelju dana provesti u istom kraju jer mora sušiti meso. Pa sve da krenu tek nakon dva ili tri dana, zacijelo će ga stići.
- A zašto da ga stižu? On će se ionako vratiti u Fašodu.
- Ne. Ako mu uspije lov na robove, povest će ih u gradove na prodaju...
- Što ćemo, dakle?
- Zapamti, ako obojica pođemo iz Fašode, djeca će, ako ih ne ubije groznica, poumirali od gladi.
- Tako mi proroka, istina je.

I doista nije bilo drugog načina, već da pošalju djecu na novo lutanje. Hatim, koji je kako se vidjelo bio dobar čovjek, brinuo se samo za to neće li se Gebhr, čiju je okrutnost upoznao za vrijeme puta, na djeci osvećivati. Ali strogi Seki-Tamala, koji je izazivao strah čak i kod svojih vlastitih vojnika, zapovjedi da mu dozovu Sudanca i navijesti mu da mora djecu dovesti živu i zdravu Smainu, te da mora s njima postupati dobro, jer će inače biti obješen. Dobri je Hatim još izmolio od emira da maloj Nelli daruje robinju, koja će je služiti i paziti na nju putem i u Smainovu taboru. Nella se vrlo obradovala tom daru, osobito kad je vidjela da je robinja mala djevojčica iz plemena Dinka, milih crta i slatkoga izraza lica.

Stasio je znao da je Fašoda smrt, pa nije molio Hatima da ih ne pošalju na novo putovanje. U duši je još mislio, da se putujući na istok i jug moraju približiti južnim abesinskim granicama, što im pruža priliku za bijeg. Nadao se da će se na suhim uzvisinama Nella možda sačuvati od groznice i zbog toga se rado i gorljivo latio spremanja na put.

Gebhr, Kamis i dva beduina također se nisu protivili ekspediciji, jer su računali da će im uz Smaina uspjeti uhvatiti velik broj robova, a onda će ih na sajmovima dobro prodati. Znali su da trgovci robljem stječu kadšto velike imetke, pa su radije voljeli poći na put negoli ostati ovdje pod vlašću Hatima i Seki-Tamale.

Pripreme su ipak uzele mnogo vremena, naročito zbog toga što su se djeca morala nakon puta odmoriti. Deve se nisu više mogle upotrijebiti za taj put, pa su Arapi, a s njima Stasio i Nella, trebali putovati konjima, a Kali, Gebhrov rob, i Mea, kako je Stasio nazvao Nellinu služavku, imali su ići uz konje pješice. Hatim se još pobrinuo za magarca koji će nositi šator, određen za djevojčicu i namirnice za djecu za tri dana. Više im Seki-Tamala nije mogao dati. Za Nellu načiniše nešto kao žensko sedlo od gunja, palminih hasura i bambusa.

Tri su se dana djeca odmarala u Fašodi, ali je nebrojena množina komaraca uz rijeku učinila ovdašnji boćavak potpuno nemogućim. Danju su se javljali rojevi velikih plavih muha. Iako nisu ujedale, one su ulazile u uši, oči i usta. Stasio je još u Port Saidu slušao da komarci i muhe raznose groznicu i zarazu upale očiju, pa zato napokon i sam zamoli Seki-Tamalu da ih što prije otpremi, tim više što se približavalo vrijeme proljetnih kiša.

21.

- Stasio, zašto mi putujemo i putujemo, a Smaina nema pa nema?
- Ne znam. Jamačno brzo odmiče da što prije stigne u krajeve gdje će moći nahvatati mnogo crnaca. Zar bi ti željela da smo već stigli do njegovih četa?
- Djevojčica kimne potvrdno svojom plavom glavicom.
- Zašto ti je stalo do toga? – zapita Stasio.
- Jer Gebhr možda više neće smjeti pred Smainom tako strašno tući jadnoga Kalija.
- Smain zacijelo nije bolji. Nitko od njih nema milosrđa prema robovima.
- Doista?

I dvije se suzice skotrljaše niz njene omršavjele obraze.

Bio je deveti dan puta. Gebhr, koji je sada bio vođa karavane, lako je spočetka nailazio na tragove Smainove ekspedicije. Put su mu pokazivali tragovi spaljene džungle i taborišta puna ogriženih kostiju i različitih ostataka. Ali poslije pet dana naiđoše na veliku površinu spaljene stepe, na kojoj je vjetar raznosio požar na sve strane. Tragovi postadoše nejasni i nerazgovijetni, jer je Smain zacijelo razdijelio svoju grupu na nekoliko manjih, da lakše opkole zvjerad i nabave hranu. Gebhr nije znao kojim bi smjerom pošao, pa se često dešavalo da se karavana nakon dugotrajnoga obilaženja vraćala na ono isto mjesto s kojega je pošla. Zatim naiđoše na šume, a kad su prošli kroz njih, dođoše u pećinasti kraj gdje su tlo pokrivala ravne ploče ili sitno kamenje, razbacano posvuda tako gusto da se djeca sjetiše na gradski tarac.

Bilja je bilo malo. Samo su gdjegdje po prodorima pećina rasle euforbije, krstače, mimoze, a još rjeđe vitko svijetlozeleno drveće, koje je Kali zvao u ki-svahili jeziku "m'ti" i čijim su lišćem hranili konje. U tom kraju uopće nije bilo rječica ni potoka, pa je nasreću već počela od vremena do vremena padati kiša, te se voda nalazila u udubinama i ulekninama pećina.

Smainove su čete rastjerale životinje i karavana bi pomrla od gladi da nije bilo mnogo biserka, koje su svaki čas zalepršale ispod konjskih nogu, a predvečer su tako gusto sjedale na drveće, da je dovoljno bilo opaliti u odgovarajućem pravcu, i nekoliko bi ih popadalo na zemlju. Osim toga nisu bile nimalo plašljive, pa su dopuštale da im se čovjek približi, a uzlijetale su tako teško i mlitavo, da ih je Saba, koji je trčao pred karavanom, hvatao i gušio.

Kamis bi ih svakodnevno po nekoliko poubijao iz stare puške, koju je izmolio od jednoga Hatimu pokornoga derviša za vrijeme putovanja od Omdurmana do Fašode. Sačme nije imao više nego za dvadeset naboja i uznemirivao se na misao što će biti kad sva zaliha nestane. Doduše javljala su se, uza sve to što je zvjerad bila rastjerana, kadšto među pećinama mala stada arijela, lijepih antilopa koje žive po cijeloj srednjoj Africi, ali na arijele je trebalo pucati iz engleske puške, a oni se nisu znali služiti Stasiovom puškom, koju Gebhr nije htio davati dječaku u ruke.

Sudanac se također počeo uznemirivati radi dugoga puta. Na časove mu je padala na pamet misao da se vrati u Fašodu, jer bi u slučaju da su mimoišli Smaina, mogli zalutati u divlje krajeve, gdje su im, ne govoreći o gladi, prijetili napadi divlje zvjeradi i još više divljih crnaca, koji su puni mržnje zbog lova na njih. Ali budući da nije znao da se Seki-Tamala sprema protiv Emina, i jer se taj razgovor nije vodio pred njim, spopadao ga je strah na pomisao da će morati stati pred lice moćnoga emira, koji mu je naložio da djecu otpremi k Smainu i dao mu pismo za nj, navijestivši mu povrh toga da će, ako ne izvrši dužnost kako valja, poći na uže. Sve to skupa ispunjavalo mu je dušu gorčinom i srdžbom. Ipak se nije smio osvećivati za svoja razočaranja na Stasiju i na Nelli, ali su zato pleća jadnoga Kalija svaki dan krvarila pod korbačem. Mladi se rob približavao k svome gospodaru uvijek dršćući i u strahu. Ali uzalud je grlio njegove noge i cjelivao ruke, zalud je pred njim padao ničice. Kameno srce nije ganula ni pokornost, ni jauk, i korbač je zbog i najmanjeg razloga, a kadšto i bez razloga, razdirao tijelo nesretnoga dječaka. Preko noći su mu stavljali noge u drvenu dasku s otvorima, da ne utekne. Danju je išao na užetu uz Gebhrova konja, što je neobično zabavljalo Kamisa. Nella je suzama oblijevala Kalijevu nesreću, a Stasio se bunio u srcu i nekoliko se puta žestoko za nj zauzimao, no kad je opazio da to još više draži Gebhra, samo je stiskao zube i šutio. No Kali je shvatio da se djeca zauzimaju za nj i zavolio ih duboko svojim bolnim i jadnim srcem.

Već su dva dana jahali jarugom i visokim strmim pećinama. Po nanesenom i porazbacanom se kamenju lako moglo prepoznati da se jaruga u kišno doba punila vodom, ali sada joj je dno bilo suho. Uz stijene je s obje strane raslo malko trave, mnogo trnja, a gdjegdje i drveće. Gebhr se uputio kamenitim prodorom zato što se neprestano uzdizao uvis, pa je mislio da će ga dovesti na kakvu uzvisinu, s koje će moći danju lakše ugledati dim, a noću vatru Smainova logorišta. Mjestimice je provalija bila tako tijesna da su samo dva konja mogla ići uporedo, a gdjegdje se širila u male okrugle doline, koje su bile okružene visokim kamenitim zidovima, na kojima su sjedili veliki pavijani igrajući se, lajući i pokazujući zube.

Bilo je pet sati popodne. Sunce se već spuštalo prema zapadu. Gebhr je mislio o noćištu; htio je samo da dopre do kakve dolinice u kojoj bi se mogla načiniti zeriba, to jest okružiti karavanu s plotom od bodljikavih mimoza i bagrema, koji brani od napada divlje zvjeradi. Saba je trčao naprijed lajući na majmune, koji su se ugledavši ga nemirno bacali, a pokadšto bi iščeznuo u zavojima jaruge. Jeka je glasno ponavljala njegovo lajanje.

Ali najednom zašuti, a začas doleti trkom do konja, naježene dlake na leđima i podvita repa. Beduini i Gebhr shvatiše, da ga je nešto moralo prestrašiti, ali samo pogledše iza sebe, želeći se uvjeriti što bi to moglo biti, pa pođoše dalje.

Kad su prošli mali zavoj konji se trgoše i stadoše kao ukopani.

Na nevelikoj pećini, koja se smjestila baš posred široke provalije, ležao je lav.

Bili su od njega daleko najviše sto koraka. Silna zvijer, ugledavši jahače i konje, digne se na prednje šape i poče ih gledati. Sunce je rasvjetljavalo njegovu golemu glavu, kudrava prsa – i u tom crvenkastom odrazu bijaše sličan kakvoj sfingi, jednoj od onih što resi ulaze u starovjeke egipatske hramove.

Konji se počеше propinjati, vrtjeti i uzmicati. Zadivljeni i prestrašeni jahači nisu znali što bi, a iz usta im izletahu samo bojažljive i nemoćne riječi: "Alah! Bismillah! Alah Akbar!" A kralj pustinje gledaše na njih odozgo, nepomičan, kao od mjedi saliven.

Gebhr i Kamis slušali su od trgovaca, što su dolazili sa slonovačom i s gumom iz Sudana u Egipat, da lavovi kadšto izlete na put karavanama, koje radi toga moraju skretati u stranu. Ali tu se nije moglo nikamo skrenuti. Moglo se samo okrenuti i pobjeći! Da, ali onda je bilo gotovo sigurno da će se strašna zvijer baciti za njima u potjeru.

I opet se oglasiše grozničava pitanja: – Što ćemo?

– Što ćemo?

– Alah!... Možda će uzmaknuti.

– Neće.

I opet zavlada tišina. Čulo se dahtanje konja i ubrzano disanje ljudi.

– Pusti Kalija s užeta! – obrati se odjednom Kamis Gebhru – a mi bježimo na konjima!

Lav će se najprije kod njega zadržati i samo njega zaklati.

– Učini tako! – ponoviše beduini.

Ali Gebhr se dosjeti da će se u tom slučaju Kali u tren oka uspeti na pećinastu stijenu, a lav će pojuriti za konjima pa mu stoga dođe na um druga, grozna misao. Zaklat će dječaka i bacit će ga pred sebe, a onda će zvijer skočiti za njima, ugledati na zemlji krvavo tijelo i zaustavit će se da ga proždere.

Privuče Kalija užetom k sedlu i već podiže nož, kad ga Stasio uhvati za široki rukav džiube.

– Što radiš, huljo!

Gebhr se počeo otimati i da ga je dječak uhvatio za ruku, odmah bi se istrгнуo, ali s rukavom nije bilo tako lako, pa trzajući se počeo hroptati prigušenim glasom:

– Pseto, ako ne bude dostajao on, zaklat ću i vas! Alah, zaklat ću, zaklat ću!

Stasio problijedi na smrt, jer mu je kao munja sinula misao da bi lav stižući ponajprije konje doista mogao u trku mimoći Kalijevo truplo, a u tom bi slučaju Gebhr s najvećom sigurnošću zaklao i njih dvoje.

Zato vukući ga podvostručenom snagom za rukav vikne: – Daj mi pušku!... Ubit ću lava! Beduine zapanjiše te riječi, ali Kamis, koji je još u Port Saidu vidio kako Stasio puca, počeo odmah vikati:

– Daj mu pušku! On će ubiti lava!

Gebhr se odmah sjeti hitaca na Karounskom jezeru i pred strašnom opasnošću brzo napusti svoje opiranje. S velikom žurbom preda dječaku pušku, a Kamis hitro otvori kutiju s nabojima, iz koje Stasio zagrabi punom šakom.

Zatim skoči s konja, utisne naboje u cijev i krene naprijed. Nekoliko je prvih koraka bio kao omamljen i gledao u duhu samo sebe i Nellu s prerezanim vratovima. Ali mu bliža i groznija opasnost smjesta naloži da zaboravi sve drugo. Pred sobom je imao lava! Na pogled zvijeri smrači mu pred u očima. Osjeti zimu na obrazima i u nosu, osjeti da su mu noge kao od olova i da mu nedostaje daha. Jednostavno, bojao se. U Port Saidu je čitao i slušao o lovovima na lavove, ali drugo je nešto bilo gledati slike u knjigama, a drugo opet stati okom u oko sa strahotom, koja evo sad gleda u njega začuđena, mršteći svoje kao štiti široko čelo.

Arapi suzdržaše dah u prsima, jer nikada još u životu nisu takvo što vidjeli. S jedne strane mali dječak, koji je među visokim pećinama izgledao još manji, a s druge strane silna zvijer, obasjana suncem, uzvišena, strašna – "gospodar s velikom glavom", kako vele Sudanci.

Stasio je svom sangom svladao nemoć svojih nogu i maknuo se dalje. Još mu se časak činilo da mu se srce diže sve do grla – i to je trajalo sve dotle, dok nije podigao pušku do

lica. Tada je valjalo misliti na nešto drugo. Treba li se još većma približiti ili odmah pucati? Kamo da nacilja? Čim je manja udaljenost, tim je sigurniji hitac... a onda dalje! Dalje! Četrdeset koraka još je predaleko... trideset! – Dvadeset! Već mu vjetrić donosi oštri zadah zvijeri...

Dječak stane.

– Opali među oči ili je sa svima svršeno! – pomisli...

Ali lav se digne, protegne leđa i spusti glavu. Njuška mu se poče otvarati, a obrve navlačiti na oči. Mali mu se stvor usudio doći previše blizu – pa se sprema na skok sjednuvši na stražnje šape...

No Stasio za trenutak oka ocijeni da mu je mušica na pušci uperena u čelo zvijeri – i povuče okidač.

Hitac prasne... Lav se propne tako da se načas uspravi u svoj svojoj visini, a onda se strovali nauznak istegnuvši sve četiri šape uvis.

I u zadnjem se trzaju sruši s pećine na zemlju.

Stasio ga je još nekoliko minuta držao na oku, ali videći da je trzanje sve slabije i da se žuto tijelo nemoćno ispružilo, otvori pušku i metne novi naboj.

Stijene su još odzvanjale gromkom jekom. Gebhr, Kamis i beduini ne mogoše odmah razaznati što se do–godilo, jer je prošle noći padala kiša i zbog vlažnoga zraka dim je prekrilo sve u tijesnoj jaruzi. Tek kad se spustio dim, počeše vikati od radosti i htjedoše priskočiti k dječaku, ali uzalud, jer ništa nije moglo prisiliti konje da se maknu.

A Stasio se okrene, zaokruži okom četiri Arapa i upilji oči u Gebhra.

– Ah, dosta je! – reče stiščući zube. – Prevršio si mjeru... Nećeš ubiti ni Nelli ni ikoga više.

I odjednom osjeti da mu opet blijedi nos i obrazi, ali to je bila drugačija groznica, koja nije dolazila od straha, već od strašne i neumoljive odluke, od koje srce u prsima postaje željezno.

– Da... to su hulje, krvnici, ubojice, a Nella je u njihovim šakama!...

– Nećeš je ubiti! – ponovi.

Približi im se... opet stane... i munjevitom brzinom podigne pušku k licu.

Dva hica, jedan za drugim, odjeknuše provalijom. Gebhr se stropošta na zemlju kao vreća pijeska, a Kamis se nagne na sedlu i krvavim čelom udari u konjski vrat.

Obadva beduina grozno kriknuše od straha i skočivši s konja pohitaše prema Stasiju. Da su bježali natrag, što je Stasio i želio u duši, mogli su se spasiti pred smrću. Ali njima se, zaslijepjenima strahom i bijesom, činilo da će se dokopati dječaka prije nego što on dospije napu–niti pušku i da će ga noževima zaklati. Glupani! Jedva što potrčase nekoliko koraka, opali opet kobna puška, provalija odjekne jekom novih hitaca i obojica padoše licem na zemlju, prevrćući se i praćakajući kao ribe kad se izvade iz vode.

Jedan – lošije pogođen – digao se još i podupro na ruke, ali u taj mu čas zabode Saba zube u zatiljak.

Nastupi smrtna tišina.

Prekinuo ju je tek jauk Kalijev, koji se bacio na koljena i ispruživši ruke ispred sebe, stao vikati ispreki–danom ki-svahili jezikom:

– Bvana Kubva! (Veliki gospodaru!) Ubiti lava, ubiti zle ljude, ali ne ubiti Kalija!

No Stasio se nije obazirao na njegovo vikanje. Neko je vrijeme stajao kao omamljen, a onda, opazivši blijedo Nellino lice i njezine napola nesvjesne, široko od groze otvorene oči, priskoči k njoj:

– Nella! Ne boj se!... Nella! Slobodni smo! Bili su doista slobodni, ali i zalutali u divljoj prašumi, u ždrijelu crnoga kontinenta.

22.

Dok je Stasio s mladim crncem maknuo na stranu provalije ubijene Arape i tešku tjelesinu lava, sunce je još više palo i skoro je imala nastupiti noć. Ali nije se moglo noćiti uz trupla, pa mada se Kali pokazujući ubitu zvijer gladio po prsima i ponavljao mljaskajući jezičkom: "Msuri nyama" (dobro, dobro meso), Stasio mu ne dopusti da se zabavi "nyamom", već mu naloži da pohvata konje, koji su nakon hitaca utekli. Crni je dječak to učinio neobično spretno, pa umjesto da je trčao provalijom i tako rastjerao konje, on se uzverne na goru, pa pritrči preplašenim konjima u susret sprijeda. Tako je lako uhvatio dva konja, a druga je dva nagnao na Stasija. Samo Gebhrovog i Kamisovog konja ne mogoše uhvatiti, ali i ovako im ostadoše četiri ne brojeći ovamo šatorom i stvarima natovarenog dugoušca, koji je uza sve tragične događaje zadržao pravi filozofski mir. Nađoše ga iza zaokreta, gdje pase bez žurbe travu koja je rasla na dnu provalije. Sudanski su konji općenito privikli na divlju zvjerad, samo što se boje lavova, pa je bilo mnogo muke dok su ih proveli uz pećinu do koje se crnjela kaljuža krvi. Konji su dahtali šireći nozdrve i pružajući vratove prema okrvavljenom kamenju, ali kad je magarac strignuvši samo malko ušima mirno prošao, prodoše i oni. Noć se već spuštala, no oni ipak pojahaše oko jedan kilometar i zaustaviše se tek na mjestu gdje se provalija raširila opet u malu kružnu dolinicu, gusto obraslu trnjem i grmljem bodljikave mimoze.

– Gospodaru – reče mladi crnac – Kali zapaliti vatru, veliku vatru!

I uzevši sudanski široki mač, koji je skinuo s Gebhrova trupla, poče njime sjeći trnje i poveće drveće. Kad je potpalio vatru, sjekao je dalje, dok nije nakupio tako veliku zalihu da je mogla dostajati za cijelu noć.

Zatim podigne sa Stasiom šatorić za Nellu pod visokom okomitom stijenom doline, a onda ga okružiše u polukrugu širokim i visokim bodljikavim plotom, ili takozvanom zeribom, Stasio je znao iz putopisa da se putnici na taj način osiguravaju od napada divlje zvjeradi. Konji se ipak ne mogoše smjestiti za plotom, pa dječaci skinuše s njih sedla, limeno posude i vreće, i pustiše ih, pazeći da se ne udalje odviše daleko tražeći travu ili vodu. Mea je uostalom u blizini našla vodu, u pećinastoj udubini, koja se nalazila uz stijenu s druge strane doline. Vode je bilo mnogo, toliko da je dostajalo i konjima i za kuhanje biserki, što ih je jutros postrijeljavao Kamis. U bisagama, što ih je nosio magarac, nađoše tri mjerice durre, nekoliko šaka soli i stručak sušenog koričinja manioka.

Dostajalo im je dakle za obilnu večeru. No jeli su samo Kali i Mea. Mladi crnac, kojega je Gebhr na grozan način patio glađu, pojeo je veliku količinu hrane, koja bi dostajala za dvojicu. Ali je zato bio od sveg srca zahvalan svojim novim gospodarima i odmah je poslije večere pao ničice pred Stasiom i Nellom govoreći, da želi do kraja svoga života ostati njihovim robom, a zatim se isto tako pokorno pokloni Stasiovoj puški, misleći zacijelo da je sigurnije ishoditi sebi milost tako opasnoga oružja. Zatim izjavi da će za vrijeme spavanja "velikoga gospodara" i "bibi" bdjeti naizmjenice s Meom da se ne ugasi vatra... I sjedne uz njih čučajući tiho pjesmu, u kojoj se svaki čas opetovahu riječi: "Simba kufa! Simba kufa!", što znači u jeziku ki-svahili: lav je ubijen.

No "veliki gospodar" i mala "bibi" nisu ni mislili na san. Nella je na usrdno moljenje Stasiovo progutala jedva nekoliko komadića biserke i nekoliko zrna kuhane durre. Govorila je da joj se ni ne jede ni ne spava, samo da je žedna. Stasiya spopadne strah da nije dobila groznicu, ali se uvjeri, da su joj ruke hladne, čak i odviše mrzle. Ipak ju nagovori da uđe pod šator, gdje je za nju spremio ležaj pretraživši brižljivo prije toga nema li u travi škorpiona. A onda sjedne s puškom u rukama na kamen, da je brani od divlje zvjeradi za slučaj ako vatra ne bi bila dovoljna obrana. Spopao ga strašan umor i iscrpljenost. U duši je ponavljao: "Ubio sam Gebhra i Kamisa, ubio sam beduine, ubio lava i sada smo slobodni." Ali je to bilo kao da mu je te riječi netko drugi šaptao i kao da on sam nije dobro razumio što znače. Samo je osjećao da su slobodni, ali da se istovremeno dogodilo i nešto grozno, što ga je istovremeno ispunilo nemirom i tištalo mu prsa kao teški kamen. Dugo je gledao u velike leptirice što su kružile nad plamenom, a onda poče drijemati. Kali je također drijemao, ali se svaki čas budio i dometao granja u vatru.

Nastade duboka noć i, što se rijetko događa pod obratnicama, veoma tiha. Samo se čulo pucketanje upaljenoga trnja i siktanje plamena, koji je rasvjetljavao polukrugom ograđene strmine pećina. Mjesec nije rasvjetljavao dubinu klanca, ali gore su treptali rojevi nepoznatih zvijezda. Zrak je postao tako hladan da se Stasio probudio. Prošla ga je snena ukočenost i počeo se brinuti neće li maloj Nelli naškoditi zima.

No umirio se sjetivši se da joj je pod šatorom na gunjevima ostavio pled, koji je Dinah ponijela još iz Fajuma. Dosjeti se da su se idući od Nila neprestano uspinjali, pa da su za toliko dana morali stići već dosta visoko, dakle u krajeve gdje groznica nije tako opasna kao uz niske rukave rijeke. Osjetljiva noćna zima kao da mu je potvrđivala to nagađanje. I ta ga misao ohrabri. Načas ode pod šator da čuje spava li Nella mirno, a onda se vrati, sjedne bliže uz vatru, počne opet drijemati, pa i duboko usne.

Odjednom ga probudi režanje Sabe, koji se prije toga premjestio tik uz njegove noge. Kali se također prene i obojica počese nemirno gledati psa, koji je načulio uši istegnuto kao struna i glasno dišući stade njuškati na onu stranu odakle su došli, uprvši pogled u tminu. Na leđima i na vratu naježila mu se dlaka, a prsa mu se nadimahu od zraka, koji je režeći uvlačio u pluća.

Mladi rob brže bolje baci suhoga granja na vatru.

– Gospodaru – prošapta – uzeti pušku! Uzeti pušku!

Stasio uzme pušku i makne se pred vatru da bolje vidi mračnu dubinu klanca. Režanje Sabino pretvori se u isprekidano lajanje. Dugo se nije čulo ništa, a onda ipak dopre do Kalijevih i Stasiovih ušiju izdaleka gluhi topot, kao da su neke velike životinje trčale brzo prema njima. Taj je topot odjekivao usred tišine o pećinaste stijene i postajao sve glasniji. Stasio osjeti da dolazi smrtna opasnost. Ali što bi to moglo biti? Možda su bivoli, možda kakav par nosoroga, koji traže izlaz iz provalije? U tom slučaju, ako ih ne preplaši i ne potjera prasak hica, neće ništa moći spasiti karavanu, jer su te životinje isto tako zle čudi i spremne na napad kao i grabežljive zvijeri, ne boje se vatre – i sve pogaze putem...

A što ako su ljudi Smainovi, koji su, naišli na trupla u provaliji i sada progone ubojice? Stasio ni sam nije znao što bi bilo bolje – brza smrt ili novo ropstvo. Sinulo mu je kroz glavu da će ih, ako je Smain s njima, možda poštediti ili će ih, što je još gore, prije smrti mučiti na okrutan način. "Ah!", pomisli, "daj Bože, da su zvijeri, a ne ljudi!"

Topot je bio sve jači i pretvori se u grmljavinu kopita, dok se napokon ne javiše iz tmine sjajne oči, široke njuške, i od trčanja raščupane grive.

– Konji! – poviče Kali.

Bili su Gebhrovi i Kamisovi konji. Dojuriše divljom brzinom jamačno gonjeni strahom, ali dospjevši u krug svjetla i ugledavši svoje sputane drugove propeše se na stražnje noge, pa dašćući zarovaše kopitima u zemlju i ostadoše tako neko vrijeme mirni.

Stasio ne skide pušku s lica. Bio je siguran da se može svaki čas iza konja pojaviti kudrava glava lava ili plosnata glava pantere. No ulazud je čekao. Konji se polako umiriše, a i Saba nakon nekog vremena prestade njuškati, pa je, okrenuvši se nekoliko puta na mjestu, kako to obično rade psi, legao, smotao se u klupko i zaklopio oči. Zacijelo, ako je kakva grabežljiva zvijer progonila konje, uzmakla je izdaleka osjetivši dim ili opazivši odsjaj vatre na pećinama.

– Mora da ih je nešto jako preplašilo – reče Stasio Kaliju – jer se nisu bojali potrčati kraj trupla ljudi i lava.

– Gospodaru – odvrti dječak – Kali domišljati se, što se dogodilo... Mnogo, mnogo hijena i šakala unišilo u provaliju i ići k truplima... Konji pred njima bježati, ali hijene njih ne goniti, jer one jesti Gebhra i one druge...

– Može biti, ali ti sada pođi, skini sedla s konja, uzmi posuđe i vreće i donesi ih ovamo. Ne boj se ništa, jer će te puška obraniti.

– Kali ne bojati se – odgovori dječak.

I razmaknuvši nešto trnja uz pećinu, izvuče se iz zeribe, a dotle izađe iz šatora i Nella. Saba se odmah digne i gurajući je nosom počeo se maziti. Ali ona ispruživši najprije ruku, trgne je odmah kao da se gnuša.

– Stasio, što se dogodilo? – zapita.

– Ništa. Ona dva konja su dobježala. Je li te njihov topot probudio?

– Probudila sam se još prije toga i htjela sam već izaći ispod šatora, ali...

– Ali što?

– Mislila sam da ćeš se možda razljutiti.

– Ja? Na tebe?

A Nella podigne oči i počeo ga gledati nekim posebnim pogledom, kakvim ga nije nikada prije gledala. Stasio se začudi, jer je u njezinim riječima i pogledu jasno pročitao strah.

– Ona me se boji! – pomisli.

U prvi čas kao da je osjetio zadovoljstvo. Laskala mu je misao da ga poslije onoga što je napravio čak i Nella smatra ne samo čovjekom potpuno odraslim, već ga drži i za strašnoga ratnika, koji oko sebe širi grozu. No to je trajalo samo časak, jer je nesretan položaj razvio u njemu domišljatost i dar opažanja, pa je opazio da se u uznemirenim očima djevojčice vidi osim straha i gnušanje od onoga što se dogodilo: – od prolivene krvi i od one strahote, kojoj je danas bila svjedok; sjetio se, da je malo prije trgnula ruku ne želeći pomilovati Sabu, koji je zagušio jednoga beduina. Da! – i sam je Stasio osjećao moru na prsima. Drugo je nešto bilo čitati u Port Saidu o američkim traperima, koji na dalekom Zapadu ubijaju desetke crvenokožnih Indijanaca, a drugo opet osobno to izvršiti i gledati maločas žive ljude, kako hropću dršćući u lokvama krvi. Da! Nellino je srce zaci-jelo puno straha, ali i gnušanja, koje će u njoj ostati zauvijek. "Bojat će me se", pomisli Stasio, "i u dnu srca, neće prestati zamjerati mi, i to će biti moja plaća za sve što sam zbog nje učinio."

Na tu mu se misao skupi u prsima velika gorčina, jer je posve jasno znao da bi on, da nije Nelle, već davno bio ili ubijen ili bi utekao. Zbog nje je pretrpio sve, što se dogodilo, a te su muke bile samo zato da evo sada pred njim stoji preplašena kao da to nije ona ista

mala sestrice, i da prema njemu diže oči ne više sa starim pouzdanjem, već sa strahom. Stasio postade odjednom veoma nesretan. Prvi je put u životu shvatio što je žalost. Suze mu nahrupiše protiv volje na oči i da nije bilo onoga, što je "strašnom ratniku" branilo da se nipošto ne rasplače, možda bi to i učinio.

Ipak se suzdrži i obrativši se djevojčici zapita:

– Bojiš li se, Nella?...

A ona odgovori tiho:

– Tako mi je... nekako strašno!

Nato Stasio zapovjedi Kaliju da donese gunjeve ispod sjedala i pokrije jednim gunjem kamen, na kojem je prije drijemao, a drugi da prostre na zemlju. Zatim reče:

– Sjedi ovdje do mene uz vatru... Zar ne, kako je hladna noć? Ako te svlada san, naslonit ćeš glavu na mene i usnut ćeš.

Nella ponovi:

– Tako je nekako strašno!...

Stasio je brižljivo zamota u pled i neko su vrijeme šuteći sjedili naslonjeni jedno na drugo, obasjani ružičastim sjajem, koji se dizao po pećinama i iskrio se trepetljivo na sjajnim česticama kamenitih krhotina.

Iza zeribe se čulo dahtanje konja i šuštanje trave pod njihovim zubima.

– Slušaj, Nella – oglasi se Stasio – ja sam morao ono učiniti... Gebhr se zaprijetio da će nas zaklati ako se lav ne zaustavi kod Kalija i ako ih bude dalje progonio. Jesi li čula?... Pomisli da se time zaprijetio ne samo meni, već i tebi. I on bi to učinio! Iskreno ću ti reći da nije bilo te prijetnje, ne bih u njih pucao, mada sam već prije na to mislio. Mislim, da ne bih mogao... Ali on je prevršio mjeru. Jesi li vidjela kako je strašno mučio Kalija prije toga? A Kamis? Kako nas je podlo prodao! Osim toga, znaš li što bi se dogodilo u slučaju da ne nađu Smaina? Gebhr bi isto tako i nas počeo mučiti... tebe mučiti. Strašno je i pomisliti da bi te tukao korbačem i da bi nas izmučio do smrti, a nakon naše bi se smrti vratio u Fašodu i rekao bi da smo pomrli od groznice... Ja, Nella, nisam to ni iz kakve okrutnosti učinio, ali sam morao misliti kako tebe spasiti... samo sam se za tebe brinuo... I u glasu mu je jasno odjeknula žalost, što mu je bila u srcu. Nella je zacijelo to shvatila, jer se jače uza nj stisnula, a on, svladavši trenutačno ganuće, nastavi ovako:

– Ja se neću promijeniti, nego ću te čuvati i njeđgovati kao i dosad. Dok su oni bili živi, nisam imao nikakve nade u spas. Sada možemo uteći u Abesiniju. Abesinci su crnci i divlji, ali su kršćani i neprijatelji derviša. Samo da ostaneš zdrava, pa će nam to poći za rukom, jer do Abesinije nije jako daleko. A sve da nam i ne pođe za rukom, pa sve da i padnemo u Smainove šake, ne misli da će se on na nama osvećivati. On nije nikada u životu vidio ni Gebhra ni one beduine; poznavao je samo Kamisa, ali što mari on za Kamisa! A možemo i ne reći Smainu da je Kamis bio s nama. Ako nam uspije doći do Abesinije, onda ćemo biti spašeni, a ako ne uspijemo, ni onda neće biti gore, nego samo bolje – jer takvih okrutnika kao što su oni valjda više nema na svijetu... Ne boj se ti mene, Nella!...

I želeći da u njoj probudi povjerenje i da joj u isto vrijeme ulije smionosti, uze je milovati po glavici. Djevojčica je slušala dižući bojađljivo oči prema njemu. Vidjelo se da želi nešto reći, ali se skanjuje i boji. Napokon nagne glavu tako da joj je kosa posvema pokrila lice i zapita još tiše nego prije i malko drhtavim glasom.

– Stasio...

– Što je, milo moje?

- A oni neće doći ovamo?
- Tko? – zapita začuđeno Stasio.
- Oni... Ubijeni?
- Što to govoriš, Nella?
- Bojim se! Bojim se!

I blijeda joj usta počеше drhtati.

Nastade šutnja. Stasio nije vjerovao da bi ubijeni mogli uskrsnuti, ali kako je bila noć i njihova tjelesa nedaleko ležala, spopadne ga nekakva tjeskoba: – jeza mu prođe leđima.

– Što to govoriš, Nella? – ponovi. – To te je Dinah naučila, da se bojiš duhova... Mrtvi ne...

I nije dovršio jer se u taj čas dogodilo nešto grozno. Sred noćne tišine, u dubini provalije, s one strane gdje su ležala trupla, ogłosi se neki neljudski grozoviti smijeh, istovremeno očajan i veseo, okrutan i bolan, podmukao, prodoran i smijeh luđaka i prokletnika.

Nella krikne i svom snagom obuhvati rukama Stasija. A njemu se sva kosa naježi. Saba skoči i poče režati.

Ali Kali, koji je nedaleko sjedio, digne mirno glavu i reče gotovo veselo:

– To hijene smijati se Gebhru i lavu...

23.

Događaji prošloga dana i noćni dojmovi tako izmučiše Stasija i Nellu, da su, kad ih je napokon svladao san, oboje usnuli kamenim snom i djevojčica se tek oko podne pojavila pred šatorom. Stasio je nešto prije ustao s gunja prostrtog uz ognjište i čekajući Nellu, zapovjedi Kaliju da se pobrine oko doručka, koji je s obzirom na kasne sate imao biti u isto doba i objed.

Jasno je dnevno svjetlo raspršilo noćasnji strah; oboje se probudilo ne samo odmoreno već su bili i duhom svježiji. Nella je bolje izgledala i osjećala se jačom, a kako su oboje željeli da što dalje odu od mjesta gdje su ležali postrijeljeni Sudanci, sjedoše odmah nakon jela na konje i krenuše.

U to se doba dana svi putnici po Africi zaustavljaju na podnevni odmor, pa se i crnačke karavane zaklanjaju pod sjenu velikog drveća, jer su to takozvani "bijeli sati" – sati žege i šutnje, za vrijeme kojih sunce nemilosrdno prži i gledajući s visine kao da traži koga bi ubilo. Svaka se životinja tada zavlači u najveću guštaru, zamukne pjevanje ptica, utihne zujanje kukaca i sva priroda tone u tišinu, pritaji se, kao da se želi obraniti pred okom zlog božanstva. Ali oni su jahali klancem u kojemu je jedna stijena bacala duboku sjenu, pa su se mogli kretati naprijed bez straha od žege. Stasio nije htio skrenuti iz klanca najprije zato što su ih gore mogle iz daljine vidjeti Smainove čete, a drugo zato što su u pećinastim pukotinama mogli lakše naći vode, koja je na otkrivenim mjestima prodirala u zemlju ili se pod utjecajem sunčanih zraka pretvarala u paru.

Put se stalno, premda neznatno, uspinjao. Na stijenama su se mjestimice videvale žute naslage sumpora. Voda u pukotinama također bijaše zasićena mirisom sumpora, što je djecu neugodno podsjećalo na Omdurman i mahdijevce, koji su mazali glave mašću smiješanom sa sumporovim praškom. Na drugim su se mjestima osjećali moštari, a tamo gdje su s visokih kolaca padali čak do zemlje prekrasni slapovi lijana, širio se

opojni miris vanilije. Mali su se putnici rado zadržavali u hladovini tih zastora, izvezenih cvijećem purpurnim i ljubičastim, koje je kao i lišće dostajalo konjima za hranu. Zvjerad nisu vidjeli, samo bi gdjegdje na rubovima pećina čučali majmuni, slični – na nebeskoj pozadini – onim fantastičnim poganskim idolima što u Indiji rese uglove hramova. Veliki su grivasti mužjaci pokazivali Sabi zube ili su skupljali njušku u znak čuđenja i srdžbe poskakujući, trepćući očima i češući se po bokovima. Ali Saba, priviknut već na njih, nije posvećivao mnogo pažnje tim prijetnjama.

Putovali su brzo. Radost zbog postignute slobode odagnala je sa Stasiovih prsiju onu moru što ga je noću davila. Glava mu je sada bila zaokupljena samo mišlju što će ubuduće raditi, kako će izvesti Nellu i sebe iz krajeva u kojima im je prijetilo ponovno ropstvo kod derviša; kako si pomoći za vrijeme dugotrajnog puta kroz prašumu, da ne umru od gladi i žeđi i napokon: kojim smjerom krenuti? Od Hatima je još znao da od Fašode do abesinske granice nema više od pet dana puta, pa izračuna da će to iznositi oko sto engleskih milja. Otkako su krenuli iz Fašode, prošlo je gotovo dva tjedna, jasno je, dakle, bilo da nisu išli onim najkraćim putem, već da su tražeći Smaina morali znatno skrenuti prema jugu. Sjeti se da su šestoga dana prešli rijeku koja nije bila Nil, a zatim da su, prije nego što se kraj počeo uzdizati, prošli kraj nekih velikih bara. U školi u Port Saidu učili su vrlo točno zemljopis Afrike. Stasiyu je ostalo u pameti ime Ballor, koje označuje razvođe slabo poznate rijeke Sobat, koja utječe u Nil. Nije doduše bio siguran jesu li prošli baš to porječje, ali je slutio da je bilo tako. Padne mu na pamet da i Smain, želeći nahvatati crnaca, nije ih mogao tražiti istočno od Fašode, jer je taj kraj bio već posve istrijebljen od derviša i boginja, pa je zato morao poći na jug, u krajeve koje dotada nisu posjećivale ekspedicije. Stasio po tom zaključio da idu tragom Smaina – i ta ga misao u prvi čas preplaši.

Poče zato razmišljati ne bi li bilo bolje da se ostavi klanca, koji je sve jače skretao prema jugu, i da pođe ravno na istok. Ali nakon kratkoga ocjenjivanja napusti taj plan. Štoviše, činilo mu se sigurnije ići tragom Smaina, u udaljenosti od dva ili tri dana, jer je bilo skoro nevjerojatno da će se Smain s robljem vraćati istim vijugavim putem mjesto da skrene ravno prema Nilu. Stasio i to shvati da se u Abesiniju može doprijeti samo s južne strane, gdje ta zemlja graniči s divljom prašumom, a ne sa zapadne, koju budno čuvaju derviši. I zbog toga odluči krenuti što je moguće dalje na jug. Tamo bi doduše mogli naići na crnce, koji su ili utekli s obala Bijeloga Nila, ili na domaće urođenike. Ali od dva zla radije je izabrao sukob s crncima nego s mahdijevcima. Računao je i na to da će mu u slučaju – ako naiđu na bjegunce ili na urođenička naselja – biti od koristi Kali i Mea. Dosta je bilo pogledati mladu crnkinju pa da čovjek pogodi da pripada plemenu Dinka ili Šilluk, jer je imala veoma dugačke i tanke noge, koje su značajne za ta dva plemena, što prebivaju uz obalu Nila i gaze poput ždralova ili roda po njegovim vodama.

A Kali, mada je pod Gebhrovom rukom postao sličan kosturu, imao je posve drukčiji lik. Bio je čvrst i dobro građen; ramena je imao jaka, a noge u usporedbi s Meinima malene. Budući da nije znao gotovo ništa arapski, a loše je govorio jezikom ki-svahili, kojim se čovjek mogao sporazumijevati skoro u cijeloj Africi i koji je kako-tako naučio Stasio od Zanzibaraca, što su radili na kanalu, slijedilo je iz toga da je potjecao iz nekih dalekih strana.

Stasio odluči da ga ispita otkuda dolazi.

– Kali, kako se zove tvoj narod? – zapita.

– Wa-hima – odgovori mladi crnac.

- Je li to velik narod?
- Velik, koji ratuje sa zlim Samburu i otima im govoda.
- A gdje leži tvoje selo?
- Daleko! Daleko!... Kali ne zna, gdje.
- Zar u ovakvom kraju kao što je ovaj?
- Ne. Tamo je velika voda i gore.
- Kako zovete tu vodu?
- Zovemo je: Tamna Voda.

Stasio pomisli da bi dječak mogao potjecati iz krajeva uz Albert-Nyanzu, koji su dosad bili u vlasti Emin-paše, pa želeći se u to uvjeriti zapita dalje:

- Ne stanuje li tamo bijeli poglavica koji ima crne čamce što se puše, i vojsku?
- Ne. Stari ljudi kod nas govore da su vidjeli bijele ljude (tu Kali rastavi prste) jedan, dva, tri!... Da. Bila su trojica u dugom bijelom odijelu. Tražili su kljove... Kali ih nije vidio, jer još nije bio na svijetu, ali Kalijev otac primati ih i dati im mnogo kljova.
- Što je tvoj otac?
- Kralj Wa-hima.

Stasiju malko polaska što mu je kraljević sluga.

- Bi li ti htio vidjeti oca?
- Kali htjeti vidjeti majku.
- A što bi ti učinio da nađemo na Wa-hime i što bi oni učinili?
- Wa-hima pasti na lice pred Kalijem.
- Povedi nas dakle k njima, pa ćeš ti ostati s njima i vladat ćeš nakon oca, a mi ćemo poći dalje, čak do mora.
- Kali onamo ne pogoditi i ne ostati, jer Kali ljubi velikoga gospodara i kćerku mjeseca.

Stasio se obrati veselo Nelli i reče:

- Nella, postala si kćerka mjeseca!

Ali pogledavši je, naglo se rastuži, jer se sjetio da jedna djevojčica izgleda sa svojim blijedim i prozračnim licem doista više kao mjesечеvo negoli kao zemaljsko dijete.

Mladi crnac načas zašuti, a onda ponovi:

- Kali ljubiti Bvana Kubva, jer Bvana Kubva ne ubiti Kalija, samo Gebhra, a Kaliju dati mnogo jesti.

I poče se gladi po prsima ponavljajući s izrazitim uživanjem:

- Mnogo mesa, mnogo mesa!

Stasio je htio još saznati, kako je dječak pao u ropstvo dervišima, ali pokazalo se da je od onog vremena kad je bio uhvaćen uz jame iskopane za zebre, išao kroz toliko ruku, da se iz njegovih odgovora nije nikako moglo zaključiti kroz koje zemlje i kojim su ga putem vodili sve do Fašode.

Stasija je samo to zanimalo što je govorio o "tamnoj vodi", jer da je potjecao iz kraja uz Albert-Nyanzu, Albert-Eduard-Nyanzu ili uz Viktoriju-Nyanzu, uz koje su se prostirale države Unyoro i Uganda, bez sumnje bi znao štogod o Emin-paši, o njegovoj vojsci i parobrodima, koji su kod crnaca izazvali divljenje i strah. Tanganyka bijaše suviše daleko, preostajala je samo pretpostavka da Kalijev narod boravi negdje bliže. Zato susret s ljudima Wa-hima nije bio posve isključen.

Nakon nekoliko sati putovanja počelo se sunce spuštati. Žega je znatno popustila.

Naiđoše na široku dolinu u kojoj je bilo vode i raslo nekoliko divljih smokava, pa se zaustaviše da odmore konje i da se okrijepe hranom. Budući da su pećinaste stijene bile

na tom mjestu niže, zapovjedi Stasio Kaliju da se uspne gore i da vidi nema li u okolici kakvog dima.

Kali izvrši nalog i u tren oka nađe se na rubu pećine. Razgledavši dobro unaokolo na sve strane, spusti se po debeloj vriježi lijana i izjavi da nema dima, ali da ima "nyama". Lako je bilo domisliti se da ne misli na biserke, već na neku krupniju divljač; pokazavši na Stasiovu pušku, položi prste na glavi u znak da je to rogata životinja.

Zatim se uzvere i Stasio gore i ispruživši oprezno glavu preko ruba, poče gledati preda se. Ništa mu nije zastiralo pogled u daljinu, jer je bivša visoka džungla bila spaljena, a nova, koja se već javila iz pocrnjele zemlje, bila je jedva nekoliko pedalja visoka. Dokle je oko sezalo vidjelo se rijetko visoko drveće s deblima oprženima od vatre. U hladovini jednog takvog drveta pasao je mali čopor antilopa gnu, tijelom nalik na konje, a glavama na bivole. Sunce je prodirući kroz lišće baobaba bacalo drhtave sjajne pjegice na smeđa im leđa. Bilo ih je devet. Udaljenost nije bila veća od kakvih sto koraka, ali vjetar je dolazio od životinja prema klancu, pa su zato mirno pasle ne sluteći opasnost. Stasio, u želji da opskrbi karavanu mesom, opali na najbližu mu antilopu, koja pade kao gromom pogođena na zemlju. Ostalo se stado razbježi; a skupa s njima i veliki bivol, kojega nisu prije vidjeli, jer je bio sakriven za hridinom. Dječak – ne zbog potrebe već zbog lovačke krvi – ugledavši čas kad mu je životinja bila malko postrance, opali i za njom. Bivol jako zatetura, potegne stražnji dio tijela, ali potrči dalje i prije negoli je Stasio dospio izmi-jeniti metke, iščezne na neravnom tlu.

Prije nego što se razišao dim, već je Kali sjedio na antilopi i parao joj trbuh Gebhrovim nožem. Stasio pris-tupi k njemu da izbliza pogleda životinju – i jako se začudi kad mu je malo zatim mladi crnac krvavim rukama pružio antilopina jetra, koja su se još pušila.

– Zašto mi to daješ? – zapita.

– Msuri, msuri! Bvana Kubva odmah jesti.

– Pojedi sam! – odgovori Stasio razljučen tom ponudom. Kali nije čekao da mu to dvaput rekne, već uze odmah zubima kidati jetra i lakomo gutati sirove komade, a videći kako ga Stasio s gnušanjem gleda, nije prestao ponavljati između jednog i drugog zalogaja: – Msuri! Msuri!

Tako je više od polovice jetara pojeo, a onda se lati paranja antilope. Radio je to neobično brzo i vješto, pa je doskora bila oderana sva koža i uda odsječena od trupa. Tada Stasio malo začuđen, što se Saba nije našao kod toga posla, zazviždi na nj, da ga pozove na svečanu gozbu.

No Saba se uopće ne pojavi, pa Kali, nagnut nad antilopom, digne glavu i reče:

– Veliki pas potrčati za bivolom.

– Jesi li vidio? – zapita Stasio.

– Kali vidjeti.

Rekavši to metne antilopine bubrege na glavu, a dva stegna na ramena i krene prema klancu. Stasio fićukne još nekoliko puta i počeka, ali videći da je sve uzalud, pođe za njim. U klancu je Mea već bila zaposlena siječom trnja za zeribu, a Nella, čupajući svojim malim prstićima posljednju biserku, zapita:

– Jesi li ti to na Sabu zviždao? Pojurio je za vama.

– Pojurio je za bivolom, kojega sam ustrijelio, i vrlo sam uznemiren – odgovori Stasio. – To su vrlo bijesne životinje, a tako su jake da se i lav boji napadati ih. Za Saba bi moglo biti zlo ako se upusti u borbu s takvim protivnikom.

Čuvši to Nella se jako uznemiri i izjavi da neće prije poći spavati dok se Saba ne vrati. Stasio videći njezinu zabrinutost, razljuti se sam na sebe što nije pred njom zatajio opasnost i uze je tješiti.

– Pošao bih s puškom za njima, ali mora da su već jako daleko, a skoro će doći noć i neće se vidjeti tragovi. Bivol je dobro pogoden, pa se nadam da će pasti. Na svaki će ga način oslabiti gubitak krvi, pa ako navali na Sabu, moći će Saba pobjeći... Da! Vratit će se možda tek po noći, ali vratit će se pouzdano.

I govoreći to, nije ni sam baš vjerovao svojim vlasti–tim riječima, jer je znao što je čitao o nečuvenoj osjetljivosti afričkog bivola, koji i teško ranjen još naokolo trči i čeka u zasjedi uz stazu kojom prolazi lovac, a onda ga iznenada napadne, digne na rogove i baci uvis. Sabi bi se moglo nešto slično dogoditi, i ne govoreći o drugim opasnostima koje su mu prijetile noću na povratku.

Dokora se spusti noć. Kali i Mea urediše zeribu, zapališe vatru i latiše se posla oko večere. Saba se još uvijek nije vraćao.

Nella je bila sve zabrinutija i napokon poče plakati.

Stasio je domalo prisili da legne, obećavajući joj da će čekati Sabu, a čim se razdani, da će sam poći i potražiti ga. Nella je doduše poslala pod šator, ali je svaki čas pružala glavicu ispod njega, pitajući je li se pas vratio. San ju je tek nakon ponoći svladao, kad je izašla Mea da zamijeni Kalija, koji je bdio nad vatrom.

– Zašto kćerka mjeseca plakati? – zapita Stasija mladi crnac, kad su oba legla spavati. – Kali to neće.

– Žao joj je Sabe, kojega je bivol jamačno ubio.

– A možda i nije – odvratil crni dječak.

Nato zašutješe i Stasio tvrdo usne. Bio je još mrak kad se probudio, jer mu je počela smetati hladnoća. Vatra se utišala. Mea, koja je trebala na nju paziti, zadrijemala je i prestala bacati granje na žeravicu.

Gunj, na kojemu je spavao Kali, bijaše prazan. Stasio dometne granja, pa gurne crnkinju i zapita: – Gdje je Kali?

Časak ga gledaše rastreseno, a onda razbudivši se reče:

– Kali je uzeo Gebhrov mač i pošao preko zeribe. Mislila sam da želi još više nasjeći trnja, ali se nije vratio.

– Je li davno otišao?

– Davno.

Stasio je čekao neko vrijeme, ali kad dugo nije bilo crnca, nehotice se zapita:

– Da nije pobjegao?

I srce mu se stegne od neprijatnog osjećaja koji uvijek izaziva ljudska nezahvalnost. On se zauzimao za toga Kalija i branio ga onda kad ga je Gebhr mučio cijele dane, a kasnije mu je spasio život. Nella je uvijek bila prema njemu dobra i oplakivala je njegovu nesreću, a obadvoje su s njime najbolje postupali. A on eto pobjegao! Sam je govorio da ne zna na kojoj su strani naselja Wa-hima i da ne bi znao onamo doći, pa ipak je utekao! Stasio se opet sjeti afričkih putopisa iz Port Saida i pripovijedanja putnika o gluposti crnaca koji bacaju streljivo i bježe baš onda kad im bijeg prijeti sigurnom smrću. Zacijelo će i Kali, imajući samo sudanski Gebhrov mač kao jedino oružje, umrijeti od gladi, ili, ako ne padne opet u ropstvo dervišima, postat će plijenom divlje zvjeradi. – Ah! Nezahvalnik i glupan!

Zatim uze Stasio razmišljati i o tome koliko će putovanje bez Kalija biti napornije i teže, a rad još veći. Napajati konje i sputavati ih preko noći, razapinjali šator, graditi zeribu, paziti na putu da se ne izgubi hrana i bisage sa stvarima, parati i sjeći ubijene životinje – sve je to u pomanjkanju mladoga crnca imalo pasti na njegova leđa, a u duhu je priznavao da o nekim poslovima, na primjer o guljenju kože sa zvijeri, nema ni pojma.

– Ha! Što ćemo – reče u sebi – mora se!

Međutim se pomolilo sunce iza obzorja i – kako to biva uvijek pod obratnicama – u jednom času nastade dan. Malo kasnije poče pljuskati voda za umivanje, što ju je Mea priredila preko noći za gospođicu, a to je bio znak da je Nella ustala i da se oblači. Ubrzo se pojavi već odjevena, ali sa češljem u ruci i još raščupane kose.

– A Saba? – zapita.

– Nema ga sve dosada.

Usta djevojčice počеше odmah drhtati.

– Možda će se još vratiti – reče Stasio. – Sjećaš li se da je u pustinji izostajao kadšto po dva dana, a onda nas je uvijek stizao

– Rekao si da ćeš ga potražiti?...

– Ne mogu.

– Zašto, Stasio?

– Jer te ne mogu ostaviti samu s Meom u klanu.

– A Kali?

– Kalija nema.

Tu zašuti ne znajući ni sam bi li joj rekao cijelu istinu, ali budući da se stvar nije mogla zatajiti, pomisli da je bolje ako joj kaže odmah.

– Kali je uzeo Gebhrov mač – reče – i po noći nekamo pošao. Tko zna nije li i utekao.

Crci rade često tako, čak i na svoju vlastitu propast. Žao mi ga je... A možda će još shvatiti da je počinio glupost i...

Dalje mu riječi prekine radosno lajanje Sabe, koje ispuni cijeli klanac. Nella spusti češalj na zemlju i htjede mu potrčati u susret, ali je zadrži trnje zeribe.

Stasio ga poče brže bolje trgati, ali prije nego što je otvorio prolaz, pojavi se najprije Saba, a za njim Kali, tako svijetao i mokar od rose kao iza najveće kiše.

Velika radost obuzme djecu i kad se Kali našao iza plotu zeribe ne mogavši doći do daha od umora, baci mu Nella svoje bijele ručice oko crnoga vrata i iz sve ga snage zagrla. A on reče:

– Kali neće gledati "Bibi" plakati, zato Kali naći psa.

– Dobro Kali! – odgovori Stasio tapšući ga po ramenu. – A zar se nisi bojao da ćeš u noći naići na lava ili na panteru?

– Kali bojati se, ali Kali poći – odgovori dječak.

Tim je riječima još više osvojio dječja srca. Stasio izvadi na Nellinu molbu iz jednog zavežljaja ogrlicu sa staklenim zrcima, koju je odlazeći iz Omdurmana dobio od Grka Kaliopulija, i svečano nakiti njime Kalijev vrat, a on sav sretan zbog dara pogleda vrlo ponosno Meu i reče:

– Mea ne imati ogrlicu, a Kali imati, jer Kali je "veliki svijet".

Tako je bila nagrađena požrtvovnost crnoga dječaka. Saba, pak, dobije oštar ukor, u kojem je po drugi put otkako služi Nellu saznao da je vrlo ružan i da će ako još jednom učini takvo što, biti vođen na uzici kao kakvo malo štene. On je to slušao mašući na dosta dvoznačan način repom, a Nella je tvrdila da mu se po očima poznalo da se stidi i da se

zacijelo zarumenio, što se samo zato nije moglo vidjeti, jer mu je njuška pokrita dlakom. Zatim dođe doručak, koji se sastojao od izvrsnih divljih smokava i komada antilope. Za vrijeme doručka pripovijedao je Kali svoje doživljaje, a Stasio ih stane prevoditi na engleski Nelli, koja nije razumijevala jezik ki-svahili. Bivol je, kako se vidjelo, utekao daleko. Kali je teško našao trag, jer je bila noć bez mjesečine. Na sreću je prije dva dana padala kiša, a zemlja nije bila suviše tvrda, pa su stoga papci teške zvijeri ostavljali u njoj tragove. Kali ih je tražio pomoću prstiju na nogama i dugo je išao. Bivol je napokon pao i mora da je odmah uginuo, jer nije bilo nikakvih tragova borbe između njega i Sabe. Kad ih je Kali našao, već je Saba bio proždri veći dio bivolje prednje lopatice, ali mada više nije mogao jesti, ipak nije dopuštao da dođu do mesa dvije hijene i nekoliko šakala, što su stajali naokolo čekajući dok jači grabežljivac dovrši gozbu i ode.

Dječak se tužio da je pas režao i na njega, ali mu se on zaprijetio srdžbom velikog gospodara i "Bibi", a zatim ga uhvatio za ogrlicu i odvuкао od bivola, pustivši ga tek u klancu.

S time se završilo pripovijedanje o Kalijevim noćnim doživljajima, a zatim svi posjedaše u dobrom raspoloženju na konje i pojahaše dalje.

Jedino je dugonoga Mea, premda tiha i pokorna, pogledavala sa zavišću ogrlicu mladoga crnca i Sabinu ogrlicu, te pomisli tužno u duši:

– Oni su obojica "veliki svijet", a ja imam samo mjedeni obruč na jednoj nozi.

24.

Naredna su tri dana putovali neprestano klancem i uzbrdo. Dani su bili osobito žarki, noći naizmjenice hladne ili zaparne. Približivalo se kišovito doba. Iza obzorja se gdje gdje dizahu oblaci, bijeli kao mlijeko, ali nagomilani i teški. Postrance su se već vidjele pruge kiše i daleke duge. Pred zoru trećega dana otvorio se jedan takav oblak nad njihovim glavama kao bure s kojega je pao obruč i oblije ih toplom i obilnom, no na sreću, kratkotrajnom kišom. Zatim se nebo razvedri, pa krenuše dalje. Biserke se javljahu opet u tolikom broju, da je Stasio pucao u njih ne silazeći s konja i tako ubio pet komada, što je – računajući ovamo i Sabu – bilo suviše za jedan obrok. Put na svježem zraku nije bio nimalo mučan, a obilje životinja i vode oduzimalo im je strah da bi mogli pomrijeti od gladi i žeđi. Prolazili su lakše nego što su se nadali, pa zato Stasio nije gubio dobru volju. Jašući uz djevojčicu, brbljao s njom veselo, a kadšto se i našalio:

– Znaš što, Nella – reče kad su načas zaustavili konje pod velikim hljebovcem, s kojega je Kali s Meom odsijecao plodove slične velikim lubenicama – kadšto mi se pričinja da sam vitez lotalica.

– A što je to vitez lotalica? – zapita Nella okrenuvši prema njemu svoju lijepu glavicu.

– Davno, davno, još u srednjem vijeku, živjeli su vitezovi, koji su obilazili svijet u potrazi za doživljajima. Borili su se s divovima i zmajevima – i znaš – svaki je imao svoju damu za koju se brinuo i koju je branio.

– Da li sam ja takva dama?

Stasio se časak zamisli, a onda odvrati:

– Ne, ti si još premlena. One su sve bile odrasle.

Nije mu palo ni na pamet da možda ni jedan lutajući vitez nije toliko učinio za svoju damu, koliko on za tu malu sestricu – naprosto mu se činilo da se ono što je učinio samo po sebi razumijevalo.

Ali Nella se osjeti uvrijeđenom zbog njegovih riječi, pa naprčivši usta reče:

– A jednom si u pustinji rekao da sam se ponašala kao osoba od trinaest godina? Aha!

– To je bilo jedanput... No tebi je tek osam godina.

– Ali za deset ću imati osamnaest!

– Čudna čuda! A ja dvadeset i četiri... U tim godinama ne misli čovjek više ni na kakve dame, jer ima drugog posla. To se zna!

– A što ćeš ti raditi?

– Bit ću inženjer ili pomorac ili, ako u Poljskoj bude rat, onda ću poći u borbu kao moj otac.

A ona uznemireno zapita:

– No svakako ćeš se vratiti u Port Said?

– Najprije se moramo oboje onamo vratiti.

– Tatici! – odgovori djevojčica.

I oči joj se zamagliše od tuge i čežnje. Na sreću naleti u taj čas jato prekrasnih papiga, sivih s ružičastim glavama i s ružičastom podstavom pod krilima. Djeca smjesta zaboraviše na prijašnji razgovor i počеше pratiti očima ptičji let.

Jato zaokruži nad grupom eutorbija i spusti se na sikombru, što je nedaleko rasla, i među njenim se lišćem smjesta javiše glasovi kao da živahno vijećaju ili da se svađaju.

– To su papige, koje najlakše nauče govoriti – reče Stasio. Kad se gdje god duže zadržimo, nastojat ću da jednu za tebe uhvatim.

– O Stasio! Hvala! – odgovori radosno Nella. Zvat će se Daisy...

Mea i Kali, nasjekavši plodova s hljebovca, natovariše njima konje i mala karavana krene dalje. Poslije podne počelo se opet oblačiti i časomice preletavahu kratke kiše puneći vodom sve pukotine i udubine tla. Kali je naviještao veliki pljusak, pa se Stasio dosjeti da bi se klanac, koji se sve više sužavao, mogao preko noći pretvoriti u potok. Stoga odluči da prenoće na uzvišici, a ta odluka obraduje i Nellu osobito kad se Kali vratio s izviđanja i izjavio da se nedaleko nalazi šumica raznovrsnog drveća, a u njoj mnogo malih majmunčića, ne tako gadnih i zlih kao što su pavijani na koje su do sada nailazili.

Naišavši zatim na mjesto gdje su klisure bile niske i blago se rastavljale, izvedoše konje i prije nego što se smračilo, spremiše se na noćište. Nellin je šator stajao na visokom i suhom mjestu pod velikim termitnjakom, koji je s jedne strane posve zatvarao prilaz i time olakšavao posao oko zeribe.

U blizini se dizalo snažno stablo sa širokim razgranatim granama, koje su, pokrite gustim lišćem, mogle biti dobro sklonište pred kišom. Pred zeribom su rasle pojedine grupe drveća, a dalje je bila gusta i povijušama isprevezana šuma, iznad koje su se visoko dizale krošnje nekih čudnovatih palmi, sličnih ogromnim lepezama ili raširenom paunovom repu.¹⁴

Stasio sazna od Kalija da je u vrijeme dugoga kišnog razdoblja, dakle u jesen, opasno noćiti pod tim palmama, jer se onda dozreli ogromni plodovi nenadano kidaju i sa znatne visine padaju takvom snagom da mogu ubiti čovjeka, pa i konja. Sada je voće bilo tek u zametku i izdaleka su se, prije nego što je zašlo sunce, vidjela mala majmunčad, kako se igraju pod krošnjama natjeravajući se u veselim skokovima.

Stasio i Kalijo spremiše veliku zalihu drva, koje je dostajalo za cijelu noć, a budući da su se na časove dizali zamasi vrućeg vjetra, utvrdiše zeribu kolcima, koje je mladi crnac zaoštrio Gebhrovim nožem i pozabadao u zemlju. Ta opreznost nije bila nimalo suvišna,

jer je jaki vjetar mogao porazbacati trnovo granje, od kojega je bila zeriba načinjena, i tako omogućiti napad grabežljivaca.

Ali čim je zapalo sunce, vjetar utihne, a zrak postane zaparan i težak. Po nekoliko puta sinuše gdje gdje među oblacima zvijezde, ali onda se spusti posve crna noć te se nije mogao ni prst pred okom vidjeti. Mali se putnici skupiše uz vatru slušajući vrisak i vrištanje majmuna, koji su u obližnjoj šumi priredili pravi sajam. Pratilo ih je cviljenje šakala i različiti drugi nepoznati glasovi, po kojima se mogao razabrati nemir i strah od onoga što iz mraka u prašumi prijete svakom živom biću.

Odjednom nastade potpuna tišina, jer je u mračnoj dubini odjeknulo zavijanje lava.

Konji, koji su nedaleko pasli sred mlade džungle, počеше se približavati k svjetlu poskakujući sputanim prednjim nogama, a obično hrabri Saba naježi dlake i stisnutoga se repa priljubi uz ljude, naočigled tražeći njihovu zaštitu.

Zavijanje se opet oglasi – kao da dolazi ispod zemlje – duboko, teško, napeto, kao da ga je zvijer s naporom tiskala iz svojih snažnih pluća. Razlijegalo se nisko nad zemljom, naizmjenice bivalo jače i slabije prelazeći pokadšto u gluhi, veoma tužni jauk.

– Kali! Podstakni vatru! – oglasi se Stasio.

Crnac baci tako hitro naramak granja na žar, da su najprije buknuh cijeli snopovi iskara, a onda tek zaplamsa visoki plamen.

– Stasio, lav nas neće napasti?... Zar ne? – šaptaše Nella vukući dječaka za rukav.

– Ne. Neće nas napasti. Gledaj, kako je visoka zeriba...

I govoreći tako doista je i vjerovao, da im ne prijete opasnost, ali se pobojavao za konje, koji su se sve bliže stiskali uz plot, te su ga svaki čas mogli svaliti.

Zavijanje se pretvori u otegnutu gromovitu rikuju, od koje preza svaki živi stvor, a ljudima, čak i onima koji ne poznaju strah, živci dršću kao okna od dalekih topovskih hitaca.

Stasio baci letimičan pogled na Nellu i videći da joj se trese bradica i da ima vlažne oči, reče:

– Ne boj se! Ne plači!

A ona odgovori isto onako kao nekoć u pustinji.

– Neću plakati... samo mi se... oči znoje! Joj!

Potonji joj se usklik oteo iz usta samo zato što je u taj čas od šume zagrmjela druga rika, još jača i bliža od prve. Konji se počеше tiskati na zeribu i da nije bilo dugačkih i tvrdih kolaca od bagremova granja, slomila bi se. Saba je režao i u isto vrijeme drhtao kao list, a Kali uze ponavljati isprekidanim glasom:

– Gospodaru! Dva, dva!... Dva!...

A lavovi, ohrabreni zajedništvom, ne prestadoše više rikati i strašni je koncert trajao u tmuni neprekidno, jer kad je jedan zašutio, počeo je drugi. Stasio nije mogao odmah razabrati odakle dopiru njihovi glasovi, jer ih je jeka ponavljala u klancu, klisura ih slala klisuri, prolazili su gorom i dolom, ispunjali šumu, džunglu, natopili tminu grmljavinom i strahom.

Samo se jedna stvar činila dječaku pouzdanom – to da su se sve više približavali. Kali također opazi da lavovi optrkuju logorište u sve užim krugovima. I samo zbog plamena još ih uvijek nisu napali, pa su svoje nezadovoljstvo pokazivali strašnom rikom.

Ali očito je i on mislio da opasnost prijete samo konjima, jer je raširivši prste rekao:

– Lavovi ubiti jedan, dva – ne sve! Ne sve!...

– Nabaci još na vatru! – ponovi Stasio.

Ponovo bukne življi plamen i rika odjednom utihne. Ali Kali podigne glavu i gledajući uvis poče prislušivati.

– Što je? – zapita Stasio.

– Kiša! – odgovori crnac.

Stasio načuli uši. Krošnje su zaklanjale šator i cijelu zeribu pa zato nije na zemlju pala još ni jedna kap, ali gore se čuo šum kišnih kapi. Budući da ni najmanji lahor nije pomicao zaparni zrak, lako se čovjek mogao domisliti da to počinje kiša rominjati u gustišu.

Šum je svakim časom bivao sve jači, pa nakon nekog vremena ugledaše djeca kaplje što cure s lišća, nalik u sjaju vatre na velike ružičaste bisere. Počeo je pljusak. Šum se pretvori u žamor. Sve je više kapi padalo, a napokon kroz gustiš počеше prodirati mlazovi niti vode.

Vatra se počne gasiti. Zalud je Kali bacao cijele naramke. Mokro granje samo se dimilo, a odozdo je cvrčao žar i gasio se.

– Branit će nas još zeriba – reče Stasio da umiri Nellu.

Zatim povede djevojčicu pod šator i ogrne je pledom, ali sam izađe što je brže mogao, jer se isprekidana rika nanovo oglasila. Ovaj se put razlijegala znatno bliže i kao da je u njoj odzvanjalo veselje.

Pljusak se sve više pojačavao. Kiša je tutnjila po tvrdom lišću nabaka i prštala na sve strane. Da nije ognjište bilo zaštićeno granama, odmah bi se ugaslo, ali i ovako se nad njim ponajviše dizao dim, iz kojega su bljeskali uski plavi plamičci. Kali odustane od vatre. Nije više metao suharke. Opasavši oko drveta uže, penjao se pomoću njega sve više po deblu.

– Što radiš? – zapita Stasio.

– Kali uspeti se na drvo.

– Zašto? – krikne dječak ogorčen samoljubljem crnca. Svijetla grozna munja razdere tamu, a Kalijev odgovor zagluši nagli grom, koji je potresao nebom i prašumom. U isti mah se diže vihor, prodrma granje drveta, razmete u tren oka ognjište, ponese još pod pepelom svijetle žeravice i odnese ih skupa sa sno-povima iskara u džunglu.

Neprozirna tmina zagrne logorište. Strašna bura, kakve bivaju ispod obratnika, razbjesnjela se na zemlji i na nebu. Grom je slijedio za gromom, munja za mu-njom. Krvave munje razderaše crno nebo, koje sličilo na mrtvački pokrov. Na obližnjim se pećinama pojavi čudna plava kugla, koja se neko vrijeme kotrljala uz grmljavinu, a onda buknuła zasljepljujućim praskom, te se činilo da se pećine pretvaraju u prah od potresa. Tada opet nas-tade mrak.

Stasio se uplaši za Nellu i nasumce pođe do šatora. Šator, zaklonjen termitnjakom i ogromnim deblom, još je stajao, ali prvi jači udarac vihora mogao je potrgati užeta i ponijeti ga bog zna kamo. A vihor je čas popuštao, čas se dizao s bijesnom snagom noseći valove kiše i oblake lišća i granja izlomljenog u obližnjoj šumi. Stasija spopade očaj. Nije znao bi li ostavio Nellu pod šatorom ili je izveo iz njega. U prvom bi se slučaju mogla zaplesti u užeta i mogao bi je odnijeti vihor skupa sa zavojima platna, a u drugom joj je slučaju prijela opasnost da će se promočiti i da će je odnijeti vihor, jer se i Stasio, koji je mnogo jači od nje, s naj-većim naprezanjem držao na nogama.

Konačno je stvar riješio vihor, koji je čas kasnije dig-nuo krov šatora. Platneni zidovi ne pružahu više nikakva zaklona. Nije preostajalo ništa drugo, već čekati dok prođe bura, čekati u mraku po kojem su obilazili lavovi.

Stasio je pretpostavljao da su se grabežljivci možda sklonili pred olujom u obližnju šumu, ali je bio potpuno siguran da će se kad bura mine vratiti. Strahotu položaja povećavalo je i to što je vjetar posve razbacao zeribu.

Propast je prijetila odasvud. Stasiova puška nije mogla koristiti. Isto tako ni njegova energija. Pred uraganom, gromovima, olujom, kišom, mrakom i pred lavovima, koji su se možda pritajili na nekoliko koraka, osjećao se nemoćan i slab. Vihorom trgana platna šatora polijevala su ih sa svih strana vodom, pa obuhvativši Nellu, izvede je Stasio iz šatora, zatim se oboje stisnuše uz nabakovo deblo čekajući smrt ili milost.

A uto između jedne i druge navale vjetra začuše Kalijev glas, koji se jedva razabirao od kiše:

– Veliki gospodar, na drvo! Na drvo! I u isti se čas dotakne dječakova ramena odozgo spuštenu mokri konopac.

– Privezati Bibi, a Kali je vući! – vikaše crnac.

Stasio nije ni časak oklijevao. Ogrnuvši Nellu gunjem, da joj uže ne stegne tijelo, priveže je s njime oko pojas, zatim je podigne uvis ispruženih ruku i vikne:

– Vuci!

Prvo je granje drveta raslo dosta nisko, pa je zračni Nellin put kratko trajao. Kali je doskora uhvati svojim jakim rukama i smjesti je između debela i ogromne grane, gdje je bilo dosta mjesta i za petero ovako malenih bića. Nikakav je vjetar nije mogao odatle otpuhnuti, a osim toga, mada je uz cijelo drvo curila voda, ipak ju je nekoliko stopa debelo deblo branilo barem od novih valova kiše, što ih je nosio vihor.

Osiguravši malu "Bibi", crnac nanovo spusti konopac za Stasijsku, ali on kao kapetan, koji silazi posljednji s broda kad tone, naloži da se prije njega uspne Mea.

Kali je uopće nije trebao vući, jer se učas uzverala po užetu tako vješto i spretno, kao da je bila rođena sestra čimpanze. Stasijsku je bilo mnogo teže, ali i on je bio dosta spretni i uspio je svladati težinu svoga tijela, puške i nekoliko naboja, kojima je napunio džepove. Tako se sve četvero nađe na drvetu. Stasio se naviknuo da u svim prilikama misli na Nellu, pa i sada najprije stade provjeravati ne prijeti li njoj pad i ima li dosta mjesta da može udobno leći. Umiren, počeo razbijati glavu kako bi je zaštitio od kiše. Ali tu nije bilo pomoći. Danju bi lako bilo načiniti kakav krov nad njezinom glavom, ali sada ih je okruživao takav mrak da se nikako nisu mogli vidjeti. Da je barem već prošla ta bura i da se može zapaliti vatra, onda bi se moglo osušiti Nellino odijelo! Stasio očajno pomisli da će do gole kože pokisla djevojčica bez sumnje sutradan dobiti groznicu.

Bojao se da će pred zoru kad prođe bura, zahladnjeli kao prošlih noći. Međutim udarci vjetra bijahu dosad gotovo vrući, a kiša topla. Samo se Stasio čudio njejoj ustrajnosti, jer je znao da bure pod obratnicama čim jače bjesne, tim kraće traju.

Prođe dosta vremena prije nego utihnuše gromovi i popustiše udarci vjetra, ali je kiša padala neprekidno, ne doduše više s onakvim pljuskom kao prije, ali teška i gusta, te nabakovo lišće nije nimalo od nje branilo. Odozdo je dopirao šum vode, kao da se cijela džungla pretvorila u jedno jezero. Stasio pomisli da bi ih u klancu dočekala sigurna smrt. Velikom ga je tugom prožimala misao što će biti sa Sabom – i nije se usudio da o njemu išta spomene pred Nellom. No ipak se nadao da će dosjetljivi pas naći sigurno sklonište među klisurama što strše nad klancem. Nije bilo moguće ni na koji način pružiti mu pomoć.

Sjedili su jedno uz drugo na širokim granama prokišnjavajući i čekajući zoru. Kad je prošlo još nekoliko sati, počelo je zahlađivati i kiša napokon prestane. Voda je

vjerojatno već odcurila strminom na niža mjesta, jer se nije čuo ni pljusak ni šum. Stasio je prošlih dana opazio da Kali zna zapaliti vatru i od mok-roga granja, pa mu sine glavom da naloži crncu da to i sada pokuša učiniti. Ali u času kad mu se obratio, dogodi se nešto što im je svima smrznulo krv u žilama.

Duboku noćnu tišinu razdere odjednom konjski vrisak, strahovit, grozan, pun boli, straha i smrtnoga zaprepaštenja: Nešto se strovalilo u mraku, oglasilo se kratko njištanje, zatim gluho stenjanje, hroptanje, drugi vrisak, još strašniji, a onda sve zanižem.

– Lavovi, veliki gospodaru! Lavovi ubijati konje! – šapne Kali.

Bilo je nešto tako grozno u tom noćnom napadu, u tom ubijanju nemoćnih životinja da se Stasio u prvi čas zgrozio i zaboravio na pušku. Što bi mu uostalom ko-ristilo pucati po ovakvom mraku? Možda, samo zato, da ovi noćni ubojice, ako ih prestraši svjetlo i prasak, ostave već ubijene konje i upute se za onima što su se razbježali i otišli od taborišta tako daleko, dokle su mo-gli otići svezanih nogu.

Stasija prođe jeza na misao što bi se dogodilo da su ostali dolje. Uz njega priljubljena Nella tako je drhtala kao da ju je već spopao prvi napad groznice. Kali im je eto spasio život.

Bila je to strašna noć – najstrašnija na cijelom putu. Sjedili su kao pokisle ptice na grani, prislušujući što se dolje zbiva. A tamo je neko vrijeme trajala duboka šut-nja, a doskora se oglasilo režanje, pa, mljaskanje odera-nih komada mesa, hroptavo disanje i stenjanje zvjeradi.

Vonj sirovoga mesa i krvi dopro je do drveta, jer su se lavovi gostili nekih dvadesetak koraka od zeribe.

I gostili su se sve dok nije Stasija spopao bijes. Uhvati dakle pušku i opali prema glasovima.

Ali mu odgovori samo isprekidana srdita rika, zatim se začuje hrskanje lomljenih kostiju.

U dubokoj su tmimi plavo i crveno sjale oči hijena i šakala, koji su čekali na svoj red.

I tako su prolazili dugi noćni sati.

25.

Napokon izađe sunce i rasvijetli džunglu. Lavovi se izgubiše prije zore. Stasio naloži

Kaliju da zapali vatru, a Mei da povadi Nelline stvari iz kožne torbe, u koju su bile spremljene, da ih osuši i preodjene što prije djevojčicu. A sam, uzevši pušku, pođe pregledati taborište i ujedno promotriti pustoš što ju je načinila bura i noćni ubojice.

Tik uz zeribu, od koje ostadoše samo kolci, ležao je prvi konj skoro do polovice požderan, a za sto koraka dalje drugi jedva načet, a odmah za njim treći s razderanim trbuhom i zdrobljenom lubanjom. Svi su grozno izgledali, jer su imali iscerene zube i širom otvorene oči, pune ukočene groze. Zemlja je bila izgažena, a u udu-binama velike lokve krvi, Stasija spopade takav bijes da je gotovo poželio da iz kojega grma proviri kudrava glava nakon noćne gozbe omlitavjeloga razbojnika i da uzmogne u nju smjestiti kuglu. Ali morao je za kasnije odgoditi osvetu, jer je sada imao drugoga posla. Trebalo je naći i uhvatiti ostale konje. Dječak je računao da su se jamačno sklonili u šumu baš kao i Saba, čije se truplo nije nigdje vidjelo. Nada da vjerni prijatelj nije pao kao žrtva grabežljivaca tako obraduje Stasija da se odmah ohrabrio, a još mu poveća radost i to što je našao magarca. Pretpostavio je da se mudri ušonja nije htio umarati suviše dalekim

bijegom. Stisnuo se naprosto s vanjske strane zeribe u kut što ga je činio termitnjak i drvo, i tamo, zaštićene glave i tijela, čekao je što će biti dalje, spreman da u slučaju potrebe odbije napad junačkim ritanjem. Ali lavovi ga zacijelo i ne opaziše, pa je on, kad je izašlo sunce i opasnost prošla, smatrao umjesnim da legne i da se odmori nakon dramatičnih noćnih dojmova.

Stasio, obilazeći oko taborišta, nađe napokon na razmekšanoj zemlji otiske kopita. Tragovi su vodili prema šumi, a onda skrenuše prema provaliji. To je bilo povoljno, jer u provaliji uhvatiti konje nije baš bilo jako teško. Nekoliko koraka dalje nađe u travi potkovu, koja je jednom konju ispala u bijegu. Taj je sigurno daleko pobjegao pa se zasada mogao smatrati izgubljenim. No zato druga dva ugleda iza niske klisure, ne baš u klancu, već na njegovu rubu. Jedan se bacao ležeći na travi, a drugi je pasao mladu svijetlozelenu travu. Obadva su izgledala strašno izmučena, kao poslije napornoga puta. Ali dnevno je svjetlo otjeralo strah iz njihovih srdaca, jer pozdraviše Stasiya kratkim i prijateljskim rzanjem. Konj, koji se češao, skoči na noge, pri čemu Stasio opazi da se i on oslobodio potkove, ali je na sreću volio ipak ostati uz druga negoli bježati kud ga noge nose.

Stasio izvede obadva konja uz pećinu i pođe nad rub provalije, da se uvjeri hoće li se moći onuda dalje putovati. Opazi da je zbog velikoga nagiba voda već otekla i da je dno skoro suho. Malo poslije svrati njegovu pozornost neki bjeličasti predmet zapleten među povijuše što su visjele s druge klisure. Opazi da je to krov šatora, koji je udarcem vjetra bio čak ovamo odnesen i tako u šikaru zapleten da ga nije mogla odnijeti voda. Šator je ipak pružao maloj Nelli bolje skrovište negoli na brzu ruku sklepana sjenica od granja, zato je ovaj nalaz jako obradovao Stasiya.

Ali radost mu se još poveća kad je iz pećinaste udubine, sakrite nešto poviše pod lijanama, iskočio Saba držeći u zubima neku životinju, kojoj su glava i rep visjeli s obje strane njegove njuške. Snažni se pas u tren oka uzvereo uvis i položi Stasiyu do nogu prugastu hijenu sa slomljenom hrptenjačom i odgrizenom nogom, zatim uze mahati repom i veselo štekati kao da je htio reći:

– Uplašio sam se, priznajem, lavova, ali i to je istina da ste vi sjedili na drvetu kao biserke. Pogledaj, da mi nije noć ututanj prošla.

I tako je bio ponosan sam na sebe da ga je Stasio jedva nagovorio da ostavi smrdljivu životinju i da je ne nosi Nelli kao dar.

Kad se njih dvoje vratilo, u taboru je već gorjela velika vatra, a u posudama je voda vrela. Kuhalo se zrnje durre, dvije biserke i sušeni komadi gnuova bubrežnjaka. Nella je već bila presvučena u suho odijelo, ali je izgledala tako jadna i blijeda da se Stasio za nju prestrašio i prihvativši je za ruku da se uvjeri nema li groznicu, zapita:

– Nella, što je tebi?

– Ništa, Stasio, samo sam jako pospana.

– Vjerujem! Poslije ovakve noći! Ruke su ti, hvala Bogu hladne! Ah! Kakva je to bila noć! Razumije se da si pospana. I ja sam. Boli li te što?

– Boli me malko glava.

Stasio joj položi ruku na čelo. Glavica je bila hladna kao i ruke, a to je bio dokaz jakoga umora i slabosti, pa zato dječak uzdahne i reče:

– Pojest ćeš nešto toplo, a onda ćeš odmah leći da spavaš i spavat ćeš do večeri. Danas je barem lijepo vrijeme i neće biti onako kao jučer.

A Nella ga prestrašeno pogleda:

– Ali mi nećemo ovdje noćiti?
– Ovdje nećemo, jer tu leže zaklani konji. Izabrat ćemo koje drugo drvo ili poći u klanac i tamo načiniti zeribu kakvu još nije svijet vidio. Spavat ćeš mirno kao u Port Saidu. Ali ona sklopi račice i uze ga moliti sa suzama u očima da krenu dalje, jer da na tom strašnom mjestu neće moći ni oka sklopiti i da će zacijelo oboljeti. I tako ga je molila, tako je ponavljala gledajući mu u oči:
– Zar ne, Stasio? Zar ne? – da je pristao na sve.
– Poći ćemo dakle klancem – reče – jer je tamo hladovina. Samo mi daj riječ da ćeš mi kazati ako ti ponestane snage ili ako ti pozli.
– Neće ponestati, neće ponestati! Privezat ćeš me uz sedlo i čvrsto ću zaspati putem.
– Ne. Uzjahat ću istoga konja i držat ću te. Kali i Mea poći će na drugom, a magarac će ponijeti šator.
– Dobro! Dobro!
– Odmah nakon doručka moraš malko prospavati. Ionako ne možemo krenuti prije podneva, jer imamo mnogo posla. Treba pohvatati konje, složiti šator, drukčije razmjestiti bisage. Jedan ćemo dio stvari osta-viti, jer sada imamo samo dva konja. Time ćemo izgubiti nekoliko sati, a ti ćeš prodrijemati i okrijepiti se. Danas će biti žega, ali pod drvetom ti neće uzmanjkati hlada.
– A ti, i Mea, i Kali? Meni je tako neugodno što ću samo ja spavati, a vi se morate truditi...
– Naprotiv, i mi ćemo dospjeti. Za mene se ne brini! Ja u Port Saidu za vrijeme ispita često nisam po cijele noći spavao, a da moj otac nije ni znao... A ni prijatelji mi nisu spavali. No drugo je muškarac, a drugo je opet ovakva mala muha kao što si ti. Nemaš pojma kako danas izgledaš... Kao da si od stakla! Ostale su samo oči i kosa, a lica uopće nema.
Govorio je to u šali, ali u duši se bojao, jer je pri jakom dnevnom osvjetljenju Nella imala upravo bolesno lice i prvi je put potpuno shvatio ako se tako nastavi, da bi ovo jedno dijete ne samo moglo već i moralo umrijeti. I na tu misao zadrhtaše noge pod njim, jer je odjednom osjetio da u slučaju njezine smrti ne bi ni on imao zbog čega živjeti niti bi se imao zbog čega vraćati u Port Said.
– Jer što bih onda radio? – pomisli. Za tren se okrene da Nella ne opazi u njegovim očima tugu i strah, a zatim pođe do stvari što su bile pod drvetom, odbaci gunj, kojim je bila pokrivena kutija s nabojima, otvori je i počne nešto tražiti.
Čuvao je tamo u maloj staklenoj bočici posljednji kininov prašak. Čuvao ga je kao oko u glavi za "crne dane", to jest za slučaj ako Nella dobije groznicu. Ali sada je bio gotovo uvjeren da će poslije ovakve noći prvi napad zacijelo doći, pa odluči da ga predusretne. Činio je to teška srca misleći na to što će biti kasnije, i da nije osjećao da muškarcu i poglavici karavane ne dolikuje plač, proplakao bi nad tim posljednjim praškom. Pa želeći sakriti ganuće, načini veoma strogo lice i vrativši se djevojčici reče:
– Nella, uzmi prije jela ostatak kinina.
A ona zapita:
– A ako ti dobiješ groznicu?
– Trest ću se. Uzmi, kažem ti.
I ona ga uzme bez daljega opiranja, jer se – otkako je poubijao Sudance – Stasia bojala pored sve brižljivosti i dobrote kojom ju je okruživao. Sjedoše za-tim doručkovati. Nakon noćnoga umora prijala im je izvrsno juha od biserki. Nella odmah iza jela zaspi,

pa je spavala nekoliko sati. Stasio, Kali i Mea pripremiše za to vrijeme karavanu, donesoše iz klanca krov šatora, osedlaše konje, natovariše i magarca – i zakopaše pod nabakovim korijenjem stvari koje nisu mogli ponijeti. Mučio ih je jako san za vrijeme toga posla, ali Stasio, od straha da ne zaspi, dopusti i sebi i njima da malo prodrijemaju. Mogla su biti dva sata kad su krenuli dalje na put. Stasio je držao pred sobom Nellu, a Kali je jahao s Meom na drugom konju. Nisu odmah sišli u provaliju, već su jahali između njezinoga ruba i šume. Mlada je džungla dosta ponarasla za te jedne kišovite noći, ali je tlo pod njom bilo crno i pokazivalo je još tragove požara. Lako je bilo pogoditi da je tuda, ili prolazio sa svojim odjelom Smain, ili je požar, izdaleka potjeran vihorom, letio suhom džunglom i napokon naišavši na vlažnu šumu, sunuo, ne baš suviše širokim tragom između šume i klanca, i pošao dalje. Stasio se htio uvjeriti neće li se tim putem naći kakvi tragovi Smainova logorišta ili otisci kopita – i s olakšanjem se uvjeri da se nije ništa tomu slično moglo vidjeti. Kali, koji se dobro razumio u takve stvari, tvrdio je odlučno da je vatra morala biti prenesena vjetrom i da je odonda prošlo već nekoliko dana.

– To dokazuje – primijeti Stasio – da je Smain sa svojim mahdijevcima već tko zna gdje i da nikako nećemo pasti u njegove šake.

Zatim počeo on i Nella radozno promatrati bilje, jer dosad još nikada nisu tako blizu prolazili uz šumu ispod obratnika. Jahali su sada baš uz njezin rub, da im nad glavama bude hlad. Tu je bila zemlja vlažna i mekana, obrasla tamnozelenkastom travom, mahovinom i paprati. Gdje su ležala stara istrula debla pokrivena sagom od prekrasnih orhideja, šarenoga, leptirima sličnoga cvijeća s isto tako šarenom, časkom posred latice.¹⁵ Gdje je dopiralo sunce, tamo se zlatila zemlja od drugih čudnih orhideja, sitnih i žutih, na kojima su dvije latice cvijeta, dižući se uz rub treće latice, naličile na glavu životinje s velikim zašiljenim ušima.¹⁶ Na nekim je mjestima šuma bila obrasla grmljem divljega jasmina,¹⁷ vezanoga u vijence od tankih vriježa, koje su cvjetale ružičasto. Plitke su jaruge i udubine bile obraštene papratima, stisnutima u neprolaznu guštaru, čas nisku i prostranu, čas visoku s deblima obavijenim povijušama kao kudjeljom. U unutrašnjosti nije bilo jednoličnoga drveća: palme datulja, rafije, lepezaste palme, sikomore, hljebovci, euforbije, ogromne vrste seneciona, bagrema, drveća s lišćem tamnoga i bljeskavog sjaja, jasnoga i crvenog kao krv, raslo je jedno uz drugo, deblo uz deblo, isprepletano granjem, iz kojega je izbijalo žuto i grimizno cvijeće kao na svijećnjaku. U nekim se dijelovima uopće nije ni vidjelo drveće, jer je od zemlje pa do vrha bilo pokrito povijušama, što su se prebacile s debla na deblo stvarajući u neku ruku velika slova: W i M, viseći poput vijenaca, zastora i sagova. Kaučukove su vriježe¹⁸ naprosto gušile s tisuću zmijolikih zavoja drveće i pretvarale ga u piramide posute bijelim cvijećem kao snijegom. Oko većih su se vriježa savijale manje i stiska je bila tako neobična, da se sve to pretvaralo skoro u neku stijenu, kroz koju ne bi mogao prodrijeti ni čovjek ni životinja. Samo mjestimice, gdje su prodirali slonovi kojima se ne može ništa oduprijeti, bili su u guštari izdubljeni duboki i zavnuti hodnici.

Pjevanje ptica, koje tako razblažuje evropske šume, uopće se nije čulo, ali su se zato s vrhova drveća razlijevali najčudnovatiji povici, slični čas glasu što ga daje pila, čas na udaranje u kotlove, čas na klopotanje roda, čas na škripanje starih vrata, čas na pljesak ruku, na mijaukanje mačaka ili čak na glasni i uzrjani ljudski razgovor. Katkada bi se na drveće diglo jato sivih, zelenih i bijelih papiga ili gomile jasnoperih tukaca s tihim, valovitim letom. Na snježnoj pozadini kaučukovih povijuša sunuli bi kadšto kao šumski

duhovi mali žalobni majmunčići, 19 posve crni osim bijeloga repa, bijelih pruga uz stegna i isto takvih zalizaka, koji su im okruživali kao ugljen crno lice.

Djeca su začuđeno gledala tu djevičansku šumu, koju još možda nikada nisu gledale oči bijeloga čovjeka. Saba je zalazio svaki čas u guštaru, odakle se čulo njegovo veselo štektanje. Malu je Nellu kinin okrijepio, a isto tako i doručak i odmor. Lišce joj je oživjelo i poprimilo zdraviju boju, očice joj veselije gledahu. Svaki je čas zapitkivala Stasija za imena različitoga drveća i ptica, a on je odgovarao kako je znao. Napokon ona izjavi da želi sići s konja i nabrati mnogo cvijeća.

Ali se dječak nasmiješi i odvraća:

– Odmah bi te pojeli siafu.

– Što su to siafu? Je li to gore od lava?

– I gore i nije gore. To su mravi koji jako ujedaju. Pune su ih grane, s kojih padaju ljudima na leđa kao vatrena kiša. Ali idu i po zemlji. Pokušaj samo sići s konja i pođi malo u šumu, pa ćeš odmah početi poskakivati i cičati kao majmunče. I od lava se čovjek može lakše obraniti nego od njih. Kadšto idu u ogromnim redovima i sve im se uklanja s puta.

– A bi li se ti znao boriti protiv njih?

– Ja? To se zna.

– A kako?

– Pomoću vatre ili kipuće vode.

– Ti uvijek umiješ sebi pomoći – reče ona s dubokim uvjerenjem.

Stasiju jako polaskaše te riječi, pa odgovori umišljeno, ali u isti čas i veselo:

– Samo da si ti zdrava, ostalo prepusti meni.

– Čak me i glava više ne boli.

– Hvala Bogu! Hvala Bogu!

Razgovarajući tako prodoše šumu, koja se samo s jedne strane približavala klanecu. Sunce je još visoko na nebu stajalo i jako žeglo, jer je nastalo prekrasno vrijeme i na nebu nije bilo ni oblačka. Konji su se kupali u znoju, a Nella se počeo tužiti na vrućinu. Zato Stasio, ugledavši zgodno mjesto, skrene u klanac u kojem je zapadna stijena bacala debeli hlad. Tu je bilo hladnije i voda, što je iza jučerašnjega pljuska ostala u udubinama, bila je također prilično hladna. Nad glavama malih putnika prelijetahu neprestano s jednoga ruba klanca na drugi tukci s purpurnim glavama, plavim prsima i žutim krilima, pa dječak počeo pripovijedati Nelli što je iz knjiga o njima znao:

– Znaš – reče – ima takvih tukaca, koji u doba leženja traže duplje u drvetu; tamo ženka snese jaja i sjedi na njima, a mužjak oblijepi otvor glinom da joj se vidi samo glava i tek kad se mladi izlegu, udara svojim velikim kljunom na glinu i pušta ženku na slobodu.

– A što jede ona za to vrijeme?

– Mužjak je hrani. Neprestano lijeće okolo i donosi joj različite bobice.

– A dopušta li joj spavati? – zapita ona pospanim glasom. Stasio se nasmiješi.

– Ako gospođa Tukička ima volju spavati, kao sada ti, onda joj to dopusti.

U hladovitom klanecu počeo djevojčicu moriti nesavladivi san, jer joj je od jutra do ranoga podneva bilo premalo počinka. Stasio je iskreno želio i sam spavati, ali nije mogao jer ju je morao držati bojeći se da ne padne, a pored toga mu je bilo vrlo neudobno sjediti na ravnom i širokom sedlu, što ga je još u Fašodi za malu načinio Hatim i Seki Tamala. Nije se smio pomaknuti i tjerao je konja što je bilo moguće sporije, samo da je ne probudi.

Ona je, međutim, nagnuvši se unatrag, naslonila glavicu na njegovo rame i duboko usnula.

No disala je tako pravilno i mirno da je Stasio pre-stao žaliti za posljednjim praškom kinina. Osjećao je, slušajući njeno disanje, da je opasnost groznice bila zasada uklonjena pa uze ovako razmišljati:

– Klanac se neprestano uspinje, a sada već i dosta strmo. Kraj je sve više suh. Trebat će samo naći kakvo povišeno mjesto, potpuno zaklonjeno, uz bistru vodu, tamo se udomačiti, dati malo nekoliko nedjelja počinka, a možda i počekati dok prođe cijela massika.²⁰ Ne bi svaka izdržala ni deseti dio ovih napora, ali je potrebno da se odmori! Poslije ovakve bi noći svaka druga odmah dobila groznicu, a ona – kako lijepo spava!!! I te ga misli potpuno udobrovoljiše, pa gledajući odozgor Nellinu glavicu, naslonjenu na njegova prsa, go-vorio je veselo u sebi, ali i s nekim čuđenjem:

– Ipak je čudno koliko ja volim tu malu muhu! Istina je, uvijek sam je volio, ali sada sve više!

I ne znajući kako da sebi razjasni tu neobičnu po-javu, dođe na ovu misao:

– To je zacijelo zato što smo toliko toga zajedno preživjeli i što je ona pod mojom skrbi. Međutim je držao svoju "muhu" veoma oprezno des-nom rukom za pojas, da mu ne spadne sa sedla i da ne razbije nosić. Kretali su se šuteći s noge na nogu, samo je Kali pjevuckao ispod nosa veličajući Stasia:

– Veliki gospodar ubiti Gebhra, ubiti lava i bivola! Yah! Veliki gospodar ubiti još mnogo lavova! Yah! Mnogo mesa!. Mnogo mesa! Yah, yah...

– Kali – zapita tiho Stasio – idu li Wa-hime u lov na lavove?

– Wa-hima bojati se lavova, ali Wa-hima kopati duboke jame i ako lav noću upadne, onda Wa-hima smijati se.

– A što onda radite?

– Wa-hima bacati mnogo koplja, dok lav ne biti kao jež. Onda ga izvući iz jame i pojati. Lav dobar. I po svom običaju pogladi se po želucu.

Stasiju se baš nije osobito sviđao taj način lova, pa uze ispitivati koja se druga divljač nalazi u kraju Wa-hima. Razgovarali su dalje o antilopama, nojevima, žirafama i nosorozima, sve dok nije do njihovih ušiju dopro šum vodopada.

– Šta je to? – zapita Stasio. – Rijeka ili vodopad?

Kali kimne glavom u znak da je zacijelo tako. I neko su vrijeme jahali još sporije prisluškujući šum, koji bijaše sve izrazitiji.

– Slap! – ponovi zainteresirani Stasio.

Ali tek što su prošli jedan i drugi zaokret kad im zapreka, koja se nije dala prijeći, zakrči dalji put.

Nella, koju je prije uspavalo kretanje konja, odmah se probudi.

– Zar smo već stali da noćimo? – zapita.

– Ne, ali gledaj! – odgovori Stasio. – Klisura zatvara klanac.

– Što ćemo sada?

– Provući se uz nju nije moguće, jer je tu tijesno, pa ćemo se morati malko vratiti, uspeti se na veću vi-sinu i obići zapreku, ali do večeri imamo još dva sata, pa imamo zato i vremena. A i konji neka malko odahnu. Čuješ li slap?

– Čujem.

– Noćit ćemo kraj njega.

Zatim se obrati Kaliju, naloži mu da se uzverne na rub klanca i da pogleda je li dalje dno klanca urušeno ovakvim zaprekama, a onda počne pažljivo promatrati klisuru i začas vikne:

– Ona se otkinula i nedavno se stropoštala. Vidiš li, Nella, ovaj odsjek? Pogledaj, kako je svjež. Nema na njemu ni traga mahovini ni biljkama. Sad već shvaćam – shvaćam! I pokaže rukom djevojčici baobab, koji je rastao nad rubom klanca, a ogroman mu je korijen visio uz stijenu uzduž odsjeka.

– Ovaj se korijen zarovao u pukotinu između stijene i klisure i rastući odlupio je napokon klisuru. To je vrlo čudno, jer je kamen tvrđi od drveta, ali znam da to često biva u gorama. Ako bilo što makne takvu pećinu, što se jedva drži, klisura se otkine.

– A što bi je moglo otkinuti?

– Teško je reći. Možda prijašnja bura, a možda i jučerašnja. U taj čas Saba, koji je prije zaostao za karavanom, dotrči, naglo stane kao da ga je tkogod straga povukao za rep, ponjuši i uvuče se u uski prolaz između stijene i otkinute klisure, ali odmah naježene dlake počne uzmicati.

Stasio siđe s konja da vidi što je moglo prestrašiti psa.

– Stasio, ne idi onamo – zamoli Nella – tamo je možda lav.

A dječak, koji je bio mali junak-hvališa i koji je od prošle noći neobično mrzio lavove, odvrati:

– Čudna čuda: lav – danju!

Prije nego što se približio prolazu, začuje se Kalijev glas: – Bvana Kubva! Bvana Kubva!

– Što je? – zapita Stasio.

Crnac se u tren oka spusti vriježom povijuše. S lica mu se lako moglo pročitati da nosi neku važnu novost.

– Slon! – uzvikne.

– Slon?

– Da – odgovori mladi crnac mašući rukama. – Tamo grmi voda, a ovdje je klisura. Slon ne može izaći. Veliki gospodar ubiti slona, a Kali ga jesti – oh, jesti, jesti!

I na tu ga misao obuze takva radost, te je počeo skakati, udarati rukama po koljenima i smijati se kao mahnit, prevrćući usto očima i svjetlucajući bijelim zubima.

Stasio nije odmah shvatio zašto slon ne može izaći iz klanca, pa želeći vidjeti što se dogodilo, sjedne na konja i povjerivši Nelli Mei, naloži Kaliju da sjedne iza njega, pa se okrenuše svi i pođoše tražiti mjesto kojim bi mogli doprijeti gore. Putem je Stasio ispitivao kako se slon mogao nalaziti tamo; gdje je bio – i po Kalijevu odgovoru saznao je, po prilici, što se dogodilo.

Slon je zacijelo za vrijeme požara bježao klancem pred vatrom: putem se jako očeošao o nesigurnu klisuru, a ona se stropoštala i presjekla mu povratak. Zatim se, dotrčavši do kraja klanca, našao na rubu ponora, u koji je padala rijeka, i tako je ostao zatvoren.

Mladi putnici uskoro nađoše izlaz, ali dosta strm, te je valjalo sići s konja i voditi ih za sobom. Budući da je prema crnčevoj tvrdnji bila rijeka vrlo blizu, krenuše zato dalje pješice. Napokon stigoše na visoki odsjek, koji je s jedne strane zagrabilo rijeka, a s druge klanac, i pogledavši dolje ugledaše na dnu kotline slona.

Ogromna je životinja ležala na trbuhu i na veliko se Stasiovo čuđenje nije ni digla kad ih je ugledala, samo je, kad je Saba stigao na rub provalije i počeo bijesno lajati, načas maknula ogromnim ušima i podigla surlu, ali ju je odmah i spustila.

Djeca su, držeći se za ruke, dugo gledala slona šuteći, dok im šutnju nije prekinuo Kali.

– On umirati od gladi! – poviče.

Doista je slon omršavio tako jako da mu je hrbat uzduž tijela bio kao izbočeni češalj; slabine mu propadoše, a pod kožom, uza svu njezinu debljinu, vidjela su se rebra. Lako je bilo pogoditi da zato ne ustaje što nema snage.

Klanac, na izlazu dosta širok, pretvarao se u kotlinicu, koja je bila zatvorena okomitim klisurama, a na dnu joj raslo nekoliko stabala. Ta su stabla bila polomljena, kora s njih oderana, na grančicama ni listića. Povijuše, što su visjele sa stijene, bile su također pokidane i nagrizene, a trava u kotlini počupana do zadnje travke.

Stasio, razgledavši točno položaj, poče saopćavati Nelli svoja opažanja, ali je pod dojmom neizbježne smrti orijaške životinje govorio tiho, kao da se bojao da mu ne poremeti zadnje trenutke života.

– Da, on zaista umire od gladi. Sjedi ovdje sigurno već dva tjedna, od vremena kad je požar spalio džunglu. Pojeo je sve što se moglo pojesti, a još se više muči što ovdje gore rastu hljebovci i bagremi s velikim mahunama, a on ih vidi i ne može doći do njih.

I časak su opet šuteći gledali, a slon je također okretao na mahove oči, koje su se gasile i iz grla mu dopre glogotanje.

– Zaista – javi se dječak – bolje će biti da mu prikratimo tu muku.

Rekavši to digne pušku do lica, ali Nella ga uhvati za kaput i upirući se na obje nožice počne ga iz sve snage vući do ruba klanca.

– Stasio, ne čini to! Stasio, dajmo mu jesti – on je tako bijedan! Ja neću da ga ti ubiješ, neću! Neću!

I lupajući nožicama nije ga prestala vući, a on je pogleda veoma začuđeno, ali videći da su joj oči pune suza, reče:

– Ali Nella!...

– Neću! Ne dam ga ubiti! Ja ću dobiti groznicu ako ga ubiješ!...

Stasiju je ta prijatna bila dovoljna da se odrekne ubojitih namjera – i s obzirom na toga slona i na sve druge na svijetu. Neko je još vrijeme šutio ne znajući što da odgovori malo, a onda reče:

– No dobro! dobro!... Velim ti, da je dobro, Nella, pusti me!

A Nella ga odmah zagrlila i kroz uplakane joj oči sijevne smiješak. Sad joj je bila još jedina briga kako bi dala slonu što prije jesti. Kali i Mea veoma se začuđene kad saznadoše da "Bvana Kubva" ne samo da neće slona ubiti, već da moraju odmah za njega nabrati toliko plodova s hljebovca, toliko bagremovih mahuna i toliko svakovrsnoga bilja, lišća i trave, koliko budu samo mogli. Dvosjekli sudanski Gebhrov mač poslužio je za taj posao Kaliju vrlo dobro, i da nije bilo njega, posao se ne bi tako lako obavio. No Nella nije htjela čekati, dok oni svršše, već – čim je prvi plod pao s drveta – uzme ga objeručke i noseći ga do klanca ponavljaše brzo, kao da se boji da joj ga ne otme tko drugi:

– Ja! Ja! Ja!

Stasio nije ni pomislio da je liši toga užitka, samo je od straha da od suviše revnosti ne bi mala sletila zajedno s plodom, uhvati za pojas i poviče:

– Baci!

Ogroman se plod otkotrlja po strmoj kosini i pade do nogu slonu, a on u tren oka ispruži surlu, uhvati ga i savine surlu kao da hoće turiti plod sebi pod vrat.

– Pojeo je! – poviče Nella sva sretna.

– Čini mi se! – odgovori smijući se Stasio. A slon ispruži prema njima rilo kao da moli još i oglasi se snažnim glasom:

- Hrrumpf!
- Hoće još!
- Čini mi se! – ponovi Stasio.

Drugi plod ode za tragom prvoga i iščezne isto onako, zatim treći, četvrti, deseti, a onda počese padati bagremove mahune i rukoveti trave i velikog lišća. Nella nije nikomu dopustila da je zamijeni i kad joj se male ruke umoriše od posla, gurala je nožicama novu zalihu, a slon je jeo i dižući pokadšto rilo oglašavao se svojim gromovitim: "hrrumpf", poručujući da želi još više – i kako je tvrdila Nella – u znak zahvalnosti.

Ali Kali i Mea, napokon se izmoriše poslom, koji su vrlo gorljivo izvršavali, ali samo s tom nadom da "Bvana Kubva" želi najprije nahraniti slona, a tek ga zatim ubiti. No napokon im "Bvana Kubva" zapovjedi da prestanu, jer se sunce već jako spustilo i vrijeme je bilo da načine zeribu. Na sreću nije to bilo teško, jer su dva kraja prostora u obliku trokuta bila posve nepristupačna, pa je samo treći trebalo zagradi. Nije nedostajalo ni bačgrema s oštrim bodljikama.

Nella se nije ni za korak maknula od klanca i čučajući nad rubom govorila je izdaleka Stasiyu što radi slon, a na mahove se razlijegao njezin tanki glasić:

- Traži rilom oko sebe! Ili:
- Miče ušima. Ima ogromne uši! I napokon:
- Stasio! Stasio Diže se! Joj!

Stasio se hitro približi i primi Nellu za ruku. Slon je odista ustao i tek su sada mogla djeca vidjeti njegovu veličinu. Prije su već viđali nekoliko puta velike slonove što su ih Sueskim kanalom vozili na brodovima iz Indije u Evropu, ali ni jedan se od onih nije mogao mjeriti s ovim orijašem, koji je zaista izgledao kao velika klisura boje škriļjevca, koja hoda na četiri noge. Razlikovao se od onih i po golemim kljovama, koje su mogle biti pet do šest stopa dugačke i, kako je već Nella opazila, baš nevjerovatno velikim ušima. Prednje su mu noge bile vrlo visoke, ali prilično tanke, čemu je zacijelo pridonio višednevni post.

– Gledaj patuljka! – uzvikne Stasio. – Da se uspne i da dobro protegne rilo, mogao bi te uhvatiti za nogu.

Ali orijaš nije ni mislio na uspinjanje ni na to da uhvati koga za nogu. Nesigurnim se korakom približi do otvora klanca, pogleda časak u ponor, na dnu kojega je šumila voda, zatim se okrene prema stijeni, koja je bila bliža slapu, uperi prema njemu rilo i zamočivši ga što je bolje mogao počne piti.

– Sreća njegova – reče Stasio – da je mogao rilom dosegnuti do vode. Inače bi uginuo.

Slon je pio tako dugo da je napokon djevojčicu obuzeo nemir.

– Stasio, neće li mu tolika voda škoditi? – zapita.

– Ne znam – odgovori on smiješeći se – ali kad si ga uzela pod svoju zaštitu, pripazi sada na njega.

A Nella se nagne nad rub i poviče: – Dosta je, dragi slone, dosta!

A dragi slon, kao da je razumio o čemu se radi, odmah prestane piti, pa se samo počne polijevati vodom: najprije polije noge, onda leđa, a zatim i slabine.

Do tada se smračilo, pa Stasio povede djevojčicu u zeribu, gdje je već na njih čekala večera.

Obadvoje bijahu izvrsne volje: Nella zato što je slonu spasila život, a Stasio jer je vidio njezine kao dvije zvjezdice sjajne oči i razdragano lišće, koje je izgledalo jedrije i zdravije negoli ikada prije, sve otkako su pošli iz Kartuma. Zadovoljstvu dječakovu

pripomoglo je i to što je očekivao mirnu i laku noć. Prostor, s dvije strane nepristupačan, potpuno ih je štitio od napada, a s treće su strane Kali i Mea podigli tako visoku stijenu od bodljikavog granja bagrema i passiflore, da ni jedna grabežljiva zvijer nije mogla prodrijeti kroz ovakvu zapreku. Vrijeme je bilo lijepo i nebo se odmah nakon zalaska sunca osulo zvijezdama. Ugodno su udisali, radi blizine slapa, hladoviti zrak, zasićen mirisom džungle i svježim natrganog granja.

– Moja muha neće dobiti groznicu! – mislio je rađosno Stasio.

Zatim počeo razgovarati o slonu, jer Nella nije bila u stanju da o čemu drugom govori i nije se prestala oduševljavati njegovim uzrastom, rilom i kljovama, koje je zaista imao ogromne. Napokon zapita:

– Stasio, zar ne, kako je pametan?

– Kao Salomon – odgovori Stasio. – Ali po čemu to zaključuješ?

– Jer me je odmah poslušao kad sam ga zamolila da više ne pije.

– Ako prije toga nije uzimao satove iz engleskoga jezika; pa pored svega toga ipak razumije engleski, onda je to odista veličanstveno.

Nella opazi da se Stasio s njome šali, pa puhne na njega kao mačka i reče:

– Govori ti što ti drago, ali ja sam uvjerena da je on jako pametan i da će se odmah pripitomiti.

– Ne znam hoće li se odmah, ali pripitomiti se svakako može. Afrički su slonovi doduše divljiji od azijskih, ali ipak mislim da se Hanibal, na primjer, služio afričkim slonovima.

– A tko je bio Hanibal?

Stasio je pogleda umišljeno, ali i samilosno.

– Naravno – reče – u tvojim godinama ni te stvari čovjek ne zna. Hanibal je bio veliki kartaški vođa, koji je u ratu s Rimljanima upotrebljavao slonove, a budući da se Kartaga nalazila u Africi, morao je upotrebljavati afričke...

Dalji im razgovor prekine glasna rika slona, koji je, najevši se i napivši, počeo trubiti, ne zna se da li od radosti ili od čežnje za potpunom slobodom. Saba skoči i počeo lajati, a Stasio reče:

– Eto ti! Sada doziva druge slonove. Lijepo ćemo izgledati, ako se ovamo zaputi cijeli čopor.

– On će im reći da smo bili prema njemu dobri! – odgovori Nella brzo.

Ali Stasio, koji se uistinu nije ni uznemirivao, jer je računao da bi se čopor, ako i dođe, prestrašio od svjetla vatre, nasmiješi se prkosno i reče:

– Dobro! Dobro! Ali ako se pojave slonovi, nećeš plakati od straha, o ne! – Samo će ti se "znojiti" oči, kao što su se već dvaput znojile.

I stane je dražiti:

– Ja ne plačem, samo mi se oči znoje...

A Nella se ipak, videći njegovo veselo lice, dosjeti da im ne prijete nikakva opasnost.

– Kad ga pripitomimo – reče – neće mi se više znojiti oči, pa ma devet lavova rikalo.

– Zašto?

– Jer će nas on obraniti.

Stasio ušutka Sabu, koji nije prestajao odgovarati slonu, zatim se malko zamisli i reče ovako:

– Još nisi na nešto, pomislila, Nella. Nećemo mi ovdje vjekovati, već ćemo poći dalje. Ne kažem, odmah... Naprotiv: nedjelju dana, možda dvije, jer trebaš počinka, i ti, i svi mi.

No, dobro! Dok ostanemo ovdje, hranit ćemo slona, mada je to silan posao za sve nas. Ali

on je zatvoren i ne možemo ga, povesti sa sobom. Što će biti poslije? Otići ćemo, a on će ostati ovdje i opet će se mučiti glađu dok ne uquine. Onda ćemo ga još više žaliti...

– Nella se vrlo rastuži i neko je vrijeme sjedila šuteći, jamačno ne znajući što da kaže na te opravdane opaske, ali začas digne glavu i odbacivši kosu, koja joj je pala na oči, pogleda dječaka puna nade:

– Znam – reče – ako to budeš htio, da ćeš ga izvesti iz klanca.

– Ja?

A ona ispruživši prstić, dotakne njime Stasiovu ruku i ponovi:

– Ti.

Malo je lukavo žensko shvatilo, da će njezina vjera dječaku polaskati i da će on odsad početi razmišljati kako bi oslobodio slona.

26.

Noć je prošla mirno i mada se na južnoj strani neba nakupilo mnogo oblaka, jutro je bilo lijepo. Na Stasiovu zapovijed latioše se Kali i Mea odmah iza doručka skupljanja plodova, bagremovih mahuna i svježeg lišća, trave i svakovrsne hrane za slona, i sve su to poslagali na rub klanca. Budući da je Nella na svaki način željela sama hraniti svoga novog prijatelja, isteše joj Stasio od mlade rašljaste smokvine grane nešto slično vilama, da uzmogne lakše bacati hranu na dno klanca. Slon je od jutra trubio, vjerojatno podsjećajući na okrepu, a kad je zatim ugledao na rubu isto ono malo bijelo biće, što ga je jučer hranilo, pozdravi je veselim glogotanjem i smjesta ispruži prema njoj rilo. Pri jutarnjem se svjetlu pričini djeci još ogromniji nego jučer. Bio je vrlo mršav, ali je izgledao živahniji i gotovo je veselo upravljao svoje male bistre oči prema Nelli. Nella je čak tvrdila da su mu se prednje noge preko noći ugojile i tako je revno bacala hranu da ju je Stasio morao suzdržavati, a kad se napokon suviše zadihala, zamijenio ju je u poslu. Oboje su se izvrsno zabavljali, a osobito su ih zabavljali slonovi "hirovi". Na početku je jeo sve što mu je padalo pod noge, ali uskoro, utišavši prvu glad, počeo birati.

Naišavši na biljku koja mu je slabije prijala, otesao ju je na prednje noge, a onda bi je odbacio rilom uvis, kao da želi reći: "Ovu đakoniju pojedite vi." Napokon, kad je utišao glad i žeđu, počeo mahati svojim ogromnim ušima s očevitim zadovoljstvom.

– Uvjerena sam – reče Nella – da nam ne bi ništa našao učinio kad bismo sada sišli k njemu. I počeo vikati na slona:

– Slone, dragi slone, zar ne, ti nam ne bi ništa našao učinio? – A kad je za odgovor slon kimnuo rilom, obrati se Stasiju: – Vidiš, kaže, da je tako.

– Može biti – odvrati Stasio. – To su vrlo inteligentne životinje i ovaj je bez sumnje već shvatio da smo mu nas dvoje neophodno potrebni. Tko zna, možda i malko zahvalnosti osjeća prema nama; no ipak je bolje ne kušati još, a pogotovu neka to ne pokuša Saba, jer bi ga zacijelo slon ubio. A s vremenom će se možda i oni sprijateljiti.

Njihovo oduševljenje slonom prekine Kali, koji se, predviđajući da će svaki dan morati raditi da se nahrani orijaš, približi Stasiju i blago se smiješeći reče:

– Veliki gospodar ubiti slona, a Kali ga jesti mjesto skupljati travu i granje.

Ali "veliki gospodar" bijaše već miljama daleko od namjere da ubije slona, a kako je po naravi bio vrlo živahan, odgovori smjesta:

– Ti si magare.

Na nesreću je zaboravio kako se kaže "magare" na jeziku ki-svahili, pa mu zato reče engleski "donkey", a Kali, ne razumijevajući engleski, smatraše jamačno tu riječ za kakav kompliment ili za kakvu pohvalu, jer su malo kasnije djeca čula kako je obrativši se Mei ponosno govorio:

– Mea imati crnu kožu i crni mozak, a Kali je donkey. – Zatim oholo doda:

– Sam je veliki gospodar rekao da je Kali donkey.

A Stasio, zapovjedivši njima dvoma da na gospođicu paze kao na oko u glavi i da ga u slučaju bilo kakvog događaja odmah zovnu, uzme pušku i pođe do one otkinute klisure, koja je zatvarala klanac. Došavši na mjesto, pažljivo promotri klisuru, ispita sve njezine pukotine, zabode šipku u pukotinu koja se nalazila na donjem dijelu pećine, pomno izmjeri njenu dubinu, a onda se vrati polaganim korakom prema taborištu i otvorivši kutiju s nabojima, poče ih brojati.

Tek što je izbrojao tri stotine, razlegne se Mein glas s baobaba, koji je rastao pedeset koraka daleko od šatora:

– Gospodaru, gospodaru!

Stasio se približi ogromnom drvetu kojemu je deblo, uz zemlju istrulo, izgledalo kao toranj i zapita:

– Što želiš?

– Nedaleko se vidi mnogo zebra, a dalje pasu antilope.

– Dobro. Uzet ću pušku i poći, jer treba nasušiti mesa. Ali zašto si se uspela na drvo i što radiš tamo?

Djevojka odgovori svojim tužnim, pjevajućim glasom:

– Mea vidjela gnijezdo sivih papiga i htjela donijeti mladoj gospođici, ali gnijezdo je prazno, pa Mea neće dobiti ogrlicu oko vrata.

– Dobit ćeš zato, što voliš gospođicu.

Mlada crnkinja siđe što je brže mogla po hrapavoj kori i poče ponavljati sjajeći od radosti:

– O, da! Da! Mea je vrlo voli – i ogrlicu također!

Stasio je ljubazno pogladi po glavi, pa uzme pušku, zatvori kutiju s nabojima i pođe prema onoj strani gdje su pasle zebre. Nakon pola sata dopre do taborišta zvuk hica, a nakon jednoga se sata vrati mali lovac s viješću da je ubio mladu zebdu i da je sav kraj pun divljači, jer je s uzvisine vidio ne samo zebre, već i brojna stada antilopa-arijela, a i hrpu waterbucka, to jest vodenih jaraca, kako pasu uz rijeku.

Zatim naloži Kaliju a povede konja i pošalje ga po ubijenu zebdu, a sam se lati pomnoga pregledavanja ogromnoga debela baobaba, obilazeći ga naokolo i lupajući kundakom o hrapavu koru.

– Što to radiš? – zapita Nella. A on odgovori:

– Gledaj, kakav je to orijaš. Petnaest ljudi, držeći se za ruke, ne bi moglo obuhvatiti to drvo, koje pamti možda još faraonova vremena. Ali deblo je u donjem dijelu istrulo i prazno. Vidiš li ovaj otvor, kroz koji se može lako doprijeti u sredinu? Tu bismo mogli načiniti veliku sobu, u kojoj bismo svi mogli stanovati. To sam se sjetio kad sam vidio Mea među granjem, a onda sam neprestano na to mislio dok sam vrebao na zebre.

– Ali mi moramo pobjeći u Abesiniju.

– Da. No treba i otpočiniti, a jučer sam ti kazivao da sam odlučio ostati ovdje nedjelju dana ili dvije. Ti nećeš ostaviti svoga slona, a ja se bojim za tebe zbog kišnoga doba, koje je već započelo, pa groznici čovjek ne može izmaknuti. Danas je lijepo vrijeme, a

pogledaj, ipak se skupljaju sve gušći oblaci – i tko zna, neće li udariti kiša još prije večeri. Šator te ne štiti dovoljno, a u baobabu, ako nije istrunuo do vrha debla, možemo se i najvećem pljusk narugati. U njemu bi bilo sigurnije negoli u šatoru, jer kad bismo zagrađili svako veće trnjem i ovaj otvor i prozorčice, koje ćemo načiniti radi svjetla, onda neka riču oko drveta lavovi koliko im drago. Proljetno kišno doba ne traje duže od mjesec dana, i sve mi se više čini zgodnim da pričekamo dok ne prođe. Ako dakle tako mislimo, onda je bolje da čekamo ovdje negoli gdje drugdje i bolje u ovom ogromnom drvetu negoli pod šatorom.

Nella je uvijek pristajala na sve što je htio Stasio, pa je i sada pristala, tim više što joj se svidjela misao da će ostati uz slona i da će stanovati u baobabu. I odmah je stala razmišljati kako će urediti svoje sobe, kakav će namještaj metnuti i kako će se naizmjenice pozivati na five o'clocke²¹ i na objede. Napokon se zaigraše obadvoje i Nella htjede odmah razgledati novi stan, ali Stasio, koji je svaki dan bivao sve iskusniji i oprezniji, suzdrži je od suviše nagloga gospodarenja.

– Prije nego što se tu nastanimo – reče – istjerat ćemo prijašnje stanare, ako ih ima unutra.

Rekavši to, naloži Mei da u unutrašnjost baobaba baci nekoliko zapaljenih svježih grana, koje su se jako pušile.

I vidjelo se da je dobro učinio, jer je ogromno drvo bilo napučeno i to takvim stanarima na čiju gostoljubivost nikako nisu mogli računati.

27.

U drvetu su bila dva otvora: jedan prostran, pol metra visoko od zemlje, a drugi manji, po prilici u visini prvoga kata na gradskim kućama. Tek što je Mea bacila u niži otvor zapaljene grane, smjesta stadoše iz višega otvora izlijetali veliki šišmiši, pa zaslijepljeni suncem i cvileći kao da su zalutali, stadoše lijetati oko drveta. Ali malo kasnije izvuče se iz donjega otvora kao munja brzo pravi domaćin, ogromni udav, koji je jamačno u polusnu probavljao ostatke posljednje gozbe i tek kad mu se u nozdrve uvukao dim, probudio se i pomislio na spas. Vidjevši gvozdeno tijelo, koje je kao grozovito pero iskočilo iz zadimljene čeljusti drveta, zgrabi Stasio Nellu na ruke i stade bježati s njome prema otvorenoj džungli. Ali i gmaz, prestrašen, nije ih ni mislio progoniti, već je, svijajući se među travom i raspremljenim stvarima, izmicao nečuvenom brzinom prema klancu, da se sakrije među krhotinama klisure i među pećinama. Djeca odahnuše. Stasio postavi Nellu na zemlju i skoči po pušku, a onda za zmijom prema klancu, dok je Nella trčala njegovim tragom. Ali nakon nekoliko koraka opaziše nešto tako neobično, da su oboje stali kao ukopani. Višoko se nad klancem pojavilo na jedan trenutak tijelo zmije i opisavši krivulju po zraku palo je opet dolje. Začas se drugi put pojavilo i opet palo. Djeca, dotrčavši do ruba, zapanjena opaziše da se to njihov novi prijatelj slon igra zmijom i poslavši je dvaput na zračno putovanje, sada je upravo gazio njezinu glavu svojom ogromnom, kladi sličnom nogom. Završivši tu operaciju, podigne nanovo surlom još drhtavo tijelo, ali ga taj put ne baci uvis, već ravno na slap. Zatim ljuljajući se na obadvije strane i mašući ušima, stade bistro gledati u Nellu, a napokon ispruži rilo prema njoj kao da traži nagradu za svoj u isti mah junački i jako razboriti čin.

A Nella potrči odmah prema šatoru i vrativši se s punim krilom divljih smokava, stade ih bacati po nekoliko odjednom, a on ih brižljivo stane tražiti u travi i stavljati jednu za drugom u ždrijelo. One, koje su pale u duplje pukotine, ispuhao je s tolikom snagom, da je skupa sa smokvama poletjelo uvis i kamenje veliko kao čovjekova pesnica. Djeca su pratila tu predstavu s pljeskom i smijehom. Nella se nekoliko puta vraćala po novu zalihu ne prestajući tvrditi nakon svake smokve da je slon već posve pripitomljen i da bi ona smjesta mogla sići dolje k njemu.

– Vidiš, Stasio, imat ćemo branitelja!... On se naime ne boji nikoga u pustinji: ni lava, ni zmije, ni krokodila. Jako je dobar – i zacijelo nas voli.

– Ako se pripitomi – reče Stasio – i ako te budem mogao ostaviti pod njegovim okriljem, onda ću doista s najvećim mirom poći u lov, jer boljega ti branitelja ne bih u cijeloj Africi mogao naći.

A zatim dometne:

– Ovdašnji su slonovi više divlji, ali sam čitao da – na primjer, azijski imaju čudnu sklonost prema djeci. Nikada se u Indiji nije dogodilo da bi slon učinio djeci štogod, a ako se razbjesci, što se događa ponekad, vodiči slonova šalju djecu da ga umire.

– Vidiš, vidiš!

– Na svaki si način dobro učinila što mi nisi dala da ga ubijem.

Nato se Nelline zjenice zasjaše od radosti kao dva zelenkasta draga kamena. Uspevši se na prstiće, postavi Stasijsku na ramena obje ruke i nagnuvši unatrag glavu, zapita gledajući mu u oči:

– Učinila sam kao da imam koliko godina? Reci! Kao da imam koliko? A on odgovori:

– Barem sedamnaest.

– Ti se uvijek šališ sa mnom...

– Samo se ljuti, ljuti se! A tko će osloboditi slona?

Čuvši to Nella se odmah stade umiljavati kao mala mačkica.

– Ti... i vrlo ću te zato voljeti, a i on također.

– Mislim na to – reče Stasio – ali to će biti težak posao i neću to odmah učiniti, nego tek onda kad budemo morali krenuti dalje na put.

– Zašto?

– Zato, jer kad bih ga oslobodio prije nego što se sasvim pripitomi i nama priljubi, onda bi odmah otišao.

– O! Neće otići od mene.

– Misliš da je on baš takav kao ja! – odvrati malko nestrpljivo Stasio.

Razgovor im prekine dolazak Kalija, koji je donio ubijenu zebru i njeno mlado, što ga je zaklao Saba. Bila je sreća za psa, što potrčavši za Kalijem nije bio prisutan kod zgrade s udavom, jer bi potrčao za njim i stigavši ga poginuo bi u njegovim smrtonosnim obručima prije nego što bi ga Stasio uspio spasiti. Zato što je zaklao zebrino ždrijebe, dobio je od Nelle po ušima, no nije to uzeo previše k srcu, jer nije ni uvukao obješenu jezičinu otkako je dotrčao s lova.

Stasio međutim saopći Kaliju da namjerava urediti stan u drvetu i ispričavši mu što se dogodilo dok su deblo čistili dimom, te što je slon uradio sa zmijom. Crncu se vrlo svidjela misao o stanovanju u baobabu, koji je mogao dati skrovište ne samo pred kišom već i pred divljom zvjeradi, ali postupak slona nije nimalo stekao njegovo priznanje.

- Slon je glup – reče – jer je bacio nioku (zmiju) u bučnu vodu, ali Kali zna da je nioka tečna, pa će je potražiti u bučnoj vodi i ispeći, jer je Kali mudar – i donkey.
- Donkey si, slažem se! – odgovori Stasio. – Ali valjda nećeš jesti zmiju?
- Nioka tečna – ponovi Kali.

I pokazujući na ubijenu zebdu dodade: – Bolje nego ova nyama.

Zatim krenuše obojica prema baobabu i latiše se uređivanja stana. Kali je našao nad rijekom plitak kamen, velik kao veliko sito, i postavivši ga u deblo, naspe na nj ražareni ugljen, a onda je dosipavao novo ugljivlje pazeći samo da se ne upali trulež u panju i da ne izgori cijelo drvo. Govorio je da to radi zbog toga da "ništa ne ujesti velikoga gospodara i bibi". Pokazalo se da to nije bilo suvišan oprez, jer kad je dim napunio unutrašnjost drveta i razilazio se napolje, stadoše iz pukotina kore gmizati najrazličitija bića: hruštevi crni i kao trešnja crveni, veliki kao šljive, dlakavi pauci, gusjenice kao prst debele i ogavne, zatim otrovni skolopendri, koji kad ugrizu mogu i smrt prouzrokovati. Prema tome što se zbivalo s vanjske strane debla, lako su mogli zamisliti koliko je takvih stvorova moralo iznutra poginuti od dima. One što su padali iz kore i s nižih grana na travu, zgnječio je Kali nemilosrdno kamenjem, gledajući kod toga neprestano na gornje i na donje duplje, kao da se pobjavao da će svaki čas gdje god ugledati još nešto novo.

– Zašto gledaš tako? – zapita Stasio. – Misliš li da se još kakva zmija skriva u drvetu?

– Ne. Kali se boja Mzimu.

– Što je to Mzimu?

– Zao duh.

– Jesi li vidio kadgod u životu Mzimu?

– Nisam, ali Kali je čuo strašnu buku što Mzimu praviti po kolibama čarobnjaka.

– Vaši ga se čarobnjaci dakle ne boje?

– Čarobnjaci ga umiju ureći, a onda obilaze po kolibama i kazuju, da se Mzimu ljuti, pa im crnci nose banane, med, pombe,22 jaja i meso, da ublaže Mzimu.

Stasio slegne ramenima.

– Mora da je dobro biti kod vas čarobnjak. No možda je ova zmija bila Mzimu? Kali potrese glavom.

– Da je tako, ne bi slon ubiti Mzimu, već Mzimu ubiti slona. Mzimu je smrt...

Neko čudno treskanje i šum iz unutrašnjosti drveta prekide mu odjednom pripovijedanje.

Iz donjega duplja bukne čudna crvena prašina, zatim se oglasi još jači tresak nego prije.

Kali se u tren oka baci ničice i stade preneraženo vrištati: – Aka! Mzimu! Aka! Aka!

Aka!

Stasio se u prvi čas također trgnuo, ali ubrzo postade hladnokrvan i kad priskočiše Nella i Mea, stade im tumačiti što se možda dogodilo.

– Po svoj prilici – reče – srušili su se cijeli komadi truleža u deblo, jer su se od vrućine raširili i zasuli ugljen. A on misli da je to Mzimu. Nek Mea pljusne nekoliko puta vodom u otvor, jer ako se nije ugasio ugljen zbog nestašice zraka, mogao bi se upaliti trulež i čitavo drvo izgorjeti.

Zatim, videći da Kali još uvijek leži i ponavlja prestrašeno: "Aka! Aka!" – uzme onu pušku, iz koje je obično pucao na biserke, opali u otvor i reče gurnuvši dječaka kundakom:

– Tvoj je Mzimu ubijen. Ne boj se.

I Kali se pridigne, no ostade na koljenima.

– O, gospodar velik! Velik!... Gospodar se ne boja ni Mzimu?

– Aka! Aka! – uzvikne Stasio dražeći crnca. I stade se smijati.

Kali se ubrzo posve umiri i kad je sjeo za jelo što ga je priredila Mea, pokazalo se da mu časoviti strah nije nipošto oduzeo tek, jer je osim obroka sušenoga mesa pojeo još sirova jetra zebrinog ždrebeta, ne računajući ovamo divlje smokve, što ih obilno davaše sikomora, koja je rasla blizu. Zatim se Kali i Stasio vratiše drvetu, uz koje je bilo još mnogo posla. Trebalo je izbaciti trulež, ugljen, ispržene stotine hruštava i velikih stonoga, pa nekoliko spečenih šišmiša. Trajalo je to preko dva sata, dok su sve posvršavali. Stasio se čudio što su šišmiši mogli prebivati u neposrednom susjedstvu zmije ali se domisli da je ogromni udav ili prezirao tako sitnu divljač ili nije mogao doprijeti do njih ne imajući u unutrašnjosti debla, oko čega bi se savio. Žar ugljevlja, prouzročivši pad naslagane truleži, očistio je unutrašnjost vrlo lijepo – i videći to, ispuni se Stasiju srce radošću, jer je unutrašnjost bila prostrana kao velika soba i mogla je dati sklonište, ne za četvero već za desetero ljudi. Donji je otvor služio kao vrata, a gornji kao prozor, pa zato u ogromnom deblu nije bilo ni mračno ni zagušljivo. Stasio odluči da prostor razdijeli pomoću platna od šatora u dvije sobe, od kojih je jednu odredio za Nelli i Meu, a drugu za sebe, Kalija i Sabu. Drvo nije bilo istrulo do vrha debla, pa zato nije mogla procuriti kiša u sredinu, a da se potpuno osiguraju od nje, dosta je bilo da dignu i podupru nad oba otvora koru tako da čini dva lijevka. Pod u unutrašnjosti odlučiše posuti pijeskom s obale rijeke i ozgo ga pokriti suhom mahovinom.

Posao je bio dosta naporan, a osobito Kaliju, jer je osim toga morao sušiti meso, napajati konje i misliti na hranu za slona, koji je neprestano trubio tražeći hranu. Ali mladi se crnac latio udešavanja novoga boravišta veoma revno, čak i oduševljeno. Još je istoga dana iznio Stasiju svoje razloge na ovaj način:

– Kad veliki gospodar i "bibi" – reče podbočivši se – budu prebivali u drvetu, neće Kali morati graditi za preko noći veliku zeribu i moći će besposličiti svako večer.

– Ti voliš besposlicu? – zapita Stasio.

– Kali je muškarac, zato Kali voli ne raditi, jer raditi moraju samo žene.

– A vidiš da ja ipak radim za "bibi".

– Ali zato kad "bibi" odraste, morat će raditi za velikoga gospodara – a ako ne bude htjela, onda će je veliki gospodar zacijelo tući.

Ali Stasio na samu pomisao o tome, da tuče "bibi", skoči kao oparen i viknu srdito:

– Glupane znaš li ti tko je "bibi"?

– Ne znam – prestrašeno odgovori crni dječak.

– Bibi, ona je... ona je... dobro Mzimu!

Kali sjede.

Nakon svršenog posla bojažljivo se približi Nelli, zatim padne pred njom ničice i stade ponavljati, ne doduše prestrašenim već molećim glasom:

– Aka! Aka! Aka!...

A "dobro Mzimu" raskolači na nj svoje lijepe, kao morska voda plave oči, ne shvaćajući što se dogodilo i što to Kali hoće.

28.

Nova postojbina, kojoj je Stasio nadjenio ime Krakov, bila je udešena za tri dana. Ali prije toga spremiše se u "mušku sobu" glavne stvari – i kad je pao veliki pljusak, naše je

društvo imalo savršeno sklonište u orijaškom deblu, još prije nego što je bilo dovršeno uređivanje stana. Kišno je doba započelo ljudski, ali to nisu bile evropske dugotrajne jesenske kiše, kad se nebo navuče tamnim oblacima, a dosadno, nesnosno padanje traje tjednima. U žarkoj Africi po nekolicu je puta na dan vjetar rastjerao nagomilane oblake, koji su obilno polijevali zemlju, a onda je opet zasjalo sunce, sjajno, kao netom okupano, i oblijevalo zlatnim svjetlom pećine, rijeku, drveće i čitavu džunglu. Trava je rasla gotovo naočigled. Drveće se pokrivalo obilnijim lišćem i prije nego što je stari plod opao, već su se stvarali zamci za novi. Zrak je zbog kapljica vode, što su se u njemu nalazile, postao tako proziran da su i daleki predmeti postali posve izraziti i pogled je obuhvatio neizmjerne daleke prostore. Na nebu su se javljale krasne sedmobojne duge, a slap je bio gotovo uvijek dugama urešen. Kratkotrajna jutarnja zora i večernji suton prelijevaše se tisućama tako divnih svjetala, da čak ni u Libijskoj pustinji djeca nisu vidjela ništa slično. Najniži, zemlji bliski oblaci, rumenjeli su se kao trešnje, a gornji, bolje rasvijetljeni, razlijevali su se poput jezera od grimiza i zlata, dok su se sitni vuneni oblačići prelijevali kao rubini, ametisti i opali. Noću je između jedne i druge navale kiše mjesec pretvarao kaplje rose u briljante, što vise na lišću mimoza i bačrema, a mjesečevo je svjetlo sjalo u osvježenom zraku jasnije nego u drugo koje godišnje doba.

Iz poplavljenoga kraja, koji se prostirao uz rijeku niže od slapa, dopiralo je nemirno kreketanje žaba i melanholično dozivanje kreketuša, a krijesnice, kao velike zabludjele zvijezde, prelijetale su s obale na obalu među guštarama bambusa i aruma.

Ali kad bi oblaci kadšto pokrili zvjezdano nebo, a kiša počela padati, onda je nastupila potpuna tmina, a u unutrašnjosti baobaba bilo je tako mračno kao u podrumu. Da tome pomogne, naloži Stasio Mei da rastopi mast od ubijene zvjeradi i načini limenu svjetiljku, koju je objesio pod gornji otvor, što su ga djeca nazvala prozorom. Svjetlo koje je prodiralo iz toga prozora, zamjetljivo izdaleka u tmuni, gonilo je divlju zvjerad, ali je zato mamilo šišmiše, pa i ptice, da je napokon Kali morao na njemu načiniti zastor od trnja, sličan onome kojim je preko noći zatvarao donji otvor.

Ali danju, kad je bilo lijepo vrijeme, djeca su ostavljala "Krakov" i obilazila po cijelom rtu. Stasio je polazio na antilope-arijele i na nojeve, kojih se brojna jata javljahu niz rijeku, a Nella je posjećivala svoga slona, koji je najprije trubio samo zbog hrane, a onda i kad se dosađivao bez male prijateljice. Uvijek ju je pozdravljao jako radosno i načulio bi svoje ogromne uši odmah čim bi samo izdaleka čuo njezin glas ili korak.

Jednom, kad je Stasio pošao u lov, a Kali hvatao ribe ispod slapa, odluči Nella poći do gromade koja zatvara klanac, da vidi kako će je Stasio moći maknuti i nije li već štogod učinio. Odjednom zabavljena Mea nije opazila da je Nella otišla, a ona, sabirući putem cvjetice posebne vrste begonije, koja raste u velikom broju među pećinastim zupcima, približi se strmini, kojom su nekoć izašli iz klanca i sišavši dolje, nađe se uz klisuru.

Velika stijena, otkinuta od klisure, zatvarala je grlo klanca kao i prije, ali Nella ipak opazi da se između klisure i stijene nalazi prolaz tako širok da bi odrasli čovjek mogao lako kroz njega proći. Časak se kolebala, a onda prošla kroz tjesnac i našla se na drugoj strani.

Ali tu je bio zaokret, koji je trebalo proći, da se dođe do širokoga otvora što ga je zatvarao slap. Nella počne razmišljati: "Samo ću još malko dalje poći, izvirit ću iza gromade, jedanput ću pogledati slona, koji me uopće neće ni vidjeti, a onda ću se vratiti." – Tako razmišljajući micala se korak po korak sve dalje, dok napokon nije došla do mjesta gdje se klanac naglo širio u malu dolinicu, i gdje je ugledala slona. Bio je od nje leđima okrenut, a rilo je zamočio u vodu i pio. To ju je osokolilo, pa stisnuvši se uz

pećinastu stijenu pođe još nekoliko koraka – i još nekoliko – a uto ogromna životinja želeći nakvasiti svoje slabine okrene glavu, osmotri djevojčicu i ugledavši je pođe smjesta prema njoj.

Nella se jako uplaši, ali kako nije bilo više vremena da uzmakne, ona klecne stisnuvši koljeno uz koljeno pred slonom, kako je znala i umjela najljepše, zatim ispruži ručice s begonijama i oglasi se malko nesigurnim glasićem:

– Dobar dan, dragi slone! Ja znam da mi nećeš učiniti ništa nažao, pa sam došla da ti kažem dobar dan... a donijela sam samo ove cvjetice...

Orijaš se približi, istegne rilo, uzme iz Nellinih prstića stručak begonija, ali metnuvši ga u ždrijelo, odmah ga pusti na zemlju, jer mu zacijelo nije prijalo ni rutavo lišće ni cvijeće.

Nella ugleda sada nad sobom rilo poput ogromne crne zmije, koja se ispružila i savijala: – dotaknuo joj je jednu ručicu, pa drugu, zatim obadva rama i napokon, spustivši se do zemlje, počeo se blago njihati na obje strane.

– Znala sam da mi nećeš ništa nažao učiniti – ponovi djevojčica, premda je još nije prošao strah.

A slon zabaci unatrag svoje orijaške uši i smatajući i razmatajući naizmjenice rilo, radosno je glogotao, kao što je uvijek radio kad se djevojčica približila rubu klanca.

I kao što je nedavno stajao Stasio pred lavom, tako je ovo dvoje stajalo sada jedno pred drugim – on, orijaš, sličan kući ili klisuri – i ona, sitna mrvica, koju je mogao smrвити jednim pokretom, čak i ne zbog srdžbe već zbog nesmotrenosti.

Ali dobra i razborita životinja nije činila nikakvih ni srditih ni nesmotrenih kretnja i jamačno se radovala i bila sretna zbog dolaska male gošće.

Nella je postajala sve smionija, pa napokon digne oči uvis i gledajući kao da gleda visoki krov, zapita pružajući bojažljivo ručicu:

– Mogu li te pogladiti po rilu?

Slon doduše nije znao engleski, ali je po kretnji male odmah opazio o čemu se radi i primaknuo joj pod ruku kraj svog dva metra dugačkog nosa.

Nella stane gladiti rilo, najprije jednom rukom i oprezno, a onda s obadvije, a napokon ga obuhvati objeručke i priljubi se uz njega sa svim djetinjim pouzdanjem.

Slon se prenosio s noge na nogu i neprestano glogotao od radosti.

A zatim omota rilom sitno tijelo djevojčice i digne ga uvis, ljuljajući ga lako desno i lijevo.

– Još! Još! – klicala je razdragana Nella.

I zabava je trajala dosta dugo, a onda već posvema smiona djevojčica izmisli nešto drugo.

Našavši se na zemlji pokuša se uspeti po prednjoj nozi slona kao na drvo, ili bi se sakrila pod njega, pitajući ga hoće li je naći. Ali uto opazi da u prednjim, a osobito u stražnjim nogama slona ima mnogo bodljika, kojih se snažna životinja nije mogla osloboditi,

najprije zato što do stražnjih nogu nije mogla slobodno sagnuti rilo, a drugo, jer se bojala da će se raniti u prst, kojim rilo svršava i bez kojega bi izgubila svu svoju spretnost. Nella nije imala pojma da su takve bodljike u nogama prava muka slonovima u Indiji, a još više u afričkim džunglama, koje se sastoje najviše od bodljikavog bilja.

Budući da se ražalila nad dobroćudnim orijašem, bez promišljanja čučne uz njegovu nogu i stane vaditi nježno, najprije veće, a onda manje trnje, ne prestajući kod toga cvrkutati i uvjeravati slona da neće ni jednu ostaviti.

On je izvrsno shvatio o čemu se radi i sagnuvši nogu u koljeno pokazivao je da su bodljike zabodene i na tabanima, među kopitima koja pokrivaju prste pa mu zadaju najviše bola.

U to vrijeme stigne Stasio iz lova i stane ispitivati Meu gdje je gospođica. Dobivši odgovor da je vjerojatno u drvetu, htjede pogledati u unutrašnjost baobaba kad mu se pričini da čuje njezin glas iz dubine klanca. Ne vjerujući svojim ušima, skoči do ruba i pogledavši dolje zapanji se. Djevojčica je sjedila uz orijaševu nogu, a on je stajao tako mirno da bi čovjek pomislio da je isklesan od kamena, kad mu se samo ne bi njihalo rilo i uši.

– Nella! – vikne Stasio.

A ona zaposlena svojim poslom, odgovori mu veselo:

– Odmah, odmah!

Dječak, koji nije običavao krzmati pred opasnošću, digne jednom rukom uvis pušku, a drugom se uhvati za spuštenu vriježu povijuše i obuhvativši je nogama spusti se u tren oka na dno klanca.

Slon makne nemirno ušima, ali tada ustane Nella i obujmivši rilo uzvikne hitro:

– Ne boj se, slone – to je Stasio.

Stasio opazi odmah da za nju nema nikakve opasnosti, ali su pod njim još drhtale noge, srce mu naglo lupalo i prije nego što je mogao pravo doći k sebi, stane govoriti prigušenim glasom, punim tuge i ljutitosti:

– Nella, Nella, kako si mogla to učiniti?!...

A ona se počela ispričavati da nije učinila ništa zlo, jer je slon dobar i već posve pripitomljen; da ga je samo načas htjela pogledati i vratiti se, ali ju je on zadržao i počeo se s njom igrati... Onda još doda kako ju je vrlo oprezno ljuljao, pa ako Stasio hoće, da će i njega ljuljati.

Govoreći to, prihvati jednom rukom za kraj rila i primakne ga Stasiju, a drugom rukom mahne nekoliko puta desno-lijevo govoreći u isti čas slonu:

– Poljuljaj, slone, Stasija!...

Razborita je životinja opet pogodila po njezinim kretnjama što želi od njega, i Stasio, zahvaćen oko pasa, našao se začas u zraku. Bila je pritom neka čudna i smiješna opreka između još srditog lica njegovog i ovog lebdenja nad zemljom, pa je mala "Mzimu" udarila u smijeh do suza, pljeskajući rukama i vičući kao i prije.

– Još, još!

A kako je nemoguće da čovjek zadrži doličnu ozbiljnost i da dijeli poduke kad visi na kraju slonove surle i kad protiv volje izvršava kretnje, koje su slične micanju njihala, stane se napokon i dječak smijati. Ali nakon nekog vremena, opazivši da su kretnje rila polaganije i da ga slon namjerava postaviti na zemlju, dođe nenadano na novu misao: iskoristivši trenutak kad se nalazio blizu ogromnoga uha, uhvati se objeručke za uho, izvere se po njemu slonu na glavu i sjedne mu na leđa.

– Aha! – poviče odozgo Nelli. – Neka znade slon da me mora slušati!

I stane ga tapkati rukom po glavi kao vladar i gospođar.

– Dobro! – vikne Nella odozdo.

– Ali kako ćeš sići?

– To je lak posao – odgovori Stasio. I objesivši noge preko čela slonu obuhvati nogama rilo i siđe po njemu kao po drvetu.

– Eto, kako ću sići.

Zatim se oboje latiše vađenja ostalih bodljika iz slonovih nogu, a velika se životinja prepuštala neobično strpljivo.

Uto padoše prve kapi kiše, pa Stasio odluči da odmah otpremi Nellu u "Krakov". Ali sada se ispriječi nenadana zapreka. Slon se nikako nije htio s njome rastati i svaki put, kad se pokušavala udaljiti, okrenuo bi je rilom i privukao k sebi.

Položaj je postajao težak i vesela se zabava uz tvrdočglavost životinje mogla zlo svršiti. Dječak nije znao što bi učinio, jer je kiša postajala sve gušća i prijetio je pljusak. Oboje su doduše uzimali pomalo prema izlazu, ali vrlo neznatno, a slon se micao za njima.

Napokon Stasio stane između njega i Nelle, upre u njegove oči oštar pogled, a u isto vrijeme reče tihim glasom Nelli:

– Ne trči, već uzmiči polako do uskoga prolaza.

– A ti Stasio? – zapita djevojčica.

– Uzmiči – ponovi on s naglaskom – jer ću inače morati ustrijeliti slona.

Djevojčica je pod dojmom te prijetnje poslušala zapovijed, tim prije što je bila sigurna, pouzdavajući se slijepo u slona, da neće učiniti Stasiu ništa nažao.

Dječak je stajao četiri koraka od orijaša ne skidajući s njega oka.

Tako je prošlo nekoliko časaka. Nastade čas upravo grozan. Ušesa se slonova maknuše nekoliko puta, male mu očice zasjaše nekako čudno i rilo se odjednom digne uvis.

Stasio osjeti kako blijedi. – Smrt! – pomisli.

No orijaš se nenadano okrene prema rubu klanca, na kojemu je obično viđao Nellu i stade trubiti tako tužno kao još nikada prije.

A Stasio pođe mirno prema prolazu i iza klisure nađe Nellu, koja se nije bez njega htjela vratiti u drvo.

U dječaku se javljala želja da joj kaže: "Gledaj, što si učinila! Skoro sam poginuo zbog tebe", ali nije bilo vremena za prigovaranje, jer se kiša pretvorila u pljusak i valjalo se što brže vratiti. Nella je pokisla kao miš, mada ju je Stasio zamotao u svoje odijelo.

U unutrašnjosti drveta naloži odmah Mei da je presvuče, a onda najprije odveže u muškoj sobi Sabu, kojega je bio prije svezao od straha da mu ne rastjera divljač. Tada stane pregledavati još jednom svu odjeću i zamotuljke u nadi da će možda naći još koji zaboravljeni prstovet kinina.

Ali nije našao ništa. Samo se na dnu posudice, što mu je dao misionar u Kartumu, skrivalo u dubini malko bijeloga praška, ali tako malo da se njime jedva mogao nabijeliti vrh prsta. No odluči da svakako u posudu nalije tople vode i daje Nelli da ispije tu oplahnutu bočicu.

Kad je pljusak prošao i opet sunce zasjalo, izađe iz drveta da pogleda ribe što je nahvatao Kali. Crnac ih je ulovio udicom načinjenom od tanke žice. Ponajviše su tu bile male ribe, ali nađoše se i tri stope dugačke, srebrnasto poškropljene i začudno lake. Mea, koja je odrasla uz obalu Modroga Nila, razumjela se u ribe i reče da su te vrlo dobre za jelo i da podveče visoko skaču ponad vode. Kad su ih raščinili, vidješe da su zato tako lagane što su u sebi imale velike zračne mjehure. Stasio uze jedan takav mjehur, koji je bio velik kao oveća jabuka, i odnese ga pokazati Nelli.

– Gledaj – reče – ovo se nalazi u ribama. Od nekoliko ovakvih mjehura mogli bismo načiniti okno na našem drvetu. I pokaže na gornji otvor u drvetu, no zamislivši se časak, dometne:

– I još nešto više.

– Što to? – zapita zainteresirano Nella.

– I zmajeve.

– Onakve kakve si puštao u Port Saidu? O, to je dobro: napravi!

– Napraviti ću. Od tankog ću bambusa, kad ga izrežem, načiniti okvire, a ovu ću kožicu upotrijebiti umjesto papira. To će dapače i bolje biti od papira, jer je lakše – i kiša je neće raskvasiti. Ovakav zmaj može poletjeti jako visoko, a uz jak vjetar može odletjeti bog zna kamo...

Tada se odjednom pljesne po čelu. – Došao sam na jednu misao.

– Kakvu?

– Vidjet ćeš. Kad još bolje smislim, reći ću ti. Ovaj slon tako trubi da se čovjek ne može ni razgovarati.

Doista je slon od čežnje za Nellom, a možda i zbog oboje djece, tako trubio da se cijeli klanac tresao za jedno s obližnjim drvećem.

– Treba da mu se pokažemo – reče Nella – pa će se umiriti. I pođoše do klanca. Ali Stasio, posve zaokupljen svojom mišlju, stade poluglasno govoriti:

"Nelly Rawlison i Stanislaw Tarkowski iz Port Saida, pobjegavši iz Fašode od derviša, nalaze se..."

I zaustavivši se zapita:

– Kako da naznačimo gdje?...

– Što, Stasio?

– Ništa, ništa! Znam već: "Nalaze se mjesec dana puta daleko na istok od Bijeloga Nila i mole za brzu pomoć"... Kad bude vjetar puhao na sjever ili na istok, pustit ću ovakvih zmajeva dvadeset, pedeset, sto, a ti ćeš mi, Nella, pomoći lijepiti.

– Zmajeve.

– Da... i samo ću ti reći da nam oni mogu više poslužiti negoli deset slonova.

Tako stigoše do ruba. I opet se započelo ljuljanje orijaša s noge na nogu, klimanje, mahanje ušima, glogotanje i opet tužno trubljenje kad god bi se Nella pokušala samo na časak udaljiti. Napokon stade djevojčica tumačiti "dragomu slonu" da ne može neprestano uz njega sjediti, jer mora i spavati, jesti, raditi i upravljati "Krakovom"... Ali on se tek onda umirio kad mu je vilama gurnula skupljenu hranu. No predvečer je opet počeo trubiti.

Djeca ga to večer nazvaše King, jer je Nella tvrdila da je bez sumnje bio kralj svih slonova u Africi prije nego što je dospio u klanac.

29.

Nekoliko je narednih dana provodila Nella svo vrijeme, kad nije padala kiša, uz Kinga, koji se nije više protivio njenom odlaženju, shvativši da se djevojčica vraća po nekoliko puta u danu. Kali, koji se jako bojao slonova, gledaše na sve to s neobičnim čuđenjem, ali se napokon uvjerio da je moćno "dobro Mzimu" začaralo orijaša, pa ga je također počeo posjećivati. King se držao prema njemu i prema Mei naklono, ali je samo Nella smjela raditi s njime što joj se sviđa, pa se nakon nedjelju dana usudila pred njega dovesti i Sabu. Za Stasija je to bilo veliko olakšanje, jer je posve mirno mogao ostaviti Nellu pod njegovom zaštitom, ili kako se izražavao: pod slonovim rilom – i ići bez ikakva straha u lov, a kadšto je mogao i Kalija povesti sa sobom. Sada je bio siguran da ih dobroćudna životinja neće ni u kom slučaju ostaviti i latio se razmišljanja kako da je oslobodi. Zapravo je on već davno pronašao način, ali taj je zahtijevao takvu žrtvu da se u mislima borio bi li se njime poslužio, a kasnije ga je odgađao iz dana u dan. Budući da nije imao s

kime o tom porazgovoriti, odluči napokon da Nelli povjeri svoj naum, mada ju je smatrao djetetom.

– Klisura se može barutom razmrskati – reče – ali zato će trebati pokvariti mnogo naboja, to jest trebat će iz njih poizvlačiti kugle, istresti barut i od njega načiniti jedan velik naboj. Taj će naboj gurnuti u naj-dublju pukotinu koja bude po sredini, zatim će ga zasuti i potpaliti. Onda će se klisura raspasti na više komada, pa ćemo moći Kinga izvesti.

– Ali ako bude jak prasak, zar se on neće prestrašiti?

– Pa nek se prestraši! – odgovori živahno Stasio. – Za to se manje brinem. S tobom doista nije vrijedno razgovarati se.

A ipak je nastavio, ili bolje reći dalje je glasno mislio:

– Ali ako uzmem premalo naboja, klisura se neće rasprsnuti, pa sam ih onda badava utrošio: a ako uzmem dovoljnu količinu, ostat će nama premalo. Ako pak po- nestane naboja prije svršetka puta, onda nam prijete smrt. Jer čime ću loviti, čime ću te braniti u slučaju kakvog napada? Ti znaš vrlo dobro da nije te puške i tih naboja, da bismo odavna poginuli, ili od Gebhrove ruke ili od gladi. I prava je sreća što imamo konje, jer sami ne bismo mogli nositi ni stvari ni naboje.

Nato Nella podigne uvis prst i oglasi se s velikom sigurnošću.

– Kad rekнем Kingu, King će ponijeti sve.

– Kako će ponijeti naboje, ako ih samo malo preo- stane? – Ali će nas zato braniti.

– Ali neće pucati na divljač iz svog rila kao ja iz puške.

– Pa ćemo onda jesti smokve i ove velike bundeve što rastu po drveću, a Kali će hvatati ribe.

– Dok budemo uz rijeku. Ovdje treba pričekati dok prođe kišno doba, jer bi ti ovaj neprestani pljusak sigurno donio groznicu. Zapamti ipak da onda moramo dalje na put i da možemo naići na pustinju.

– Onakvu kao što je Sahara? – zapita prestrašeno Nella.

– Ne, ali ipak takvu u kojoj nema ni rijeke ni voćaka, a rastu samo niski bagremi i mimoze. Tamo ljudi mogu živjeti samo od onoga što nalove. King će tamo naći trave, a ja antilopa, ali ako ne budem imao iz čega na njih pucati, King nam neće nahvatati.

I Stasio je doista imao razloga za zabrinutost, jer sada, kad se slon već pripitomio i s njima se toliko sprijateljio, nisu ga mogli ostaviti i osuditi na smrt od gladi; a osloboditi ga značilo bi lišiti se većega dijela municije i izvrnuti same sebe neminovnoj propasti. Stasio je zato odgađao taj posao iz dana u dan, ponavljajući u duši svako večer:

– Možda ću sutra pronaći kakav drugi način.

Međutim se toj brizi pridružiše i druge. Ponajprije ta što su Kalija grozno izujedale uz rijeku divlje pčele, koje je u blizinu dovela u Africi poznata nevelika sivozelena ptica nazvana pčelovod. Crni dječak ih nije zbog lijenosti htio omamiti dimom, pa se vratio s medom sav izujedan i natekao tako da je nakon jednoga sata pao u nesvijest. "Dobro Mzimu" izvlačila je iz njega sve do večeri žalce uz Meinu pomoć, a zatim ga pokrivalu zemljom, koju je Stasio polijevao vodom. No pred zoru se ipak činilo da mladi crnac umire. Na sreću je njihova njega pomo- gla i njegov je jaki organizam savladao opasnost, ali ozdravio je tek nakon deset dana.

Druga je neprilika naišla na konje. Stasio, koji ih je za vrijeme Kalijeve bolesti morao sputavati i voditi na vodu, opazi da su počeli strašno mršavjeti. Nije se to moglo rastumačiti nestašicom hrane, jer je zbog kiša trava nabujala i bilo je izvrsne paše do mile volje. A ipak su konji naočigled propadali. Nakon nekoliko dana dlaka im je poispadala,

oči im se ugasle, a iz nozdrva curila gusta sluz. Napokon prestadoše jesti, ali zato su lakomo pili, kao da ih je mučila groznica. Kad je Kali ozdravio, bili su konji već dva živa kostura. Ali on ih samo pogleda i smjesta shvati što se dogodilo.

– Tse-tse! – reče obrativši se Stasiju. – Moraju uginuti.

Stasio je to shvatio također, jer je još u Port Saidu mnogo puta čuo za afričku muhu, nazvanu "tse-tse", koja je strašna nevolja u nekim krajevima, pa tamo gdje stalno boravi, crnci uopće nemaju goveda, a tamo gdje se radi časovito pogodnih uvjeta nenadano rasplodi, marva gine. Konj, vol ili magarac, kojega ugrize tse-tse, slabi i ugiba za nekoliko dana, a kadšto i za dva-tri dana. Tamošnje blago zna za opasnost što mu od muhe prijete, jer se događa da se po cijeli čopori volova, kad pijući vodu čuju njezino zujanje, u mahnitij stravi razbježe na sve strane.

Stasiovi su konji bili ugroženi; te je konje, a skupa s njima i magarca, Kali svaki dan odsada trljao nekom jako mirisnom biljkom, koja podsjećala na luk, a našao ju je u džunglama.

Kazivao je da taj miris tjera tse-tse, ali uza sve to konji su bivali sve mršaviji. Stasio je sa strahom mislio na to što će biti, ako mu uginu životinje? Kako će pokupiti stvari, Nella, gunjeve, šator, naboje i ostalo? Toga je ipak toliko bilo da bi jedino King mogao sve ponijeti. Ali da oslobodi Kinga, trebalo je žrtvovati barem dvije trećine naboja.

Sve su se veće brige skupljale nad Stasiovom glavom, poput onih oblaka koji nisu prestajali natapati džunglu kišom. A napokon je došao najveći udarac, pred kojim iščeznuše svi drugi: – groznica!

30.

Jednoga dana za večerom podigne Nella komadić sušenoga mesa, ali ga odjednom odgurne kao da joj se gadi i reče:

– Danas ne mogu jesti.

Stasio, koji je otprije saznao od Kalija, gdje su pčele i svaki ih dan dimom dimio da im otme med, bio je uvjeren da je djevojčica toga dana pojela previše meda i zato nije obraćao pozornost na njenu nestašicu teka. No malo kasnije ustane ona i počne žurno hodati oko vatre čineći veće krugove.

– Ne idi predaleko – vikne joj dječak – jer će te štogod još ugrabiti. Zapravo se nije ničega bojao, jer je prisutnost slona, kojega su osjećale divlje zvijeri, i nje-govo trubljenje, koje je dopiralo do njihovih pažljivih ušiju, držalo zvjerad na potrebnoj udaljenosti. To je osiguravalo život i ljudima i konjima, jer i najstrašniji grabežljiva u džungli, kao lav, pantera i leopard, vole ne imati posla sa slonom i ne približavati se previše njegovim kljovama i rilu.

Ali kad djevojčica nije prestala sve brže obilaziti, priđe Stasio k njoj i zapita:

– Čuješ, mala leptirice! Zašto tako lijećeš oko vatre?

Pitao je još veselo, ali se već bio u srcu uznemirio, a nemir mu poraste kad je Nella odgovorila:

– Ne znam, ne mogu mirno sjediti.

– Što ti je?

– Tako mi je nekako neobično i čudno...

I odjednom mu nasloni glavicu na prsa i kao da osjeća krivicu, izusti poniznim glasom, punim suza:

– Stasio, mora da sam bolesna.

– Nella!

Zatim joj stavi ruku na čelo, koje je bilo suho i ledeno. Uzme je na ruke i ponese je k vatri.

– Je li ti zima? – zapita noseći je.

– I zima mi je i vrućina, ali više zima...

Zubići joj udarahu jedni o druge, a tijelo joj je tresla jeza. Stasio nije više ni časak sumnjao da je dobila groznicu. Smjesta zapovjedi Mei da je odvede u drvo, da je razodjene i stavi na ležaj, a onda je pokrije čime god uzmogne, jer je vidio u Kartumu i Fašodi da su se bolesnici od groznice pokrivali ovčjim kožama, da se preznoje. Oluči da ostane uz Nellu cijelu noć i da je napaja vrućom vodom s medom. Ali ona najprije nije htjela piti. Uz svjetlo luči, obješene s unutrašnje strane drveta, ugleda Stasio njezine sjajne zjenice. Malo se poslije počela tužiti na vrućinu, a u isto vrijeme se tresla pod gunjevima i pod pledom. Ruke joj bijahu kao i čelo hladne, ali da se Stasio ma i malo razumijevao u groznica, poznao bi po njezinim neobično nemirnim kretnjama da ima strašnu groznicu. Prestraši se opazivši da je djevojčica gledala u Meu, kad je ušla s vrućom vodom, nekako začuđeno, čak i s nekim strahom, i činilo se da je ne prepoznaje. Ali s njime je sabrano razgovarala. Govorila mu je da trči, a da ne može ležati i molila ga da joj dopusti da ustane i onda ga zapita ne srđi li se na nju što je bolesna, a kad ju je stao uvjeravati da se ne srđi, poče djevojčica stiskati trepavićama suze, koje joj navirahu na oči i uvjeravati ga da će sutra biti posve zdrava.

Iste večeri ili bolje iste noći bio je slon nekako čudno nemiran i neprestano je rikao, što je opet nagonilo Sabu da laje. Stasio opazi da to bolesnici smeta, pa izađe iz drveta da ih umiri. Sa Sabom mu je bilo lako, ali slonu je bilo teže naložiti da miruje, pa zato uzme nekoliko plodova da mu ih baci i da mu barem na neko vrijeme začepi trublju. Vraćajući se opazi uz svjetlo vatre Kalija kako se udaljuje prema rijeci s komadom sušenoga mesa na ramenu.

– Što to radiš i kamo ideš? – zapita crnca.

A crni se dječak zaustavi i kad mu se Stasio približi, reče mu tajanstvena lica:

– Kali će pod drugo drvo postaviti meso zlome Mzimu.

– Zašto?

– Zato da zli Mzimu ne ubiti dobroga Mzimu.

Stasio htjede na to nešto odgovoriti, ali ga odjednom stisne nešto u prsima, pa samo stegne zube i ode šuteći.

Kad se vratio drvetu, Nella je imala zaklopljene oči; ruke joj na gunju drhtahu doduše jako, ali činilo se da će spavati. Stasio sjedne uz nju i u strahu da je ne probudi, sjedio je neko vrijeme ne maknuvši se. Mea, koja je sjedila s druge strane, namještala je svaki čas komadiće slonove kosti; što su joj virili iz ašiju, da se na taj način odhrva snu. Nastade tišina, samo je odozdo s rijeke, sa strane poplavljenoga kraja, dopiralo kreketanje žaba i tužno dozivanje kreketuša.

Odjednom se Nella uspravi na ležaju.

– Stasio!

– Tu sam, Nella!

A ona, dršćući kao list na vjetru, stade tražiti njegovu ruku i ponavljati žurno:

– Bojim se, bojim se! Daj mi ruku!

– Ne boj se, ja sam uz tebe.

I uzme je za ruku koja je sada bila zažarena kao u vatri. Ne znajući ni sam što da učini, stane tu jednu izmršavjelu ručicu obasipati poljupcima.

– Ne boj se, Nella, ne boj se!

Zatim joj dade da se napije vode s medom, koja je već ohladnjela. Nella je sada žedno pila i držala mu ruku s posudom kad je pokušao da je makne s njezinih usta: Hladno piće kao da ju je umirivalo.

Nastade šutnja. Ali nakon pola sata sjedne Nella opet na ležaju, a u raširenim joj se očima razabirao grozan strah.

– Stasio!

– Što je, milo moje?

– Zašto – zapita isprekidanim glasom – Gebhr i Kamis obilaze oko drveta i zaviruju ovako k meni?

Stasiju se u jedan čas pričinu da mu po tijelu puze tisuću mravaca.

– Što to govoriš? – reče. – Nema nikoga nadaleko! To Kali obilazi oko drveta.

Ali ona poviče gledajući u mračni otvor i cvokoćući zubima:

– Beduini su tu! Zašto si ih poubijao?

Stasio je ogrli rukom i stisne uza se.

– Ti znaš zašto! Ne gledaj onamo! Ne misli na to. To je već davno prošlo...

– Danas! Danas!

– Nije, Nella, davno!...

I mada je bilo davno, vratilo se kao val odbijen od obale i napunilo misli bolesnoga djeteta ponovnom grozom.

Sve su riječi umirivanja bile uzaludne. Oči su se Nelline sve više širile. Srce joj je kucalo tako jako, te se činilo da će svaki čas pući. Zatim se stade bacati kao riba izvađena iz vode i to je tako trajalo skoro sve do zore. Tek se pred zoru potpuno iscrpiše njezine snage i glavica pade na uzglavlje.

– Mučno mi je! Mučno! – ponovi. – Stasio, ja padam nekud nizbrdice.

Zatim zaklopi oči.

Stasio se u prvi čas jako uplašio, jer je mislio da je umrla. Ali je to bio tek kraj prvog napada strašne afričke groznice koju zovu pogubnom. Dva njezina naleta ne mogu izdržati ni jaki i zdravi ljudi, a treći nije dosad preživio nitko. Putnici su često pripovijedali o tome u Port Saidu u kući gospodina Rawlisona, a još češće katolički misionari, što su se vraćali u Evropu, a koje je gospodin Tarkowski gostoljubivo primao u svojoj kući. Drugi je napad nastupao za nekoliko ili za desetak dana, a treći, ako nije došao za dva tjedna, nije bio više smrtonosan, jer su ga računali opet kao prvi u drugom povratku bolesti. Stasio je znao da je jedini lijek, koji je mogao prekinuti ili ukloniti napad, bila velika mjera kinina, ali on više nije imao ni jednoga atoma kinina.

No sada, videći da Nella diše, umiri se malo i stane se moliti za nju. Sunce je iskočilo iza pećina klanca i nastade dan. Slon je već tražio doručak, a s poplavljenoga kraja, što ga je stvarala rijeka, dopirali su povici vodenih ptica. Želeći ubiti nekoliko biserki Nelli za juhu, uzme dječak pušku sačmaricu i pođe uz rijeku prema guštari visokog grmlja, gdje su te ptice obično noćile. Ali je bio tako neispavan. Misli su mu bile tako zaokupljene bolešću djevojčice, da je cijelo jato biserki prošlo tik kraj njega jedna za drugom smjerajući prema vodi, da se napiju, a on ih uopće nije ni opazio. Do–godilo se tako i

zato što se neprestano molio. Mislio je na ubojstvo Gebhra, Kamisa, beduina i podigavši oči uvis govorio je kroz suzama stisnuto grlo: "Ja sam to zbog Nelle učinio, zbog Nelle – jer drukčije je nisam mogao osloboditi, ali ako je to grijeh, kazni mene, a ona neka ozdravi!"...

Putem je sreo Kalija, koji je pošao vidjeti je li zli Mzimu pojeo meso što mu ga je sinoć žrtvovao. Mladi crnac, koji je volio malu bibi, također se molio za nju, ali na posve drukčiji način. Govorio je, naime, zlome Mzimu ako bibi ozdravi, da će mu svaki dan donositi komadić mesa, ali ako umre, da će mu, mada ga se boji i mada zna da će poslije poginuti, najprije oguliti kožu, da će ga zauvijek upamtiti zli Mzimu. Osokolilo ga je dakle kad je vidio da je jučer postavljeno meso iščezlo.

Mogao ga je doduše odnijeti koji šakal, ali Mzimu je mogao uzeti na se lik šakala.

Kali obavijesti o tom povoljnom rezultatu Stasija, ali on ga je gledao kao da ga uopće ne razumije i pođe dalje. Prošavši uz grmlje, u kojemu nije naišao na biserke, približi se k rijeci. Obale su joj bile obrasle visokim drvećem, s kojega su visjela poput dugih čarapa gnijezda ševarka, lijepih žutih ptičica s crnim krilima, a i gnijezda osa, nalik na velike ruže, ali boje kao siva bugačica. Na jednom se mjestu razlijevala rijeka nekoliko desetaka koraka široko, pa je tu djelomice rastao papirus. Na tom su se plićaku uvijek skupljale vodene ptice. Bilo je roda baš kao što su i naše evropske i roda s velikim debelim kljunom, koji se svršava s kukom, i crnih kao baršun ptica s crvenim nogama kao krv – i plamenaca, i ibisa, i bijelih s ružičastim krilima žličarki, koje imaju kljunove nalik na žlice, i ždralova s krunama na glavi i mnogo galebova, šarenih i sivih kao miševi, koji su hrlili kao sitni šumski dusi na svojim dugim kao slamka tankim nožicama.

Stasio ubije dvije velike patke lijepe cimetove boje i gazeći po mrtvim bijelim leptirima, kojih su tisuće prek-rivale obalu, najprije dobro razgleda nema li u plićini krokodila, a onda prijeđe preko vode i ponese plijen. Hitac je raspršio ptice; ostadoše samo dva marabua, koji su stajali nekoliko koraka dalje zamišljeni nad vodom, slični na dva starca sa ćelavim glavama utisnutim među ramena. Oni se uopće ne pokrenuše. Dječak pogleda časak njihove ogavne mesnate vreće, što im vise na prsima, a onda opazivši da su ose stale gušće kružiti oko njega, vrati se u taborište.

Nella je još spavala, pa se on, predavši Mei patke, baci na gunj i zaspi smjesta tvrdim snom. Djevojčica se osjećala nešto jača, a kad ju je gusta i jaka juha još više okrijepila, ustala je i izašla iz drveta želeći vidjeti Kinga i sunce.

Ali tek se sada uz dnevno svjetlo moglo točno vidjeti kako ju je jedna jedina noć groznice uništila. Koža joj je bila žuta i prozračna, usta pocrnjela, oči joj se ovile kolobarima, a lišce kao da se postaralo. I zjenice su joj postale bljeđe nego obično. Opaziše da je jedva mogla doći svojom snagom do klanca, mada je uvjerala Stasija da se osjeća dosta jaka i mada je, čim se probudila, ispila veliku posudu juhe. Stasio je u svom očaju pomišljao na drugi napad i na to da nema ni lijekova niti ikakvih sredstava kojima bi mogao predusresti taj drugi napad groznice.

Dotle je kiša padala po nekoliko puta na dan, povećavajući samo još više vlagu u zraku.

31.

Nastupiše teški dani straha i očekivanja. Drugi napad groznice je došao tek nakon nedjelju dana – i nije bio tako jak kao prvi, ali Nella je poslije njega bila još slabija. Omršavjela je i tako oslabila da to nije više bila djevojčica, već sjena od djevojčice.

Plamičak njezinoga života tinjao je tako slabo, te se činilo da je dosta jedan dah, da se ugasi. Stasio je shvatio da smrt ne mora čekati treći napad da je odnese – i očekivao ju je svaki dan, svaki sat.

Dječak je također omršavio i pocrnio, jer je nesreća nadilazila njegovu snagu i njegov razum. I gledajući njeno voštano lice, govorio je sam sebi danomice: "Zar sam je zato čuvao kao oko u glavi, da je sahranim ovdje u džungli?" – I nije mogao shvatiti zašto mora tako biti... Na trenutke je korio sebe da je nije dosta čuvao, da nije prema njoj bio dosta dobar, a onda bi ga takva tuga hvatala za srce da je htio zagristi u svoje prste. Bilo je i previše nevolje.

A Nella je sada gotovo neprestano spavala i možda ju je to držalo u životu. Stasio ju je ipak nekoliko puta na dan budio, da je okrijepi. A kad nije padala kiša, molila ga je da iznese na zrak, jer se nije mogla sama držati na nogama. Događalo se da je i zaspala na njegovim rukama. Već je znala da je jako bolesna i da bi mogla svaki dan umrijeti. Kad je bila živahnija, razgovarala je o tome sa Stasiom i uvijek je tom prilikom plakala, jer se bojala smrti.

– Neću se ja više vratiti tatici – kazivala je jednom – ali ti reci tatici da mi je bilo jako žao – i zamoli ga da dođe ovamo k meni...

– Vratit ćeš se ti kući – odgovori Stasio.

I ništa više nije mogao reći, jer ga je nešto tjeralo da urliče. A Nella je nastavila jedva čujnim snenim glasom:

– I tatica će doći da me posjeti, a i ti ćeš jedanput doći... zar ne?

Na tu joj misao smiješak razvedri omršavjelo lišće, a maločas zatim oglasi se opet, još tiše:

– Ali mi je jako žao...

Rekavši to nasloni mu glavicu na rame i stane plakati, a on svlada svoju bol, pritisne je uz prsa i živahno odgovori:

– Nella, bez tebe se neću vratiti i... i uopće ne znam što bih ja bez tebe radio na svijetu.

Nastupi šutnja, za vrijeme koje Nella opet zaspi. Stasio je ponese u drvo, ali tek što je izišao iz njega, dotrči Kali i mašući rukama stade vikati uzrujana i prestrašena lica:

– Veliki gospodar! Veliki gospodar!

– Što je? – zapita Stasio.

A crnac ispruži ruku i pokazujući na jug reče: – Dim!

Stasio zakloni oči rukom i uperivši pogled u određenom smjeru, zaista ugleda pri crvenkastom sjaju sunca, koje je već nestajalo, pramen dima, što se daleko uzdizao posred džungle između vrhunaca još daljih, dosta visokih brežuljaka.

Kali je sav drhtao, jer se dobro sjećao groznoga ropstva kod derviša, a bio je uvjeren da je to njihov tabor. I Stasiju se činilo da to nitko drugi ne može biti već samo Smain i u prvi se čas također jako preplaši. Samo je to još trebalo! Uz smrtonosnu Nellinu bolest – derviši! I ponovno ropstvo, i opet povratak u Fašodu ili u Kartum pod Mahdijevu vlast ili pod Abdullahijev bič. Ako ih uhvate, Nella će prvi dan umrijeti, a on će do kraja života ostati rob. A ako im i umakne kadgod, što mu vrijedi život, što sloboda bez Nelle? Kako bi pogledao u oči ocu ili gospodinu Rawlisonu kad bi je poslije smrti derviši bacili hijenama, a on starima ne bi mogao čak ni to reći, gdje joj je grob.

Takve su mu misli prelijetale mozgom kao munja. Odjednom osjeti nesavladivu želju da pogleda Nelli i krene prema drvetu. Usput naloži Kaliju da ugasi vatru i da se ne usudi paliti je, a onda uđe unutra.

Nella nije spavala ali se osjećala bolje. I odmah je to saopćila Stasiju. Saba je ležao uz nju i grijao ju je svojim ogromnim tijelom, a ona ga je lako gladila po glavi, smijući se kad je gubicom hvatao sitnu prašinu truleža, što se vrtjela u pramenu svjetla, koji je prodirao u drvo od zadnjih zraka sunca na zapadu. Vidjelo se da joj je bolje, jer se čas kasnije obratila dosta vedra lica Stasiju.

– A možda i neću umrijeti.

– Nikako nećeš umrijeti – odgovori joj Stasio. – Kad se nakon drugoga napada osjećaš jačom, treći neće ni doći.

A ona stade treptati vjeđama kao da o nečem razmišlja i reče:

– Da imam onakav gorki prašak, koji mi je tako pomogao nakon one noći s lavovima – sjećaš li se? – ne bih nimalo mislila na smrt, ni toliko!

I pokaže na malom prstiću kako bi u tom slučaju malo bila spremna umrijeti.

– Ah – ogłosi se Stasio – dao bih ne znam što za mrvicu kinina.

I pomisli, kad bi imao dosta kinina, da bi ponudio Nelli i s dva praška odjedanput, a onda bi je zamotao u pled, posadio bi je pred sebe na konja i smjesta bi krenuo na drugu stranu od one, gdje je bio tabor derviški.

Sunce je zašlo i džungla je naglo zaronila u tminu. Djevojčica je brbljala još kojih pola sata, a onda zaspala, a Stasio je nastavio razmišljati o dervišima i o kininu. Puna brige, ali i neobično domišljata, njegova glava je počela raditi i stvarati planove jedne smionije i drskije od drugih. Najprije je počeo razmišljati o tome da li taj dim s južne strane ne dolazi možda upravo iz Smainova tabora. Mogli su to doduše biti derviši, ali mogli su biti i Arapi s obale oceana, koji su polazili na velike ekspedicije u unutrašnjost kontinenta po slonovu kost i robove. Oni nisu imali nikakva posla s dervišima, koji su im ometali trgovinu. A mogao je biti i tabor Abesinaca ili kakvo planinsko crnačko seoce, do kojega još ne dopriješe lovci na ljude. Ne bi li se trebao u to uvjeriti?

Arapi iz Zanzibara, iz okolice Bagamojo, iz Wita i iz Mombasse, i uopće s obala oceana, bijahu ljudi koji su se neprestano susretali s bijelcima, pa tko zna ne bi li se za veliku nagradu prihvatili toga da otpreme njih dvoje do najbliže luke: Stasio je posve dobro znao da može takvu nagradu obećati i da će njegovom obećanju povjerovati. Sine mu i druga misao, koja ga je do dna duše ganula. Znao je da je u Kartumu mnogo derviša, a naročito u Nubiji, patilo gotovo isto tako kao i bijelci od groznice – pa su se i oni liječili kininom, što su ga otimali od Evropljana ili, ako su ga bili sakrili odrodi grčki i koptijski, kupovali su ga teškim zlatom. Mogao se zato nadati da će Arapi zacijelo imati kinina.

– Poći ću – mislio je Stasio u sebi – poći ću zbog Nelle.

I razmišljajući sve dublje o položaju, napokon dođe do uvjerenja da bi trebalo ići, pa makar tamo bio i Smain. Sjetio se da Smain po svoj prilici ništa ne zna o tome da su oni ugrabljeni iz Fajuma, jer su veze između Egipta i Sudana bile posve prekinute. Fatima se nije mogla s njime sporazumjeti, zato je ta otmica bila samo njezina vlastita ideja, izvedena uz pomoć Kamisa, Gebhra i dvojice beduina. Ti se ljudi nisu nimalo ticali Smaina iz jednostavnoga razloga što je od njih poznavao jedino Kamisa, a za one druge nije nikada u životu ni čuo. Stalo mu je samo do svoje djece i do Fatime. A možda je baš i čeznuo za njima, naročito ako mu je već dozlogrdjela služba kod Mahdija. Uz Mahdija zacijelo nije mnogo postigao, dok je, mjesto da vodi snažnu vojsku ili da upravlja prostranom zemljom, morao hvatati robove tko zna gdje iza Fašode. "Reći ću mu ovako", mislio je Stasio, "ako nas otpremiš do koje luke uz In-dijski ocean i ako se vratiš u Egipat, vlada će ti sva nedjela oprostiti, sastat ćeš se s Fatimom i djecom, a osim toga će

te gospodin Rawlison načiniti bogatim; a ako nećeš, onda nećeš nikada u životu vidjeti ni djecu ni Fatimu."

I bio je uvjeren da će Smain dobro promisliti prije nego što odbije tu pogodbu.

Zna se da sve to nije bilo zajamčeno, a moglo je biti i pogubno, ali isto je tako mogla biti slamka spasa iz afričke dubine. Stasio se napokon počeo čuditi zašto ga je mogućnost sastanka sa Smainom najprije tako preplašila – i budući da se radilo o brzom spasu Nelle, odluči da još iste noći krene.

No to je bilo lakše reći nego učiniti. Drugo je nešto bilo sjediti noću u džungli uz dobru vatru iza bodljikave zeribe, a drugo poći u mrak među visoku travu, u kojoj u to vrijeme lovi lav, pantera i leopard, a da se i ne govori o hijenama i šakalima. Dječak se ipak sjeti riječi mladoga crnca izgovorenih onda kad je pošao noću tražiti Sabu i vrativši se s njime rekao: "Kali se bojati, ali ići." I ponovi u sebi isto to: "Bojat ću se, ali ću poći."

Ipak je čekao da izađe mjesec, jer je noć bila neobično mračna i tek kad se džungla posrebrila mjesečinom, zovne Kalija i reče:

– Kali, povedi Sabu u drvo, zaglavi ulaz trnjem i čuvaj mi s Meom gospođicu kao oko u glavi, a ja ću krenuti da vidim kakvi su to ljudi u onom taboru.

– Veliki gospodar uzeti sa sobom Kalija i pušku koja ubija zle zvijeri. Kali ne ostati!

– Ostat ćeš! – reče Stasio odlučno. – I zabranjujem ti da ideš za mnom.

Zatim časak zašuti, a onda se oglasi prigušenim glasom:

– Kali, ti si vjeran i razuman, pa vjerujem da ćeš ispuniti što ću ti reći: ako se ja ne vratim, a gospođica umre, ostavit ćeš je u drvetu, ali ćeš oko drveta podići veliku zeribu, a na kori ćeš urezati ovakav veliki znak.

I uzevši dva bambusa složi ih u križ. I onda nastavi:

– A ako bibi ne umre, a ja se ne vratim, onda ćeš je poštivati i vjerno joj služiti, a zatim ćeš je povesti u svoj narod i reći ćeš ratnicima Wa-hima da pođu s njome na istok, čak do velikog mora. Tamo će naići na bijele ljude, koji će vam dati mnogo pušaka, baruta, ogrlica, žica i toliko platna koliko budete mogli ponijeti. Jesi li razumio?

A mladi se crnac baci pred njim na koljena, obujmi mu noge i stade tužno ponavljati:

– O, Bvana Kubva! Vratiti se, vratiti se, vratiti se!

Stasija gane privrženost crnoga dječaka, pa se nagne, položi mu ruku na glavu i reče:

– Idi u drvo, Kali, i... sretno!

Ostavši sam, još se neko vrijeme predomišljao ne bi li poveo sa sobom magarca. To je bilo sigurnije, jer lavovi u Africi kao i tigrovi u Indiji nailazeći na čovjeka, koji jaše na konju ili na magarcu, navale prije na životinju negoli na čovjeka. Ali se tada upita tko će onda nositi Nellin šator i na čemu će ona jahati? Poslije toga okani se smjesta misli da povede magarca i krene u džunglu pješice.

Mjesec se već visoko uspeo na nebo, pa je bilo mnogo vidljivije. Ali poteškoće nastupiše odmah čim je dječak uronio u travu, koja je izrasla tako visoko da bi se i čovjek na konju lako mogao u njoj sakriti. Ni danju se nije tu moglo ni korak pred sobom vidjeti, a kamoli noću, kad je mjesec osvjetljavao tek vršike trava, a sve što je niže, bilo je utonulo u duboku sjenu. Uz takve je prilike čovjek lako mogao skrenuti sa željenog puta i ići naokolo umjesto da kreće naprijed, ali Stasiju je davala snage misao da je najprije tabor, prema kojemu je išao, bio daleko od rta najviše kakve tri ili četiri engleske milje, a drugo, da se dim pojavio među vrhuncima dvaju visokih brežuljaka, pa ne gubeći s vida brežuljke, nije mogao zalutati. Ali trava, mimoze i ba-gremi zaklanjaju sve. Na sreću su se svakih nekoliko desetaka koraka dizali termitnjaci, visoki kadšto i neko-liko stopa.

Stasio je oprezno postavljao pušku pod svaku hrpu, zatim se verao na njezin vrh i ugledavši brežuljke, koji su se crno isticali na nebeskoj pozadini, silazio je i polazio dalje. Samo ga je spopadao strah na misao što će biti ako oblaci sakriju mjesec i nebo, jer bi se u tom slučaju nalazio kao u rovu. No nije to bila jedina opasnost. Džungla je upravo grozna noću kad se u tišini čuje svaki glasak, svaki korak i gotovo sušanj, što ga izvode kukci, koji leže u travi. Nad njom lebdi strah i trepet. Stasio je morao paziti na sve, prisluškivati, budno gledati, okretati se na sve strane, imati glavu kao vrtuljak, a pušku spremnu u svakom trenutku na hitac. Svaki mu se čas činilo da se nešto približava, pritajuje, vreba. Kadšto je opet čuo kako se miče trava i kako brzo odmiču životinje. Tada se domišljao da je prestrašio antilope, koje uza sve postavljene straže spavaju oprezno, znajući da mnogi strašni lovac u to doba lovi po mraku. Ali evo se nešto veliko crni pod gljivolikim bagremom. Možda je stijena, a možda je i nosorog ili bivol, koji će se, nanjušivši čovjeka probuditi iz drijemeža i odmah pojuriti u napad. Tamo se opet iza crnoga grma vide dvije svijetle točke. Hej! Pušku na oko! To je lav! Nije... Isprazna uzbuna! To su krijesnice, jer se jedno svjetlašće diže uvis i leti nad travom kao da koso pada zvijezda. Stasio se penjao na termitnjake, ne uvijek zato da se uvjeri ide li dobrim smjerom, već i zato da otare oznoženo čelo, da odahne i da počeka dok mu se umiri srce što suviše brzo lupa. Pored toga je bio već tako umoran da se jedva držao na nogama. Ali išao je naprijed misleći da je to potrebno za Nellin spas. Nakon dva sata stigao je na tlo gusto posuto kamenjem, gdje je trava bila niža. Bilo je znatno vidnije. Dva su se visoka brežuljka ocrtavala isto tako daleko kao i prije, a bliže se protezao poprijeko pećinasti greben, iza kojega se dizao drugi, viši, a obadva su zacijelo zatvarala neku dolinu ili klanac, koji je bio sličan onome u kojem je bio zatvoren King. Odjednom, nekih tristo ili četiri stotine koraka desno, opazi na hridini ružičasti odsjaj plamena.

I stade. Srce mu je opet lupalo tako da ga je skoro čuo u noćnoj tišini. Koga će vidjeti tamo dolje? Arape s istočne obale? Smainove dervise ili divlje crnce, koji se, napustivši svoja sela, skrivaju pred dervisima u nepristupačne gorske šikare? Hoće li naići na smrt ili na ropstvo, ili možda na Nellino spasenje?

Valjalo se uvjeriti. Uzmaknuti više nije mogao i nije htio. Malo se zatim počeo provlačiti prema vatri, idući što je mogao tiše i sustavljajući dah u prsima. Prošavši tako nekih sto koraka, začuje iznenada sa strane džungle dahtanje konja – i opet se zaustavi. Pri mjeseci ih je nabrojao pet. Za dervise je to bilo premalo, ali je mislio da su ostali sakriveni možda u visokoj travi. Samo se čudio što uz njih nema nikakve straže, što te straže ne pale gore vatru da otjeraju divlju zvjerad. Ali je bio sretan da je bilo tako, jer se mogao neopaženo micati dalje.

Odsjaj na hridinama bijaše sve jasniji. Prije nego što je prošlo četvrt sata, Stasio se našao na mjestu gdje je suprotna stijena bila najjače rasvijetljena, što je kazivalo da pod njom gori vatra.

Zatim puzeći dovuče se polako do ruba i pogleda dolje. Prvo što mu je udarilo u oči, bio je veliki šator; pred šatorom je stajala poljska platnena postelja, a na njoj je ležao čovjek, odjeven u bijelo evropsko odijelo.

Mali je dvanaestgodišnji crnac podsticao suhim gorivom vatru, koja je osvjetljavala pećinastu stijenu i red crnaca, što su pod njom spavali s obje strane šatora.

Stasio se učas spusti po strmini na dno klanca.

Neko vrijeme nije smogao ni jedne riječi od umora i ganuća, i stade teško dišući pred čovjekom, koji je ležao na postelji i koji je također šutio i gledao u njega s čuđenjem koje je gotovo graničilo s nevjericom.

Napokon zovne:

– Nasibu, jesi li tu?

– Tu sam, gospodaru – odgovori mali crnac.

– Vidiš li koga i stoji li tko preda mnom?

Ali prije nego što je mališa dospio odgovoriti, vrati se Stasiju govor:

– Gospodine – reče – zovem se Stanislaw Tarkowski. Pobjegao sam s malom Miss Rawlison iz derviškog ropstva i skrivamo se u džungli. Ali Nella je opasno bolesna, pa vas molim da joj pomognete.

Neznanac gledaše još časak trepćući očima, a onda protare rukom čelo:

– Čujem, ne samo da vidim – ogłosi se kao sam sebi. – To nije priviđenje!... Što? Pomoć? Meni samom treba pomoć. Ranjen sam.

Brzo se strese, kao da se otresa snenih priviđenja, pogleda svjesnije, a oči mu radosno sinuše i reče:

– Bijeli dječak!... Još vidim bijelca!... Pozdravljam te, bio tko mu drago. Kazivao si za neku bolesnicu? Što želiš od mene?

Stasio ponovi da je ta bolesnica Nella, kćerka gospođina Rawlisona, ravnatelja kanala, da je imala već dva napada groznice i da mora umrijeti ako ne bude našao kinina.

– Dva napada – to je zlo! – odgovori neznanac. – Ali kinina ti mogu dati koliko hoćeš. Imam nekoliko bočica koje mi više ništa ne koriste.

Govoreći to naloži malome Nasibu da mu pruži veliku limenu kutiju, koja je očito bila putna apoteka, onda izvadi iz nje dvije oveće bočice pune bijeloga praška i pruži ih Stasiju:

– Evo polovica od svega što imam. Bit će dosta i za godinu dana...

Stasio bi najradije zavrištao od radosti, pa mu uze zahvaljivati tako ushićeno, kao da se radilo o njegovom vlastitom životu.

A neznanac kimne nekoliko puta glavom i reče:

– Dobro, dobro. Zovem se Linde, Švicarac sam iz Zúricha... Pred dva dana me je teško ranio vepar ndiri.

Zatim se obrati crnom mališi:

– Nasibu, napuni mi lulu!

A onda će Stasiju:

– Noću imam uvijek jaču groznicu i malko mi se miješa u glavi. Ali lula mi bistri mozak. Veliš da ste utekli iz derviškog ropstva i da se krijete u džungli? Zar ne?

– Tako sam rekao, gospodine.

– I što kanite učiniti?

– Uteći u Abesiniju.

– Past ćete mahdijevcima u šake, jer se njihove čete povlače uzduž cijele granice.

– Ne možemo ništa drugo učiniti.

– Ah! Još pred mjesec dana bio bih vam mogao pomoći. Ali sada i ja ovisim o milosti božjoj i o milosti ovoga crnog dječaka.

Stasio ga začuđeno pogleda:

– A ovaj šator?

– To je šator smrti.

– A ovi crnci?

– Ovi crnci spavaju i neće se nikad probuditi.

– Ne shvaćam...

– Boluju od bolesti spavanja.²⁴ To su ljudi s obale Velikih jezera, gdje ta strašna bolest neprestano hara – i zaspali su svi osim onih koji već prije pomriješe od boginja. Ostade mi samo ovaj jedini dječak...

Sada se tek dječak sjeti, da se ni jedan crnac nije ni maknuo, čak ni ganuo u času kad se on spustio u klanac, i da su za vrijeme čitavog njihovog razgovora spavali svi: jedni naslonivši glave na pećinu, a drugi spustivši ih na prsa.

– Spavaju i nikada se neće probuditi? – zapita kao da još ne razumije pravo što je čuo. A Linde reče:

– Ah, ta je Afrika velika mrtvačnica!

Ali daljnje mu riječi prekide topot konja, koji se uplašio od nečega u džungli, pa doskakaše svojim spuštanim nogama do ruba doline, želeći biti bliže ljudima i svjetlu.

– Nije to ništa, to su konji! – oglasi se opet Švicarac. – Oteo sam ih od mahdijevaca, koje sam pred nekoliko tjedana potukao. Bilo ih je oko tristo, a možda i više. Ali oni su imali većinom koplja, a moji ljudi remingtonke, što eno tamo stoje uz stijenu bez ikakve koristi više. Ako ti nedostaje oružja ili naboja, uzmi koliko hoćeš... Uzmi i konja: brže ćeš se vratiti svojoj bolesnici... Koliko joj je godina?

– Osam – odgovori Stasio.

– Dakle još dijete... Da ti možda dade Nasibu čaja, riže, kave i vina... Uzmi što hoćeš od zaliha, a sutra dođi opet.

– Zacijelo ću se vratiti da vam od svega srca još jedanput zahvalim i da vam pomognem koliko mogu. A Linde reče:

– Ugodno je makar samo i vidjeti evropsko lice. Ako dođeš ranije, bit ću više pri svijesti. Sad me opet hvata groznica, jer te vidim dvostruko. Stoje li to vas dvojica nada mnom?... Ne! Znam, da si jedan i da je to samo groznica... Ah, ta Afrika!...

I zaklopi oči.

Četvrt sata nakon toga krenuo je Stasio natrag iz tog čudnog taborišta sna i smrti, ali ovaj put na konju. Bila je još duboka noć, ali on sada nije više pazio ni na kakve opasnosti koje su prijetile u visokoj travi. Ipak se držao bliže uz rijeku sudeći da se oba klanca uz nju svršavaju. Vraćati se bijaše uostalom mnogo lakše, jer je u noćnoj tišini dopirao izdaleka šum slapa, a osim toga su se na zapadnoj strani neba raspršili oblaci i osim mjesečine jako su svijetlile zvijezde. Dječak je podbadao konja širokim arapskim stremenima i jurio kao da će slomiti vrat, govoreći u sebi: "Što marim za lavove i pantere! Ja imam kinina za moju malu!" I svaki je čas pipao rukom bočice, kao da se htio uvjeriti da ih doista ima i da sve to nije bio san. Različite su mu se misli i slike motale glavom. Vidio je ranjenoga Švicarca, prema kojemu je osjećao veliku zahvalnost i kojega je to iskrenije žalio, što ga je u prvi mah smatrao luđakom. Vidio je maloga Nasibua s okruglom lubanjom kao kugla, red usnulih "pagaza" i cijevi remingtonka naslonjenih na pećinu, kako odsijevaju na vatri. Bio je gotovo uvjeren da je ona bitka, što ju je

spomenuo Linde, bila sa Smainovim ljudima – i čudna mu bijaše pomisao da je možda i Smain pao.

Te su mu se prikaze miješale s neprekidnom mišlju na Nellu. Zamišljao je kako će se ona začuditi ugledavši sutra čitavu bočicu kinina i da će ga vjerojatno smatrati čarobnjakom. "Ah!", govorio je u sebi, "da sam se prestrašio i da nisam krenuo vidjeti, odakle dolazi dim, ne bih to sebi nikad u životu oprostio."

Skoro nakon jednoga sata postade šum slapa potpuno jasan, a po kreketanju žaba izračuna Stasio da je već blizu šljunka, gdje je prije pucao na vodene ptice. Na mjesečini je čak raspoznavao drveće, što je u daljini visoko nad njim raslo. Sada je valjalo biti na oprezu, jer je ovaj rukav bio i pojište, na koje je svakovrsna divljač iz okolice morala dolaziti, jer su drugdje obale rijeke bile strme i slabo pristupne. Ali bilo je već kasno i grabežljivci su se zacijelo posakrivali nakon noćnog lova po špiljama. Konj je malko dahtao njušeći još svježe tragove lavova i pantera, ali je Stasio prošao sretno i časak nakon toga ugleda na visokom rtu veliku crnu sjenu "Krkova". Prvi put je sada u dubokoj Africi osjetio da je došao kući.

Mislio je da će zateći sve u snu, ali nije računao na Sabu, koji je počeo lajati, da bi i mrtve probudio. Kali se u času nađe pred drvetom i poviče:

– Bvana Kubva na konju!

Ipak mu je u glasu bilo više radosti nego čuđenja, jer je tako čvrsto vjerovao u Stasiovu moć da se ne bi jako začudio sve da je i vidio kako Stasio stvara konja.

A kako se radost kod crnaca očituje smijehom, stade se udarati šakama po bedrima i smijati se kao lud.

– Sputaj konja! – reče Stasio. – Skini hranu s njega, upali vatru i ugrij vodu.

Zatim uđe u drvo. Nella se također probudila i stala ga zvati. Stasio odgurnuvši platneni zastor, ugleda uz svjetlo luči blijedo njezino lice i bijele mršave ručice što leže na pledu, kojim je bila pokrita.

– Kako se osjećaš, mala? – zapita veselo.

– Dobro – i čvrsto sam spavala, dok me nije probudio Saba. Ali zašto ti ne spavaš?

– Jer sam bio na putu.

– Gdje?

– U apoteci.

– U apoteci?

– Da. Po kinin.

Djevojčici nisu doduše jako prijali kininovi prašci, koje je prije uzimala, ali kako ih je smatrala pouzdanim lijekom protiv svih bolesti na svijetu, uzdahne i reče:

– Znam ja da ti više nemaš kinina.

Stasio podigne prema luči jednu bočicu i zapita ponosno i radosno:

– A što je ovo?

Nella nije htjela vjerovati svojim očima, a on je govorio brzo sav sjajan:

– Sad ćeš biti zdrava! Odmah ću veliku dozu zamotati u kožicu svježe smokve i to ćeš morati progutati, a što ćeš nakon toga piti, vidjet ćeš. Što me gledaš tako kao u zelenoga mačka?... Da! Imam još jednu bočicu. Obadvije sam dobio od bijeloga čovjeka, čiji se šator nalazi četiri milje odavde. Vraćam se od njega. Zove se Linde i ranjen je; ali ipak mi je dao mnogo dobrih stvari. Vratio sam se na konju, ali k njemu sam krenuo pješice. Misliš da je ugodno ići noću kroz džunglu? Brr!

Drugi put ne bih nipošto pošao, osim kad bih opet morao ići po kinin.

Govoreći tako, ostavi zadivljenu djevojčicu pa pođe u "muški dio", izabere najmanju smokvu, izdube je i u sredinu naspe kinina, pazeći da doza ne bude veća od onih prašaka, što ih je dobio u Kartumu. Zatim izađe iz drveta, uspe čaj u posudu s vodom i vrati se s li-jekom k Nelli.

A ona je razmišljala o svemu što se dogodilo. Bila je vrlo radoznala. Kakav je čovjek taj bijelac? Kako je Stasio znao za njega? Hoće li on doći k njima i hoće li dalje putovati zajedno? Sada nije više sumnjala da će ozdraviti, kad je Stasio dobio kinina. A taj Stasio... pošao lijepo noću kroz džunglu, kao da to nije baš ništa! Nella, uza sve divljenje prema njemu, mislila je dosad, ne razmišljajući mnogo o tome, da se sve što on za nju radi samo po sebi razumije, jer je to jednostavna stvar, da stariji dječak pazi na mladu djevojčicu. Ali sada joj pade na pamet da bi bez njegove njege davno već umrla... da se on jako brine za nju, da joj ugađa i da je tako brani, kako je ni jedan drugi dječak njegovih godina ne bi ni htio ni znao, pa se velika zahvalnost skupi u njenom malom srcu.

I kad je Stasio opet ušao i nagnuo se nad njom s lijekom, baci mu svoje tanke ručice oko vrata i srdačno ga zagrli:

– Stasio, ti si vrlo dobar prema meni.

A on odgovori:

– A prema kome da budem dobar? Čudna mi čuda! Evo uzmi lijek!

Ipak se vrlo obradovao, jer su mu se oči sjale od zadovoljstva i opet je s velikom radošću i ponosom zovnuo okrenuvši se prema otvoru:

– Mea!... Sada donesi bibi čaj!

33.

Stasio krene Lindeu tek sutradan u podne jer je morao odspavati prošlu noć. Putem je, misleći da će bolesniku trebati svježeg mesa, ubio dvije biserke, koje je Linde doista zahvalno primio. Linde je veoma oslabio, ali je bio posve pri svijesti. Čim su se pozdravili, zapita za Nelli, zatim opomene Stasija da ne smatra kinin posve sigurnim sredstvom protiv groznice i da čuva malu od sunca, kiše, loše vode, i da ne provodi noći na ni-skim i vlažnim mjestima. Zatim mu Stasio – kad je bolesnik izričito zatražio – ispriповjedi svoju i Nellinu povijest od početka pa sve do dolaska u Kartum i pos-jeta Mahdiju, a onda od Fašode do oslobođenja iz Gebhrovih ruku i o nastavku putovanja. Švicarac ga je, dok je pripovijedao, gledao sa sve većom radoznalošću, često s izrazitim udivljeujem, a kad je pripovijedanje napokon dovršio, zapali lulu, pogleda Stasija još jednom od glave do pete – i reče kao da se zamislio:

– Ako u vašoj zemlji ima mnogo takvih dječaka kao što si ti, onda neće s vama tako brzo doći na kraj. A nakon kratke šutnje nastavi ovako:

– Najbolji dokaz da ti je pričanje istinito je to što si tu i što stojiš preda mnom. Pa znaš, što ću ti reći? Vaš je položaj strašan, put na bilo koju stranu isto tako strašan, a ne zna se hoće li iz ove dubine spasiti i sebe i ono dijete dječak poput tebe...

– Samo da Nella bude zdrava, a ja ću učiniti sve što budem mogao – reče Stasio.

– Ali pazi i na sebe, jer je zadaća koja te čeka, iznad snage i za odraslog čovjeka. Znaš li ti, gdje se vi sada nalazite?

- Ne znam. Sjećam se da smo nakon odlaska iz Fašode prešli neku rijeku uz veliko naselje po imenu Deng...
- Sobbat – prekine ga Linde.
- U Dengu je bilo mnogo derviša i crnaca. Ali iza Sobbata smo ušli u kraj džungla i išli smo čitave nedjelje, dok nismo prispjeli do onoga klanca, u kojemu znate što se dogodilo...
- Znam. Onda ste pošli tim klancem dalje sve do rijeke. A sada me poslušaj: vidim da ste – prešavši Sobbat sa Sudancima – skrenuli na jugoistok, ali više prema jugu. Sada ste u kraju nepoznatom putnicima i geografima. Ova rijeka, uz koju se nalazimo, teče na sjeverozapad i po svojoj prilici utječe u Nil. Velim: po svojoj prilici, jer ni sam pravo ne znam, a o tome se više ne mogu uvjeriti, mada sam krenuo od gora Karamoyo da istražim njezina vrela. Od zarobljenih sam derviša slušao da se zove Ogelouen, ali ni oni nisu bili sigurni, jer zalaze u te krajeve samo zbog robova. U tim slabo naseljenim stranama prebiva pleme Šilluk, ali sada je kraj pust, jer je pučanstvo dijelom poumiralo od boginja, dijelom ga utamaniše mahdijevci, a dijelom je pobjeglo prema gorama Karamoyo. U Africi se više puta događa da zemlja, koja je danas gusto napučena, sutra postane pustoš. Prema mom računu sada ste po prilici tristo kilometara od Lado. Mogli biste bježati na jug k Emini, ali budući da Emina po svojoj prilici opsjedaju derviši, ne vrijedi o tome govoriti...
- A do Abesinije? – zapita Stasio.
- Također oko tristo kilometara. Treba na svaki način znati da Mahdi vojuje s cijelim svijetom, dakle i s Abesinijom. Znam od zarobljenika da se na zapadnoj i južnoj granici kreću veće ili manje horde derviša, pa biste im lako mogli pasti u šake. Abesinija je doduše kršćanska država, ali južna su plemena divlja, poganska ili su muslimani – i zbog toga su potajno skloni Mahdiju... Ne, onda nećete moći prijeći.
- Što da učinim dakle i kamo da krenem s Nellom? – zapita Stasio.
- Rekoh da je položaj težak – reče Linde. Rekavši to stavi obje ruke na glavu i dugo je ležao tako šuteći.
- Do oceana će – oglasi se napokon – biti odavde preko devet stotina kilometara, preko planina kroz divlje narode, pa i kroz pustinju, jer tamo ima, kažu, krajeva u kojima nema vode. Ali taj kraj na papiru pripada Engleskoj. Mogao bi naići na transporte slonovače za Kismayu, Lamu i Mombassu. Možda i na misionarske ekspedicije. Shvativši da zbog derviša neću moći ispitivati tok ove rijeke, jer ona skreće prema Nilu, htio sam i ja poći na istok prema oceanu...
- Vratimo se zajedno! – poviče Stasio.
- Ja se više neću vraćati. Ndiri mi je tako potrgao mišice i žile, da mora nastupiti otrovanje krvi. Samo bi me kirurg mogao spasiti, kad bi mi odrezao nogu. Sada se već sve stisnulo i ukočilo, ali prvoga sam dana grizao ruke od boli...
- Zacijelo ćete ozdraviti.
- Ne, hrabri moj dječake, umrijet ću bez sumnje, a ti ćeš me dobro zatrpiti kamenjem, da me ne iskopaju hijene. Mrtvome to može biti svejedno, ali za života je neprijatno na to misliti. Teško je umrijeti tako daleko od svojih...
- Tu kao da mu se oči zamagliše, a onda nastavi ovako:
- Ali ja sam se već pomirio s tom mišlju, pa zato razgovarajmo o vama, a ne o meni. Dat ću ti jedan savjet: preostaje vam samo jedan put – na istok, prema oceanu. No treba da otpočnete prije velikoga puta i da skupite snage. Inače će tvoja mala prijateljica umrijeti

za nekoliko nedjelja. Odgodite put do kraja kišnoga razdoblja, pa i dalje. Prvi ljetni mjeseci, kad kiša prestane padati, a voda još pokriva blato, najzdraviji su. Tu, gdje smo sada, već je uzvisina, koja se diže sedam stotina metara nad morem. U visini od tisuću i tristo metara nema više groznice, a ona, koju čovjek ponese iz nižih mjesta, djeluje mnogo slabije. Povedi malu Engleskinju i pođite u gore...

Pričanje ga je očigledno vrlo umaralo, pa opet pre-kine i neko je vrijeme nestrpljivo tjerao velike plave muhe, onakve kakve je vidio Stasio na garištu Fašode.

Zatim nastavi:

– Dobro pazi što ću ti reći. Jedan dan hoda odavde na jug diže se osamljena gora, nije viša od osam stotina metara. Izgleda kao tava prevrnutu dnom uvis. Bokovi su joj posve strmi i jedini joj je pristup pećinasti greben, tako uzak da na nekim mjestima jedva dva konja mogu ići jedan uz drugoga. Na njenom plosnatom vrhu, koji se pruža kilometar daleko, ili više, bilo je crnačko seoce, ali su u njemu mahdijevci poklali pučanstvo ili ga povelili sa sobom. Možda je to učinio onaj Smain, kojega sam potukao, ali kojemu nisam oteo zarobljenike, jer ih je još prije uz jaku pratnju otpremio do Nila. Tu se nas-tanite. Tamo ima izvor izvrsne vode, nekoliko polja manioka i mnogo banana. U kolibama ćete naći mnogo ljudskih kostiju, ali zaraze se od trupla ne boj, jer su nakon derviša onamo nasrnuli mravi, koji su i nas odande istjerali. Inače ni žive duše! Ostanite u tom seocetu mjesec ili dva. Na toj visini nema groznice. Noći su hladne. Tamo će tvoja mala ozdraviti, a ti ćeš prikupiti novu snagu.

– A što ćemo i kamo ćemo onda?

– Onda će biti što Bog da. Nastojte ili prodrijeti u Abesiniju na mjestima koja su dalje od onih gdje su derviši, ili krenite prema istoku... Slušao sam da Arapi s obale stižu čak do nekog jezera tražeći slonovu kost, koju nabavljaju od plemena Samburu i Wa-hima.

– Wa-hima? Kali potječe iz plemena Wa-hima.

I Stasio počeo pripovijedati Lindeu kako je baštiniio Kalija nakon Gebhrove smrti i kako mu je Kali pripovijedao da je sin poglavice svih Wa-hima.

Ali Linde primi tu vijest na znanje ravnodušnije nego je Stasio očekivao.

– Tim bolje – reče – jer vam može biti na pomoći. Među crncima ima dobrih ljudi, premda se općenito ne može računati na njihovu zahvalnost: to su djeca, koja zaboravljaju na ono što je bilo jučer.

– Kali neće zaboraviti da sam ga izbavio iz Gebhrovih ruku; to sam siguran.

– Možda – reče Linde – i pokazujući na maloga Nasibua dometne: – I ovo je također dobro dijete. Pri-grli ga poslije moje smrti.

– Nemojte misliti na smrt!

– Dragi moj – odgovori Švicarac – čeznem za njom, samo da dođe bez velikih bolova.

Pomisli da sam sada posve nemoćan, i kad bi slučajno zabludio ovamo koji od onih mahdijevaca, koje sam potukao, mogao bi me jedan jedincati čovjek zaklati kao ovcu.

I pokaže na usnule crnce.

– Ovi se više neće probuditi, ili bolje – loše sam se izrazio: svaki se od njih probudi kratko vrijeme prije smrti i kao lud potrči u džunglu, odakle se više ne vraća... od dvjesto ljudi ostalo mi je šezdeset. Mnogi pobješkoše, mnogi pomriješe od boginja, a neki zaspashe u drugim jarugama.

Stasio stade samilosno i zaprepašteno promatrati usnule. Tjelesa im bijahu pepeljaste boje, koja kod crnaca vrijedi kao bljedilo. Jednima su oči bile zaklopljene, drugima napola otvorene, ali i ti su duboko spavali, jer im zjenice nisu bile osjetljive za svjetlo.

Nekima natekoše koljena. Svi su bili grozno mršavi, pa su im se kroz kožu mogla brojati rebra. Neprestano su im vrlo naglo drhtale ruke i noge. One plave velike muhe sjedale su im u rojevima na oči i na usne.

– Zar im nema pomoći? – zapita Stasio.

– Nema. Uz Viktoria-Nyanzu odnosi ta bolest čitava sela. Kadšto hara jače, a kadšto slabije. Najčešće obole ljudi iz sela, koja leže uz šikarje kraj obale.

Sunce je već prešlo na zapadnu stranu neba, ali je Linde još prije večeri ispriповjedio Stasiju svoju povijest. Bio je sin trgovca u Zürichu. Njegova je porodica potjecala iz Karlsruhe, ali se od 1848. preselila u Švicarsku. Otac mu je stekao velik imetak trgujući svilom. Odgajao je sina inženjera, ali mladom su se Heinrichu od mladih dana sviđala putovanja. Kad je završio tehniku, naslijedio je svu očevinu i pošao na prvo putovanje u Egipat. Bila su to još vremena prije Mahdija, pa je dospio do Kartuma i lovio u Sudanu s Dangalima. Zatim se posvetio geografiji Afrike i postao tako vrstan stručnjak da su ga brojna geografska društva primila među svoje članove. Ovaj posljednji put, koji se morao tako kobno za njega svršiti, započeo je u Zanzibaru. Dopro je do Velikih Jezera i kanio ići uzduž dosad još nepoznatih planina Karamoyo u Abesiniju, a odande do obale oceana. Ali Zanzibarci ne htjedoše dalje ići. Na sreću ili na nesreću vodio se tada rat između kralja Ugande i Unyoro. Linde je znatno pomogao kralju Ugande, koji mu je za uzvrat darovao preko dvjesto "pagaza". To je olakšavalo putovanje i posjet planina Karamoyo, ali onda se pojavise boginje, a nakon njih dođe strašna bolest spavanja i konačna propast karavane.

Linde je imao obilnu zalihu svakovrsnih konzervi, ali, bojeći se skorbuta, polazio je u lov svaki dan da uzima svježega mesa. Bio je vrstan strijelac, ali nije bio dosta oprezan. I dogodi se da se pred nekoliko dana lakomisleno približio nastrojeljenom vepru ndiri, a zvijer se digne i grozno mu izdere nogu, a zatim mu slomi leđa.

Dogodilo se to blizu šatora i naočigled Nasibua, koji je razderao svoju košulju i načinio od nje zavoj uspjevši tako zaustaviti krv i odvesti ranjenika do šatora. U nozi se ipak zbog unutarnjega krvarenja načiniše kvrge i bolesniku je prijetilo otrovanje krvi.

Stasio ga je na svaki način htio njegovati, pa izjavi da će ili svaki dan dolaziti, ili će ga na gunjevima, razapetim između konja, prevesti na rt u Krakov, da Nella ne ostane samo pod paskom ono dvoje crnaca.

Linde pristane na pomoć u povijanju, ali ne pristane na prenošenje.

– Znam – reče pokazujući na svoje crnce – da ovi ljudi moraju poumirati, ali dok ne pomru, ne mogu ih ostaviti da ih žive raskomadaju hijene, koje samo vatra noću drži u udaljenosti.

I stade grozničavao ponavljati:

– Ne mogu, ne mogu, ne mogu!

Ali se odmah umiri i nastavi s nekim čudno ganutljivim glasom:

– Dođi sutra ujutro... Imam molbu na tebe, pa, ako je ispuniš, možda će vas Bog izvesti iz ovog afrčkog ždrijela, a meni će možda udijeliti laku smrt. Htio sam za sutra odgoditi tu molbu, ali budući da bih sutra mogao već biti u nesvijesti, izreći ću je danas: uzmi kakvu posudu vode, stani pred svakoga od ovih usnulih jadnika, poprskaj ga vodom i izreci ove riječi: "Ja te krstim – U Ime Oca i Sina i Duha!..."

Ganuće mu prigruši glas i zašuti.

– Zamjeram sam sebi – reče malko poslije – što se nisam oprostio tako i s onima koji su umirali od boginja, i s onima koji su prije zaspali. Ali sada stoji nada mnogom smrt... i želio

bih... da makar s tim ostatkom moje karavane pođem zajedno na svoj posljednji veliki put...

Rekavši to pokaže rukom na ražareno nebo – i dvije mu se suze skotrljaše preko obraza. Stasio zaplače kao kiša.

34.

Sutradan obasja jutarnje sunce neobičan prizor. Stasio je išao uz klisurastu stijenu, zaustavljao se pred svakim crncem, škropio mu vodom čelo i izgovarao nad njim riječi sakramenta. A oni su spavali podrhtavajući rukama i nogama, s glavom spuštrenom na prsa ili podignutom uvis, još živi, a već nalik na mrtvace. I tako je bilo izvršeno krštenje usnulih, u jutarnjoj tišini, u sunčanom sjaju. Toga je dana bilo nebo bez oblaka i nekako tužno.

Linde je bio još pri sebi, ali je postajao sve slabiji. Kad ga je Stasio previo, preda mu u limenom tuljku zatvorene papire, preporuči ih njegovoj paski i ne progovori dalje ni riječi. Nije više mogao jesti, ali jako ga je mučila žeđ. Mnogo prije zalaska sunca stade bulazniti. Vikao je na neku djecu, da ne otplivaju predaleko u jezero, a napokon ga počеше napadati groznice i stade se hvatati rukama za glavu.

Sutradan nije više ni prepoznao Stasiya, a tri dana nakon toga umre, baš u podne, ne došavši više k sebi. Stasio ga je iskreno oplakao, a onda ga ponese s Kalijem u obližnju usku špilju, kojoj su zatvorili otvor trnjem i kamenjem.

Maloga Nasibu povede Stasio u Krakov, a Kaliju naloži da na mjestu pazi na namirnice i da noću pali veliku vatru uz uspavane. A sam je neprestano obilazio između obadva klanca prevozeći torbake, oružje, a naročito municiju za remingtonke, pa je iz čahura vadio barut i spremao naboj da njime raskida klisuru koja je zatvarala Kinga. Na sreću se Nellino zdravlje znatno popravilo nakon svakidašnjih doza kinina, a raznolika joj je hrana pridigla snagu. Stasio ju je ipak uvijek nerado i sa strahom ostavljao, a odlazeći, nije joj dopuštao da izlazi iz drveta i zatvarao je otvor bodljikavim granjem bagrema. No ipak je morao zbog prevelikog posla što mu pade na vrat, ostaviti Nellu pod paskom Meinom, Nasibuovom i Sabinom, u kojega se uostalom najviše pouzdavao. Po nekoliko bi puta dnevno polazio po torbake u Lindeov tabor, samo da ne ostavi djevojčicu duže vremena samu. Izmorio se strašno, ali njegovo je željezno zdravlje izdržalo sve napore. Ipak su tek nakon deset dana bili porazdijeljeni torbaci, manje potrebni spremljeni u špilju, a potrebiji u Krakov. Konji su također bili odvedeni na rt, a na konjima prevezoše veliku količinu remingtonki, koje je trebao nositi King.

Za to se vrijeme u Lindeovu taboru znao kadšto odjednom trgnuti po koji od usnulih crnaca u predsmrtnom grču, pa bi poletio u džunglu i nije se više vraćao. No bilo je i takvih koji su na istom mjestu umirali, a neki su trčeci nasumce razbijali glave o klisuru u taborištu ili gdje god u blizini. Te je morao pokapati Kali. Poslije dva tjedna ostade samo jedan, ali i taj je doskora umro u snu od slabosti.

Nadošlo je napokon vrijeme da se razbije klisura i da se oslobodi King. Slon je već bio tako pripitomljen da je na Stasiovu zapovijed hvatao dječaka rilom i postavljao ga sebi na leđa. Privikao se i na nošenje tereta, koje mu je Kali po bambusovim ljestvicama vukao na leđa. Nella je tvrdila da ga tovore previše, ali zapravo je sve to njemu bilo kao muha i tek su Lindeovi torbaci mogli biti ozbiljniji teret. Sprijateljio se posvema i sa Sabom,

zbog kojega je u prvi mah bio jako nemiran, ali sada se igrao s njime tako da ga je pre-~~v~~aljivao surlom na zemlju, a Saba se pričinjao kao da ga grize. Kadšto bi nenadano polio psa vodom, što je Saba smatrao vrlo lošom šalom.

Glavno, čemu su se radovala djeca, bilo je to da je razborita životinja shvaćala sve, što god se od nje željelo i da je jasno razabirala ne samo svaku zapovijed, već svaku poruku, čak i svaki mig. U tom pogledu nadilaze slonovi sve druge domaće životinje, a King je bez ikakve poredbe nadmašio Sabu, koji je na sve Nelline opomene mahao repom, a onda ipak radio što je sam htio. King je nakon nekoliko nedjelja savršeno opazio da je, na primjer, Stasio osoba koju treba najviše slušati, a osoba za koju se svi najviše brinu da je Nella. Zato je najsavjesnije izvršavao Stasiove naloge, a najviše je volio Nellu. Manje je mario za Kalija, a Meu je posve omalovažavao.

Stasio načini naboj i utisne ga u najdublju pukotinu, zatim dobro zalijepi pukotinu glinom ostavivši samo mali otvor, kroz koji je visio fitilj, spleten od suhih palminih vlakana i natrljan samljevenim barutom. Odlučni je čas napokon stigao: Stasio sam zapali barutom posutu uzicu, zatim pojuri iz sve snage do drveta, gdje je već prije sve pozatvarao. Nella se pobojavała neće li se King pre-~~j~~ako uplašiti, ali je dječak umiri ponajprije time što je odabrao dan kad je vladala bura s grmljavinom, a drugo i time što ju je uvjeravao da divlji slonovi često čuju tresak gromova, kad se nebeski elementi razmašu nad džunglom. Sjedili su uznemirena srca, brojeći minutu za minutom. Napokon potrese zrakom grozan tresak, te snažni baobab zadržće odozdo do gore, a ostaci nepokupljene truleži prosuše im se na glavu. Stasio skoči s drveta i obilazeći zavoje klanca potrči do prolaza.

Posljedice eksplozije bile su neobične. Jedna se vapnena klisura rasula u sitne krhotine, a druga je pukla na nekoliko većih i manjih komada, koje je snaga praska razbacala posvuda.

Slon je bio slobodan.

Radostan dječak skoči na rub stijene, gdje je već zatekao Nellu s Meom i Kalijem. King se ipak malko uplašio i uzmaknuvši na rub klanca stajao je dignuvši rilo i gledajući onamo odakle se oglasila tako neobična grmljavina. Ali kad ga je počela Nella zvati, smjesta prestade strigati ušima, a kad je prišla k njemu kroz pro-~~b~~ijeni prolaz, potpuno se umiri. Više nego King uplašiše se konji, od kojih dva utekoše u džunglu, pa ih je Kali našao tek prije zalaza sunca.

Još je istoga dana Nella izvela Kinga "u svijet". Orijaš je išao poslušno za njom kao malo psetance, a zatim se okupao u rijeci i sam se pobrinuo za večeru, i to tako da je naslonio glavu na veliku sikomoru, slomio je kao slabu trstiku, a onda brižno pojeo voće i lišće. Predveče se ipak vratio pod drvo i turajući svaki čas svoj dugački nos u otvor, tražio je tako gorljivo i nes-~~n~~osno Nellu da ga je napokon morao Stasio ljudski udariti po surli. Najviše se ipak veselio rezultatu toga dana Kali, jer mu je s vrata palo skupljanje hrane za orijaša, što nije nimalo lak posao. Zato su čuli Stasio i Nella kako je paleći vatru za večeru, pjevao novu radosnu himnu, složenu od ovih riječi:

– Veliki gospodar ubijati ljude i lavove! Yah, yah! Veliki gospodar kršiti klisure, yah!
Slon sam lomiti drveće, a Kali besposličiti i jesti. Yah! Yah!

Kišno razdoblje, ili takozvana "massika", približavala se svome kraju. Bivalo je još oblačnih i kišovitih dana, ali bilo je i posve vedrih. Stasio odluči da se preseli na goru, koju je spomenuo Linde i tu je nakanu proveo ubrzo poslije oslobođenja Kinga. Nellino zdravlje nije više bilo nestalno; osjećala se mnogo bolje.

Izabравši vedro jutro, krenuše prema jugu. Sada se nisu trebali bojati da će zalutali, jer je dječак baštiniо od Lindea između mnogo raznovrsnih predmeta, kompas i izvrсни dvogled, kojim je lako mogao vidjeti i udaljene krajeve. S njima je išlo osim Sabe i magarca još pet natovarenih konja i slon. Ovaj je, osim torbaka na leđima, nosio na šiji i Nelli, koja je izgledala kao da sjedi na velikoj fotelji. Stasio je bez tuge ostavio rt nad rijekom i baobab, jer su ga ta mjesta sjećala na Nellinu bolest. Ali djevojčica je tužno gledala klisure, drvo, slap i rekla da će se još vratiti ovamo kad bude "velika". Ali još je tužniji bio mali Nasibu, koji je iskreno volio staroga gospodara – i sada, jašući na magarcu na kraju karavane, okretao se svaki čas sa suzama u očima na onu stranu gdje je jadni Linde ostao ležati.

Vjetar je puhao sa sjevera i dan je bio neobično hladan. Zbog toga nisu morali od deset do tri čekati da prođe najjača žega, pa su mogli prevaliti više puta nego što obično prevaljuju karavane. Put nije bio dugačак i nekoliko sati prije zalaza sunca ugleda Stasio planinu prema kojoj su išli. U daljini se na pozadini neba vidio dugi niz drugih vrhunaca, a ta se planina dizala bliže i izrazito baš kao otok u moru džungle. Kad su došli bliže, pokazalo se da joj strme stijene oblijeva prtok iste one rijeke uz koju su živjeli prije. Vrhunac je bio od-sječen, posve ravan i kad ga gledaš odozdo, činio se kao da je obrastao gustom šumom. Stasio izračuna, ako je rt na kojem je rastao njihov baobab bio sedam stotina metara visoko, a planina ako ima osam stotina, onda će prebivati u visini od tisuću i pet stotina metara, dakle u podneblju koje nije mnogo toplije od egipatskoga. Ta ga pomisao osokoli i podbode da što prije zauzme tu prirodnu utvrdu.

Onaj jedini klisurasti greben, koji vodi u planinu, nađoše lako i stadoše se njime uspinjati. Nakon dva i po sata nađoše se na vrhu. Šuma, što je odozdo ugledaše, doista je bila šuma, ali šuma banana. Vidjevši to svi se neobično obradovaše, ne izuzevši ni Kinga, ali osobito se obradovao Stasio, jer je znao da u Africi nema zdravije i blagotvornije hrane protiv svih bolesti nego što je brašno od osušenoga bananinog voća. A bilo ih je toliko da je moglo i za cijelu godinu dostajati.

Među ogromnim lišćem tih biljki bile su skrivene crnačke kolibe, neke spaljene za vrijeme napada, druge razrušene, ali neke i cijele. U sredini se dizala najveća, koja je nekoć pripadala kralju toga sela, lijepo izlije-pljena glinom, s velikim krovom, koji je oko zidova činio nadstrešnicu. Pred kolibama su gdjegdje ležale životinjske i ljudske kosti, bijele kao kreda, jer ih iščistiše mravi, čiju je najezdu spomenuo Linde. Od nje je prošlo mnogo nedjelja, ali se ipak još osjećala mravlja kiselina po kolibama i nije se moglo naići ni na velike crne žohare, koji obično vrve po crnačkim kolibama, ni na pauke, ni na jakrepe, ni na najmanjega kukca. Sve su to očistili grozni "siafu". Mogli su zato biti sigurni da tu nema nijedne zmije, jer čak i udavi postaju žrtve tih nesavladivih malih ratnika.

Uvevši Nelli i Meu u kolibu poglavica, zapovjedi Stasio Kaliju i Nasibu da maknu ljudske kosti. Crni dječaci izvršišе tu zapovijed tako da su ih pobacali u rijeku, koja ih je dalje ponijela. No pokazalo se da se Linde ipak varao nagoviještajući da na planini neće naići ni na jedno živo stvorenje. Banane i tišina, koja je ovdje vladala pošto su derviši ugrabili ljude, privukoše onamo velik čopor čimpanza, koje uredišе sebi na višem drveću neke kišobrane ili kroviće za obranu od kiše. Stasio ih nije htio ubijati, ali odluči da ih protjera i zato opali u zrak. To je izazvalo opću stravu, koja se još povećala kad se iza hica oglasi zagrižljivo lajanje Sabe i kad je King, potaknut grajom, strahovito zatrubio. Ali majmuni nisu uzmičući potražili pećinasti greben, već držeći se pukotina u stijenama

spustiše se k rijeci i drveću, što je uz nju raslo, i sve to tako brzo izvedoše, da se Sabini zubi ne mogoše ni jednoga dokopati.

Sunce je zašlo. Kali i Nasibu raspalili su vatru, da se skuha večera. Stasio raspremivši za noć potrebne stvari pođe u kraljevu kolibu, u kojoj se nastanila Nella. U kolibi je bilo svijetlo i veselo, jer je Nella zapalila ne luč, koja je rasvjetljavala unutrašnjost baobaba, već od Lindea baštinjenu veliku putnu svjetiljku. Nella se nije nimalo osjećala umorna iza puta u tako hladnom danu i bila je izvrsne volje, osobito kad joj je Stasio javio da su maknute ljudske kosti, kojih se bojala.

– Kako je tu lijepo, Stasio! – klikne. – Gledaj, i pod je namazan smolom. Sjajno će nam biti ovdje.

– Sutra ću tek pregledati točno sav posjed – odgovori – ali sudeći po onome što sam danas vidio, ovdje bismo mogli prebivati do smrti.

– Da smo s taticama, mogli bismo. Ali kako će se zvati ovaj posjed?

– Planina neka bude "Lindeova planina", a ovo selo neka se zove kao i ti: Nella.

– Pa zar ću i ja biti u zemljopisu? – zapita djevojčica vrlo obradovana.

– Nego da ćeš biti... bit ćeš! – odgovori vrlo ozbiljno Stasio.

35.

Sutradan je škropila kiša, ali kako je bilo i vedrih sati, krene Stasio u ranu zoru pregledati posjed i do podneva je pregledao sve kutove. Ono što je vidio je bilo uglavnom vrlo povoljno. Ponajprije, što se tiče sigurnosti, Lindeova je planina bila kao kakvo izabrano mjesto u cijeloj Africi. Bokovi su joj bili pristupačni samo za čimpanze. Lavovi ni pantere nisu se mogli po njima uzverati na visoku ravnicu. Uz pećinasti je greben bilo dovoljno da na ulazu postave Kinga, pa su mogli bez brige spavati. Stasio se uvjeri da bi se tu mogao obraniti i od manjih odjela derviša, jer je put, što vodi na planinu, bio tako uzak da je njime jedva prošao.

King i čovjek, dobro oboružan, mogli bi onemogućiti prolaz svakom živom stvorenju. Posred "otoka" ključao je izvor hladne, kao kristal čiste vode, koji se izljevao u potok i tekući zmijoliko posred nasada banana padao je napokon sa strme litice u rijeku, čineći uski slap sličan bijeloj vrpci. S južne su se strane "otoka" pružala polja obilno pokrita maniokom, čije je korijenje crncima bilo omiljena hrana, a iza polja su se dizale grupe visokih kokosovih palmi s krošnjama poput krasnih perjanica.

"Otok" je okruživalo more džungle i pogled s njega bio je vrlo širok. S istočne se strane protezao lanac gora Karamoyo. S južne su se strane također vidjele visoke uzvisine, koje mora da su bile pokrite šumom, sudeći po njihovoj tamnoj boji. Na zapadnu je stranu dopirao pogled do kraja obzorja, gdje se džungla sastajala s nebom. Stasio razabere pomoću Lindeova dogleda mnogobrojne jaruge i narijetko porazbacano visoko drveće, koje se dizalo nad travom kao kakve crkve. Tamo, gdje nije trava još previsoko nabujala, mogao je i golim okom vidjeti čitava stada antilopa i zebra ili gomile slonova i bivola. Gdjegdje su žirafe sjekle sivozelenu površinu džungle kao što lađe paraju površinu mora. Tik pored rijeke igralo se nekoliko vodenih jaraca, a drugi su izvirivali svaki čas sa svojim rogatim glavama iz dubine. Tamo, gdje je površina bila mirna, iskakivale su one ribe koje je lovio Kali i, trepteći kao srebrne zvijezde u zraku, padale su opet natrag u

vodu. Stasio odluči da ovamo dovede Nellu kad se ustali lijepo vrijeme, i da joj pokaže cijelu tu menažeriju.

Ali na "otoku" nije bilo nikakvih većih životinja već samo mnogo leptira i ptica. Velike, kao snijeg bijele papige s crnim kljunovima i žutim krunama prelijetale su iznad grmlja; sitne udovice, krasnoga perja, ljuljale su se na tankim stabljikama manioka prelijevajući se i sjajući kao drago kamenje, a s visokih kokosa dopirali su glasovi afričkih kukavica i prijatno, jecanju slično, gukanje grlica.

Stasio se vraćao s pregledavanja radostan u duši: "Zrak je zdrav", govorio je u sebi, "sigurnost potpuna, hrane obilje i lijepo je kao u raj!" Vrativši se u Nellinu kolibu, uvjeri se da je ipak na "otoku" bilo krupnijih životinja, čak i dva komada, jer je mali Nasibu za to vrijeme otkrio u gustišu banana kozu s jaretom, koju derviši nisu dospjeli ugrabiti. Koza je bila već malko podivljala, ali jare se smjesta sprijateljilo s Nasibuom, koji je bio vrlo ponosan na svoje otkriće, a i zato što će njegovom zaslugom "bibi" imati svaki dan izvrsno kozje mlijeko.

– Što ćemo sada raditi, Stasio? – zapita jednog dana Nella, kad su se već udomaćili na "otoku".

– Posla ima mnogo – odvrati dječak, a zatim rastavivši prste na jednoj ruci, stane nabrajati sve poslove što ih čekaju:

– Treba nasušiti mesa za dalje putovanje, pa zato moram polaziti u lov; drugo, budući da imamo mnogo oružja i naboja, moram naučiti Kalija pucati, da budemo dvojica za obranu; a treće, zar si možda zaboravila na zmajeve?

– Na zmajeve?

– Da, koje ćeš ti lijepiti, ili što će biti još bolje, šivati. To će biti tvoj glavni posao.

– Neću se ja samo igrati.

– Nipošto to neće biti igranje već posao korisniji od svih drugih. Nemoj misliti da će biti gotovo kad načiniš jednoga zmaja, morat ćeš napraviti pedesetak i više zmajeva.

– A zašto toliko? – zapita zainteresirana djevojčica.

Stasio joj počne sada otkrivati svoje misli i nade.

Napisat će na svakom zčaju kako se zovu, kako su se oslobodili iz ruku derviša, gdje su i kamo idu. Napisat će da traže pomoć i da se brzojavi u Port Said. Zatim će puštati te zmajeve uvijek kad bude puhao vjetar sa zapada na istok.

– Mnogo će ih – reče – nedaleko odavde popadati, mnoge će zaustaviti planine, ali neka samo jedan doleti do obale i neka padne Evropljanima u ruke – onda smo spašeni!

Nella je bila ushićena tim planom, pa izjavi da se u mudrosti ne može ni King natjecati sa Stasiom. I bila je posve sigurna da će mnogo zmajeva poletjeti, čak i do tatica, i obećavala je da će ih lijepiti od zore do mraka. Radost je njezina bila tako velika da joj je Stasio morao susprezati oduševljenje, bojeći se da ne dobije groznicu.

I odsada se poslovi što ih je nabrojio Stasio započеше nesmetano odvijati. Kali, kojemu zapovjediše da nahvata što više riba koje skaču, prestao je loviti udicom. Od tankih bambusa izradio je visok plot, ili bolje reći neku vrstu rešetke, i nju je protegnuo preko rijeke. U sredini rešetke bio je otvor, kroz koji su ribe morale preplivati ako su htjele doći u široku vodu. Taj je otvor zagradio Kali jakom mrežom spletenom od palminih uzica, pa je tako osigurao sebi svaki dan obilan lov.

Ribe je u izdajničku mrežu tjerao pomoću Kinga, koji je, poveden u vodu, mutio i pljusкао tako nečuvено da su ne samo one srebrne poskakuše već i sva druga stvorenja bježala iz sve snage prema nezamućenoj dubini. Zbog toga su nastajale i štete, jer su

krokodili bježeći nekoliko puta izvrnuli rešetku, a kadšto je to učinio i sam King, jer je prema krokodilima osjećao neku prirodenu mržnju, pa ih je progonio, a kad su bili na plićini, hvatao bi ih surfom, bacaо na obalu i strastveno ih gazio.

U mreži su se često nalazile i kornjače, od kojih su mali prognanici sebi priređivali izvrsnu juhu. Kali je čis-tio ribe i sušio im meso na suncu, a mjuhure nosio Nelli, koja ih je rasijecala, razapinjala na dasku i tako je od njih pravila listove, velike kao dva dlana. Pri tome joj je pomagao Stasio i Mea, jer posao nije bio nimalo lak. Mjhuri su doduše imali deblju kožicu nego što su na mjuhurima naših riječnih riba, ali kad su se osušili, bili su vrlo krhki. Stasio je tek nakon nekog vremena otkrio da ih treba sušiti u hladu. Kadšto bi ipak postajao nestrpljiv i samo se zato nije okanio odluke da pravi zmajeve od kožica, koje je smatrao lakšima od papirnatih i vrlo otpornima na kiši. Približavalo se već suho doba godine, ali on nije bio siguran ne padaju li i ljeti kadšto kiše, naročito u pla-ninama. Ipak je lijepio zmajeve i od papira, kojega je bilo vrlo mnogo među Lindeovim stvarima. Prvi zmaj, velik i lagan, što ga je pustio zapadnjakom, digao se odmah vrlo visoko, a kad je Stasio presjekao uzicu, poletio je potjeran jakom zračnom strujom prema planinskom lancu Karamoyo. Stasio je pratio let pomoću dogleda, dok mu se zmaj nije pričinio malen kao leptir, kao mušica, i dok se napokon nije rasplinuo u bljedom modrilu neba. Sutradan pusti drugoga zmaja, načinjenoga od ribljih mjuhura, koji se podiže još brže, ali se ubrzo izgubi s vida zbog prozračnosti kožica.

Nella je radila neobično gorljivo i napokon joj mali prstići postadoše tako spretni da je nisu mogli u poslu stići ni Stasio ni Mea. Snage joj sada nije nedostajalo. Zdravo ju je podneblje Lindeove planine naprosto preporučilo. Rok, kad je mogao nastupiti treći, smrtonosni nastup groznice, bez sumnje je već prošao. Stasio se toga dana zavuče u guštaru banana i zaplače od radosti. Nakon dvije nedjelje boravka na planini opazi on da "dobro Mzimu" izgleda posve drukčije nego što je izgledalo dolje u džungli. Obračići joj se popuniše; koža, nekoč žuta i prozirna, postade opet ružičasta, a ispod guste joj kose gledahu veselo u svijet oči pune sjaja. Dječak blagoslovi hladne noći, bistru izvor-vodu, brašno od sušenih banana – a prije svega Lindea.

On sam je omršavio i pocrnio, što je bio dokaz da ga se groznica ne prima, jer ljudi skloni groznici ne pocrne od sunca, ali je zato narastao i ojačao. Kretanje i fizički rad povećase u njemu spretnost i snagu. Mišići njegovih ruku i nogu postadoše čelični. Bio je zaista već okorjeli afrički putnik. Loveći svakodnevno i pucajući samo mecima, postade izvanredan strijelac. Divlje se zvjeradi uopće više nije bojao, jer je znao da je za kudrave ili pjegave lovce u džungli opasnije ako se s njime sastanu negoli on s njima. Jedanput je ubio jed-nim jedinim hicem velikoga nosoroga, koji je – probuđen iz drijemanja pod bagremom – nenadano na njega navalio. Nije nimalo pazio na nasrtljive afričke bivole, koji znadu kadšto raspršiti čitave karavane.

Osim lijepljenja zmajeva i drugih dnevnih poslova, lati se on s Nellom obraćanja Kalija, Mee i Nasiba. Ali to je bio teži posao nego što su se nadali. Crni je tercet najpripravnije slušao poučavanje, ali je sve shvaćao na svoj, crncima svojstveni, način. Kad je Stasio pripovi-jedao o stvarenju svijeta, o raju i o zmiji, išlo je još nekako, ali kad je došao do onoga kako je Kain ubio Abela, Kali se nehotice pogladi po želucu i posve mirno zapita: – A je li ga zatim pojeo?

Crni je dječak doduše uvijek tvrdio da Wa-hima ni-kada ne jedu ljude, ali zacijelo je sjećanje na to ostalo među njima još kao narodna predaja.

Isto tako nije mogao shvatiti zašto Gospodin nije ubio zloga Mzimu, i mnogo sličnih stvari. Pojmovi o zlu i dobru također su mu bili i suviše afrički, zbog čega se jednom poveo među učiteljem i učenikom ovakav razgovor:

– Reci mi – zapita Stasio – što je to zlo djelo?

– Ako Kaliju netko oteti krave – odgovori nakon kratkoga razmišljanja – to je zlo djelo.

– Vrlo dobro! – uzvikne Stasio. – A dobro?

Sada je slijedio odgovor bez promišljanja:

– Dobro je kad Kali kome oteti krave.

Stasio je bio odviše mlad da bi mogao opaziti kako o zlim i dobrim djelima slično propovijedaju i u Evropi – ne samo političari, već i čitavi narodi.

No ipak se polako, polako palilo svjetlo u crnim glavama, a ono što nisu mogle shvatiti glave, prigriše vruća srca. Uskoro su mogli pristupiti krštenju. Obred je bio obavljen vrlo svečano. Kumovi pokloniše svakom djetetu po četiri dotisa²⁵ bijeloga pamučnog platna i po jednu ogrlicu od plavih zrnaca. Mea je bila malko razočarana, jer je mislila da će joj nakon krštenja odmah pobijeliti koža i vrlo se začudila kad je opazila da je ostala kao i prije crna. Nella je ipak umiri uvjerivši je da sada ima bijelu dušu.

36.

Stasio je učio Kalija pucati iz remingtonke, i to je poučavanje teklo lakše od obuke u katehizmu. Nakon desetodnevnog pucanja u nišan i na krokodile, što su spavali na pijesku uz riječnu obalu, mladi je crnac ubio veliku antilopu puffu²⁶, onda nekoliko arijela, a napokon vepra ndiri. Ovaj se sukob završio gotovo isto onako kao i s Lindeom, jer je ndiri, kojemu se Kali nakon hica nesmotreno približio, skočio i bacio se na njega podignuvši uvis rep.²⁷ Kali se, bacivši karabinku, sklonio na drvo i ostao ondje sjediti sve dok nije vičući dozvao Stasija, koji je zatekao već mrtvoga vepra. Stasio nije još dopuštao dječaku da lovi bivole i nosoroge. Na slonove, što su podveče dolazili na pojilište, nije ni on pucao, jer je obećao Nelli da neće nikada ni jednoga ubiti.

Poveo bi ipak sa sobom Kalija, kad bi zorom ili poslije podne odozgo ugledao stado zebra kako pasu, ili bubale, arijele ili jarce poskakuše. Za vrijeme tih izleta često se raspitivao za narod Wa-hima i Samburu, na koje su bezuvjetno morali naići polazeći na istok prema obalama oceana.

– Znaš li ti, Kali – zapita jednom – da bismo za dvadeset dana, a na konjima još i brže, mogli doći u tvoju zemlju?

– Kali ne zna gdje prebivaju Wa-hima – odgovori mladi crnac tužno glavom.

– Ali ja znam; oni žive na onoj strani s koje se zorom diže sunce, uz neku veliku vodu.

– Da, da! – poviče začuđen i obradovan dječak. – Bassa Narok! To je u našem jeziku velika i crna voda. Veliki gospodar sve znati.

– Ne, jer ne znam kako bi nas primili Wa-hima kad bismo došli k njima.

– Kali bi zapovjediti njima pasti ničice pred velikim gospodarom i pred dobrim Mzimu.

– A bi li te oni poslušati?

– Otac Kalijev nositi leopardovu kožu i Kali također.

Stasio razabere da to znači da je Kalijev otac kralj, a on da mu je najstariji sin i budući vladar Wa-hima.

Zato zapita dalje:

- Rekao si mi da su kod vas bili bijeli putnici i da ih se stariji ljudi sjećaju?
- Da, i Kali je slušao da su na glavi imali mnogo bijeloga platna.
- Ah – pomisli Stasio – to dakle nisu bili Euro-pljani već Arapi, koje su crnci smatrali bijelcima radi svjetlije kože i zbog bijeloga odijela...

No budući da Kali nije znao za njih i jer nije mogao ništa više objasniti, postavi mu Stasio zato drugo pitanje:

- Nisu li Wa-hima ubili nekoga od onih u bijelo odjevenih ljudi?
- Ne. Wa-hima ni Samburu ne mogu to učiniti.
- Zašto?
- Jer su oni govorili da prestati padati kiša kad bi njihovu krv zemlja upiti.
- Drago mi je da u to vjeruju – pomisli Stasio opet. Zatim još zapita:
- Bi li Wa-hima pošli s nama čak do mora kad bih im obećao mnogo bijeloga platna, nakita i pušaka?
- Kali poći i Wa-hima također, ali veliki gospodar najprije pobiti Samburu, koji žive s druge strane vode.
- A tko prebiva iza Samburu?
- Iza Samburu nema planina, već je samo džungla, a u njoj lavovi.

Na tome se završio razgovor. Stasio je sada sve češće mislio na veliki put prema istoku držeći na umu ono, što je rekao Linde, da bi tamo mogao naići na Arape s obale koji trguju slonovačom, a možda i na misionar-ske ekspedicije. Znao je da je takav put za Nellsu strašno naporan i pun novih opasnosti, ali je shvaćao da ne mogu cijeli život ostati na Lindeovoj planini i da će trebati doskora krenuti na put. Najzgodnije je za to bilo vrijeme poslije kišnoga razdoblja, kad voda pokriva zarazna blata i svuda se razlijeva. Žega na visokom vrhuncu još ih nije pekla; noći su bivale tako hladne da se trebalo dobro pokrivati. Ali dolje u džungli bilo je mnogo toplije i znao je da će doskora nastupiti strašna vrućina. Kiša je sada samo rijetko kada rosila zemlju i voda je u rijeci svaki dan opadala. Stasio je pretpostavljao da se rijeka ljeti možda pretvara u nekakav "khor", kakvih je vidio mnogo u Libijskoj pustinji, i da samo uzani trak vode teče sredinom korita.

Ipak je odgađao odlazak iz dana u dan. Svima je bilo tako dobro na Lindeovoj planini, i ljudima i životinjama! Nella se tu ne samo riješila groznice već i malokrvnosti, a Stasija nije nikada zaboljela glava; Kalijeva i Meina koža stade se sjati kao tamni atlas, Nasibu je izgledao kao dinja koja hoda na tankim nogama, a King se napasao, kao i konji i magarac. Stasio je dobro znao da još jedno ovakvo mjesto sred mora džungle neće naći sve do kraja puta.

I sa strahom je gledao u budućnost, mada su sada imali veliku snagu, a za slučaj i obranu u Kingu.

Tako je prošla još jedna nedjelja dana prije nego što su se počeli spremati na put. Kad nisu bili zaokupljeni pravljenjem zamotaka, puštali su zmajevе s porukom da kreću na istok prema nekom jezeru i prema oceanu, a puštali su ih još i zato što je udario jak zapadnjak, koji je na časove prelazio u vihor: On ih je dizao i nosio prema planinama i preko njih. Da osigura Nellsu od žege, načini Stasio od ostataka šatora palankin, u kojemu je djevojčica trebala jahati na slonu. King se nakon nekoliko pokušaja privikao na taj neveliki teret, kao i na to da mu pričvrste palankin na leđa pomoću jakih palminih konopaca. Taj je teret uostalom bio kao perce prema drugim teretima kojima su ga namjeravali natovariti, a koje je dijelio i vezao Kali s Meom.

Mali je Nasibu morao sušiti banane i mljeti ih s dva glatka kamena. Pomagao mu je i King brati teške grozdove banana, pa bi se tom prilikom obadvoje tako strašno najeli da je ubrzo posvema ponestalo banana u blizini koliba i morali su poći do drugih nasada, što su ležali na suprotnom kraju visoravni. Saba ih je najčešće pratio na tim izletima ne imajući nikakva posla.

Ali Nasibu je svoju gorljivost platio gotovo životom ili barem neobičnim ropstvom posebne vrste. Kad je jedinom brao banane uz rub strme litice, odjednom u pećinastoj pukotini ugleda strašno lice obraslo crnom dlakom, koje je žmigalo na njega crnim očima i kesilo bijele zube kao da se smije. Dječak se u prvi čas okameni od straha, a zatim dade petama vjetra što je brže mogao. No prije nego što je otrčao nekoliko koraka, obujmi ga rutava ruka, digne uvis i kao noć crna nakaza potrči s njime u provaliju.

Na sreću je veliki majmun uhvativši dječaka mogao trčati samo na dvije noge, pa ga je Saba, koji je bio u blizini, lako stigao i zarinuo zube u njegova leđa. Poče strašna borba, u kojoj bi pas uza svu svoju snagu jamačno podlegao, jer gorila²⁸ može svladati i lava. No majmuni uopće ne običavaju puštati iz ruku plijen, makar bila u opasnosti njihova sloboda ili sam život. Gorila, napadnut straga, nije mogao lako dohvatiti Sabu, ali ipak uhvativši ga lijevom rukom za vrat, već ga je digao uvis, kad je odjednom zatutnjila zemlja od teškog hoda. U pomoć je dolazio King.

Dostajao je laki udarac surlom da strašni "šumski đavo", kako crnci zovu gorile, padne polomljene lubanje i prebijena vrata. No King radi veće sigurnosti ili zbog prirodene žestine prikuje ga još svojini zubom uz zemlju i nije prestao gnječiti ga sve dok nije dotrčao, rikom i zavijanjem uznemiren, Stasio s puškom i zapovjedio mu da prestane. Gorila je ležao u lokvi krvi, koju je hlaptao Saba i koja se crvenjela na Kingovim kljovama – ogroman s izvnutim bjeloočnicama i iscerenim zubima, još uvijek strašan, ali mrtav. Slon je pobjedonosno trubio, a od preneraženja pepeljasti Nasibu pripovijedao je Stasiu što se dogodilo. On je časak razmišljao ne bi li doveo Nellu da joj pokaže strašnoga majmuna, ali se okani toga nauma, jer ga odjednom spopadne strah.

Nella je često išla sama "otokom", dakle se i njoj moglo tako nešto dogoditi!

Prema tome se vidjelo da Lindeova planina nije tako sigurno sklonište, kako se činilo na početku.

Stasio se vrati u kolibu i ispriča Nelli što se dogodilo, a ona je slušala radoznalo i prestrašeno, široko otvarajući oči i ponavljajući svaki čas:

- Vidiš što bi se bez Kinga dogodilo.
- Istina je! Uz takvu se dadilju ne moramo bojati za dijete, pa zato se ne miči ni za korak bez njega, dok ne odemo odavde.
- A kada ćemo otići?
- Sve je već spremno, treba samo natovariti životinje i možemo krenuti već sutra.
- K taticama?
- Ako Bog da – ozbiljno odgovori Stasio.

37.

No ipak krenuše tek nekoliko dana poslije toga razgovora. Krenuše zorom oko šest sati izjutra. Na čelu je jahao na konju Stasio, a pred njim je išao samo Saba. Za njim je ozbiljno koračao King mašući i noseći na svojim jakim leđima platneni palankin, a u

palankinu Nelli s Meom; zatim su išli jedan za drugim Lindeovi konji, povezani dugačkim palminim užetom noseći raznovrsne terete, a karavanu je dovršavao mali Nasibu na magarcu.

Kako je bilo još rano jutro, nije se odmah osjećala žega, mada je dan bio vedar, a iza planina Karamoyo izašlo je veličanstveno, ni jednim oblačkom zastrto sunce. Istočni je lahor blažio vrućinu njegovih zraka. Na časove se dizao i dosta jak vjetar, od kojega se sagibala trava i čitava se džungla talasala kao more. Iza obilnih kiša izraslo je svakovrsno bilje tako bujno da su se, osobito na nižim mjestima, gubili ne samo konji već i King, pa se nad uzljuljanom zelenom površinom vidio samo bijeli palankin, koji se pomicao po nevelikoj suhoj uzvisini, što se dizala istočno od Lindeove planine. Naidoše na ogromne čičke,²⁹ kojima su stabljike bile velike kao debla, a cvijeće kao ljudska glava. Na stranama nekih brežuljaka, što su se činili izdaleka pusti, vidješe do osam metara visoke vrieske.³⁰ Druge biljke, koje u Evropi pripadaju među najsitnije, bile su ovdje visoke kao čičci i vriesci, a ogromno drveće, što se pojedinačno dizalo nad džunglom, doista je izgledalo poput crkvi. Osobito su smokve, zvane daro, pokrivalo velike prostore s granjem, koje se zapletalo, a segnuvši do zemlje, pretvaralo se u nova debela, pa je svako drvo činilo u neku ruku poseban šumarak.

Kraj taj, gledan izdaleka, izgledao je kao jedna šuma; ali izbliza se razabiralo da veliko drveće raste svakih desetak i više koraka daleko jedno od drugoga. Na sjevernoj ih se, strani vidjelo čak vrlo malo i kraj je tamo imao obilježje gorske stepe, pokrite ravnom džunglom, nad kojom su se izdizali samo gljivoliki bagremi. Tamo je bila zelenija trava, manja i zacijelo bolja za pašu, jer Nella s Kingovih leđa, a Stasio s uzvišica, na koje se on uspinjao, vidali su tako velika stada antilopa na kakva još nikad nisu nailazili. Pasla su kadšto usamljena, a kadšto pomiješana zajedno: gnu, pufu, arijele, antilope-krave, bubali, jarci-poskakuše i veliki kudu. Nisu nedostajale ni zebre, a ni žirafe. Ugledavši karavanu, stada su prestajala pasti, životinje su dizale glave i strižući ušima gledale bijeli palankin neobično začuđeno, a onda se u časku rasipale. Otrčavši nekoliko stotina koraka, opet su se zaustavljale, ponovo promatrale tu nepoznatu stvar, ali napokon zasativši radoznalost počinjale su opet mirno pasti. Kadšto bi znao iskočiti pred karavnu daščući i lomatajući nosorog, ali bi, usprkos svojoj nasrtljivoj naravi i spremnosti da navali na svakoga tko mu dođe pred oči, sramotno nestajao videći Kinga, koji se samo zbog Stasiovih zapovijedi suzdržavalo od potjere za nosorogom...

Afrički slon naime mrzi nosoroga, i ako mu naiđe na svježi trag, ide tim tragom dok ne otkrije protivnika. Tada, uzdajući se u svoju snagu, započinje s njim borbu, u kojoj je gotovo uvijek žrtva nosorog. Kingu, koji je bez sumnje imao ponekog na duši, teško je bilo odreći se starog običaja, ali je već bio tako pripitomljen i tako navikao smatrati Stasija svojim gospodarom, da je, čuvši njegov glas i ugledavši njegov strog pogled, spustio uzvitlanu surlu, pokajnički poklopio uši i krenuo mirno dalje. Stasio je doduše želio vidjeti borbu orijaša, ali se bojao za Nelli. Da uzagrapce pojuri slon, mogao se raspasti palankin, a što je još gore, mogla bi ogromna životinja njime zapeti za koju granu, a tada bi Nellin život bio u groznoj opasnosti. Stasio je znao iz knjiga, što ih je čitao još u Port Saidu, da se lovci na tigrove u Indiji više od tigrova boje toga da slon ne zapne u strahu ili u potjeri tornjićem o drvo. Napokon i orijaeva je trka tako teška da takvo jahanje ne bi nitko mogao izdržati, a da mu ne strada zdravlje.

No u drugu je ruku Kingova prisutnost uklanjala mnogobrojne opasnosti. Zlobni i drski bivoli, na koje su toga dana nailazili, dok su polazili prema malom jezeru, uz koje se

podveče skupljala svakovrsna zvjerad iz oko-lice, također se razbježaše videći Kinga, i obišavši oko jezera stadoše piti s druge strane. Noću je King, privezan stražnjom nogom uz drvo, čuvao šator u kojem je spavala Nella, a to je bila tako sigurna straža da je Stasio doduše naložio da se zapali vatra, ali je smatrao suvišnim da tabor okruži zeribom, mada je znao da u kraju gdje žive tako brojna stada antilopa, mora biti i lavova. Iste se noći dogodi da ih je nekoliko počelo rikati u ogromnim guštarama borovice, što su rasle na stranama brežuljaka³¹. Pored sve vatre što je plamsala, približiše se lavovi taborištu primamljeni konjskim zadržkom, ali kad je Kingu na koncu dosadilo slušati njihove glasove i kad se sred tišine odjednom razlijegao poput grmljavine njegov strašni baritus³² – ušutješe kao posramljeni, shvativši zacijelo da je bolje ne upuštati se ni u kakav posao s personalom te sorte. Djeca su ostali dio noći izvrsno spavala, pa su krenula na put tek kad je svanulo.

Ali sada započeše opet brige za Stasija. Ponajprije opazi da putuju polagano i da neće moći na dan pre-valiti više od desetak kilometara. Odmičući tako mogli bi doduše za mjesec dana stići do granice Abesinije, ali budući da je Stasio odlučio da se u svemu drži Lindeova savjeta, a Linde je odlučno tvrdio da neće moći prodrijeti u Abesiniju, preostao im je samo put prema oceanu. Ali do oceana je prema računu Švicarca bilo preko tisuću kilometara i to u ravnom smjeru, jer je do Mombasse, koja leži više prema jugu, bila još dalje. Zato bi cijeli put morao trajati preko tri mjeseca. Stasio je sa strahom mislio da su to tri mjeseca znoja, napora i opasnosti od crnačkih plemena, na koja su mogli naići. Bili su još u pustom kraju, iz kojega pučanstvo istjeraše boginje i glasovi o racijama derviša, ali Afrika je uopće dosta napučena, pa su prije ili kasnije morali doći u kraj u kojem obitavaju nepoznata plemena pod vladavinom, kako to obično biva, divljih i okrutnih kraljića. Nije bilo lako iz takvog škripca iznijeti slobodu i živu glavu.

Stasio je naprosto računao na to da će, ako naiđu na narod Wa-hima, izvježbati nekoliko desetaka ratnika u pucanju, a onda će ih uz velika obećanja nagovoriti da ga prate do oceana. Ali Kali nije imao ni pojma gdje prebivaju Wa-hima, a Linde, koji je o njima nešto čuo, također nije mogao ni pokazati put do njih, ni točno označiti mjesto koje oni nastanjuju. Linde je spomenuo neko veliko jezero, za koje je znao samo po pripovijedanju, a Kali je pod sigurno tvrdio da s jedne strane toga jezera, koje je zvao Bassa-Narok, žive Wa-hima, a s druge Samburu. Stasija je zabrinjavalo što se to jezero nije ni riječju spominjalo u zemljopisu Afrike, koju su u školi u Port Saidu vrlo temeljito učili. Da mu je samo Kali to govorio, mislio bi da je to Victoria-Nyanza, ali se nije mogao u tome buniti Linde, koji je dolazio baš s Victorijine strane prema sjeveru uz planine Karamoyo, pa je po vijestima, što ih je dobivao od žitelja tih pla-nina, zaključio da to tajanstveno jezero leži dalje na istok i sjever. Stasio nije znao što da o svemu tome misli, a povrh svega se bojao da neće uopće pogoditi put do jezera ni do Wa-hima. Bojao se također divljih plemena, džungle bez vode, neprohodnih planina, muhe tse-tse, koja ubija životinje, bojao se bolesti spavanja, Neline groznice, žege, i tog beskrajnog prostora što ih je još dijelio od oceana.

Ali kad ostaviše Lindeovu planinu, nije preostalo drugo nego samo ići naprijed, neprestano na istok, i na istok. Linde je doduše kazivao da taj put nadilazi snage čak i iskusnoga i energičnog putnika, ali Stasio je već mnogo iskusio, a što se tiče energije, odlučio je da smogne toliko spretnosti koliko bude potrebno, jer se sada radilo o Nelli. Međutim je trebalo štedjeti snagu djevojčice, pa zato odluči da putuje samo od šest sati

izjutra do deset prije podneva, a drugi dio od tri sata do šest sati navečer, to jest do zalaza sunca, da putuje samo ako na prvoj postaji ne bude vode.

Ali na vodu su nailazili svuda, jer su kiše za vrijeme massike vrlo obilno padale. Jezerca, što su se načinila od pljuska u dolinama, bila su još puna, a s planina su tekli gdjegdje potoci, noseći kristalnu i hladnu vodu, koja je bila izvrsna i u isto vrijeme posve bezopasna za kupanje, budući da krokodili žive samo u većim vodama, u kojima ima dosta riba, kojima se oni uglavnom hrane.

Stasio ipak nije dopuštao djevojčici da pije nekuhanu vodu, mada je od Lindea baštiniio izvrsnu cjediljku, koja je uvijek zadivljavala Kalija i Meu svojim djelovanjem. Oni, videći da cjediljka zamočena u mutnu bjeličastu vodu propušta u posudu samo čistu i prozirnju, znali bi se valjati od smijeha i pljeskati se po koljenima u znak čuda i radosti. Uopće je put bio spočetka lak. Od Lindea su baštinili veliku množinu kave, čaja, šećera, bujona, raznih konzervi i svakovrsnih ljekarija. Stasio nije morao zalihu štedjeti, jer je bilo svega više nego što su mogli ponijeti. Nije nedostajalo različitog oruđa, oružja i raketa, koje su mogle biti od velike koristi, ako se sukobe s crncima. Kraj je bio bogat; zvjeradi, dakle i svježeg mesa, svuda u izobilju. Voća također. Gdjegdje su po nizinama nailazili na blata, ali bila su još pokrita vodom, pa nisu trovala zrak štetnim parama. Na uzvisinama nije uopće bilo Moskita, koji prenose groznicu u krv. Žega je poslije deset sati bila doduše nesnosna, ali su se mali putnici za vrijeme takozvanih "bijelih sati" zadržavali u dubokoj hladovini velikoga drveća, kroz koje nije prodirala ni jedna sunčana zraka. Zdravlje je izvrsno služilo Nelli, Stasija i crnce.

38.

Petoga dana jahao je Stasio s Nellom na Kingu, jer su stigli na široki pojas bagremova, što su rasli tako gusto da su konji mogli ići samo tragom što ga je utirao slon. Bilo je rano, jutro sjajno i rosno. Djeca su razgovarala o putu i o tome da ih svaki dan nosi ipak bliže k oceanu i k roditeljima, za kojima nisu prestali čeznuti. To je, otkako su bili oteti iz Fajuma, bio neiscrpni predmet svih razgovora, koji su ih uvijek ganuli do suza. I uvijek su jesto ponavljali: tatice misle da oni više ne žive ili da su se zauvijek izgubili – i obojica se žaloste, pa iako nemaju mnogo nade, šalju Arape u Kartum po glasove, a djeca su evo već daleko, ne samo od Kartuma, već i od Fašode, pa će za pet dana biti još dalje – a onda opet još dalje, dok napokon ne stignu do oceana, ili još prije toga do nekih mjesta odakle će moći poslati brzojav. Jedina osoba u cijeloj karavani koja je znala što ih još čeka bio je Stasio, dok je Nella bila najdublje uvjerena da nema takve stvari na svijetu koju ne bi mogao izvršiti "Steso", i bila je posve sigurna da će je dovesti do morskoga žala. Više je puta, hrleći pred događajima, zamišljala u svojoj maloj glavici što li će biti kad stigne prvi glas o njima i cvrkućući kao ptičica pričala bi o tome Stasiju.

– Sjede – kazivala bi – tatice u Port Saidu i plaču, a uto dolazi "boy" s brzojavom. Što je to? Moj ili tvoj tatica otvara, gleda potpis i čita: "Stasio i Nella." O, kako će se obradovati! Kako će poskočiti i poći nam u susret! To će biti veselje u cijeloj kući – i tatice će se obradovati i svi će se radovati – tebe će hvaliti, i doći će, i ja ću čvrsto zagrliti taticu oko vrata, i onda ćemo biti uvijek zajedno... i...

I svršilo bi se tako da joj se bradica stala tresti, male joj se očiće pretvoriše u dva vodokoka, a napokon bi naslonila glavu Stasiju na rame i plakala bi u isti čas od tuge,

čežnje i radosti na misao budućega sastanka. A Stasio je leteći maštom u budućnost pogađao da će otac biti na njega ponosan, da će mu reći: "Iskazao si se, kako Poljaku dolikuje" – i spopalo bi ga silno ganuće, a u srcu bi mu se rodila čežnja, ushit i kao čelik čvrsta odvažnost. "Moram", govorio je u sebi, "spasiti Nelli, moram doživjeti taj čas." I tada bi mu se također činilo da nema takvih opasnosti koje ne bi on mogao svladati, niti takvih zapreka koje ne bi mogao maknuti.

No do konačne je pobjede bilo još daleko. U međuvremenu su se provlačili kroz bagremov gaj. Dugačke su bodljike toga drveća sjekle čak i na Kingovoj koži bjelkaste pruge. Napokon se gaj prorijedio, a kroz granje porazbacanog drveća vidjela se dalje zelena džungla. Stasio se, bez obzira na veliku žegu, izvuče iz palankina i sjedne slonu na vrat da osmotri nema li na obzorju kakvih stada antilopa ili zebra, jer je bio odlučio obnoviti zalihu mesa.

S desne strane ugleda maleno stado arijela, a među njima dva noja, ali kad prodoše kraj zadnje grupe drveća i kad slon krenu nalijevo, udari drugi prizor dječaku u oči: – na udaljenosti od pola kilometra ugleda prostrano polje manioka, a kraj polja nekoliko crnih likova, po svoj prilici zaposlenih poljskim radom.

– Crnci! – uzvikne obrativši se Nelli.

I srce mu stade nemirno udarati. Časak se kolebao, ne bi li se vratio i sakrio među bagremima, ali se sjeti da će u napučenom kraju morati prije ili kasnije naići na žitelje i s njima stupiti u dodir i da će od toga, kako će se razviti te veze, ovisiti možda i sudbina čitavoga puta, pa nakon kratkoga razmišljanja upravi slona prema polju.

U isti se čas približi Kali i pokazujući rukom na grupu drveća reče:

– Veliki gospodar, eno tamo je cnačko selo, a ovdje rade žene oko manioka. Da pođem k njima?

– Poći ćemo skupa – odgovori Stasio – a onda ćeš im reći da dolazimo kao prijatelji.

– Znam, gospodar, što ću im reći – uzvikne mladi crnac s velikim pouzdanjem u samoga sebe.

I potjeravši konja prema zaposlenima, stavi ruke uz usta i stane vikati:

– Yambo, he! Yambo sana!

Na taj se glas trgoše žene zaposlene okopavanjem manioka i stadoše kao ukopane, ali to je trajalo samo dok okom trepneš, jer tren nakon toga stadoše vrišteći bježati prema onom drveću među kojim se skrivalo selo i odbaciše u strahu motike i pletene torbe.

Mali se saputnici približavahu polako i mirno. U gustišu se oglasi zavijanje nekoliko stotina glasova, a zatim nastade tišina. Prekide je napokon muklo, ali jako bubnjanje, koje nije ni kasnije prestalo niti jedan čas.

To je zacijelo bio poziv ratnika u boj, jer ih se preko tri stotine naglo pojavi iz gustiša. Svi se postaviše u dugi red pred seocetom. Stasio zaustavi Kinga na udaljenosti od sto koraka i stade ih promatrati. Sunce je obasjavalo njihove skladne likove, široka prsa i jake ruke. Bili su oboružani lukovima i kopljima. Oko bedara su imali kratke suknjice od vriesaka, a neki i od majmunske kože. Glave im je resilo perje nojeva, papiga ili velike vlasulje oderane s lubanja pavijana. Izgledali su ratoborno i strašno, ali stajali su nepomično i šuteći, jer nije bilo kraja njihovu čuđenju, koje je potisnulo želju za ratovanjem. Sve su oči bile uprte u Kinga, u bijeli palankin i u bijeloga dječaka, koji je sjedio slonu na vratu.

A ipak nije bio slon za njih neobična životinja. Naprotiv! Živjeli su oni pod neprekidnim nasiljem slonova, koji su svojim čoporima znali noću uništiti njihova polja manioka, nasade banana i palmi dum. Budući da koplja i strijele nisu probijali slonovu kožu, borili su se bijedni crnci protiv štetočina pomoću vatre, vike, oponašanja pijetlova glasa, kopanja jama i pravljenja zamki od debala. Ali to, da bi slon postao čovjekov rob i da dopušta da mu čovjek sjedi na vratu, to nitko još od njih nije vidio i nijedan nije mogao shvatiti. Prizor, što su ga imali pred sobom, tako je jako nadmašivao sve njihovo shvaćanje i maštu da sami nisu znali što bi učinili: – da se bore ili da bježe kud ih noge ponesu, pa ma sve stavili u ruke sudbini.

Nesigurni, prestrašeni i začuđeni samo su šaptali jedan drugome:

– O, majko, kakvi to stvorovi dolaze k nama i što nas čeka od njihove ruke?

A uto Kali približivši se na udaljenosti dokle se može baciti koplje, stade na stremena i počeo vikati:

– Ljudi, ljudi! Slušajte glas Kalija, sina Fumbe, moćnoga kralja Wa-hima iznad obala Bassa-Naroko, slušajte, slušajte! I razumijte njegov glas, pazite na svaku njegovu riječ.

– Razumijemo! – oglasi se odgovor iz tristo grla.

– Nek stupi naprijed vaš kralj, nek rekne svoje ime i neka otvori uši i usta da bolje čuje.

– M'Rua! M'Rua! – stadoše zazivati mnogi glasovi. M'Rua iskorakne pred red, ali ne više od tri koraka. Bio je to već stari crnac, visok i čvrsto građen, ali očito mu prevelika smionost nije bila jaka strana, jer su listovi tako drhtali pod njim da je morao zabosti oštricu koplja u zemlju i nasloniti se na držak da ostane na nogama.

Po njegovom primjeru zabodoše i drugi ratnici svoja koplja u zemlju, u znak da žele mirno saslušati riječi pridošlice.

– M'Ruo i vi, ljudi M'Ruini! Čuli ste da vam govori sin kralja Wa-hima, čije krave tako gusto pokrivaju gore oko Bassa-Narok kao što mravi pokrivaju tijelo ubijene žirafe. I što veli Kali, sin kralja Wa-hima? Evo vam navješćuje veliku i sretnu novost, da u vaše selo dolazi – dobro Mzimu!"

Zatim vikne još glasnije:

– Tako je. Dobro Mzimu! Ooo!

Po tišini koja nastade moglo se zaključiti kako su jak dojam izazvale Kalijeve riječi.

Ustalasio se val ratnika, jer se jedni, gonjeni znatizeljnom, maknuše za nekoliko koraka naprijed, a drugi uzmaknuše od straha. M'Rua se objeručke nasloni na koplje – i neko je vrijeme trajala gluha tišina. Tek malo poslije prođe redovima šapat i pojedini glasovi stadoše ponavljati: "Mzimu! Mzimu!", a gdje gdje se oglasiše uzvici "Yancig, yancig!", izričući u isti mah i počast i pozdrav.

Ali Kalijev glas zavlada opet nad šapatom i uzvicima:

– Gledajte i veselite se! Eno dobro Mzimu sjedi tamo u bijeloj kolibi na leđima velikoga slona, a veliki ga slon sluša kao što rob sluša gospodara i kao što dijete sluša majku. O!

Ni vaši oči, ni vi ne vidjeste ništa tome slično...

– Ne vidjesmo! Yancig, yancig...!

I oči svih ratnika upriješe se u kolibu, odnosno u palankin.

A Kali pripovijedaše o dobrom Mzimu ovako dalje i potpuno iskreno:

– Slušajte! Slušajte! Dobro Mzimu ide na slonu na onu stranu gdje se sunce diže iza planina iz vode; tamo će dobro Mzimu reći Velikom Duhu da vam pošalje oblake, a ti će oblaci za vrijeme suše polijevati kišom vaš proso, vaš maniok, vaše banane i travu u

džungli, da imate mnogo hrane, da vaše krave imaju dobru pašu i da daju gusto i masno mlijeko. Želite li mnogo hrane i mlijeka, o, ljudi!

– He! Želimo, želimo!

– ... I dobro će Mzimu reći Velikom Duhu da vam pošalje vjetar, koji će otpuhati iz vašega sela onu bolest, koja pretvara tijelo u saće meda. Želite li da je otpuše, o ljudi?

– He! Nek je otpuše!

– ... Veliki će vas Duh na molbu dobrog Mzimu, obraniti od napada, od ropstva i od štete po vašim poljima... od lava i od pantere, od zmije i od skakavaca...

– Neka učini tako...!

– Slušajte zato još dalje i gledajte tko sjedi pred kolibom među ušima strašnoga slona! Tamo vam sjedi Bvana-Kubva – bijeli gospodar – velik i moćan. Njega se boji i slon...

– He!

– ... Koji drži u rukama grom i njime ubija zle ljude...

– He!

– ... Koji ubija lavove...

– He!

– ... Koji pušta vatrene zmije...

– He!

– ... Koji krši klisure...

– He!

– ... Koji vam ipak neće ništa nažao učiniti, ako iskažete poštovanje dobrom Mzimu!

– Yancig! Vancig!

– I ako mu donesete suhoga brašna od banana, kokošnjih jaja, svježega mlijeka i meda.

– Yancig! Yancig!

– Približite se dakle i padnite ničice pred dobrim Mzimu!

Maknu se M'Rua, a maknuše se i njegovi ratnici ne prestajući "vancigovati" ni časka. Približiše se nekoliko koraka, ali su stupali oprezno, jer ih je spustavao korak, te praznovjerni strah pred Mzimu i obični strah pred slonom. Nanovo ih preplaši Saba, kad ga ugledaše, jer su mislili da je to vobo, to jest veliki žuti leopard, koji u onim zemljama živi, a prebiva i u južnoj Abesiniji. Voba se urođenici boje više nego lava, jer voli ljudsko meso više od ikoje zvijeri, i nečuvanom drskošću napada i na oružane muškarce. Ali se umiriše, videći da mali trbušasti crnac drži groznoga voba na uzici. Tim su više cijenili snagu dobrog Mzimu, kao i bijeloga gospodara, i gledajući čas slona a čas Sabu, šaputali su jedan drugome: "Ako su začarali čak i voba, tko će mu se oduprijeti na svijetu?" Ali najsvečaniji je čas nastupio tek kad se Stasio, okrenuvši se Nelli, ponajprije duboko naklonio, a zatim razastro stijene palankina, koje su bile načinjene kao zastori – i pred očima se skupljenih pojavio dobro Mzimu. M'Rua i svi ratnici padoše ničice i stadoše bojažljivo, ali lakomo gledati na dobro božanstvo. Nitko se nije usudio ni maknuti, a tim veći strah zaokupi sva srca kad je King, bilo na Stasiovu zapovijed, bilo od svoje volje, dignuo rilo uvis i snažno zariknuo, a za njegovim se primjerom povede Saba, oglasivši se najdubljim basom što ga je smogao. Tada se iz svih prsiju ote ponizni jask: "Aka! Aka! Aka!" – i tako je to trajalo sve dok nije opet progovorio Kali:

– O, M'Ruo, i vi djeco M'Ruina! Iskazali ste čast dobromu Mzimu, ustanite dakle i napunite njime oči svoje, jer tko to učini, bit će blagoslovljen od Velikoga Duha.

Otjerajte strah iz prsiju i iz trbuha vaših, i znajte da se tamo, gdje boravi dobro Mzimu, ne može prolići ljudska krv.

Na te riječi, a osobito na izjavu da pred dobrim Mzimu ne može nikoga snaći smrt, digne se M'Rua, a za njim drugi ratnici i stadoše bojažljivo, ali lakomo gledati dobro božanstvo. Morali bi priznati, kad bi ih po drugi put zapitao Kali, da ni oci njihovi, a ni oni sami ne vidješe još nikada ništa tomu slično. Oči su im naime bile navikle na nakazne likove idola, načinjene od drveta i od vlaknastih kokosovih oraha, a sada eto stoji pred njima na slonovim leđima svijetlo malo božanstvo, blago, slatko i nasmješeno, slično bijeloj ptici, a u isti mah i bijelom cvijetu. I prođe ih strah; prsa slobodnije odahnuše, debele im se usne stadoše smiješiti, a ruke se počеше nehotice pružati prema krasnoj pojavi.

– O, yancig, yancig!

No Stasio, koji je na sve najbudnije pazio, zamijeti da je jedan crnac, pokrit šiljastom kapom od štakorove kože, nakon zadnjih Kalijevih riječi izmaknuo iz reda i pužući kao zmija pošao prema osamljenoj kolibi, koja je postrance stajala iza ograde, ali je bila također okružena visokim koljem, svezanim povijušama.

Dotle dobro Mzimu, mada je bilo u neprilici zbog uloge božanstva, na Stasiiov nagovor ispruži svoju malu ručicu i stade pozdravljati crnce. Crni su ratnici veselo pratili očima svaku kretanju te male ruke, duboko vjerujući da su u tome moćne čini koje će ih obraniti i osigurati protiv svakovrsnih nevolja. Neki su govorili, udarajući se u prsa i po bedrima: "O, majko! Sada će nam tek biti dobro – nama i kravama našim!", a M'Rua, posve osokoljen, približi se slonu, pokloni se još jednom dobrom Mzimu, a zatim naklonivši se Stasiiju, progovori ovako:

– Hoće li veliki gospodar, koji vodi na slonu bijelo božanstvo, htjeti pojesti komadić M'Rue i hoće li pristati na to da M'Rua pojede komadić njega i da budu braća, među kojima nema laži ni izdajstva?

Kali odmah prevede te riječi, ali na Stasiiovom licu je pisalo da on nema ni najmanje volje na "komadić" M'Rue. Zato Kali reče starom crncu:

– O, M'Ruo! Zar zbilja misliš da bijeli gospodar, tako moćan, kojega se boji slon, koji ima u ruci grom, koji ubija lavove, kojemu vobo maše repom, koji ispušta ognjene zmije i lomi pećine, da se on, velim, može braćimiti krvlju s bilo kakvim kraljem? Pomisli, o M'Ruo, ne bi li ga Veliki Duh kaznio za drskost i nije li za tebe dosta dično ako pojedeš komadić Kalija, sina Fumbe, vladara Wa-hima i ako Kali, sin Fumbe, pojede komadić tebe?

– Zar ti nisi rob? – zapita M'Rua.

– Veliki gospodar nije oteo Kalija, niti ga je kupio, već mu je samo spasio život. Zato Kali vodi dobro Mzimu i gospodara u zemlju Wa-hima, da Wa-himi i Fumba iskažu njima čast i da im dadu velike darove.

– Neka dakle bude kako veliš i neka M'Rua pojede komadić Kalija, a Kali komadić M'Rue.

– Neka bude tako! – ponoviše ratnici. – Gdje je čarobnjak? – zapita kralj.

– Gdje je čarobnjak? Gdje je Kamba? – stadoše zvati mnogobrojni glasovi.

Uto se dogodi nešto što je posve moglo promijeniti situaciju, poremetiti prijateljske odnose i učiniti crnce neprijateljima netom nadošlih gostiju. Iz kolibe, što je postrance stajala i bila okružena posebnim koljem, odjednom dopre paklenska buka. Kao da riče lav ili da grmi, kao da bubnja bubanj ili da se smije hijena, zavija vuk ili kao da strašno škripe zardali gvozdeni stožeri na vratima. King, čuvši te grozne glasove, stade rikati, Saba lajati, magarić, na kojemu je sjedio Nasibu, njakati. Ratnici skočiše kao popareni i povadiše koplja iz zemlje. Nastade strka. Do Stasiiovih ušiju dopriješe uznemireni poklici:

"Naše Mzimu! Naše Mzimu!" Poštovanje i naklonost s kojima su gledali na došljake, izgubiše se u jednom časku. Oči divljaka stadoše bacati sumnjive i neprijateljske poglede. Stade se javljati među svjetinom žamor, a grozna je buka u samotnoj kolibi rasla sve više. Kali se prestraši i primaknuvši se brzo Stasiju stade govoriti od uzbuđenja isprekidanim glasom:

– Gospodaru, čarobnjak je probudio zločesto Mzimu, koje se boji da će izostati žrtve i zato riče od srdžbe. Umiri, gospodaru, čarobnjaka i zločesto Mzimu velikim darovima, jer će inače ovi ljudi ustati protiv nas.

– Da ih umirim? – zapita Stasio.

I naglo ga obuze gnjev na lukavstvo i gramzljivost čarobnjaka, a neočekivana opasnost uzbudi ga do dna duše. Njegovo opaljeno lice promijenilo se upravo onako kao onda kad je ustrijelio Gebhra, Kamisa i dvojicu beduina. Oči mu zasjaše neprijateljski, usne i pesnice se stegoše, a obrazi problijedješe.

– Ah, umirit ću ih! – reče.

I bez promišljanja potjera slona prema kolibi.

Kali, ne želeći ostati sam među crncima, pođe za njim. Iz divljih se prsiju ratnika ote krik – ne zna se, da li od straha ili od bijesa, ali prije nego što su došli k svijesti, tresne i svali se pod pritiskom slonove glave kolje, a zatim se rasuše glineni zidovi kolibe i krov uz prašinu poleti u zrak, a malo zatim ugleda M'Rua i njegovi ljudi crno rilo podignuto uvis, a na kraju surle – čarobnjaka Kambu.

A Stasio, opazivši na tlu veliki bubanj, načinjen od debla istruloga drveta i prevučen majmunskom kožom, zapovjedi Kaliju da mu ga dohvati i vrativši se stade pred začuđenim ratnicima.

– Ljudi – reče iz sveg glasa – to ne riče vaše Mzimu, to ova hulja udara po bubnju da od vas izmami darove, a vi se bojite kao djeca!

Rekavši to uhvati za konac provučen kroz osušenu kožu na bubnju i poče ga iz sve snage okretati. Isti se glasovi, koji su malo prije tako prenerazili crnce, razlegoše, sada još i strašnije, jer ih nisu gušili zidovi kolibe.

– O, kako je glup M'Rua i njegova djeca! – uzvikne Kali.

Stasio mu pruži bubanj, a Kali stade lupati po njemu tako žestoko da se neko vrijeme nije ni jedna riječ mogla čuti. A kad se napokon izdovoljio, baci bubanj M'Rui pred noge:

– Ovo je vaše Mzimu! – poviče smijući se iz sve snage. Zatim stade, uobičajenim kod crnaca obiljem riječi, govoriti ratnicima ne štedeći poruga za njih i za M'Ruu. Izjavi im, pokazujući na Kambu, da ih je "onaj zlikovac u kapi od štakora" varao kroz mnogo kišnih i suhih godina, a oni su ga hranili grahom, jarićima i medom. Ima li igdje na svijetu glupljega kralja i naroda? Vjerovali su u moć staroga varalice i u njegove čarolije, pa neka sada pogledaju kako taj veliki čarobnjak visi na slonovoj surli i viče: "Aka!", da izazove smilovanje bijelog gospodara. Gdje mu je moć? Gdje su mu čarolije? Zašto sada ne rikne zlo Mzimu u njegovu obranu? Ah, što je to, to njihovo Mzimu? Komad majmunske kože i komad istruloga debla koje će razgaziti slon! Kod Wa-hima se ni žene ni djeca ne bi bojali takvoga Mzimu, a boji ga se M'Rua i njegovi ljudi. Jedno je samo pravo Mzimu i jedan je pravi veliki i moćni gospodar – njemu neka iskažu čast i nek donesu što više darova, jer će inače navaliti na njih nedaće, za koje nisu dosad ni čuli. Crncima nisu trebale te riječi, jer je već to što se čarobnjak skupa sa svojim zločestim Mzimu pokazao tako nečuveno slabiji od novoga bijelog božanstva, posve dostajalo da ga ostave i prezru. Stadoše zato nanovo "vancigovati", još pokornije i žurnije. A kako su

se ljutili sami na sebe, što su Kambi kroz toliko godina dopuštali da ih vara, htjedoše ga bez odlaganja ubiti. Sam M'Rua zamoli Stasija da dopusti da ga svežu i zatvore, dok ne smisle dosta okrutnu smrt za njega. No Nella ipak odluči da mu pokloni život, a budući da je Kali navijestio da se ne može prolići ljudska krv tamo gdje boravi dobro Mzimu, dozvoli Stasio da istjeraju nesretnoga čarobnjaka iz sela.

Kamba, koji se bojao da će umrijeti u najtežim mukama, pade ničice pred dobrim Mzimu i jecajući zahvaljivaše mu za spas. I otad nije više ništa remetilo svečanost. Iza kolja prosuše se žene i djeca, jer se glas o dolasku neobičnih gostiju raznio po cijelom selu i želja da vide bijeloga Mzimu nadvladala je strah. Stasio i Nella vidješe prvi put naselje pravih divljaka, do kojih ne dopriješe ni Arapi. Odijelo se tih crnaca sastojalo samo od vrijesaka ili od koža, svezanih oko bedara; svi su bili tetovirani. Muškarci su imali, kao i žene, probušene uši, a u otvorima komadiće drveta ili kostiju, tako velikih da su im rastegnute usne resice sezale do ramena. Na donjoj su usni nosili "pelele", to jest drvene ili koštane obruče, velike kao dno šalice. Ugledniji ratnici i njihove žene imali su oko vrata ogrlice od željezne ili mjedene žice, tako visoke i tako ukočene da su jedva mogli micati glavom.

Zacijelo su pripadali plemenu Šilluka, koje se prostire daleko na istok, jer su Kali i Mea potpuno razumijevali njihov govor, a Stasio samo napola. Nisu ipak imali tako dugačke noge kao njihovi srodnici što prebivaju uz rukavce Nila; bili su širi u ramenima, nižega rasta i uopće nisu tako nalikovali na ptice što gaze po vodi. Djeca su izgledala kao male buhe i neiznakažena još od "pelele" bila su puno ljepša od svojih starijih.

Žene, nagledavši se najprije izdaleka dobrog Mzimu, stadoše se natjecati s ratnicima tko će više donijeti darova, koji su se sastojali od jarića, kokoši, jaja, crnoga graha i piva od prosa. To je sve dotle trajalo dok nije Stasio zaustavio taj priliv namirnica, a budući da je to obilno platio ogrlicama i šarenim platnom, a Nella porazdavala djeci nekoliko ogledalaca što su ih baštinili od Lindea, zavlada u cijelom selu neizmijerna radost, a i oko šatora, pod koji se skloniše mali putnici, razlijegali su se neprestano veseli i ushićeni usklici. Zatim odigraše ratnici u čast gostiju ratni ples i izvedoše tobožnju bitku, a napokon prijeđoše na bratimljenje Kalija i M'Rue.

Budući da nije bilo Kambe, koji je bezuvjetno bio potreban za taj obred, zastupao ga je stari crnac, koji je dobro znao zaklinjanja. Ubivši jare, izvadi iz njega jetra i razdijeli ih na nekoliko ovećih komada, zatim stade vrtjeti rukom i nogom nekakav kolovrat i gledajući čas Kalija, a čas M'Ruu, reče svečanim glasom:

– Kali, sine Fumbin, želiš li pojesti komadić M'Rue, sina M'Kulija – a ti M'Rue, sine M'Kulija, želiš li pojesti komadić Kalija, sina Fumbina?

– Želimo! – oglasiše se buduća braća.

– Želite li da srce Kalijeve bude srce M'Ruino, a srce M'Ruino srce Kalijevo?

– Želimo.

– I ruke i koplja i krave?

– I krave!

– I sve što svaki od vas ima ili bude imao?

– Što ima i što bude imao!

– I da ne bude među vama laži, ni izdajstva, ni mržnje?

– Ni mržnje.

– I da jedan nikada ne okrade drugoga?

– Nikada!

– I da budete braća?

– Da.

Kolovrat se sve brže okretao. Naokolo skupljeni ratnici pratili su njegovo kretanje sve pažljivije.

– Jao! – poviče stari crnac. – Ali ako jedan od vas slaže drugoga, ako ga izda, ako ga okrade, ako ga otruje, ako ga ubije, nek bude proklet!

– Nek bude proklet! – ponoviše svi ratnici.

– A ako je lažljivac i ako snuje izdajstvo, neka ne proguta krvi svoga brata i neka je pred našim očima ispljune.

– Oh, pred našim očima!

– I neka umre!

– Neka ga razdere vobo!

– Vobo!

– Ili lav!

– Ili lav!

– Neka ga pogazi slon, i nosorog, i bivol.

– O, i bivol! – ponovi zbor.

– I neka ga ujede zmija!

– Zmija.

– A jezik nek mu pocrni!

– Pocrni.

– A oči nek mu propadnu u dno glave!

– U dno glave.

– I neka hoda stopalima uvis!

– Ha! Stopalima uvis³³.

Ne samo Stasio, već je i Kali grizao usne, da ne prasne u smijeh, dok su se ponavljala sve groznija zaklinjanja, a kolovrat se tako brzo vrtio da oči nisu mogle stići njegovo okretanje. To je tako trajalo sve dok stari crnac nije posve smalaksao.

Tada sjedne na zemlju i neko je vrijeme kimao glavom na obje strane i šutio. Malo se kasnije ipak digne pa uzevši nož, proreže njime kožu na Kalijevoj ruci i namočivši njegovom krvlju komadić jarećih jetara postavi ga u usta M'Rui, a drugi komadić, namočen u kraljevoj krvi, u usta Kaliju. Obojica progutaše tako brzo da im grkljani zadrhtaše, a oči iskočiše, zatim se uhvatiše za ruke u znak vjernog i vječnog prijateljstva. A ratnici stadoše veselo vikati:

– Obojica su progutala, ni jedan nije ispljunuo, znači da su iskreni i da nema izdajstva među njima!

Stasio je zahvaljivao Kaliju u duhu što ga je u tom obredu zastupao, jer je osjećao, da bi gutajući "komadić M'Rue", bez sumnje pružio dokaz neiskrenosti i izdajstva.

Od toga časa nije malim putnicima doista prijetila od divljaka nikakva opasnost niti kakav nenadani napad, već ih je, naprotiv, okružilo najveće gostoljublje i skoro božansko poštovanje. To je poštovanje bilo još veće kad je Stasio, pogledavši kako je jako pala živa u termometru naslijeđenom od Lindea, navijestio da će biti kiše i kad je kiša još istoga dana tako obilno pala kao da ja massika, koja je već davno prošla, pa sada kao da je htjela ostatke svoje zalihe istresti na zemlju. Crnci su bili uvjereni da im je dobro Mzimu darovalo taj pljusak i njihova zahvalnost Nelli nije imala granica. Stasio se šalio s njom da će, budući da je postala crnačko božanstvo, krenuti sada dalje na put sam, a nju da će

ostaviti u M'Ruinom selu, gdje će crnci sagraditi za nju kapelicu od slonovače i donositi joj graha i banana.

Ali Nella je bila tako sigurna u njega da mu je, uspevši se na prstiče, šapnula po svom običaju na uho samo dvije riječi: "Nećeš ostaviti" – a zatim stane skakutati od veselja govoreći da će cijeli put do Oceana proći lako i brzo kad su crnci tako dobri. Događalo se to pred šatorom i pred svjetinom pa stari M'Rua, videći kako skakuće Mzimu, stade smjesta također poskakivati, koliko je više mogao na svojim krivim nogama, uvjeren da time iskazuje svoju pobožnost. Za njegovim se primjerom povedoše ostali dostojanstvenici, za njima ratnici, za ovima žene i djeca; riječju cijelo je selo neko vrijeme tako skakalo kao da su svi šenuli pameću.

Stasiju se tako sviđi taj prizor, što ga je dalo božanstvo, da se sve valjao od smijeha. Ali u noći je učinio pravu i trajnu uslugu pobožnome kralju i njegovim podanicima, jer je, kad su slonovi napali nasade banana, pojahao prema njima na Kingu i bacio među stado nekoliko raketa. Strah što ga prouzročiše "ognjene zmije" premašio je i njegovo očekivanje. Ogromne životinje u mahnitom strahu napuniše cijelu džunglu rikom i topotom, a bježeći nasumce prebacivale su se i gazile jedna drugu. Jaki je King vrlo voljko progonio drugove što su bježali, ne štedeći udarcima surlom i kljovama. Nakon takve su noći mogli biti sigurni da se dugo vremena neće ni jedan slon javiti u nasadima banana i palmi dum, koje su pripadale M'Ruinom selu.

U selu je vladalo veliko veselje i crnci su cijelu noć proveli plešući, pijući proseno pivo i palmino vino. Kali je ipak saznao od njih mnogo važnih stvari, jer se pokazalo da su neki čuli za neku veliku vodu, koja se nalazi na istoku i koja je okružena planinama. Za Stasija je to bio dokaz da ono jezero o kojem nije u zemljopisu učio zaista postoji, a drugo, da će idući odabranim smjerom, napokon naići na narod Wa-hima. Zaključujući po tome što se Mein i Kalijev govor nije razlikovao od govora M'Ruina, uvjerio se da je naziv Wa-hima po svojoj prilici neko mjesno ime i da narodi, što prebivaju uz obale Bassa-Narok pripadaju velikom plemenu Šilluka, koje počinje uz Nil, a proteže se ne zna se koliko daleko na istok.³⁵

39.

Cijelo je pučanstvo daleko otpratilo dobro Mzimu opraštajući se sa suzama u očima i moleći nametljivo da se udostoji kadgod doći k M'Rui i sjećati se njegovog naroda. Stasio se časak kolebao ne bi li uputio crnce na klanac, gdje je spremio onu robu i živež nakon Lindeove smrti, što nije u nestašici nosača mogao ponijeti sa sobom, ali pomislivši da bi toliko blago moglo među njima izazvati zavist i trvenje, probuditi lakomost i pomutiti mir njihova života, okani se te zamisli, pa im umjesto toga ustrijeli velikoga bivola i ostavi im njegovo meso za oprostajnu gozbu. Vidjevši tako veliku količinu "nyame" doista ih je obradovao.

Sljedeća je tri dana išla karavana opet pustim krajem. Dani su bili žarki, ali noći su, radi visokoga položaja kraja, bile tako hladne da je Stasio naložio Mei da pokriiva Nellu s dva gunja. Često su sada prolazili gorskim klancima, kadšto kroz puste i pećinaste, a kadšto kroz obrasle tako bujnim raslinjem da su se morali provlačiti s najvećim naporom. Na rubovima takvih klanaca vidjeli su velike majmune, a kadšto i lavove i pantere koji su živjeli po pećinastim špiljama. Stasio ubije jednu panteru na Kalijevu molbu, koji se je

zatim odjenuo njezinom kožom, da crnci odmah prepoznaju kako imaju posla s čovjekom kraljevske krvi.

Iza klanca, na visokoj ravnini, stadoše se nizati crnač-ka seoca. Neka su ležala jedno do drugoga, a neka dan ili dva dana puta daleko. Radi zaštite od lavova sva su sela bila okružena visokim koljem s tako gustim povijušama, da je čak i izbliza izgledalo kao da su to guštare kakve prašume. Tek se po dimu, što se dizao iz sredine moglo suditi da tamo prebivaju ljudi. Svuda su primali karavanu po prilici onako kao i u M'Ruinom selu, to jest ispočetka sa strahom i nepouzdanjem, a onda sa zadivljenjem i poštovanjem. Jednom se samo dogodilo da je cijelo selo, videći slona, Sabu, konje i bijele ljude, uteklo u obližnju šumu, pa se ne mogoše ni s kim sporazumjeti. No ipak nisu nijedno koplje bacili na putnike, jer su crnci, dok im islam ne napuni dušu okrutnošću i mržnjom prema nevjernicima, više bojažljivi i blagi. Najčešće je bivalo da je Kali morao pojesti "komadić" tamošnjeg kralja, a tamošnji kralj pojesti "komadić" Kalija, nakon čega su se sklapale najprijateljskije veze, a dobrome su Mzimu svuda iskazali poštovanje i bogobojaznost u formi kokoši, jaja i meda, što su ga vadili iz drvenih klada koje su visjele na granju velikog drveća i bile privezane palminim užetima. Veliki gospodar, vladar slona, gromova i vatrenih zmija svuda je izazivao strah, koji se ubrzo pretvarao u za-hvalnost, jer je darežljivost njegova bila ravna njegovoj moći. Tamo, gdje su sela bila bliže, naviještalo je do-lazak neobičnih gostiju jedno selo drugome bubnjanjem, jer crnci mogu sve izraziti bubnjanjem. Događalo se da je čitavo pučanstvo polazilo njima u susret, već unaprijed pokazujući naklonost.

U jednom selu, koje je brojalo oko tisuću duša, mjesni je poglavica, koji je u istoj osobi bio čarobnjak i kralj, pristao da im pokaže veliki fetiš, koji je izazivao neobično poštovanje i strah, te se ljudi nisu smjeli približavati kapelici od ebanovine i postavljali su žrtve pedeset koraka daleko. Kralj je pričao o tome fetišu da je nedavno pao s mjeseca, da je bio bijel i da je imao rep. Stasio izjavi da ga je baš on poslao na nalog dobroga Mzimu, a govoreći tako nije nimalo odstupao od istine, jer se vidjelo da je veliki fetiš bio naprosto jedan od onih zmajeva što su ih oni puštali s Lindeove plani-ne. I on i Nella obradovala se na misao da su drugi mogli uz povoljan vjetar i dalje poletjeti i odlučise da ih opet šalju s uzvisina. Stasio načini i pusti jednoga zmaja još iste večeri, što je konačno uvjerilo crnce da i dobro Mzimu i bijeli gospodar dođoše na zemlju također s mjeseca i da su to božanstva, kojima se ne može dosta ponizno služiti.

Ali više je od tih znakova poniznosti i poštovanja obradovala Stasija vijest da Bassa-Narok leži samo još nekoliko dana puta daleko i da žitelji sela, u kojem su se sada zadržali, dobivaju kadšto s onih strana sol u zamjenu za vino od palme dum. Mjesni je kralj čak čuo i za Fumbu kao poglavicu ljudi nazvanih Doko – a Kali potvrdi da udaljeniji susjedi tako zovu Wa-hime i Samburu. Manje su povoljni bili glasovi da na obalama velike vode vlada rat i da do Bassa-Naroka treba pro-laziti kroz vrlo divlje planine i strme klance pune grabežljive zvjeradi. Ali Stasio nije mnogo mario za grabežljivu zvjerad, a planine, ma bile i najdivljije, više je volio od niskih ravnica, gdje na putnika vreba groznica.

U dobroj misli krenuše zato dalje na put. Nakon ovoga napučenog sela naidoše samo još na jedno naselje, vrlo jadno i kao gnijezdo vrh timora obješeno.

Iza toga započela je uzbrdica, izrijetka ispresijecana dubokim jarugama. Na istoku se dizao mračni lanac vrhunaca, koji se izdaleka činio skoro posve crn. Bio je to nepoznat kraj, u koji su zalazili ne znajući što ih tamo može zateći prije nego što stignu u Fumbinu

zemlju. Po planinskim ledinama, kojima su prolazili, nije nedostajalo drveća. Osim samotnih zmajevaca i bagrema, bilo je drveća u gomilama, koji su činili male gajeve. Putnici su se zadržavali sred tih gajeva, da se okrijepe i odmire, a i zbog jake sjene. Među drvećem su vrvjele ptice. Različite vrste golubova, veliki kljunorozi, koje je Stasio zvao tukcima, svrake, čvorci, kumrije i bezbrojne prekrasne "bengalis" vrzle su se u gustom lišću, ili su prelijetale iz jednog gaja u drugi, ili po jedna ili jatomece, prelijevajući se poput duge. Neko drveće izdaleka se činilo kao da je procvjetalo raznobojnim cvijećem. Nella se osobito oduševljavala gledajući rajске muholovce (*Terpsichone viridis*) i crne, ozdo crvene krupne ptice (*Laniarius erythrogaster*), koje su se oglašavale kao pastirske frule. Krasne žune (*Merops Nubiensis*), odozgo ružičaste, a odozdo svjetloplave, prelijetale su u sunčanom sjaju hvatajući u letu pčele i poljske konjiće. Po vrhovima drveća razlijebao se vrisak zelenih papiga, a kadšto je dopirao glas kao od srebrnih zvončića, kojima su se pozdravljale male zelenosmeđe ptičice, sakrite pod lišćem adausonije.

Pred izlaz i nakon zalaza sunca, letjela su jata tamošnjih vrapčića (*Quelea Aethiopica*), u tako velikom broju da bi ih čovjek mogao smatrati oblacima, da nije bilo cvrčanja i lepetanja krilašcima. Stasio je mislio da to ljepokljunke tako cvrče raspršujući se danju po grupama drveća.

Ali najviše su se djeca čudila i oduševljavala drugim pticama, što su u malim jatima letjele i priređivale prave koncerte. U svakom je jatu bilo pet ili šest ženki i jedan mužjak, koji se prelijevao kovinastim perjem.³⁶ Ptice bi sjedale poglavito na samotne bagreme tako da bi mužjak bio na vrhu drveta, a ženke niže. Nakon prvih glasova, koji su nalikovali na udešavanje orkestra, počeo bi pjevati on, a one su šuteći slušale. Tek kad je završio, one bi jednoglasnim zborom ponavljale posljednji napjev njegove pjesme. Iza male stanke, on bi opet počinjao i dovršio, a one bi opet ponavljale. Onda bi cijelo jato preletjelo valovitim lakim letom na sljedeći, najbliži bagrem i u podnevnoj bi tišini ponovo počeo koncert sa solistom i zborom. Djeca ih se nisu mogla dosta naslušati. Nella prihvati glavnu notu koncerta i skupa sa zborom ženki zapjeva sitnim svojim glasićem posljednje tonove, koji su glasili kao da netko brzo opetuje zvukove: "tui, tui, tui, tui, tviling-ting ting!"

Jednom tako odoše djeca čitav kilometar od taborišta, slijedeći od drveta do drveta krilate glazbenike, a u šatoru ostaviše troje crnaca, Kinga i Sabu, kojega Stasio nije htio povesti, jer je usput pošao u lov i nije htio da mu lajanjem plaši divljač. Kad je napokon jato preletjelo sa zadnjega bagrema na drugu stranu širokoga klanca, zaustavi se dječak i reče: – Sada ću te otpratiti do Kinga, a onda ću pogledati nema li u visokoj džungli antilopa ili zebra, jer Kali kaže da nemamo sušenoga mesa više ni za dva dana.

– Ta ja sam velika – odgovori Nella, koja je uvijek nastojala pokazati kako nije malo dijete – pa ću se vratiti sama. Odavde se vrlo dobro vidi taborište, a i dim se vidi.

– Bojim se, zabasat ćeš.

– Neću. U visokoj džungli bih možda zabasala, ali ovdje, gledaj samo kako je niska trava.

– Moglo bi te štogod napasti.

– Sam si kazivao da lavovi i pantere danju ne polaze u lov. A čuješ li kako King čeznutljivo za nama trubi. Kakav bi se lav usudio loviti tamo gdje dopire Kingov glas.

I stade navaljivati:

– Stasio moj, sama ću otići kao odrasla.

Stasio se časak kolebao, ali napokon pristane. Doista se vidjelo taborište i dim. King, koji je čeznuo za Nellom, svaki je čas trubio. U niskoj joj travi nije prijetila opasnost da će zalutati, a nije moglo biti ni govora o lavovima, panterama i hijenama, jer te zvijeri doista traže plijen samo noću. Dječak je uostalom znao da ni na koji drugi način neće više ugoditi djevojčici osim ako joj pokaže da je ne smatra malim djetetom.

– Dakako dobro – reče – pođi sama, ali idi ravno i ne zastajkuj putem.

– A smijem li još samo nabrati ovoga cvijeća? – zapita pokazujući na bokor kusso,³⁷ pokriven s mnogo ružičastog cvijeća.

– Možeš.

Rekavši to okrenu je i još joj jednom za svaku sigurnost pokaže grupu drveća, iz koje se dizao dim taborišta i odakle je dopiralo Kingovo trubljenje. Zatim uroni u duboku džunglu, kojom je bio obrašten rub klanca.

Ali nije pošao ni stotinu koraka, već ga spopadne nemir. "Ipak je to od mene glupo – pomisli – što sam dopustio Nelli da sama ide po Africi. Glupo! Glupo! Ona je još pravo dijete! Ne smijem se ni za korak od nje maknuti, jedino ako je uz nju King. Tko zna što se može dogoditi! Tko zna, a i veliki majmuni mogu izviriti iz klanca i oteti mi je ili izujedati. Sačuvaj bože! Učinio sam strahovitu glupost!"

I nemir mu se obrati u srdžbu na samoga sebe, a u isti mah i u grozan strah. Ne razmišljajući dakle dugo okrene se kao da ga je iznenada prožela kobna slutnja. Idući brzo veoma vješto, kako se već izvježbao loveći svaki dan, držao je pušku spremnu i kretao se među bodljikavim mimozama bez ikakva šušnja, baš kao pantera kad se noću šulja k stadu antilopa. Začas ispruži glavu iz visoke trave, pogleda i – okameni se.

Nella je stajala pred grmom kusso s ispruženim ručicama; ružičasto cvijeće, što ga je od zaprepaštenja ispustila iz ruku, ležalo joj do nogu, a nekih dvadeset koraka od nje puzala je velika žutosiva zvijer prema njoj kroz nisku travu.

Stasio je vidio zelene oči, uprte u kao kreda bijelo lice djevojčice, savinutu glavu s plosnatim ušima, uvis podignute lopatice zbog pritajenog i puzećeg položaja, dugačko joj tijelo i još duži rep, koji se krajem lako micao kao u mačke. Još časak – jedan skok i ne bi više bilo Nelle.

Videći to shvati u tren oka, na opasnost naviknuti i okorjeli u tom dječak, da će, ako ne bude hladnokrvan i ako se ne umiri, ne sabere, ako loše opali i samo rani napadača, pa makar i teško, djevojčica svakako poginuti. Ali je već toliko umio svladati sebe da su mu pod dojmom tih misli same ruke i noge odjednom postale mirne kao pera od čelika.

Jednim pogledom oka opazi tamnu pjegu blizu uha zvijeri – lakim kretom naperi prema njoj cijev puške i opali.

Prasak hica, Nellin krik i kratka hroptava rika začuše se u isti čas. Stasio priskoči k Nelli i zaklonivši je svojim tijelom, naperi opet na napadača.

Ali drugi je hitac, kako se vidjelo, bio posve nepotreban, jer se strašni mačak rastegao i ležao kao krpa, s nosom uz zemlju, s pandžama u travi, i gotovo ne drhtnuvši. Tane mu je odvalilo cijeli zatiljak s vratnim kralješcima. Nad očima su mu se bijeljeli iskidani krvavi nabori mozga.

A mali je lovac stajao s Nellom neko vrijeme gledajući čas ubijenu zvijer, čas Nelli, ne mogavši progovoriti ni riječi. Ali zatim se dogodi nešto čudno. Isti onaj Stasio, koji bi maločas zadivio svojom hladnokrvnošću i mirom najiskusnije strijelce cijeloga svijeta, naglo probljedi, noge mu stadoše drhtati, a iz očiju mu potekoše suze. Zatim se uhvati rukama za glavu i stade ponavljati:

– O, Nella, Nella! Da se nisam vratio!...

I svlada ga takvo zaprepaštenje, takav zakašnjeli očaj, da je svaka žilica drhtala u njemu kao da ima groznicu. Nakon nečuvvene napetosti i svih duševnih i tjelesnih napora nastupio je čas slabosti i klonuća. Pred očima mu je stajala slika grozne zvijeri, kako sa zakrvavljenom gubicom u mračnoj nekoj špilji kida Nellino tijelo. A moglo se tako desiti, i desilo bi se bez sumnje tako da se nije vratio! Jednu minutu još, jednu sekundu – i bilo bi prekasno. Tu misao naprosto nije mogao podnijeti.

Svršilo se napokon tako da ga je Nella, došavši k sebi od groze, morala tješiti. Malo mu dobro stvorenje bacilo obje ručice oko vrata i plačući stade ga glasno zvati, kao da ga želi probuditi iza sna.

– Stasio! Stasio! Ništa mi nije! Gledaj, da mi nije ništa. Stasio! Stasio!...

Ali on se umirio i došao k sebi tek nakon dugog vremena. Odmah iza toga stigne Kali, koji je čuvši hitac nedaleko od taborišta i znajući da Bvana Kubva nikada ne puca uzalud, doveo sa sobom konja da ponese divljač. Mladi se crnac, ugledavši ubitu zvijer, naglo trgne i lice mu smjesta postade pepeljasto.

– Vobo! – krikne.

Djeca se tek sada približe truplu, koje se već kočilo, jer Stasio nije do tog trenutka imao jasnoga pojma kakav je to grabežljivac pao od njegova hica. Na prvi se pogled pričinu dječaku da je neobično velik serval,³⁸ ali pogledavši ga izbliza, prepozna da nije, jer je ubijena zvijer veličinom nadmašila i leoparda. Žuta joj je koža bila posuta kestenjastim pjegama, a glavu je imala užu od leopardove, što ju je donekle činilo sličnom vuku; noge je imala više, šape šire. Oči su joj bile ogromne. Jedno je oko istjerala kugla iz očnog duplja, a drugo je još gledalo u djecu pogledom bez dna, nepomično i grozno. Stasio se uvjeri da je to neka vrsta pantere, za koju zoologija nije znala baš kao ni zemljopis za jezero Bassa-Narok.

Kali je gledao s neizmjernim užasom na ispruženu životinju, ponavljajući tihim glasom kao da se boji da je ne probudi:

– Vobo!... Veliki je gospodar ubio voba!

Ali Stasio se obrati djevojčici, položi joj ruku na glavicu kao da se htio definitivno uvjeriti nije li je ugrabio vobo, pa reče:

– Vidiš, Nella, vidiš, sve da si već posve velika, po džungli ne smiješ ići sama.

– Istina je, Stasio – odgovori Nella skrušena lica. – Ali s tobom ili s Kingom smijem?

– Pričaj, kako je to bilo? Jesi li čula kako se približavao?

– Nisam... Samo je iz cvijeća izletjela velika zlatna muha, pa sam gledala za njom i vidjela njega kako izlazi iz klanca.

– A onda?

– Stao je i počeo gledati u mene.

– Je li dugo gledao?

– Dugo, Stasio. Tek kad sam ispustila cvijeće i kad sam se zaklonila od njega rukama, stao se šuljati prema meni... Stasiju proleti misao da bi Nella bila smjesta napadnuta da je crnkinja i da za svoje spasenje zahvaljuje također i čuđenju životinje, koja nije u prvi mah znala što da učini ugledavši nepoznato biće.

I jeza opet prođe dječaku kroz kosti.

– Hvala Bogu! Hvala Bogu da sam se vratio!... – Zatim upita dalje:

– Što si tada mislila?

– Htjela sam te zvati i... nisam mogla... ali...

- Ali što?
- Ali sam mislila da ćeš me ti obraniti... Sama ne znam... – Rekavši to, ogrli ga opet ručicama oko vrata, a on joj stane milovati kosicu.
- Ne bojiš se više?
- Ne.
- Malo moje Mzimu! Moje Mzimu! Vidiš što je Afrika!
- Da, ali ti ćeš ubiti svaku zločestu životinju?
- Ubit ću.

I stadoše oboje opet promatrati grabežljivca. Stasio, želeći sačuvati za uspomenu njegovu kožu, zapovjedi Kaliju da je oguli, ali on zamoli – od straha da ne bi iz klanca došao drugi vobo – da ga ne ostavi samoga, a na pitanje boji li se doista više voba nego lava, reče:

- Lav rikati noću i ne preskočiti kolje, a vobo po bijelom danu preskočiti i ubiti mnogo crnaca usred sela, a zatim ugrabiti jednoga i pojesti. Od voba ne štiti ni koplje, ni luk, samo čarolije, jer voba ne možeš ubiti.
  - Glupost! – reče Stasio. – Pogledajder ovoga, nije li dobro ubijen?
  - Bijeli gospodar ubiti voba, crni čovjek ne ubiti! – odgovori Kali.
- Svršilo se tako da su ogromnu mačku privezali užetom za konja – i konj ga je odvuкао do taborišta. Stasiju ipak nije uspjelo sačuvati vobovu kožu, i to zbog Kinga, koji se, domišljajući se zacijelo da je vobo htio ugrabiti njegovu gospođicu, tako razbjesnio da ga ni Stasiove zapovijedi ne mogoše svladati. Uхватivši rilom ubijenju životinju, baci je dvaput uvis, zatim stade lupati njome o drvo, a napokon je zgazi nogama i učini od nje neku masu bez oblika, koja je naličila pekmezu. Stasiju je uspjelo samo spasiti čeljusti, koje je s ostacima lubanje postavio na put mravima, a oni su za jedan sat tako sjajno očistili kosti da na njima nije ostao ni jedan atom mesa ili krvi.

40.

Nakon četiri dana zaustavi se Stasio na dulji odmor na uzvisini koja je podsjećala na Lindeovu planinu, ali je bila manja i uža. Nakon teške borbe, iste je večeri Saba zaklao velikoga pavijana, a napao ga je baš kad se igrao s komadima zmaja, što su ga djeca pustila prije nego što krenuše prema oceanu. To je bio već drugi zmaj na kojega su naišli. Stasio i Nella odlučiše da za vrijeme odmora slijepe još novih zmajeva, ali da ih puste tek kad bude puhao jaki musson sa zapada na istok. Ako makar jedan padne u ruke Europljanima ili Arapima, bez sumnje će svratiti neobičnu pozornost na sebe i ponukati ih da pošalju posebnu ekspediciju za spas djece. Radi veće sigurnosti dodavao je uz engleske i francuske napise još i arapske, što mu nije bilo teško, jer je savršeno poznao arapski jezik.

Krenuše na put. Ubrzo izjavi Kali da u lancu gora, što su ih vidjeli na istoku, prepoznaje neke vrhunce koji okružuju veliku crnu vodu ili Bassa-Narok, no nije uvijek bio siguran, jer su gore imale različite oblike, već prema tome s kojega su ih mjesta gledali. Prošavši neveliku dolinu obraslu grmljem kusso i sličnu kakvom ružičastom jezeru, naiđoše na kolibu osamljenih lovaca. Bila su u njoj dva crnca, od kojih je jednoga ujeo crv³⁹ pa je bio bolestan. Ali obojica su bili tako divlji i glupi, a pored toga tako preneraženi dolaskom nenadanih gostiju i tako čvrsto uvjereni da će biti ubijeni, da se u prvi mah nije

moglo ništa od njih saznati. Tek je nekoliko komada sušenoga mesa razvezalo jezik onome, koji je bio ne samo bolestan već i gladan, jer ga je prijatelj veoma oskudno hranio. Od njega su saznali da se nakon jednog dana puta nalaze razbacana sela pod vlašću neovisnih kraljevića, a da je iza strme gore počinjala Fumbina zemlja, koja se pruža na zapad i na jug od velike vode. Kad je to Stasio čuo, pade mu veliki teret sa srca, a u dušu mu uđe nova snaga. Svakako su bili već skoro na pragu zemlje Wa-hima. Kakav će put biti dalje teško je bilo predvidjeti, ali se ipak mogao dječak nadati da neće biti naporniji ni duži od onoga strašnog puta od obala Nila, koji je ipak prevalio zaslugom svoje neobične spretnosti i za vrijeme kojega je spasio Nellu od propasti. Nije sumnjao da će ih zbog Kalija primiti najgostoljubivije i da će im pružiti svaku pomoć. Uostalom on je već dobro poznao crnce i znao je kako valja s njima postupati, a bio je gotovo siguran da bi sada i bez Kalija mogao nekako izaći s njima na kraj.

– Znaš – reče Nelli – da smo od Fašode prevalili već više od pola puta, a za vrijeme ove polovice, što je još pred nama, možda ćemo naići na vrlo divlje crnce, ali na dervise nećemo više nailaziti.

– Ja volim crnce – odgovori djevojčica.

– Da, dok te smatraju božanstvom. Ugrabiše me iz Fajuma s gospođicom, koja se zvala Nella, a dovest ću natrag nekakvo Mzimu. Reći ću ocu i gospodinu Rawlisonu da te nikada i ne zovu drukčije.

A njene se oči stadoše odmah sjati i smijati.

– Možda ćemo zateći taticu u Mombasi?

– Možda. Da nema toga nesretnoga rata uz obale Bassa-Narok, bili bismo brže tamo. Baš se morao u to uplesti taj Fumba!

Rekavši to mahne Kaliju:

– Kali, je li bolesni crnac čuo za rat?

– Čuo je. Veliki rat biti, jako veliki – Fumba sa Samburu.

– Što će biti dakle? Kako ćemo proći kroz zemlju Samburu?

– Samburu pobjeći pred velikim gospodarom, pred Kingom i pred Kalijem.

– I pred tobom?

– I pred Kalijem, jer Kali ima pušku koja grmjeti i ubijati.

Stasio stade razmišljati o sudjelovanju što će ga moći poduzeti u borbama između plemena Wa-hima i Samburu, i odluči poduzeti sve da mu rat ne omete putovanje. Znao je da će njihov dolazak biti posve neočekivani događaj, koji će od prvoga časa osigurati Fumbi nadmoć. Trebalo je samo zgodno izabrati predviđenu pobjedu.

U selima, koja je spominjao bolesni lovac, dobili su nove glasove o ratu. Bili su sve točniji, ali nepovoljniji za Fumbu. Mali putnici saznaše da je Fumba bio u povlačenju i da su Samburu pod vodstvom svoga kralja, koji se zvao Mamba, već zauzeli znatan dio zemlje Wa-hima i da su oteli mnogo krava. Govorilo se da se rat vodi pretežno na južnom kraju velike vode, gdje na visokoj i prostranoj pećini leži velika Fumbina boma⁴⁰.

Ti su glasovi veoma ražalostili Kalija, koji je također molio Stasija da što prije prevale onu goru, koja ih je rastavljala od zemalja gdje je harao požar rata, jamčeći da će znati naći put kojim će povesti ne samo konje već i Kinga. Bio je već u kraju koji je dobro poznao i sada je s velikom sigurnošću razlikovao iz djetinjstva poznate vrhunce.

No prijelaz nije bio lagan i da nije bilo pomoći darovima osvojenih žitelja posljednjeg sela, morali bi za Kinga tražiti drugi put. No oni su poznavali još bolje od Kalija jaruge s ove strane gore i nakon dva dana naporna puta, za vrijeme kojega je noću vladala

osjetljiva zima, dopremiše napokon karavanu sretno do sedla, a sa sedla u dolinu, koja se već nalazila u zemlji Wa-hima.

Stasio se ujutro zadržao zbog odmora u toj grmljem opasanoj pustoj dolini, Kali pak, koji je molio smije li odjahati na konju u izvidnicu prema očinskoj bomi, dalekoj jedan dan puta, krene još iste noći dalje. Stasio i Nella očekivali su ga dan i noć veoma uznemireni – i već su mislili da je poginuo ili pao u šake neprijatelja, kad se napokon pojavi na mršavom i zapjenjenom konju, isto tako umoran i sav slomljen da se srce stiskalo gledajući ga.

Pade smjesta Stasiu do nogu i stade ga moliti za spas.

– O, veliki gospodar! – govorio je. – Samburu pobijediti ratnike Fumbine, ubiti njih mnogo i rastjerati one koje ne ubiti, a Fumbu opsjedati u velikoj bomi na gori Boko. Fumba i njegovi ratnici ne imati što jesti u bomi i izginuti ako veliki gospodar ne ubiti Mambu i sve Samburu s Mambom.

Moleći tako grlio je Stasiova koljena, a on namršti obrve duboko razmišljajući što bi trebalo učiniti, jer se kao i uvijek brinuo samo za Nellu.

– Gdje su – napokon zapita – ovi Fumbini ratnici koje su raspršili Samburu?

– Kali ih našao – i oni odmah ovamo doći.

– Koliko ih ima?

Mladi crnac makne nekoliko puta prstima na obadvije ruke i noge, ali zacijelo nije mogao točno odrediti broj zato, što nije znao brojati dalje od deset, a svaki je veći broj zamišljao samo kao vengi, to jest: mnogo.

– Ako dakle ovamo dođu, postavi im se na čelo i pođi u pomoć ocu! – reče Stasio.

– Oni se bojati Samburu i ne poći s Kalijem, ali s velikim gospodarom poći i ubiti vengi, vengi Samburu. Stasio se opet zamisli.

– Ne – reče napokon – ja ne mogu voditi bibi u bitku, a ne mogu je ni samu ostaviti – i neću to učiniti ni za što na svijetu. Nato se digne Kali i sklopivši ruke stade neprestano ponavljati:

– Luela! Luela! Luela!

– Što je to Luela? – zapita Stasio.

– Velika boma za žene Wa-hima i Samburu – odgovori mladi crnac.

I stade pričati neobične stvari. Fumba je s Mambom već mnogo godina neprestano ratovao. Uništavali su jedan drugome polja i otimali blago. Ali na južnom je kraju jezera bilo mjesto nazvano Luela, gdje su se na trgu i u doba najžešćih borbi s potpunom sigurnošću sastajale žene obaju naroda. To je bilo sveto mjesto. Rat su vodili samo muškarci, a nikakvi porazi ni pobjede nisu djelovali na sudbine žena, koje su nalazile posve sigurno skrovište u Lueli, iza glinene ograde koja je okruživala prostrani trg. Mnoge su se žene sklanjale onamo za vrijeme nemira s djecom i svojim blagom. Druge su dolazile čak i iz udaljenijih sela, noseći sušeno meso, grah, proso, maniok i druge namirnice. Ratnici se nisu smjeli boriti blizu Luele, već samo dalje nego što se čulo pijetlovo kukurikanje. Nisu smjeli prelaziti ni glineni nasip kojim je trg bio ograđen. Mogli su samo stajati pred nasipom, a tada bi im žene dodavale zalihe hrane, privezane na dugačke bambuse. Bio je to drevni običaj i nikada se nije desilo da bi ga bilo koja strana prekršila. Pobjednici su uvijek nastojali pobijeđenima presijeći put do Luele i da im ne dopuste približiti se svetom mjestu tako daleko dokle se čulo pijetlovo kukurikanje.

– O, veliki gospodar! – molio je Kali ponovo grleći Stasiova koljena. – Veliki gospodar otpratiti bibi u Luelu, a sam povesti Kinga, povesti Kalija, ponijeti puške, ponijeti ognjene zmijske i potući zločeste Samburu.

Stasio povjeruje pripovijedanju mladoga crnca, jer je već prije slušao, da se na mnogo mjesta u Africi rat ne prenosi na žene. Sjećao se da je jednom u Port Saidu pripovijedao neki mladi njemački misionar, kako u okolini planine Kilimandžaro vrlo ratoborno pleme Massai sveto čuva taj običaj, prema kojemu žene zaraćenih plemena posve slobodno polaze na određena logorišta i nikada ih nitko ne napada. Stasija vrlo obraduje što je taj običaj i uz obale Bassa-Naroka, jer je mogao biti siguran da Nelli ne prijete nikakva opasnost od rata. Odluči zato da smjesta krene s djevojčicom u Luelu, tim više što se prije svršetka rata ionako ne bi moglo ni misliti na dalje putovanje, za koje je bila potrebna pomoć ne samo Wa-hima već i Samburu.

Navikao na brze odluke, znao je što će učiniti. Osloboditi Fumbu, potući Samburu, ali ne dopustiti Wa-himima suviše krvavu odmazdu. Zatim će zapovjediti da bude mir.

Pomiriti zaraćene činilo mu se potrebno i korisno, ne samo za njega već i za crnce. "Tako mora biti – i tako će biti", reče u duhu sam sebi, i želeći obradovati mladoga crnca, koji mu se smilio, izjavi da mu pomoć ne odriče.

– Kako je daleko odavde do Luele? – zapita.

– Pola dana puta.

– Dakle slušaj: povest ćemo odmah onamo bibi, zatim ću ja poći na Kingu i protjerati Samburu od bome tvoga oca. Ti ćeš poći sa mnom i borit ćeš se s njima.

– Kali će ih ubijati iz puške!

I odjedanput mu se očaj pretvori u radost, stade skakati, smijati se i zahvaljivati Stasiju tako oduševljeno, kao da je već pobjeda osigurana. Ali provale zahvalnosti i radosti prekine dolazak onih ratnika koje je skupio za vrijeme svoga izviđanja i kojima je naložio da stupe pred lice bijeloga gospodara. Bilo ih je oko tristo, naoružanih štitovima od kože potočnoga konja, kopljima, lukovima i noževima. Glave su im bile urešene perjem, grivama pavijana i papratima. Ugledavši slona u službi čovjeka, ugledavši bijela lica, Sabu i konje, spopadne ih strah i isto onakvo čuđenje kao i crnce po onim selima kojima je prije karavana prolazila. Ali Kali ih je unaprijed već bio upozorio, da će vidjeti dobro Mzimu i moćnoga gospodara, "koji ubija lavove, koji je ubio voba, kojega se boji slon, koji krši stijene, pušta ognjene zmijske", itd. Zato umjesto da odmah uteknu, zastadoše u dugačkom redu šuteći, puni divljenja, sijejavajući samo bjeloočnicama, ne znajući bi li klekli ili pali ničice, ali u isti mah puni vjere da će pobijediti ako im ta neobična bića pomognu. Stasio projaše uz red na slonu, baš kao vođa koji pregledava vojsku, zatim naloži Kaliju da im ponovi njegovo obećanje da će osloboditi Fumbu i izda nalog da krenu prema Lueli.

Kali krene s nekoliko ratnika naprijed, da najavi skupljenim ženama obaju plemena neiskazanu i neviđenu sreću što će vidjeti dobro Mzimu, koje će doći na slonu. To je bilo tako neobično da su čak i one žene, koje su u Kaliju prepoznale izgubljenoga nasljednika prijestolja, pomislile da se mladi kraljević s njima šali i čudile su se što mu je do šale u vremena tako teška za cijelo pleme i za Fumbu. Ali kad su iza nekoliko sati ugledale ogromnoga slona, koji se približavao nasipima, a na njemu veliki palankin, obuze ih mahnita radost i primiše dobro Mzimu s takvim uzvicima i s takvim vriskanjem da je Stasio u prvi mah smatrao te glasove izrazom mržnje, to više što su ružne crnkinje bile slične vješticama.

Ali to su bile izjave neobičnoga poštovanja. Kad pođigoše Nellin šator u uglu logorišta u sjeni dvaju gustih drveta, okitiše ga Wa-himke skupa sa Samburkama višnjecima od cvijeća, zatim donesoše toliko obilje hrane da bi dostajalo za mjesec dana, ne samo za božanstvo već i za njegovu pratnju. Ushićene su se žene čak i Mei klanjale, koja im se, odjevena u ružičasto platno s nekoliko plavih ogrlica, također činila kao služavka Mzimina, biće mnogo više od običnih crkinja.

Nasibu je s obzirom na svoju djetinju dob bio pušten iza nasipa i smjesta je upotrijebio priliku da se posluži žrtvama donesenim Nelli, pa to učini tako savjesno da mu je već nakon jednog sata trbuščić podsjećao na ratni afrički bubanj.

41.

Nakon kratkoga odmora pod nasipima Luele, još prije zalaza sunca, krene Stasio s Kalijem na čelu tristo ratnika prema Fumbinoj bomi, jer je htio navaliti na Sambure noću, računajući da će ognjene zmije u mraku izazvati veći dojam. Put je od Luele do gore Boko, na kojoj se branio Fumba, trajao s odmorima devet sati, pa su se našli pod utvrdom tek oko tri sata iza ponoći. Stasio zaustavi ratnike i naloživši im da šute i da nitko ne pisne, stade razgledavati položaj. Vrhunac gore, na kojoj se pritajile branitelji, bio je mračan, dok su Samburu palili mnogobrojne vatre. Odsjev vatre osvjetljavao je strme stijene i ogromno drveće, što je raslo pod gorom. Izdaleka se već čuo mukli glas bubnjeva, klicanje i pjevanje ratnika, koji zacijelo nisu škrtarili s pombom,⁴¹ želeći proslaviti skorom konačnu pobjedu. Stasio se primakne još bliže, pa na kraju nije bio ni sto koraka daleko od posljednjih vatri. Tabor nisu čuvale nikakve straže, a noć bez mjesečine nije dopuštala da divljaci ugledaju Kinga, kojega je osim toga zaklanjalo i šikarje. Sjedeći na njegovu vratu, izda Stasio tiho zadnje zapovijedi, a onda dade Kaliju znak da potpali jednu od spremljenih raketa. Crvena vrpca poleti, skačući visoko, pod tamno nebo, zatim se praskajući raspe u buket crvenih, plavih i zlatnih zvijezda. Svi glasovi umuknuše i nastade časak nijeme tišine. Nakon nekoliko trenutaka izletješe još dvije ognjene zmije, ali ovaj put uperene vodoravno, ravno na tabor Sambura, a u isti čas razlegne se rika Kinga i vrisak tristo Wa-hima, koji se oboružani asagajama,⁴² toljagama i noževima, baciše naprijed u nezadrživu jurišu. Zametne se bitka to strašnija, što se vodila u mraku, jer su u pometnji bile odmah pogašene vatre. Odmah u početku – vidjevši vatrene zmije spopala Sambure slijepa strava. To što se dogodilo, prelazilo je posve granice njihova razuma. Znali su samo da su ih napala neka strahovita bića i da im prijete strašna i neminovna propast. Veći se dio rasprši prije nego što ih dosegoše koplja i toljage Wa-hima. Stotina i nekoliko desetaka ratnika, što ih je smogao i oko sebe skupio Mamba, žestoko se odupirahu, ali kad uz sijevanje raketa ugledaše ogromnu životinju, a na njoj u bijelo odjevena čovjeka, i kad im do ušiju dopre prasak oružja, iz kojega je pokatkad pucao Kali, klonuše i njima srca. Fumba na gori, ugledavši prvu raketu koja se visoko rasprsnula, također pade od straha na zemlju, gdje je ležao nekoliko časaka kao mrtav. Ali došavši k sebi, pomisli da se neki dusi umiješaše u sudbinu Sambura. Tada mu proleti glavom misao da bi se gnjev tih duhova mogao i protiv njega okrenuti ako im ne pohrli u pomoć, a budući da je uništenje Sambura bilo za njega spasenje, prikrade se, skupivši svoje ratnike, pobočnim skrivenim izlazom iz bome i presiječe put većem dijelu bjegunaca. Sada se bitka pretvori u pokolj. Prestadoše lupati bubnjevi Sambura. U mraku, koji su razdirale samo crvene munje bacane iz Kalijeve puške, razlijegalo se

zavijanje ubijenih, muklo udaranje toljaga o štitove i jauk ranjenika. Milost nije molio nitko, jer je crnci ne poznaju. Kali, od straha da u tmini i pometnji ne rani svoje ljude, prestane napokon pucati i uzevši Gebhrov mač baci se s njim posred neprijatelja. Samburi su mogli sada bježati s planina prema svojoj zemlji samo jednim širokim klancem, ali budući da je taj klanac zaglavio Fumba sa svojim ratnicima, spasiše se od cijele čete samo oni koji su bacivši se na zemlju dopuštali da ih pohvataju, mada su znali da ih čeka grozno ropstvo ili strašna smrt od pobjednikove ruke. Mamba se junački branio sve dok mu udarac toljagom nije razbio lubanju. Njegov sin, mladi Faru, pade u šake Fumbi, koji zapovjedi da ga svežu kao buduću žrtvu zahvalnicu dusima, koji mu dođoše u pomoć. Stasio nije potjerao groznoga Kinga u bitku, nego mu je dopustio da samo riče na još veću stravu neprijatelja. A sam nije ispalio ni jednoga hica iz svoje puške protiv Sambura, jer je, prvo, obećao maloj Nelli polazeći iz Luele da neće nikoga ubiti, a drugo, zaista nije imao volje ubijati ljude koji nisu ni njemu ni Nelli ništa našao učinili. Bilo je dosta da je Wa-himima osigurao pobjedu i oslobodio u velikoj bomi opsjednutog Fumbu. Kad je Kali doskora dotrčao s viješću o konačnoj pobjedi, zapovjedi mu da prestane bitka, koja je još vrela u šikarju i po krhotinama pećina i koja se otezala zbog žestine staroga Fumbe.

Prije nego što ju je Kali mogao utišati, nastade dan. Sunce se, kao obično pod obratnicama, brzo digno iza planine i jasnim svjetlom oblije bojište, na kojem je ležalo preko dvjesto mrtvih Sambura, probodenih kopljima ili izlomljenih toljagama. Kad je napokon prestala bitka i samo je još radosno urlanje Wa-hima mućilo jutarnji mir, pojavi se opet Kali, ali tako potišten i tužna lica, te se već izdaleka moglo znati da ga je snašla neka nesreća. Stavši pred Stasiom, počne se udarati pesnicama po glavi i tužno naricati:

– O, veliki gospodaru, Fumba kufa! Fumba kufa!

– Ubijen? – ponovi Stasio.

Kali odgovori što se desilo i po njegovim se riječima vidjelo da je razlog nesreće bila samo Fumbina žestina, jer je, kad je već bitka prestala, htio još dotući dva Sambura i tu ga je jedan od njih pogodio kopljem.

U tren oka pronese se među svim Wa-himima glas i oko Kalija nastade strka. Malo kasnije donesoše šestorica ratnika na kopljima staroga kralja, koji nije bio ubijen, već teško ranjen, i još je prije smrti htio vidjeti silnoga gospodara, koji sjedi na slonu i koji je zapravo pobijedio pleme Samburu.

Neizmjerno se divljenje u njemu borilo s mrakom u koji ga je obavijala smrt, a problijedjele i od pepele istegnute usne šaptale su tiho:

– Yancig! Yancig!...

No smjesta iza toga pade mu glava unatrag, usta mu se široko rastvoriše – i on preminu. Kali, koji ga je volio, baci se plačući na njegova prsa. Među ratnicima se jedni stadoše lupati u glavu, a drugi su izvikivali Kalijevo ime, nazivajući ga kraljem, "yancigujući" u njegovu čast. Neki popadaše pred mladim vladarom ničice. Ne diže se ni jedan glas protiv, jer je vlast pripadala Kaliju, ne samo po pravu kao najstarijemu sinu Fumbe, već i kao pobjedniku.

U taj čas se oglasi u kolibama čarobnjaka, u bomi navrh planine, divlja rika zločestoga Mzimu, isto onako kao što ju je Stasio čuo u prvom crnačkom selu, ali sada nije bila uperena protiv njega, već je zahtijevala smrt Fumbinih zarobljenika. Počeše lupati

bubnjevi. Ratnici se svrstaše u dugački red, po trojica u redu, i stadoše plesati ratni ples oko Stasija, Kalija i Fumbinog mrtvog tijela.

– Oa, oa! Yah, yah! – ponavljali su svi glasovi; glave su se jednoličnim kretanjem klimale desno i lijevo, bjeloočnice su bljeskale, a oštrice kopalja treptale na južnom suncu.

Kali se digne i obrativši se Stasiju reče:

– Veliki gospodar dovesti u bomu bibi i stanovati u kolibi Fumbe. Kali biti kralj Wa-hima, a veliki gospodar kralj Kalija.

Stasio mahne glavom u znak pristajanja, ali ostane još nekoliko sati, jer su trebali počinka i on i King.

Krenuo je tek predveče. Kad je otišao, ukloniše tjelesa palih Sambura i pobacaše ih u obližnji duboki ponor, nad kojim su se smjesta skupila jata strvinara; čarobnjaci prirediše sve za Fumbin pogreb, a Kali preuze vladu, kao jedini gospodar života i smrti svih podanika.

– Znaš li ti tko je Kali? – zapita Stasio djevojčicu, dok su putovali iz Luele. Nella ga začuđeno pogleda.

– To je tvoj boy.⁴³

– Aha! Boy! Kali je kralj svih Wa-hima.

Nella se jako obraduje na tu vijest. Ta nagla promjena, kojom je nekadašnji rob okrutnoga Gebhra, a zatim pokorni sluga Stasiov, postao kralj, pričinio joj se kao nešto neobično i u isti mah nečuveno zabavno.

Lindeova opaska da su crnci kao djeca koja nisu sposobna zapamtiti što je bilo jučer, nije bila u Kalijevu slučaju opravdana, jer mladi vladar, čim stadoše Stasio i Nella na podnožju gore Boko, hitro potrča njima u susret, pozdravi ih običnim znakovima pokornosti i radosti, i ponovi one riječi što ih je već prije izrekao:

– Kali biti kralj Wa-hima, a veliki gospodar kralj Kalija.

I oboma iskaže naveče poštovanje, a osobito se klanjao Nelli pred cijelim narodom, jer je znao iz iskustva, što ga je stekao za vrijeme puta, da se veliki gospodar brine za malu bibi više nego za samoga sebe.

Uvevši ih svečano na vrh u prijestolnu bomu, dade im Fumbinu kolibu, koja je bila nalik na veliku pojatu, razdijeljenu na nekoliko komora. Wa-himkama, koje su zajedno s njima došle iz Luele i koje se ne mogoše dosita nagledati dobroga Mzimu, naloži da u prvoj komori postave posudu s medom i kiselim mlijekom, a kad je saznao da je putem premorena bibi zaspala, zapovjedi svim stanovnicima da se ne usude ni pisnuti zaprijetivši im kaznom rezanja jezika. Odluči da im još svečanije iskaže počast i zato se, kad je iza kratkoga počinka izišao Stasio pred pojatu, približi k njemu i poklonivši mu se reče:

– Sutra Kali zapovjediti sahraniti Fumbu i poklati za Fumbu i za Kalija toliko zarobljenika koliko obojica imaju prstiju na rukama, ali za bibi i za velikoga gospodara Kali zapovjediti posjeći Faru, sina Mambinog, i vengi drugih Sambura, koje su pohvatali Wa-himi.

Stasio namršti obrve i stade svojim čeličnim očima gledati Kalija u oči, a zatim odgovori:

– Zabranjujem ti da to učiniš.

– Gospodaru – reče mladi crnac nesigurnim glasom

– Wa-hima uvijek sjeći zarobljenike. Stari kralj umrijeti – sjeći; mladi kralj postati – sjeći. Kad Kali ne bi zapovjedio njih sjeći, Wa-hima bi mislili da Kali nije kralj.

Stasio je sve strože gledao.

– Dakle što je? – zapita. – Zar nisi ništa naučio na Lindeovoj planini?

– Jesam, o veliki gospodaru...

– Dakle slušaj! Wa-hima imaju crne mozgove, ali tvoj mozak treba biti bijel. Kad si već postao kralj, dužan si da ih prosvijetliš i da ih naučiš ono što si naučio od mene i od bibi. Oni su kao šakali i kao hijene – načini od njih ljude! Reci im da nije pravedno klati zarobljenike, jer za krv nemoćnih kažnjava Veliki Duh, kojemu se molimo ja i bibi. Bijelci ne ubijaju zarobljenike, a ti hoćeš biti prema njima gori nego što je bio prema tebi Gebhr! Stidi se, Kali! Promijeni stare gadne običaje Wa-hima s dobrima, a i bibi neće reći da je Kali divlji, glup i zločest crnac.

Grozna rika u kolibama čarobnjaka zagluši mu riječ. Stasio mahne rukom i nastavi:

– Čujem! – to vaše "zločesto Mzimu" žeda krvi i traži glave sužnjeva. Ali ti znaš što to znači – i ono te neće prestrašiti. Velim ti zato ovo: uzmi bambus, pođi u svaku kolibu i šibaj čarobnjake sve dotle dok ne stanu urlati glasnije od njihovih bubnjeva. A bubnjeve baci u sredinu bome, da svi Wa-himi vide i shvate da ih te hulje varaju. Reci također tvojim glupim Wa-himima ono što si rekao i ljudima M'Ruinim, da se tamo gdje prebiva dobro Mzimu ne smije proliti krv.

Mladi je kralj očito shvatio Stasiove riječi, jer ga pogleda malko smjelije i reče:

– Kali izlupati, ah, izlupati čarobnjake! Izbaciti bubnjeve i reći Wa-himima da tamo gdje je dobro Mzimu, nije slobodno nikoga ubiti. Ali što učiniti Kali s Faruom i sa Samburima, koji su ubili Fumbu?

Stasio, koji je već sve dobro promozgao i samo čekao to pitanje, odgovori smjesta:

– Tvoj je otac poginuo i njegov je otac poginuo, dakle glava za glavu. S mladim ćeš Faruom sklopiti primirje krvi, a onda će Wa-hima i Samburu živjeti u slozi, mirno će obrađivati maniok i polaziti u lov. Reci ćeš Faruu za Velikoga Duha, koji je otac svih bijelih i crnih ljudi, a Faru će te voljeti kao brata.

– Kali sada imati bijeli mozak! – odgovori mladi crnac.

I tako se završi razgovor. Malo kasnije razlegne se opet divlja rika, ali ne od zločestoga Mzimu, već od dvojice čarobnjaka koje je Kali voštio iz sve snage. Ratnici, koji su dolje okruživali Kinga tijesnim krugom, dotrčaše bez daha na brdo da vide što se zbiva, i do skora se uvjeriše i na vlastite oči i po priznanju čarobnjaka da je zločesto Mzimu, pred kojim su dotad drhtali, samo izdubljeno drvo napeto majmunskom kožom.

A mladi Faru, kad mu javiše da mu neće u počast dobrog Mzimu i velikoga gospodara smrvti glavu i da će Kali pojesti komadić od njega, a on komadić od Kalija, ne htjede vjerovati svojim ušima, a kad je saznao kome zahvaljuje svoj život, pade ničice licem pred ulazom u Fumbinu kolibu. Ležao je tako sve dok nije izašla Nella i dok mu nije naložila da ustane. Tada joj svojim crnim rukama ogrli malu nožicu i stavi je sebi na glavu, u znak da joj cijeli život želi ostati robom.

Wa-himi se vrlo začudiše zapovjedima mladoga kralja, ali prisutnost neznanih gostiju, koje su smatrali najmoćnijim čarobnjacima na svijetu, učini da se nije nitko usudio usprotiviti se.

Stariji se ipak nisu radovali novim običajima, a dva čarobnjaka, vidjevši da je dobro vrijeme za njih jednom zauvijek prošlo, prisegoše u duši groznu osvetu kralju i došljacima.

Fumbu sahraniše svečano uz pećinu pod bomom. Kali zatakne na njegov grob križ od bambusa, a crnci postaviše nekoliko posuda s pombom i sušenim mesom, "da ne dosađuje i ne obilazi noću".

Mambino tijelo, nakon sklopljenog krvnog bratimstva između Kalija i Farua, predadoše Samburima.

42.

– Nella, bi li znala nabrojati naše putove od Fajuma dalje? – zapita Stasio.

– Bih.

Govoreći to digne djevojčica obrve uvis i stane računati na prstiće.

– Od Fajuma do Kartuma je jedan; od Kartuma do Fašode – dva; od Fašode do onoga klanca gdje smo našli Kinga – tri; a od Lindeove planine do jezera – četiri.

– Dobro. Nema valjda na svijetu još jedna takva muha, koja bi preletjela takav komad Afrike.

– Lijepo li bi izgledala ta muha bez tebe.

A on se stade smijati.

– Muha na slonu! Muha na slonu!

– Ali ne tse-tse? Zar ne, Stasio? Ne tse-tse?

– Ne – odvrati on – već inače tako dosta zgodna muha!

Nella, obradovana zbog pohvale, nasloni mu nosić na rame i zapita:

– A kad ćemo krenuti na peti put?

– Kad se odmoriš, a ja kad naučim pucati one ljude, što nam ih je obećao dati Kali.

– I dugo ćemo putovati?

– O, dugo, Nella – dugo! Tko zna, možda će nam to biti najduži put.

– A ti ćeš već znati sve udesiti kao uvijek!

– Moram.

Stasio je doduše udešavao kako je mogao, ali taj je peti put zahtijevao mnoge pripreme. Morali su opet zaći u nepoznate krajeve, u kojima su im prijetile različite opasnosti, pa se zato dječak htio protiv njih bolje osigurati nego što je to prije mogao. Zato je vježbao pucanje iz remingtonki četrdesetoricu mladih Wa-hima, koji su trebali biti glavna oružana sila i u neku ruku Nellina garda. Više strijelaca nije mogao imati, jer je King nosio samo dvadeset i pet karabinki, a konji petnaest. Ostalu su vojsku trebali činiti sto Wa-hima i sto Sambura oboružanih kopljima i lukovima, koje je obećao nabaviti Faru, a njihova je prisutnost uklanjala sve putne opasnosti kroz prostrani i vrlo divlji kraj, napučen plemenom Samburu. Stasio je, ne bez ponosa, mislio da će, utekavši za vrijeme puta iz Fašode samo s Nellom i s dvoje crnaca, možda doći do obale Oceana na čelu dvjesto oružanih ljudi sa slonom i konjima. Zamišljao je što će na to reći Englezi, koji tako visoko cijene spretnost, ali prije svega što će reći njegov otac i gospodin Rawlison. Misao na to zaslađivala mu je sve napore.

Ipak nije bio posve miran za svoju i Nellinu sudbinu. Dobro! Vjerojatno će bez poteškoća proći kroz zemlju Wa-hima i Sambura, ali što će biti dalje? Na kakva će još naići plemena; u koje će doći zemlje i koliko još ima puta? Lindeove su upute bile preopćenite. Stasija je jako zabrinjavalo što zapravo nije znao gdje je, jer je taj dio Afrike izgledao na kartama, iz kojih je učio zemljopis, baš kao bijeli list. Nije ni pojma imao što je to

jezero Bassa-Narok i kako je veliko. Bio je na južnom kraju jezera, gdje je širina njegove površine mogla iznositi nekoliko kilometara. Ali kako se daleko pružalo jezero na sjever, to nisu znali reći ni Wa-himi ni Samburi. Kali, koji je nekako govorio jezikom ki-svahili, odgovarao je na sva pitanja samo: "Bali! Bali!", što znači: daleko! daleko!

Budući da su se planine sa sjeverne strane, koje zatvaraju obzor, činile da su dosta blizu, pretpostavljao je da je to neko ne baš veliko gorsko jezero, kakvih ima mnogo u Africi. Nakon nekoliko se godina vidjelo da je posve krivo sudio,⁴⁴ no sada mu baš nije bilo mnogo stalo do toga da točno upozna veličinu Bassa-Narok jezera, koliko do toga, ne istječe li kakva rijeka iz njega, koja možda utječe u Ocean. Samburi, podanici Faruovi, tvrdili su da na istoku od njihove zemlje leži neka velika pustinja bez vode, ali da kroz nju još nitko nije prošao. Poznavajući crnce po pripovijedanju putnika, po Lindeovim doživljajima, a donekle i iz svoga iskustva, znao je Stasio, da će mnogo njegovih ljudi – kad nadođu opasnosti i napori – umaknuti natrag kući, i možda mu ni jedan neće ostati. U tom bi slučaju ostao posred pustoši i pustinje sam s Nellom, s Meom i malim Nasibuom. Prije svega je znao da bi nestašica vode smjesta raspršila karavanu i zato se tako uporno raspitivao za rijeku. Idući uz rijeku mogao bi zacijelo izmaći onim strahotama, kojima su izvrgnuti putnici u krajevima bez vode.

Ali Samburi mu nisu znali reći ništa pouzdano, a sam se nije mogao uputiti na dulji izlet uz istočnu obalu jezera, jer su ga drugi poslovi zadržavali u Boku. Pretpostavljao je da od zmajeva, puštenih s Lindeove planine i putem iz crnačkih sela, po svoj prilici ni jedan nije preletio preko lanca vrhunaca koji okružuju Bassa-Narok. Zato je trebalo praviti i puštati nove zmajeve, jer je tek te mogao odnijeti vjetar daleko preko ravne pustinje, možda čak do Oceana. Taj je posao morao osobno nadzirati, jer je Nella znala izvršno lijepiti zmajeve, a Kali je naučio kako se puštaju – ali ni jedno od njih nije umjelo napisati na zmajevima sve ono što je trebalo. Stasio je međutim znao da je to veoma važna stvar, koja se nipošto ne smije zanemariti.

Taj mu je posao oduzeo toliko vremena da je karavana tek nakon tri nedjelje bila spremna za put. Ali uoči dana, kad su u zoru imali krenuti, stane mladi kralj Wa-hima pred Stasiom i duboko mu se poklonivši reče:

– Kali poći s gospodarom i s bibi do vode, na kojoj plove velike lađe bijelih ljudi.

Stasija gane taj dokaz privrženosti, ali je mislio da nema prava voditi sa sobom dječaka na tako dugačak put, s kojega mu je povratak bio vrlo nesiguran.

– Zašto želiš ići s nama? – zapita.

– Kali jako ljubiti velikoga gospodara i bibi.

Stasio mu položi ruku na kudravu glavu:

– Znam, Kali, da si pošten i valjan dječak. Ali što će biti s tvojim kraljevstvom i tko će umjesto tebe vladati Wa-himima?

– M'Tana, brat Kalijeve majke.

Stasio je znao da se i među crncima vode borbe za vladu i da ih isto tako mami vladanje kao i bijelce, pa razmisli časak i reče:

– Ne, Kali. Ne mogu te povesti. Ti moraš ostati s Wa-himima, da od njih načiniš valjane ljude.

– Kali se k njima vratiti.

– M'Tana ima mnogo sinova. Što će biti ako on poželi da sam bude kralj i da kraljevstvo ostavi svojim sinovima? Što ako nagovori Wa-hime da te istjeraju?

– M'Tana dobar, on to ne učiniti.

– Ali ako učini?

– Onda Kali opet poći do velike vode k velikom gospodaru i bibi.

– Mi nećemo više biti tamo.

– Onda Kali sjesti uz vodu i od tuge plakati.

Govoreći tako, položi ruke na glavu, a malo poslije prošapće:

– Kali jako ljubiti velikoga gospodara i bibi – jako.

I dvije mu se krupne suze zasjaše u očima.

Stasio se pokoleba, ne znajući što da učini. Žao mu je bilo Kalija, ali ipak nije odmah pristao na njegovu molbu. Znao je, bez obzira na opasnosti povratka, ako M'Tana ili čarobnjaci pobune crnce, da će dječaku prijetiti ne samo izgon iz zemlje već i smrt.

– Bolje će biti za tebe ako ostaneš – reče – svakako bolje!

Ali dok je to govorio, uđe Nella, koja je kroz tanki zastor, što je dijelio komore, jasno čula cijeli razgovor i ugledavši u Kalijevim očima suze, stade ih prstićima brišati s njegovih trepavica, a onda se okrene prema Stasiyu.

– Kali će poći s nama – reče odlučno.

– Oho! – odgovori malko uvrijeđen Stasio. – To ne ovisi o tebi.

– Kali će poći s nama! – ponovi.

– Ili neće poći.

Djevojčica naglo lupi nožicom: – Ja hoću!

I udari u plač.

Stasio je pogleda vrlo začuđeno, kao da ne shvaća što se dogodilo dobroj i blagoj djevojčici, ali videći da je obje pesnice stisnula na oči i da otvorenim ustima kao ptičica hvata zrak, stade vrlo žurno vikati:

– Kali će poći s nama! Poći će! Poći će! Zašto plačeš? Kako si nenasna! Poći će! Kako me je nadvladala! Poći će, čuješ li

I bilo je tako. Stasio se sve do večeri stidio svoje slabosti prema dobrome Mzimu, a dobro Mzimu izvoštivši svoje, bilo je tako mirno, blago i poslušno kao uvijek.

43.

Karavana krene sutradan u zoru. Mladi se crnac radovao; mala je despotkinja bila blaga i poslušna još uvijek, a Stasio pun energije i nade. Za njima je išlo stotinu Sambura i stotinu Wa-hima. Četrdesetorica Wa-hima bilo je oboružano remingtonkama, iz kojih su znali nekako pucati. Bijeli je vođa, koji ih je vježbao tri tjedna, znao doduše da će u potrebi dići mnogo više vike nego štete, ali je mislio da pri sukobu s divljacima vika igra vrlo važnu ulogu kao i kugle, i vrlo se radovao svojoj gardi. Na put su ponijeli velike zalihe manioka, pogače pečene od velikih i debelih mrava, brižno osušenih i samljevenih u brašno, a i mnogo sušenoga mesa. S karavanom krene nekoliko žena, koje su nosile različite dobre stvari za Nellu i vreće od antilopine kože za vodu. Stasio je s visine Kingovih leda pazio na red, davao zapovijedi, možda ne samo zato što su bile potrebne, već više stoga što ga je zanosila uloga vođe – i ponosno je gledao na svoju malu vojsku.

– Da hoću – reče sam sebi – mogao bih ovdje postati kralj nad svim plemenima Doko, kao ono Beniowski na Madagaskaru!

I sune mu glavom misao ne bi li bilo dobro da se kadgod vrati ovamo, da osvoji veliki prostor zemlje, da uljudi crnce i da u ovim stranama osnuje novu Poljsku ili da čak krene kadgod na čelu crnih uvježbanih četa u staru Poljsku. Budući da je ipak osjećao da u toj

misli ima nešto smiješno, i budući da je sumnjao da bi mu otac dopustio da u Africi igra ulogu Aleksandra Makedonskog, nije povjerio svoje misli Nelli, koja je zacijelo bila jedina osoba na svijetu spremna da mu zaplješe.

Ali da bi se osvojili ti krajevi Afrike, trebalo je prije svega izići iz njih. Zato se stane baviti bližim problemima. Karavana se protekla u dugačkom nizu. Stasio je sjedeći Kingu na leđima odlučio putovati na kraju karavane, kako bi imao pred očima sve i svakoga.

I kad su ljudi prolazili jedan za drugim kraj njega, opazi sa čuđenjem da su u karavani i dva čarobnjaka M'Kunje i M'Pua, oni isti kojima je Kali kožu navoštio. Krenuli su na put s drugima noseći terete na glavi.

Zaustavi ih i zapita:

– Tko vam je rekao da idete?

– Kralj – odgovoriše obojica pokorno se klanjajući.

Ali pod maskom poniznosti sjale su im divlje oči, a na licima se zrcalila takva zloba, da ih je Stasio u prvi čas htio otjerati. Ali to nije učinio samo zato što nije htio naškoditi Kalijevu ugledu. Ali ga odmah zovne:

– Jesi li ti – zapita – naložio čarobnjacima da s nama putuju?

– Kali naložiti, jer je Kali mudar.

– Pitam te dakle još jedanput, zašto ih tvoja mudrost nije kod kuće ostavila?

– Jer kad bi M'Kunje i M'Tua ostali, onda bi obojica nagovarali Wa-hime da Wa-himi ubiti Kalija kad se vrati, ali ako oni ići s nama, Kali na njih gledati i paziti.

Stasio časak razmisli i reče:

– Možda imaš pravo, ali pazi na njih danju i noću, jer im zloća viri iz očiju.

– Kali imati bambus – odgovori mladi crnac.

Karavana pođe. Stasio zapovjedi da remingtonkama oboružana garda okruži karavanu jer su to bili ljudi koje je on skupio, izabrao i koji su bili najsigurniji. Za vrijeme vježbi s oružjem, koje su dosta dugo trajale, približi se u priličnoj mjeri svome mladom vođi, a istovremeno su – kao najbliži njegovoj poštovanoj osobi – smatrali sebe nečim boljim od drugih. Sada su imali dužnost paziti na cijelu karavanu i hvatati one koji bi počeli bježati. To se moglo predvidjeti, jer neće nedostajati bjegunaca kad počnu napori i opasnosti. Prvog je dana išlo sve u najljepšem redu. Crnci se kao dugačka zmija protegnuše sred džungle, s teretima na glavi, svaki oboružan kopljem i s nekoliko manjih sulica ili takozvanih asagaja. Neko su vrijeme išli južnom obalom jezera po ravnici, ali kako su jezero sa svih strana okruživali visoki vrhunci, morali su se penjati uzbrdo kad su krenuli prema istoku. Stariji su Samburi, koji su poznavali taj kraj, tvrdili da će karavana morati prijeći preko visokih planinskih sedala, koje su zvali Kullal i Inro, a zatim da će doći u zemlju Ebene, koja se proteže prema jugu do Boram. Stasio je shvatio da ne mogu ići ravno na istok, jer se sjećao da Mombassa leži nekoliko stupnjeva iza ekvatora, dakle mnogo južnije od ovoga nepoznatog jezera. Jer je imao nekoliko Lindeovih kompasu, nije se bojao da će skrenuti s pravoga puta.

Prvo ih noćište stigne na šumovitoj uzvisini. Čim je nastao mrak, usplamsa se nekoliko desetaka ognjišta, uz koja su crnci pekli sušeno meso i jeli kolače od maniokova korijenja, vadeći ih prstima iz posuda. Umirivši glad i žeđ, povedoše razgovor o tome kamo ih vodi Bvana Kubva i što će za to od njega dobiti. Neki su pjevali čučajući i čeprkajući po vatri, a svi su tako dugo i tako glasno brbljali da im je napokon morao Stasio zapovjediti da ušute, jer Nella nije mogla spavati.

Noć je bila vrlo hladna, ali sutradan, kad su prve sunčane zrake obasjale kraj, postane odmah toplije. Pri izlazu sunca ugledaše mali putnici čudan prizor. Približavali su se baš jezercu, koje se proteglo dva kilometra, a bilo je kao velika kaljuža što je načiniše kiše u gorskoj kotlini. Tada odjednom poviče Stasio koji se sjedio s djevojčicom na Kingu i pregledavao dogledom kraj:

– Gledaj, Nella, slonovi idu na vodu.

Nekih pola kilometra daleko vidjelo se stado od pet slonova kako se polagano jedan za drugim približava jezercu.

– To su neki čudni slonovi – reče Stasio gledajući ih vrlo pažljivo. – Manji su od Kinga, uši su im također mnogo manje, a kljova im uopće ne vidim.

Slonovi zagaziše u vodu, ali ne stadoše na obali, kako je to obično radio King, niti su se polijevali surlama, već su idući sve dalje zalazili u vodu sve dublje, pa su im napokon samo crna leđa virila nad vodom, poput komada pećine.

– Što je to? Rone! – poviče Stasio. Karavana se znatno približi obali, a napokon dođe do nje. Stasio je zaustavi i stade neobično začuđeno gledati čas Nellu, čas jezero.

Slonovi se uopće više nisu vidjeli, samo se na vodenoj površini moglo i golim okom razabrati pet okruglih crvenih cvjetova, kako vire nad vodom i ljuljaju se lakim kretom.

Oni stoje na dnu, a to su krajevi rila – oglasilo se Stasio ne vjerujući svojim očima.

Zatim zovne Kalija: – Kali! Jesi li vidio?

– Da, gospodaru, Kali vidjeti, to su vodeni slonovi⁴⁵ – mirno odgovori mladi crnac.

– Vodeni slonovi?

– Kali ih vidjeti više puta.

– I oni žive u vodi?

– Noću izlaziti u džunglu i pasti, a danju živjeti u jezeru kao i kiboko (potočni konj). Oni izaći tek kad zađe sunce.

Stasio se dugo nije mogao sabrati od čuđenja i da mu se nije žurilo na put, zadržao bi karavanu do večeri da bolje pogleda te neobične životinje. No sjeti se da bi slonovi mogli izroniti s druge strane jezera, pa sve da izrone i gdje god bliže, teško bi ih bilo vidjeti u mraku.

Dade zato znak da pođu, ali putem je pripovijedao Nelli:

– No! Vidjeli smo nešto što još nikad ne vidješe oči Evropljana. I znaš što ja mislim? Ako sretno dođemo do Oceana, nitko nam neće vjerovati kad kažem da u Africi ima vodenih slonova.

– Da uhvatiš jednoga i da ga povedeš s nama do Oceana? – reče Nella, uvjerenjena, kao uvijek, da Stasio sve može.

44.

Nakon deset dana putovanja prijeđe napokon karavana planinska sedla i uđe u drukčiji kraj. Bila je to prostrana ravnica, gdje je samo isprevijana nevelikim brežuljcima, ali uglavnom ravna. Bilje se posvema izmijenilo. Nije bilo velikog drveća, koje se samotno ili po nekoliko zajedno diže nad ustalasanom površinom visoke trave. Gdje su samo u znatnoj udaljenosti stršili ba-gremi, koji daju gumu, s deblima koraljne boje ili u obliku kišobrana, ali s malo lišća i sa slabom hladovinom. Između termitnjaka rasla je ponegdje euforbija s granjem nalik na krakove svijećnjaka. Pod nebom su se dizali

lešinari, a niže su s bagrema na bagrem lijetale ptice slične gavranima, samo s crnim i bijelim perjem. Trava je bila žuta i imala je klasje kao dozrelo žito. A ipak mora da je ta suha džungla davala obilno hrane velikim životinjama, jer su po nekoliko puta u danu nailazili na brojna stada antilopa, gnuu, bubala i osobito zebra. Žega na otvorenoj ravnici bez drveća postade nesnosna. Nebo je bilo bez oblaka, dani vrući, a noći su pružale malo odmora.

Put je postajao svakim danom naporniji. U selima, na koja je nailazila karavana, primalo ih je divlje pučanstvo sa strahom. Da nije bilo velikoga broja konja i da nije bilo bijelih lica, Kinga i Sabe, prijetila bi putnicima velika opasnost.

Stasio pomoću Kalija sazna da dalje uopće nema sela i da je cijeli kraj bez vode. Teško je bilo tome vjerovati, jer su brojna stada, što su ih susretali, morala negdje piti. No govor o pustinji, u kojoj nema ni rijeka, ni kaljuže, prestraši crnce i započne bježanje. Prvi primjer dadoše M'Kunje i M'Pua. Na sreću opaziše bijeg na vrijeme i potjera na konjima stiže ih nedaleko od tabora, a kad ih dovedoše, prikaže im Kali pomoću bambusa svu neumjesnost njihova postupka. Stasio, skupivši sve konje, održi im govor, koji je mladi crnac preveo na urođenički jezik. Budući da su na predašnjem prenoćištu cijelu noć rikali lavovi oko taborišta, nastojao je Stasio, koristeći se time, uvjeriti svoje ljude kako će onaj koji pobjegne neminovno postati njihovim plijenom, a sve da i prenoći na bagremima, tamo će ih naći još strašnji vobo. Zatim im reče da mora biti vode tamo gdje žive antilope, a ako na daljnjem putu stignu u predjele bez vode, moći će ih za dva ili tri dana ponijeti u vrećama sašitim od antilopinih koža. Crnci su, slušajući njegove riječi, ponavljali svaki čas jedan za drugim: "O, majko, kako je to istina!", ali sljedeće noći uteče opet pet Sambura i dva Wa-hima, a zatim je svake noći po tkogod iščezao. M'Kunje i M'Pua nisu pokušali sreću po drugi put i to zato što ih je Kali svaki dan nakon zalaza sunca dao vezati.

Ipak je kraj bivao sve više suh, a sunce je nemilosrdno pržilo džunglu. Nisu se ni bagremi više vidjeli. Još su se uvijek javljala stada antilopa, ali sve manja. Ma-garac i konji nalazili su još dosta hrane, jer se pod visokom osušenom travom na mnogo mjesta skrivala niža, zelenija i slabije uvenula trava. Ali King, iako nije birao, omršavi. Kad bi naišao na bagrem, slomio bi ga glavom i brižno obrstio lišće, a i lanjske mahune. Karavana je doduše svaki dan nailazila na vodu, ali često na lošu, koju je trebalo cijediti, ili na slanu, koja se uopće nije mogla piti. Zatim se nekoliko puta desilo da su se ljudi, koji su pod Kalijevim vodstvom bili izaslani u izvidnicu, vraćali ne našavši ni kaljuže ni u pukotini sakrivenoga potočića, i Kali je zabrinuta lica izjavio: "Madi apana" (nema vode).

Stasio shvati da taj posljednji veliki put nipošto neće biti lakši od prijašnjih i stade se uznemirivati zbog Nelle, jer se i ona promijenila. Lišće joj je, umjesto da potamni od sunca i vjetra, postajalo svaki dan sve bljeđe, a oči izgubiše sjaj. Na suhoj ravnici, na kojoj nije bilo komaraca, nije joj doduše prijetila groznica, ali vidjelo se da djevojčici grozna žega uništava snagu. Dječak je samilosno i bojažljivo sada gledao u njene male ručice, koje su postale bijele kao papir i gorko je sebi prigo-vorio što ju je izvrgnuo putu u tako žarko doba godine, izgubivši previše vremena na pripremama i vježbanje crnaca u pucanju.

U tom je strahu prolazio dan za danom. Sunce je upijalo vlagu i život iz zemlje sve lakomije i nemilosrdnije. Trava se zgrčila i tako osušila da se rasipala antilopama pod nogama i da su stada, što su pretrčavala, premda su bila malobrojna, ipak dizala oblake

prašine. Ipak su putnici još jednom naišli na rječicu, koju su izdaleka prepoznali po dugim redovima drveća što je raslo uz njene obale. Crnci pojuriše utrkujući se tko će prije do drveća i stigavši do obale, legoše uz nju i zagnjuriše glavu u vodu, pijući tako pohlepno da su prestali tek onda kad je jednoga od njih zgrabio krokodil za ruku. Drugi priskočiše u pomoć i učas izvukoše iz vode ogavnoga guštera, koji ipak nije htio pustiti čovjeku ruku, mada su mu kopljima i noževima otvarali ždrijelo. Stvar je tek King dovršio, kad ga je, postavivši na njega nogu, tako lako zgnječio kao da je trula gljiva. Kad su napokon ljudi ugasili žeđi, zapovjedi Stasio da u plitkoj vodi načine okruglu ogradu od visokih bambusa s jednim samo ulazom s obale, da se u potpunoj sigurnosti može Nella okupati. A na ulazu postavi još i Kinga. Kupelj je osvježila djevojčicu, a počinak joj malo vratio snagu.

Na veliku radost cijele karavane i Nella odluči Bvana Kubva da uz tu vodu ostanu dva dana. Na taj glas postadoše ljudi dobre volje i odmah zaboraviše pretrpljene napore. Ispavavši se i okrijepivši, počеше se neki crnci vrzmati među drvećem pored rijeke, tražeći palme koje rode divljim datuljama,⁴⁶ i takozvane Jobove suze,⁴⁷ od kojih se prave ogrlice. Nekolicina ih se vrati u tabor prije zalaza sunca, noseći neke četverouglate bijele predmete, u kojima Stasio prepozna svoje zmajeve.

Jedan je zmaj imao broj 7, što je dokazivalo, da je bio pušten još s Lindeove planine, jer su ih nekoliko desetaka pustila djeca s onoga mjesta. Videći to, Stasio se vrlo obraduje i osokoli.

– Nisam mislio – reče Nelli – da zmajevi mogu preletjeti toliki prostor. Bio sam siguran da će ostati na vrhuncima Karamoya i puštao sam ih samo, onako, na sreću. Ali sada vidim da ih vjetar može ponijeti kud hoće i nadam se da će oni, što smo ih poslali s planina oko Bassa-Naroka, a i sada s puta, odletjeti čak do Oceana.

– Zacijelo će odletjeti – odgovori Nella.

– Daj Bože! – potvrdi dječak, misleći na opasnost i napore daljnjega putovanja.

Karavana se digne s rječice trećega dana, napunivši vodom kožnate vreće. Prije večere udoše opet u kraj spržen od sunca, gdje nisu ni bagremi rasli, a mjestimice je zemlja bila gola kao gumno. Kadšto bi samo nailazili na pasiflore s deblima udubljenim u zemlju, slične nakaznim bundevama⁴⁸ s promjerom dugim dva lakta. Iz tih su orijaških kugli rasle tanke vriježe, kao vrpce koje su puzajući po zemlji pokrivale velike prostore, stvarajući tako zapletenu guštaru da bi se jedva miševi mogli kroz nju provući. Ali pored sve lijepe zelene boje tih biljaka, koje podsjećaju na evropski primog, toliko je u njima bilo bodljika da se ni King, ni konji nisu mogli njima hraniti. Grickao ih je samo magarac, no i on oprezno.

Kadšto ne bi na nekoliko engleskih milja vidjeli ništa drugo do oštre kratke trave i niskih, nevenu sličnih, biljki, koje su se raspadale čim bi ih se dotakli. Iza prvog noćišta, cijeli je sljedeći dan tukla s neba živa vatra. Zrak je drhtao kao u Libijskoj pustinji. Na nebu nije bilo ni oblačka. Zemlja je bila tako oblivena svjetlom da se sve činilo bijelo i ni jedan glas, pa ni zujanje kukaca, nije prekidao tu smrtonosnu, kobnim sjajem kratu tišinu.

Ljudi su se kupali u znoju. Kadšto bi složili na veliku gomilu terete sa sušenim mesom i štitove, da pod njima nađu malko sjene. Stasio upozori da čuvaju vodu, ali crnci su kao djeca koja ne misle na sutra. Napokon je trebalo okružiti stražom one koji su nosili vreće s vodom i dijeliti svakom posebno vodu. Kali se vrlo savjesno latio toga, ali taj je posao iziskivao vrlo mnogo vremena i otezao putovanje, pa se time sve više udaljavalo novo pojište. Samburi su povrh toga jadikovali da više vode dobivaju Wa-hime, a Wa-hime da

više dobivaju Samburi. Ovi drugi stadoše prijetiti da će se vratiti, ali im Stasio nagovijesti da će im Faru dati poodsijecati glave, a strijelcima, što su bili oboružani remingtonkama, naloži da nikoga ne puštaju.

Drugo je nočište bilo na goloj travi. Nisu gradili bomu, ili kako u Sudanu kažu zeribu, jer nije bilo materijala. Stražu su nad taborom čuvali King i Saba. To je bilo dosta, ali King, koji je dobio deset puta manje vode negoli je trebao, trubio je za vodu do izlaska sunca, a Saba je, objesivši jezik, skretao oči na Stasija i Nellu s nijemom molbom da mu dadu barem jednu kap. Djevojčica je zaiskala da mu Stasio dade malo vode iz Lindeove gumene boce, koju je nosio preko ramena na uzici, ali on je te ostatke čuvao za djevojčicu, za crne sate, pa joj odbije molbu.

Četvrtoga je dana predveče ostalo samo još pet nevelikih vreća s vodom, ili na svakoga od njih ni pola čašice. Budući da su noći ipak hladnije od dana, a žega noću ne muči tako kao pod žarkim sunčanim zrakama, i budući da su ljudi još jutros dobili neznatnu količinu vode, zapovjedi Stasio da se te vreće spreme za sutrašnji dan. Crnci su mrmljali protiv te odluke, ali još je bio previše jak strah pred Stasiom, pa se zato nisu smjeli baciti na tu zadnju zalihu, to manje, što su uz nju stajala dva remingtonkama oboružana čovjeka, koji su se morali izmjenjivati svaki sat.

Wa-himi i Samburu zavaravali su žeđu čupajući vlati jadne trave i žvačući njezine korjenčiće, no ipak u njoj nije bilo skoro nimalo vlage, jer ju je nemilosrdno sunce ispilo i iz dubine zemlje.⁴⁹

Iako san nije gasio žeđu, barem je dopuštao da čovjek na nju zaboravi, pa kad je došla noć, popadali bi ljudi umorni i iscrpljeni hodom, pa bi duboko zaspali kao mrtvi gdje se koji zatekao. Stasio je također zaspao, ali duša mu je bila prepuna briga i nemira, a da bi mogao spavati mirno i dugo. Nakon nekoliko sati probudi se i stane razmišljati što će biti dalje i odakle će smoći vode za Nellu i za cijelu karavanu zajedno s ljudima i životinjama? Položaj je bio težak, a možda i strašan, no dosjetljivi se dječak još nije prepuštao očaju. Poče ponavljati u sebi sve događaje počevši od onda kad su ih ugrabili iz Fajuma, pa sve do toga časa: dakle najprije ogroman put kroz Saharu, vihor u pustinji, pokušaji da pobjegnu, Kartum, Mahdi, Fašoda, oslobođenje iz Gebhrovih šaka, zatim nastavak puta nakon Lindeove smrti sve do jezera Bassa-Naroka i do ovoga mjesta, gdje su sada noćili. "Toliko smo prošli, toliko smo pretrpjeli", govorio je u sebi, "da mi se često činilo, da je već sve propalo i da neću nikako naći pomoć, ali uvijek sam našao izlaz. Pa i nije moguće da poginemo na zadnjoj etapi, pošto smo prevalili toliki put i preživjeli tako strašne opasnosti. Sada ima još malo vode, a ovaj kraj ipak nije Sahara, jer da je tako, onda bi ljudi valjda to znali."

No glavnu mu je nadu podržavalo to što je kroz dogled na jugoistoku ugledao neke maglene linije slične planinama. To je bilo udaljeno možda nekoliko stotina engleskih milja, a možda i više. Ali kad bi mu pošlo za rukom doći do njih, bili bi spašeni, jer su planine rijetko kada bez vode. Koliko je za to trebalo vremena, to nije znao izračunati, jer je sve ovisilo od visine planina. Višoki se vrhunci u tako bistrom zraku kao što je afrički, vide neizmjereno daleko, pa je zato valjalo naći vodu prije samih planina. Inače je prijetila propast.

– Valja naći! – ponovi u sebi Stasio.

Hroptavi glas slona, koji je ispuhivao vrućinu iz pluća, prekidao je svaki čas dječakovo razmišljanje. Ali malko poslije mu se pričinilo kao da čuje neki glas nalik na stenjanje, koji dopire s druge strane tabora, i to baš s one strane gdje su bile preko noći pokrite vreće s

vođom. Budući da se stenjanje nekoliko puta ponovilo, usđane da vidi što se događa i pođe prema grmu, koji je bio nekoliko koraka daleko od konačišta. Noć je bila tako jasna da je već izdaleka ugledao dva tamna tijela kako leže jedno uz drugo, i dvije cijevi remingtonki, kako se sjaju na mjeseci.

– Crnci su uvijek isti! – pomisli. – Trebali su paziti na tu vodu, koja je sada za nas skupocjenija od svega na svijetu, a oni zaspasše kao da su kod kuće. Ah, Kalijev će bambus imati sutra mnogo posla.

Pomislivši to, približi se i gurne nogom jednoga čuvara, ali smjesta se preneražen trgne. Crnac, za kojega je mislio da spava, ležao je nauznak s nožem zabodenim u grlo do korica, a uz njega drugi s isto tako presječenim vratom, te je glava bila od trupla skoro rastavljena.

Dvije su vreće s vodom iščezle, a tri su druge ležale u razbacanoj travi rasječene i splasnule.

Stasio osjeti da mu se koža ježi.

45.

Na njegov krik pritrči prvi Kali, a za njim dva strijelca, koji su trebali zamijeniti prijašnju stražu, a malo kasnije se svi Wa-himi i Samburi skupiše na mjestu zločina vrišteći i urlajući. Nastade strka puna uzvika i straha. Ljudi nisu toliko marili za ubijene i za umorstvo, već za one ostatke vode, koja se već upila u spečenu zemlju džungle. Neki se crnci baciše na zemlju i kidajući joj grude prstima, stadoše isisavati iz njih preostalu vlagu. Drugi su vikali da su zli dusi poubijali čuvaru i rasjekli vreće. Ali Stasio i Kali znali su što da misle o tome. M'Kunje i M'Pua nisu bili među onim ljudima, što su se valjali po travi. U tom je događaju bilo više nego od običnog umorstva dvaju čuvara i krađe vode. Preostale probijene vreće ukazivale su na to da je to bilo djelo osvete i u isto vrijeme smrtna osuda cijeloj karavani. Svećenici zločestoga Mzimu osvetišu se dođbrome Mzimu. Vraći se osvetišu mladom kralju, koji je otkrio njihova lupeštva i ne bi im više dopustio da i dalje izrabljuju neupućene Wa-hime. Nad cijelom se karavanom razastrlo sada krilo smrti, kao jastreb nad jatom golubova.

Kali se prekasno sjeti da je, zaokupljen brigama i drugim stvarima, zaboravio zapovjediti da svezu vraće, kako je to nalagao svako veće. Vidjelo se da su dva strijelca, koji su čuvali stražu pored vode, iz prirodene lijenosti legli i zaspali. To je lupežima olakšalo posao i omogućilo da bez kazne pobjegnu.

Dok se metež donekle stišao i ljudi se sabrali od zaprepaštenja, prošlo je mnogo vremena, ali ipak mora da zločinci nisu odmakli daleko, jer je zemlja pod presječenim vrećama bila vlažna, a krv, koja je istekla iz umorenih, još se nije bila posve usirila. Stasio zapovjedi da za bjeguncima pođe potjera, ne samo da ih kazni, već da se domogne posljednjih dviju vreća vode. Kali uzjaha na konja i povevši sa sobom nekoliko strijelaca, krene u potjeru. Stasio, koji je u prvi čas htio sudjelovati u njoj, sjeti se da ne može ostaviti Nellu samu, kad su crnci tako razdraženi i ogorčeni, pa zato ostane. Preporuča samo Kaliju da sa sobom povede Sabu.

Ostade sam, jer se upravo bojao bune – naročito od strane Sambura. Ali u tome se prevario. Crnci uopće lako planu i kadšto bez razloga, ali kad ih pritisne velika nevolja, a osobito kad im zaprijeti neumoljiva ruka smrti, predaju joj se pasivno, ne samo oni koje

je naučio islam da je uzaludno boriti se sa sudbinom, već svi. Tada ih iz mrtvila ne može trgnuti ni strah, ni bol zadnjih trenutaka. Tako se dogodilo i sada. Wa-himi kao i Samburu, kad je prva uzrujanost prošla i kad se misao da moraju umrijeti čvrsto usadila u njihove glave, legoše mirno na zemlju, da čekaju smrt, pa se zato nije trebalo bojati bune već više toga hoće li ljudi sutra uopće htjeti ustati i poći dalje na put. Kad je to vidio, Stasio osjeti veliku samilost prema njima.

Kali se vrati još prije dana i smjesta postavi pred Stasija dvije izderane vreće, u kojima nije bilo ni kapi vode.

– Veliki gospodaru – reče – Madi apana!

Stasio otare rukom oznojeno čelo, a onda zapita:

– A M'Kunje i M'Pua?

– M'Kunje i M'Pua umrijeti – odgovori Kali.

– Dao si ih ubiti?

– Njih ubiti lav ili vobo.

I stade pripovijedati što se dogodilo. Trupla dvojice zločinaca nađoše dosta daleko od konačišta, na mjestu gdje ih je snašla smrt. Ležali su jedan uz drugoga, obojici su bile slomljene lubanje sa zatiljka, raskidane lopačice i izjedena leđa. Kad se pojavio vobo ili lav pred njima u mjesecini, oni su ih sigurno molili da im daruju život. Ali strašna je životinja obojicu ubila, a onda, utišavši prvu glad, nanjušila vodu i razderala vreće.

– Bog ih je kaznio – reče Stasio – i Wa-himi će se uvjeriti da zločesti Mzimu ne može nikoga spasiti.

A Kali ponovi:

– Bog ih kazniti, ali mi nemamo vode.

– Daleko pred nama vidio sam na istoku planine. Tamo mora biti vode.

– Kali ih također vidjeti, ali do njih ima mnogo, mnogo dana...

Nastade časak šutnje.

– Gospodaru – javi se Kali – neka dobro Mzimu, neka bibi zamoli Velikoga Duha da dade kišu ili rijeku.

Stasio ne odgovori ništa i ode. Pred šatorom ugleda bijeli Nellin lik; vrištanje i urlikanje crnaca odavno ju je već probudilo.

– Što se dogodilo, Stasio? – zapita potrčavši mu u susret. A on joj položi ruku na glavu i reče ozbiljno:

– Nella, moli se Bogu za vodu, jer ćemo inače svi poginuti. I djevojčica digne blijedo svoje lišće uvis i, uprvši oči u srebrni mjesec-ev srp, stade moliti za spas onoga, koji na nebu upravlja zvijezde, a na zemlji udešava vjetar prema vuni janjetovoj.

Poslije besane, bučne i nemirne noći, izađe nad obzorjem sunce brzo, kao što uvijek izlazi pod obratnicima, i nastade svijetao dan. Na travi nije bilo ni kapi rose, a na nebu ni oblačka. Stasio zapovjedi strijelcima da skupe ljude i održi im kratak govor. Reče im da se natrag k rijeci ne mogu vratiti, jer dobro znadu da su od nje pet dana i pet noći puta daleko. Ali zato nitko ne zna nema li vode, možda, na drugoj strani. Možda će se nedaleko naći kakvo vrelo, kakva rječica ili kaljuža. Ne vidi se doduše drveće, ali tako se često dešava da na otvorenoj ravnici, gdje vjetar nosi sjemenje, drveće ne raste ni uz vodu. Jučer su vidjeli nekoliko velikih antilopa i nekoliko nojeva kako trče na istok, a to je znak da tamo mora biti neko pojilište, a prema tome, tko nije glup i tko nema u prsima zečje već lavlje ili bivolje srce, taj će ići naprijed, radije žeđajući i naprežući se nego ležeći i čekajući ovdje strvinare ili hijene.

I govoreći tako pokaže rukom strvinare, kojih je nek-oliko kružilo nad karavanom. Iza tih riječi Wa-himi, ko-jima je Kali zapovjedio da ustanu, ustadoše gotovo svi, jer se, privikli na groznu kraljevsku moć, nisu usudili oprijeti. Ali se mnogi Samburi zato što im je kralj Faru ostao uz jezero, ne htjedoše više dignuti, nego među sobom stanu razgovarati: "Zašto da idemo u susret smrti kad će ona i sama doći?" Tako je karavana krenula naprijed umanjena za polovicu. Ljudi nisu već dvadeset i četiri sata imali ni kapi u ustima, ni vode, ni ikoje druge tekućine. I u hladnijem bi podneblju bilo to, uz težak hod, napor, koji se ne može podnijeti, a kamoli u toj užarenoj afričkoj peći, u kojoj i oni koji se obilno napiju, tako brzo proznoje vodu da je mogu skoro isti čas rukama brisati s kože. Moglo se predviđati da će mnogo ljudi putem pasti od umora i od sunčanice. Stasio je čuvao Nelli koliko je mogao od sunca i nije joj dopuštao ni da načas izviri ispod palankina, kojemu je krović pokrio komadom bijeloga platna, da bude dvos-truk. Od ostatka vode, što ju je još imao u bočici od gume, skuha joj jači čaj i dade joj ga hladnoga, bez šećera, jer slatko povećava žeđu. Djevojčica ga je sa suzama nagovarala, da se i on napije, pa on položi bočicu na usta, u kojoj je bilo jedva još nekoliko napr-staka vode i mičući grkljanom pravio se da pije... U trenutku kad je na usnama osjetio vlagu, činilo mu se da mu u prsima i želucu gori vatra i ako taj plamen ne ugasi, da će pasti mrtav. Pred očima mu stadoše igrati crvene pjege, a u čeljustima osjeti groznu bol, kao da mu tkogod u njih zabija tisuće klinova. Ruka mu je tako drhtala da je gotovo razlio ono nekoliko zadnjih kapi. Ipak je samo dvije ili tri kapi dohvatio jezikom, a ostalo je spremio za Nelli.

Prošao je opet dan muke i napora, iza kojega nastupi na sreću hladnija noć. Ali sutradan nastade grozna žega. Nije bilo ni daška vjetra. Sunce je kao zao duh pržilo živim ognjem suhu zemlju. Rubovi obzorja pobijeliše. Dokle je oko sezalo nije se mogla razabrati nijedna euforbija. Ništa – samo spečena pusta ravnica, pokrita gomilama pocrnjele trave. Kadšto je iz neizmjerne daljine dopirala slaba grmljavina, ali pošto je nebo bilo vedro, nije nagoviještala buru već sušu.

U podne, kad je žega bila najveća, morali su stati. Karavana se raspredi u dubokom muku. Sada se vidjelo da je pao jedan konj, a nekoliko pagaza da je putem ostalo. Za vrijeme odmora nije nitko mislio na jelo. Lju-dima oči upadoše i usne popucaše, a na njima su se pojavili zgrušani komadići krvi. Nella je disala kao ptica, pa joj zato Stasio pruži bočicu i viknuvši: "Pio sam, pio sam!" pobježe na drugu stranu tabora, jer se bojao ako ostane, da će joj tu vodu oteti ili zatražiti da je s njime podijeli. I to je bio možda najhrabriji njegov čin za vrijeme puta. Pred očima su mu neprestano lijetale crvene krpe. Osjeti u čeljustima takvo stiskanje, da ih je teškom mukom otvarao i zatvarao. Grlo mu je bilo suho, peklo ga je; u ustima nije bilo pljuvačke; jezik kao da mu je odrvenio. A ipak je i za njega i za karavanu bio to tek početak mučenja.

Grmljavina, koja je naviještala sušu, neprestano se čula s rubova obzorja. Oko tri sata, kad se sunce sklanja na zapadnu stranu neba, digne Stasio karavanu na noge i krene na njenom čelu prema istoku. Ali sada je za njim jedva išlo sedamnaest ljudi, a i od njih je svaki čas po koji lijegao uz svoje breme, da se više ne digne. Žega se za nekoliko stupnjeva snizi, ali je još uvijek bila strašna. U nepomičnom zraku kao da je lebdjela čađa. Ljudi nisu mogli disati, a isto tako stadoše trpjeti i životinje. Nakon sat vremena, pade opet jedan konj. Saba je podrhtavao u slabinama i zijevao; s obješenoga mu pocrnjelog jezika nije pala ni kaplja pjene. King, navikao na suhe afričke džungle, zacijelo je manje patio, ali je počeo bjesnjeti. Male su mu očice sjale nekim čudnim

svjetlom. Stasiju, a naročito Nelli, koja mu je svaki čas nešto govorila, odgovarao je još slabim glogotanjem, ali kad je Kali prošao nesmotreno kraj njega, hukne strašno i tako zamahne surlom, da bi ga bio ubio, da dječak nije na vrijeme skočio ustranu.

Kaliju su se oči zakrvavile, žile mu na vratu nabrekle i popucale kao i drugim crncima. Oko pet sati približi se k Stasiju i tupim glasom, koji mu je s naporom izlazio iz grla, reče:

– Veliki gospodaru, Kali ne moći dalje ići. Nek već dođe noć!...

A Stasio svlada bol u čeljustima i odgovori mu s teškom mukom:

– Dobro. Stanimo. Noć će nas umiriti.

– Ubiti – šapne mladi crnac.

Ljudi pobacaše terete s glava, a budući da je vrućica u njihovoj zgusnutoj krvi došla već do najvišega stupnja, nisu ovaj put odmah legli na zemlju. Srca i bila na sljepoočicama, u rukama i nogama, tako su im udarala, kao da će se ovaj čas raspasti. Koža na tijelu, sušeći se i grčeći se, stade ih svrbjeti; u kostima su osjećali neki neobični nemir, a u utrobi i u grkljanu vatru. Neki su nemirno obilazili među teretima, drugi su se vrzmali jedan za drugim među suhim gomilama trave, kao da nešto traže – i to je tako trajalo sve dok im se snage nisu iscrpile. Onda su padali jedan za drugim na zemlju, ali su ležali trzajući se. Kali čučne uz Stasija i Nelli hvatajući otvorenim ustima zrak i stade moleći ponavljati između jednoga i drugoga daha:

– Bvana Kubva, vode!

Stasio ga je gledao staklenim pogledom i šutio.

– Bvana Kubva, vode!

A malo poslije: – Kali umirati...

Uto se približi Mea, koja je, ne zna se zbog čega, najlakše podnosila žeđ i najmanje trpjela od svih njih. Sjedne uz njega i ogrlivši mu rukom vrat javi se tihim melodičnim glasom:

– Mea želi umrijeti zajedno s Kalijem...

Nastade duga šutnja.

Uto je sunce zašlo i noć pokrila kraj. Nebo postade zagasito. Na južnoj strani sine križ. Nad ravnicom zatrepataše rojevi zvijezda. Mjesec izađe ispod zemlje i stade tminu prožimati svjetlom. Zrak se pretvori u veliku svijetlu pučinu. Sve je jače svjetlo obasjavalo kraj. Palankin, koji zaboraviše na Kingovim leđima, i šatori tako su se sjali kao što sjaju u jasnim noćima vapnom pobijeljene kuće. Svijet je ronio u tišinu... zemlju obuze san.

A u toj se tišini i miru prirode svijahu u taborištu ljudi od boli i čekahu smrt. Na srebrnastoj se pozadini mraka ocrtavala ogromna crna figura slona. Mjesečina je osim šatora obasjavala bijela odijela Stasija i Nelle, a pored gomile vrijeska tamna i zgrčena tjelesa crnaca i gdje gdje porazbacane hrpe tereta. Pred djecom je na prednje noge uprt sjedio Saba i podignuvši glavu prema mjesečevom štitu, muklo je zavijao.

Po Stasiovoj su se duši motale zadnje misli, pretvorene u mukli očajni osjećaj da sada više nema izlaza, da ništa nisu vrijedili svi neiskazani naponi, muke i patnje, ta djela volje i smionosti, što ih je počinio za vrijeme strašnih putova od Medineta do Kartuma, od Kartuma do Fašode i od Fašode do nepoznatoga jezera, i da sada dolazi neumoljivi kraj. I pričinu mu se da je to tim strašnije, što taj svršetak dolazi baš na zadnjem odsjeku puta, na kraju kojega se pružao Ocean. Ah! Neće dovesti malu Nelli do obale, neće je odvesti brodom u Port Said, neće je izručiti gospodinu Rawlisonu, a ni on neće pasti ocu u

zagrljaj i neće čuti iz njegovih usta da je sve činio kao valjan dječak i kao pravi Poljak! Kraj, kraj!... Za nekoliko će dana sunce obasjati samo mrtva tjela, a onda će ih osušiti, kao one mumije što spavaju u Egiptu vječnim snom po muzejima.

Od muke i vrućice stade mu se vrtjeti u glavi. Na padale su ga predsmrtne prikaze i varke sluha. Čuo je izrazito glasove Sudanaca i beduina kako viču "Yalla! Yalla!" na razmahane deve. Vidio je Idrisa i Gebhra. Mahdi mu se smiješio svojim debelim usnama pitajući: "Želiš li se napiti iz vrela istine?..." Zatim ga je gledao lav s pećine; onda mu je Linde pružao bočicu kinina i govorio: "Žuri se, žuri, jer će mala umrijeti!" A napokon je vidio samo blijedo, vrlo drago lišće i dvije male ruke, koje su se pružale prema njemu. Odjednom zadržće i svijest mu se na čas vrati, jer mu je uz uho šušnuo tih, jauku sličan Nellin šapat:

– Stasio... vode!

I ona je – kao i čas prije Kali – samo od njega očekivala spas. Ali budući da joj je prije dvanaest sati dao posljednje kapi, zato se sada on trgne i krikne glasom, u kojem je drhtala provala boli, očaja i tuge:

– O, Nella! Ja sam se samo pretvarao da pijem! Već tri dana nisam imao ništa u ustima! I uhvativši se rukama za glavu, utekne da ne gleda njene muke. Trčao je nasumce između gomila trave i vrijeska sve dok ga posve ne napusti snaga i dok nije pao na jednu gomilu. Oružja nije imao. Leopard ili makar i velika hijena našli bi u njemu lak plijen. Ali pritrči samo Saba, koji ponjušivši ga stade opet zavijati kao da zove njemu u pomoć.

Nitko nije dolazio u pomoć. Samo ga je odozgo gledao mirni i ravnodušni mjesec. Dugo je tako dječak ležao kao mrtav. Otriježnio ga je tek hladniji dah vjetra, koji je nenadano puhnuo s istoka. Stasio sjedne, trudeći se da ustane i da se vrati Nelli.

Hladniji vjetar puhne po drugi put. Saba prestade zavijati i, okrenuvši se prema istoku, poče micati nozdrvama. Naglo zalaje jedanput i drugi put kratkim isprekidanim basom i pojuri naprijed. Neko se vrijeme nije čuo, ali doskora se iz daljine začuje njegovo lajanje. Stasio ustane i, teturajući na ukočenim nogama, stade gledati za njim. Dugačko putovanje, dugotrajni boravak u džungli, potreba da neprestano drži u napetosti sva osjetila, neprestane opasnosti, naučiše dječaka da budno pazi na sve što se zbiva oko njega, pa uza sve muke, što ih je taj čas osjećao, uza sav napola samo svjestan razum, poče nagonom i navikom promatrati kako se vlada pas. A Saba se nakon nekog vremena pojavi opet pred njim, ali nekako čudnovato ganut i nemiran. Nekoliko je puta dignuo oči prema Stasiyu, oprtrčao ga unaokolo, opet se zaletio njušeći i lajući u vrijesište, opet se vratio, a napokon, uhvativši dječaka za odijelo, stade ga vući na suprotnu stranu od konačišta. Stasio se posve sabere.

– Što je to – pomisli. – Ili je pas od žeđi šenuo ili je nanjušio vodu. Ali ne!... Da je voda blizu, poletio bi da se napije i imao bi mokru njušku. A ako je daleko, ne bi je nanjušio... voda nema mirisa... K antilopi me nije vukao, jer večeras nije htio jesti. A ni grabežljivcima me nije mogao povući... Što je dakle?...

I srce mu odjednom stade lupati jače u prsima.

– Možda mu je vjetar donio ljudski miris?... Možda je... daleko kakvo crnačko selo?...

Možda je koji zmaj doletio čak do...

I pod dojmom tračka nade skupi svu snagu i stade trčati prema taborištu uza sve opiranje psa, koji mu je neprestano priječio put.

U taboru mu se zabijeli Nellin lik i dopre do njega slabi njezin glas, a malo kasnije spotakne se o Kalija, koji je ležao na zemlji, ali ni na što se nije osvrtao. Dotrčavši do

zamotka, u kojemu su bile rakete, raskine ga, izvadi jednu, drhtavim je rukama priveže na bambus, koji zabije u pukotinu na zemlji, iskreše vatru i zapali kolčić što je visio ispod cjevčice.

Začas je crvena zmija izletjela sikćući i pršteći uvis. Stasio se objeručke uhvati za bambus da ne padne i upre oči u daljinu. Bilo mu je na rukama i sljepoočicama udaralo kao čekić; usta su mu se micala u usrdnoj molitvi.

Prođe jedna minuta, druga, treća, četvrta. Ništa, baš ništa! Klonuše ruke dječaka, glava se spusti prema zemlji i neiskazana tuga zalije ispaćena mu prsa.

– Uzalud! Uzalud! – šapne. – Idem, sjest ću uz Nelli i zajedno ćemo umrijeti.

Ali tada se daleko, daleko na srebrnoj pozadini mjesečine digne naglo vatrena vrpca uvis i prospe se zlatnim zvijezdama, koje su padale na zemlju polako kao krupne suze.

– Spas!!! – vikne Stasio.

I dogodi se, da su ovi maločas polumrtvi ljudi, utrkujući se stali preskakivati gomile vriesaka i trave. Iza prve se rakete pojavi druga i treća. Zatim lahor donese nešto kao odjek udaraca, po kojima su se lako mogli prepoznati daleki hici. Stasio zapovjedi da opale sve remingtonke i od tog trenutka se nije razgovor karabinki prekidao i bivao je sve razgovjetniji. Dječak sjedeći na konju, koji je začudo također skupio snagu, i držeći pred sobom Nelli, jurio je ravnicom prema spašonosnim glasovima. Uz njih je trčao Saba, a za njima je toptao orijaški King.

Dvije je karavane dijelio prostor od nekoliko kilometara, a budući da su s obje strane istovremeno išli ravno jedni pred druge, nije zato cijeli put dugo trajao. Duskora su se hici iz karabinki ne samo čuli već i vidjeli. Još je jedna raketa poletjela u zrak, ne dalje od nekoliko stotina koraka. Zatim sijevnuše mnogobrojna svjetla... Mala ih je uzvisina načas sakrila, ali kad ju je Stasio prošao, nađe se gotovo tik pred redom crnaca, koji su držali u rukama zapaljene baklje.

Na čelu povorke išla su dva Evropljana u engleskim šljemovima i s karabinkama u rukama.

Stasio na prvi pogled prepozna u njima kapetana Glenu i doktora Claryja.

46.

Ekspediciji kapetana Glenu i doktora Claryja nije ni izdaleka bio cilj tražiti Stasija i Nelli. Bila je to brojna i dobro snabdjevena vladina ekspedicija, poslana da ispita sjeveroistočne obronke planine Kilimandžaro, kao i slabo još poznate predjele što leže sjeverno od te planine. Kapetan i doktor znali su doduše da su djeca oteta iz Medinet-et-Fajuma, jer su tu vijest donijele engleske i arapske novine, ali su mislili da su oboje umrli ili da čame u ropstvu kod Mahdija, odakle se dosada nije ni jedan Evropljanin oslobodio. Clary, čija je sestra bila udana za Rawlisona u Bombayu i koji se vrlo oduševio malom Nelliom za vrijeme puta u Kairo, vrlo je bolno doživio njezin gubitak. Ali su i hlabroga mladića žalili i on i Glen vrlo iskreno. Nekoliko su puta slali brzopjave iz Mombasse gospodinu Rawlisonu, pitajući ga nisu li se djeca našla i tek nakon zadnjeg nepovoljnog odgovora, koji je stigao mnogo prije polaska karavane, izgubiše napokon svaku nadu. Nije im ni u snu padalo na pamet da bi se djeca, oteta u dalekom Kartumu, mogla pojaviti u ovim predjelima. Ipak su često razgovarali o njima naveče, kad su posvršavali dnevne poslove, jer doktor nije nikako mogao zaboraviti malu i lijepu djevojčicu.

Ekspedicija se sve dalje pomicala. Nakon duljega bočravka na istočnim obroncima Kilimandžara, ispitavši gornji tok rijeke Sabake i Tane kao i planina Kenia, krenuše kapetan i doktor sjevernim pravcem i, prešavši baroviti Guasso-Nyiro, spustiše se na prostranu nenapučenu ravnicu, u kojoj su prebivala samo nebročjena stada antilopa. Nakon tri mjeseca putovanja bio je ljudima potreban dulji odmor, pa zato kapetan Glen, otkrivši neveliko jezero s obiljem zdrave vode, zapovjedi da se uz to jezero razapnu šatori i navijesti odmor od deset dana.

Za to vrijeme bijelci su se bavili lovom i slaganjem zemljopisnih i prirodoslovnih bilježaka, a crnci su se prečdavali uvijek im slatkoj besposlici. I jednoga se dana desi da je doktor Clary, ustavši rano i približivši se obali, ugledao nekoliko Zanzibaraca iz karavane kako gledaju uzdignutih glava na vrh visokog drveta i kako neprestano ponavljaju:

– Ndege? – Akuna ndege! – Ndege? (Ptica? – Nije ptica! – Ptica?)

Doktor je bio kratkovidan, pa zato pošalje u šator po lovački dogled, a onda kroz njega pogleda predmet što su ga crnci pokazivali – i veliko se čuđenje javi na njegovu licu.

– Zovnite ovamo kapetana! – reče. Ali prije nego što dotrčaše crnci, pojavi se kapetan pred šatorom, jer se baš spremao na antilope.

– Gledaj, Glen – reče doktor pokazujući rukom uvis. Kapetan digne glavu, zasloni oči rukom i začudi se isto tako kao i doktor.

– Zmaj! – poviče.

– Da, ali crnci ne puštaju zmajeve... kako je dakle dospio ovamo?

– Možda se kakva kolonija bijelaca nalazi u blizini ili kakva misija?...

– Treći dan već puše vjetar sa zapada, ili iz nečpoznatih strana, i po svojoj prilici isto ovako nenapučenih kao što je ova džungla. Znaš uostalom da ovdje nema nikakvih kolonija ni misija.

– To je doista zanimljivo...

– Svakako treba zmaja skinuti s drveta.

– Treba. Možda ćemo saznati odakle dolazi.

Kapetan izda zapovijed. Drvo je bilo nekoliko desetaka metara visoko, ali crnci se odmah uzveraše do vrha oprezno skinuše zapletenog zmaja i predadoše ga u ruke doktoru, koji, pogledavši ga, reče:

– Nešto piše... da vidimo... I stisnuvši oči stade čitati.

Odjednom mu se lice promijenilo, a ruke zadrhtaše.

– Glen – reče – uzmi ovo i uvjeri me da nisam dobio sunčanicu i da sam pri zdravoj pameti!

Kapetan uzme bambusov okvir, uz koji je bio pričvršćen papir, i pročita ovo:

Nelly Rawlisoh i Stanislaw Tarkowski, poslani iz Karčtama u Fašodu, a iz Fašode povedeni istočno od Nila, oteše se iz ruku dervišima. Nakon mnogo mjeseci putovanja dođoše do jezera, koje leži južno od Abesinije. Idu prema Oceanu. Mole za brzu pomoć. Na drugoj strani papira nalazio se još ovaj dodatak ispisan sitnijim slovima:

Ovaj zmaj, po redu pedeset i četvrti, pušten je s planina, koje okružuju u zemljopisu nepoznato jezero. Tko ga nađe, neka obavijesti upravu kanala u Port Saidu ili kapetana Glenu u Mombassi. Stanislaw Tarkowski.

Kad je zamuknuo kapetanov glas, stadoše dva pričateljja gledati jedan drugoga.

– Što je to? – zapita doktor Clary.

– Ne vjerujem svojim očima! – odgovori kapetan. – Valjda nije priviđenje?

- Nije.
- Jasno piše: "Nelly Rawlison i Stanislaw Tarkowski."
- Najjasnije...
- Mogli bi dakle biti negdje u ovim predjelima?
- Ali gdje da ih tražimo?
- Zar ništa više ne piše na zmaju?
- Ima još nekoliko riječi, ali su zapisane tamo, gdje su papir proderale grane. Teško se čita.

Obojica nagnuše glave nad papir i tek nakon duljeg ispitivanja s teškom mukom pročitашe:

Kišovito je doba davno prošlo.

- Što to znači? – zapita doktor.
- Da je dječak izgubio pojamo o vremenu.
- Pa je na ovaj način htio po prilici označiti datum. Imaš pravo. Prema tome bi ovaj zmaj mogao biti nedavno pušten?
- Ako je tako, onda su i oni nedaleko.

Grozničavi je isprekidani razgovor trajao još časak, a onda obojica stadoše opet ispitivati poruku i raspravljati o svakoj napisanoj riječi. No sve im se činilo ipak tako nevjerojatno da bi, kad se to ne bi dogodilo u zemljama, u kojima uopće nije bilo Evropljana, preko šest stotina kilometara daleko od najbliže obale, da bi i doktor i kapetan mislili da je to valjda neslana šala, koju učiniše kakva evropska djeca pročitav si novine, koje su opisale otmicu, ili kakvi pitomci u misiji. Ali teško je bilo vjerovati svojim očima: – imali su zmaja u rukama, slabo su se izbrisana slova izrazito pred njima crnila.

Ali i ovako nisu mogli shvatiti mnogo toga. Odakle djeci papir za zmajeve? Da im ga je dala kakva karavana, onda bi se priključili njoj i ne bi zvali u pomoć. Zašto nije dječak nastojao s malom Nellom pobjeći u Abesiniju? Zašto su ih derviši poslali istočno od Nila, u nepoznate krajeve? Kako su pobjegli čuvarima? Gdje su se sakrili? Kojim čudom ne pomriješ od gladi kroz duge mjesece putovanja? Da nisu postali plijenom divlje zvjeradi? Zašto ih nisu ubili divljaci?... Na sva ta pitanja nije bilo odgovora.

- Ništa ne shvaćam, ništa ne shvaćam – ponavljao je doktor Clary...
- Ali i taj dječak je pravo čudovište! Jer to je jamačno njegovo djelo! – reče kapetanu.
- I nije ostavio malu.
- Stanley, ni sam Stanley ne bi se usudio biti na putu ni tri dana uz takve uvjete.
- A oni ipak žive.
- Ali mole za pomoć. Odmor je završen! Krećemo odmah.

I tako bude. Putem su oba prijatelja još ispitivali poruku, uvjereni da će možda u njoj naći upute što se tiče smjera, kojim bi im morali krenuti u pomoć. Ali upute nije bilo.

Kapetan stane voditi karavanu skrećući desno i lijevo, u nadi da će možda naići na kakav trag, na kakvo ugaslo ognjište ili na drvo s urezanim znakovima na kori. Tako su se pomicali nekoliko dana. Na nesreću stigoše na ravnicu bez ijednoga drveta, pokritu visoku vrijesištem i gomilama osušene trave. Nemir stade spopadati oba prijatelja. Kako je lako bilo na tom neizmjernom prostoru mimoći se i s cijelom karavanom, a kamoli s dvoje djece, koja su, kako su oni mislili, puzala kao dva mala crvića posred vrijesaka. Prošao je još jedan dan. Nisu pomagale ni limene kutije s papirom u sredini, ostavljene na gomilama, ni vatre u noći. Kapetan i doktor stadoše na trenutke gubiti nadu da će im uspjati naći djecu, a naročito da će ih naći žive.

Gorljivo su tražili i sljedećih dana. Izvidnice, koje je Glen slao desno i lijevo, javiše napokon da dalje počinje pustinja bez kapi vode, pa kad su slučajno našli još jedanput u nekoj jaruzi vode, morali su se zadržati da se opskrbe za dalji put.

Jaruga je bila kao pukotina, duboka nekoliko metara i prilično uzana. Na dnu je izbijao izvor kipeći kao da ključa, jer je bio zasićen ugljičnom kiselinom. Ipak je voda – kad se ohladila – bila dobra i zdrava. Izvor je bio tako obilan da ga nije tristo ljudi iz karavane moglo iscrpiti. Naprotiv, što su više grabili, sve je jače izbijao i sve više punio pukotinu.

– Možda će kadgod – reče doktor Clary – biti ovdje kakvo lječilište, ali sada je ta voda životinjama nepristupačna zbog previše strmih stijena jaruge.

– Zar ne mogu i djeca naići na ovakve izvore? – zapita kapetan.

– Ne znam. Možda ih ima u ovom predjelu više. Ali ako ih nema, onda moraju umrijeti od žeđi.

Padne noć. Zapališe slabe vatre, ali nisu pravili bomu jer nisu imali od čega. Poslije večere sjedoše doktor i kapetan na stolce za sklapanje i zapalivši lule, počеше razgovarati o onome što im je bilo srcu najbliže.

– Ni traga! – javi se Clary.

– Palo mi je na pamet – odgovori Glen – da pošaljem deset naših ljudi na obalu Oceana s brzopjavom da imamo glas o djeci. Ali drago mi je što to nisam učinio, jer bi ljudi po svojoj prilici putem poginuli, a ako bi i stigli, čemu da budimo uzalud nadu...

– I da obnavljamo bol...

Doktor skine s glave bijeli šljem i otare oznojeno čelo.

– Slušaj – reče – a da se vratimo do onog jezera, da dademo nasjeći drva i da palimo svaku noć veliku vatru. Možda bi djeca vidjela.

– Da su blizu, našli bismo ih i ovako, a ako su daleko, neravnine tla zaklonile bi vatru.

Ovaj se kraj samo čini ravan, ali zapravo je pun grba, valovit kao ocean. Osim toga bismo uzmičući izgubili i zadnju mogućnost da im nađemo tragove.

– Govori otvoreno: nemaš nikakve nade?

– Dragi moj, mi smo odrasli, jaki i spretni muškarci, a pomisli, što bi bilo s nama da smo, recimo, samo nas dvojica u pustinji – pa makar i s oružjem – ali bez hrane i bez ljudi...

– Da! Nažalost – tako je... Zamišljam dvoje djece kako idu kroz pustinju po ovakvoj noći.

– Glad, žeđa, divlja zvjerad...

– A ipak dječak piše da su mjesecima tako išli.

– Pa to i jest ono što nadilazi moju maštu.

Dulje se vremena u tišini čulo samo cvrčanje duhana u lulama. Doktor se zagledao u dubinu noći, a onda se javio prigušenim glasom:

– Već je kasno, ali san mi ne dolazi na oči... I misao da oni, ako žive, sada lutaju tamo negdje u noći, među tim suhim vrijescima... sami... tako mala djeca! Sjećaš li se, Glen, anđeoskog lica one male?

– Sjećam se i ne mogu zaboraviti.

– Ah, dao bih ruku sebi odsjeći, kad bih... I nije dovršio jer se kapetan Glen trgnuo kao poparen.

– Raketa u daljini! – vikne. – Raketa!

– Raketa! – ponovi doktor.

– Nekakva je karavana pred nama.

– Koja je možda našla djecu!

– Možda. Pohrlimo joj u susret!

– Naprijed!

Zapovijedi kapetanove pronesoše se u trenu cijelim taborom. Zanzibarci skočiše na noge. Ubrzo zapališe baklje. Glen za odgovor na daleki signal dade pustiti nekoliko raketa jednu za drugom, a zatim u razmacima ispaljivati salve iz karabinki. Prije nego što je prošlo četvrt sata cijeli je tabor već bio na putu.

Izdaleka su hici odgovarali. Nije više bilo sumnje da neka evropska karavana zove u pomoć. Kapetan i doktor jurili su kao na utrci, gonjeni naizmjenice strahom i nadom. Hoće li naći djecu ili ih neće naći? Doktor je govorio u sebi, ako ih ne nađu, da će na daljnjem putu moći valjda tražiti samo njihova tijela u ovim strašnim predjelima. Nakon pola sata jedna je od onih izbrežina, o kojima su prije govorili, zastrla obojici prijatelja pogled. Ali su bili već tako blizu da su jasno čuli topot konja. Još nekoliko minuta – i na sljemenu izbrežine javi se konjanik držeći pred sobom veliki bijeli predmet.

– Uvis baklje! – zapovjedi Glen. U taj čas konjanik stigne s konjem na dohvat svjetla.

– Vode! Vode!

– Djeca! – poviče doktor Clary.

– Vode! Vode! – promuca Stasio. I gotovo baci Nellu u ruke kapetanu, a sam skoči sa sedla. Ali smjesta zatetura i pade na zemlju kao mrtav.

SVRŠETAK

Veselje u taboru kapetana Glena i doktora Claryja nije imalo granica, ali radoznalost Engleza bila je izvrnuta teškom iskušenju. Ako naime prije nisu mogli shvatiti svojim glavama da bi djeca mogla prevaliti ogromne prašume i pustinje, koje dijele ovaj kraj od Nila i Fašode, to sada nisu nikako mogli razumjeti kako je "mali Poljak" to ne samo izvršio, već se i pred njima pojavio kao vođa cijele karavane, opremljene evropskim oružjem, sa slonom, koji je nosio palankin, s konjima, šatorima i s velikom zalihom hrane. Kapetan je videći to širio ruke i svaki čas govorio:

– Clary, mnogo sam vidio, ali ovakvoga dječaka ni sam nikada!

A dobri je doktor ponavljao ne manje začuđen:

– I malu je oslobodio iz ropstva i spasio ju je!

Zatim bi potrčao k šatorima da vidi kako je djeci i spavaju li dobro.

A djeca, napojena, nahranjena i preodjevena, spavala su kao ubijena cijeli sljedeći dan, zajedno s ljudima iz njihove karavane. Kapetan Glen pokuša Kalija ispitati o zgodama na putu i o Stasiju, ali mladi crnac, otvorivši jedno oko, odgovori samo:

– Veliki gospodar sve može – i zaspi opet.

Napokon su morali pitanja i razjašnjenja odgovoriti za druge dane.

Do tada su dva prijatelja vijećala o povratku u Mombassu. Doprli su ionako mnogo dalje i ispitali su više krajeva nego što im je bilo rečeno, zato odlučiše da se bez oklijevanja vrate odmah natrag. Kapetana je doduše vrlo mamilo ovo u zemljopisu nepoznato jezero, ali briga za dječje zdravlje i želja da ih što prije vrate zabrinutim očevima, svlada tu misao. Doktor ipak upozori da će morati otpočiniti na hladnim uzvisinama Kenie ili Kilimandžara. Tek su odanle odlučili poslati glas očevima i pozvati ih da dođu u Mombassu.

Povratak je započeo trećega dana nakon valjanoga odmora i kupelji u toplim vrelima. To je ujedno bio dan rastanka s Kalijem. Stasio uvjeri malu da bi s njihove strane bilo samoljublje kad bi ga vukli dalje sa sobom do Oceana ili čak u Egipat. Kazivao joj je da u Egiptu, a pogotovu u Engleskoj, neće Kali biti ništa drugo do sluga, dok će kad uzme vladu u svoje ruke, nad svojim narodom, kao kralj proširiti i učvrstiti kršćanstvo, ublažiti divlje običaje Wa-hima i načiniti od njih ne samo civili-zirane, već i dobre ljude. Isto tako ponovi po prilici i Kaliju.

Na rastanku proliše ipak mnogo suza, kojih se ni Stasio nije stidio, jer su on i Nella preživjeli s Kalijem toliko zlih i dobrih časova i ne samo da su oboje naučili poštivati njegovo dobro srce, već su ga iskreno zavoljeli. Mladi je crnac dugo ležao do nogu svome Bvana Kubva i dobrome Mzimu. Dvaput se vraćao, da ih još jednom pogleda, ali napokon je došao čas rastanka i dvije karavane krenuše suprotnim smjerovima.

***

Na putu je tek počelo pripovijedanje o doživljajima ovo dvoje malih putnika. Stasio, nekoć malko sklon hvalisanju, nije se sada nimalo hvalisao. Premnogo je stvari učinio, previše se razvio, a da ne bi bio kadar shvatiti da mu riječi ne smiju biti veće od djela. Uosta-lom dostajalo su gole činjenice, ma bile najskromnije ispri-povijedane. Svaki dan kad su nastupali žarki "bijeli sati" i svake večeri na počivalištu, lebdjele su pred očima kapetana Glena i doktora Claryja slike zгода i događaja što su ih proživjela djeca. Vidjeli su kako su bila oteta iz Medinet-el-Fajuma, strašni put na devama kroz pustinju, Kartum i Omdurman – mjesta slična paklu na zemlji, i kobnoga Mahdija. Kad je Stasio pričao što je odgovorio Mahdiju kad ga je ovaj nagovarao da promi-jeni vjeru, obadva prijatelja ustadoše i čvrsto stisnuše Stasiu desnicu, a zatim kapetan reče:

– Mahdi ne živi više!

– Mahdi ne živi? – ponovi začuđeno Stasio.

– Ne – javi se doktor. – Ugušio se u svom salu, ili drugim riječima umro je od srca, a vladu je nakon njega preuzeo Abdullahi.

Nastade dugotrajna šutnja.

– Ha – reče Stasio – nije se nadao, kad nas je slao u smrt u Fašodu, da će smrt prije stići njega... Začas dometne:

– Ali Abdullahi je još okrutniji od Mahdija.

– I zato su počele bune i klanja – odgovori kapetan – i cijela zgrada, koju je sagradio Mahdi, mora se prije ili kasnije srušiti.

– A što će doći onda?

– Engleska – odvrati kapetan⁵⁰

Zatim je Stasio pripovijedao o putu u Fašodu, o smrti stare Dinah, o tome kako su iz Fašode pošli u nenapučene krajeve i kako su tražili Smaina. Kad je pripovijedao kako je ubio lava, a onda Gebhra, Kamisa i dva beduina, kapetan ga prekine samo s dvije riječi: "Ali right!", a onda mu opet stisne desnicu i stane ga pozorno slušati zajedno s Claryjem. A Stasio je govorio kako su pripitomili Kinga, kako su se nastanili u Krakovu, o Nellinoj groznici, kako su našli Lindea i o zma-jevima, koje su djeca puštala s planina Karamoyo. Doktor, koji je svakim danom bio sve privrženiji maloj Nelli, tako je duboko bio prožet svim što joj je prijetilo na putu, te se svaki čas morao krijepiti s nekoliko gutljaja brandyja, a kad je Stasio stao pripovijedati kako je go-tovo postala plijenom groznoga

voba ili abasanta, uze doktor djevojčicu na ruke i dugo je nije htio pustiti, kao da se boji da će kakav novi grabežljivac zaprijetiti njezino životu.

A što su on i kapetan mislili o Stasiju, to dokazuju dva brzojava, koja su poslali dva tjedna nakon što su došli do podnožja Kilimandžara – po naročitim ljudima, na adresu kapetanovog zamjenika u Mombassi, s porukom da te brzojave pošalju dalje očevima. Prva, sas-tavljena oprezno zbog straha da ne učini prejak utisak i poslana u Port Said, sadržavala je ove riječi:

Zahvaljujući dječaku prispjela povoljna vijest o djeci. Dođite u Mombassu.

Druga, posve jasna, adresirana u Aden, glasila je:

Djeca su s nama – zdrava – dječak junak.

Na hladnom podnožju Kilimandžara zadržase se oko petnaest dana, jer je doktor Clary bezuvjetno to zahtijevao radi Nellinog zdravlja, a također i zbog Stasiovog zdravlja. Djeca su se iz dna duše divila toj do neba visokoj planini, koja ima sva podneblja svijeta. Dva su joj vrhunca Kibo i Kima-Wenze bila danju obično zastrta gustom maglom. Ali kad bi se za vedrih večeri naglo raspršile magle i kad su od večernjeg rumenila vječni snijezi na Kima-Wenze usplamsali ružičastim sjajem, dok je cijeli svijet bio uronio već u mrak, činila se planina kao svijetli božji oltar. Gledajući taj prizor, ruke se naše djece nehotice sklapahu na molitvu.

Prodoše Stasiju dani briga, nemira i napora. Imali su još mjesec dana puta do Mombasse i put je vodio krasnom, ali nezdravom šumom Tayeta. No sada je bilo mnogo lakše putovati s brojnom, obilno snabdjevenom karavanom i već poznatim stazama, negoli lutati kao prije po nepoznatoj pustoši samo s Kalijem i s Meom!... Uostalom, sada je za put bio odgovoran kapetan Glen. Stasio se odmarao i lovio. Našavši među karavanskim oruđem dljeto i čekić, bavio se za hladovitih sati kle-sanjem napisa na velikoj hridini: "Jeszcze Polska...", jer je htio da u tim krajevima ostane neki trag njihova boravka. Englezi, kad im je preveo napis, začudiše se što dječaku nije palo na pamet da na toj afričkoj stijeni ovjekovječi svoje ime. Ali on je više volio isklesati ime svoje zemlje. Ipak nije prestao paziti na Nellu i pobudio je u njoj tako neograničeno povjerenje, da je ona, kad ju je Clary zapitao neće li se bojati bure na Crvenom moru, digla prema njemu svoje lijepe mirne oči i odgovorila samo: "Stasio će pomoći." Kapetan Glen je tvrdio da nitko ne bi mogao izreći istinitije svjedočanstvo o tome što je Stasio za nju predstavljao i iskazati mu veću pohvalu.

Mada je prvi brzojav, poslan gospodinu Tarkowskom u Port Said, bio složen vrlo oprezno, ipak je izazvao potresan dojam, te je radost gotovo ubila Nellinog oca. Ali i gospodin Tarkowski, iako je bio čovjek neobično tvrd, kad je primio brzojav, kleknuo je i počeo moliti Boga da ta vijest nije lažna, i da nije bolesno priviđenje, poteklo od tuge, čežnje i boli. Toliko su obojica uložili truda da barem saznaju jesu li djeca živa.

Gospodin je Rawlison otpremio u Sudan čitave karavane, a gospodin je Tarkowski preobučen kao Arapin dopro uz najveću opasnost za život čak do Kartuma – i sve to nije koristilo ništa. Ljudi, koji su mogli dati kakav glas, umriješe od boginja, od gladi, ili poginuše u neprekidnim pokoljima – a djeca kao da u zemlju propadoše! Napokon su izgubila oba oca svaku nadu, pa su živjeli samo od uspomena, duboko uvjereni da ih ništa više u životu ne čeka i da će ih tek smrt sjediniti s onim najmilijim bićima, koja su bila sve njihovo blago na zemlji.

Međutim, zateče ih sada nenadana radost, koja je gotovo prelazila njihovu snagu. No s njom je bila vezana i nesigurnost i čuđenje. Ni jedan od njih nije mogao shvatiti kako je

glas o djeci stigao s one strane Afrike, to jest iz Mombasse. Gospodin je Tarkowski mislio da je djecu ukrala ili kupila kakva arapska karavana, koja je pošla s istočne obale po slonovu kost u unutrašnjost kontinenta i došla čak do Nila. Iz riječi brzjava "zahvaljujući dječaku" shvatili su da je Stasio pismeno obavijestio kapetana i doktora gdje se nalazi s Nellom. No ipak mnogo toga nisu mogli odgonetnuti. Gospodin je Tarkowski posve jasno shvatio ne samo da je vijest povoljna, već i vrlo povoljna, jer da se inače kapetan i doktor ne bi odvažili u njima buditi nadu, a pogotovu ih ne bi pozvali u Mombassu.

Pripreme za put trajale su kratko vrijeme i drugoga dana, nakon primljenog brzjava, nađoše se oba inženjera skupa s Nellinom učiteljicom na palubi velikoga parobroda društva "Peninsular and Orient Company", koji je polazio u Indiju, a usput je stajao u Adenu, Mombassi i Zanzibaru. U Adenu ih dočeka drugi brzjava, koji je glasio: Djeca su s nama – zdrava, dječak junak. Pročitavši je, gospodin je Rawlison gotovo šenuo pameću od veselja, pa je stišući ruke gospodinu Tarkowskom govorio: "Vidiš, to ju je on spasio! Njemu zahvaljujem za njezin život" – a gospodin Tarkowski, ne htijući da pokaže svoju slabost, odgovori samo stišući zube: "Da! Dječak se iskazao kako valja" – ali ostavši sam u kabini, zaplače od sreće.

Stigao je napokon čas kad su djeca pala roditeljima u zagrljaj. Gospodin Rawlison uze na ruke svoje malo blago, a gospodin je Tarkowski dugo držao uz prsa svoga hrabrog dječaka. Nedaća je prošla kao što prolaze vihor i bure u pustinji. Život se opet ispuni vedrinom i srećom, a čežnja i prijašnja odsutnost samo još povećaaše radost. Djeca su se samo čudila što su taticama glave za vrijeme njihove odsutnosti posve pobijelile...

Vraćali su se iz Sueza odličnim francuskim brodom, koji je pripadao društvu "Messageries Maritimes", punim putnika s otoka: Reunion, Mauritius, s Madagaskara i Zanzibara. Kad se prionio glas da se na brodu nalaze djeca, koja su pobjegla iz derviškog ropstva, postade Stasio predmetom opće znatiželje i sveopćeg poštovanja. Ali sretna je porodica voljela da se zatvori u veliku kabinu, što im ju je ustupio kapetan, i da hladovite sate provede u pričanju. Tom je zgodom i Nella sudjelovala cvrkućući kao ptičica, a počnući na veselje svih njih svaku rečenicu s veznikom "i". Posjevši se ocu na koljena i dignuvši prema njemu svoje lijepe oči, govorila je ovako: "I, tatice! I nas su ugrabili i vodili na devama – i Gebhr me je udario – i Stasio me je branio – i došli smo u Kartum – i tamo su ljudi umirali od gladi – i Stasio je radio teške poslove, da dobije za mene datulja – i bili smo kod Mahdija – i Stasio nije htio promijeniti vjeru – i Mahdi nas je poslao u Fašodu – i onda je Stasio ubio lava i sve, i stanovali smo u velikom drvetu, koje se zove Krakov – i King je bio s nama – i imala sam groznicu – i Stasio me je izliječio i ubio je voba – i svladao Sambure – i bio uvijek prema meni vrlo uvijek prema meni vrlo dobar, tatice!"...

Isto je tako pripovijedala i o Kaliju, o Mei, o Kingu, o Sabi, o Lindeovoj planini, o zmajevima i o posljednjem putu, sve dok nisu naišli na karavanu kapetana i doktora. Gospodin je Rawlison, slušajući to cvrkutanje, s teškom mukom suzdržavao suze – i samo je svaki čas stiskao uz srce svoju djevojčicu, a gospodin se Tarkowski nije mogao snaći od ponosa i sreće, jer se iz tog djetinjeg pripovijedanja vidjelo da bi mala poginula ne jedanput, već tisuću puta, da nije bilo odvažnoga i energičnog dječaka.

Stasio je o svemu polagao račune detaljnije i točno. Desilo se tom prilikom da mu je, dok je pripovijedao o putu iz Fašode, pao veliki teret sa srca, jer je, govoreći kako je

ustrijelio Gebhra i njegove drugove, zapeo i stao nemirno pogledati oca, ali gospodin Tarkowski namršti obrve, zamisli se časak, a onda ozbiljno reče:

– Slušaj, Stasio! Tuđim životom ne smije nitko raspolagati, ali ako tko god zaprijeti tvojoj domovini... životu tvoje majke... sestri... ili životu žene, koju povjeriše tvojoj brizi... opali mu slobodno u čelo... i neka te zato ne grize savjest.

***

Gospodin je Rawlison, čim su se vratili u Port Said, poveo Nellu u Englesku, gdje se stalno nastanio. Stasija dade otac u školu u Aleksandriju, jer tamo nisu tako poznavali njegova djela i doživljaje. Djeca su skoro svaki dan pisala jedno drugome, ali desilo se ipak da se nisu vidjela deset godina. Dječak je, svršivši škole u Egiptu, pošao na tehniku u Zürich, pa je dobivši diplomu radio u Švicarskoj pri kopanju tunela.

I tek nakon deset godina, kad je gospodin Tarkowski podnio ostavku, posjetiše obojica prijatelje u Engleskoj. Gospodin ih Rawlison pozove u svoju kuću, koja je bila nedaleko od Hampton-Courta da dođu na cijelo ljeto. Nella je navršila osamnaestu godinu i izrasla u djevojku krasnu kao cvijet, a Stasio se, na svoje zadovoljstvo uvjerio da muškarac, koji je već navršio dvadeset četiri godine, može ipak još misliti na dame. Na lijepu je Nellu mislio tako mnogo te je napokon odlučio da pobrigne od nje, kamo ga god oči povedu. Ali tada mu jednoga dana položi gospodin Rawlison obje ruke na ramena i gledajući mu ravno u oči reče:

– Stasio, reci i sam, postoji li osim tebe na svijetu čovjek kojemu bih mogao ovo blago i milovanje dati s većim povjerenjem?

***

Mladi par Tarkowski ostao je sve do smrti gospodina Rawlisona u Engleskoj, a godinu dana nakon toga krenuše na dalek put. Budući da su sebi obećali da će pohoditi ona mjesta, gdje su proveli najmlađa ljeta, a onda gdje su lutali nekoć kao djeca, krenuše zato prije svega u Egipat. Mahdijeva i Abdullahijeva država davno je već propala, a iza njezine propasti došla je, kako reče kapetan Glen, Engleska. Iz Kaira do Kartuma sagradiše željeznicu. Očistiše "sude" iliti rukave Nila, pa je mladi par mogao udobnim parobrodom doprijeti ne samo do Fašode, već i do velikog jezera Victoria-Nyanza. Iz grada Florence, koji leži nad obalom toga jezera, pođoše željeznicom u Mombasu. Kapetan Glen i doktor Clary bili su premješteni u Natal, ali u Mombassi je živio pod brižljivom paskom domaćin engleskih vlasti King. Orijaš smjesta prepozna svoje stare gospodare, a osobito Nellu pozdravi tako radosnim trubljenjem, da je drveće mangrova u blizini zadrhtavalo kao da puše vjetar. Prepoznao je i staroga Sabu, koji je gotovo dvaput premašio običnu pasju dob i mada je već slabije vidio, svuda je pratio Stasija i Nellu.

Stasio sazna tom prilikom da je Kali u dobrom zdravlju i da vlada pod engleskim protektoratom nad cijelim krajem južno od Rudolfova jezera.

***

Nakon toga posljednjeg puta vratio se mladi par u Evropu i nastanio se sa sijedim Stasiovim ocem stalno u Poljskoj.

Bilješka o piscu

Rođen polovinom devetnaestog stoljeća (1846.) u Poljskoj, Henryk Sienkiewicz umro je u Švicarskoj (1916.) u mjestu Vevey, dijeleći sudbinu poljskih rodoljuba koji su, boreći se za obnovu poljske države u mnogim ustancima, poslije poraza rasijani širom Europe i Amerike. U 18. stoljeću Poljska je tri puta dijeljena između Austrije, Pruske i Rusije, da bi 1795. godine konačno nestala kao država, uz krvave uzastopne ustanke (1830., 1846., 1848., 1863.) kojima se nastoji obnoviti. Tek 1918. godine Poljska je stekla punu neovisnost, što Sienkiewicz nije doživio. Stoga je njegovo književno djelo vekim dijelom strasna poema napaćenoj domovini, a isto tako i obnova tragičnih i slavni vremena poljske povijesti (romani Ognjem i mačem, Potop, Gospodin Wolodyjowski), čime Sienkiewicz kroz doživljaje svojih junaka Skrzeutkskoga, Juranda sa Spychowa, a još više Kmicica, Woldyjowskog, Zaglobe, obnavlja i uzdiže ponosnu i junačku, ali uvijek duhovito i s humorom opisanu pripovijest o ljubavi, vjerno i rodoljublju poljskog sitnog plemstva, o kraljevskim dvorima, plemićkim kurijama, ali i pripovijest o običnim vojnicima i njihovim sudbinama. Ne, Sienkiewicz nije samo pisac povijesnih tema, te u romanima Bez dogme, Porodica Polaniecki i Quo vadiš nastoji prikazati teme koje zaokupljaju tadašnju Poljsku, što zbog stroge cenzure, a i zbog vlastita odmaka od krute poljske svakodnevice nije do kraja uspio.

No, Sienkiewicz, dobitnik Nobelove nagrade, kao ni jedan poljski pisac preveden je gotovo na sve svjetske jezike, nadmašujući romantičnu slavu romana Waltera Scotta, a u novije vrijeme C. Dickensa i A. Dumasa, privlačeći čitatelja svježinom i plastičnošću pripovijedanja, uvijek novim i zanimljivim temama koje sežu u daleku prošlost, ali i u maštom i snagom zapažanja orisanu sadašnjost. Roman Quo vadis kroz sudbinu rimskog časnika i patricija Vinicija i mlade kršćanke Ligije prati prve dane kršćanstva u Rimskom carstvu, sukob poganškog rimskog društva s duhovnošću i vjerom prožetim kršćanima, progone i odricanja, muke i iskušenja kojima su izvrgnuti u dokazivanju svoje vjere pred bešćutnom rimskom društvenom elitom. Roman Quo vadis preveden je i na latinski jezik, a Sienkiewicz 1905. godine dobiva Nobelovu nagradu, potvrđujući svoje mjesto među najvećim svjetskim književnicima. Rim mu podaruje počasno građanstvo, kojom prigodom Sienkiewicz naziva Italiju svojom drugom domovinom! Pišući zanosne stranice svojih povijesnih romana o snazi i moći neuništivog Poljaka, o svijetu u kojem vladaju iskonski zakoni kršćanskog morala, Sienkiewicz nije opijeni romantičar i dosadni realista, nego istraživač i znatiželjni sudionik. Kao pisac vodi brigu o putu svojih junaka, znalački opisuje njihovu društvenu sredinu i karakter, a francuskom piscu Emilu Zoli piše: "Roman je dužan krijeviti, a ne potkopavati život, oplemenjivati ga, a ne blatiti, dužan je nositi dobru 'novinu' a ne zlu." Zaista, kako često ponavlja književna kritika, Sienkiewiczova djela rađaju nadu i pored svih tegoba kojima su izloženi njegovi junaci, ona su u doslovnom smislu oslobađajuća.

Henryk Sienkiewicz spisateljski se javio 1869. godine kazališnom recenzijom u jednom od šezdesetak varšavskih dnevnika listova i časopisa tog vremena. S putovanja po europskim zemljama, potom i Amerikom (od New Yorka do San Francisca) objavljivao je putopise opisujući svoje dojmove i sjećanja.

Proputovavši Afrikom, objavljuje Pisma iz Afrike, a 1911. godine izlazi roman U pustinji i prašumi, čija se radnja zbiva u kontinentalnim afričkim razmjerima, od Port Saida do Mombasse (nedaleke od Zanzibara), a glavni su mu junaci dvoje djece, Stasio Tarkovski i Nella Rawlison. Četrnaestogodišnjeg Poljaka i osmogodišnju Engleskinju, čiji roditelji rade u Kompaniji Sueskog kanala, ugrabe Sudanci i povedu kao taoce prema gor-njem Nilu, gdje bi ih trebalo razmijeniti s bliskim rođacima pobunjenika i neprijatelja tadašnjeg Egipta Mohameda Ahmeda, proglašenim od svojih pristaša i vjernika Mahdijem ili Mesijom. Osnovnu radnju Sienkiewicz je vezao uz otniču i mukotrpnu put djece kroz afričku 'pustinju i prašumu', te stalni sukob otmičara i mladog Stasia oko mogućeg izbjavljenja iz zarobljeništva. Tom naumu prijete uvijek nove i sve tegobnije prepreke, koje bi i odrasla čovjeka izložile pogibelji i opasnosti, a pisac ih uvjerljivo i pripovjedački snažno opisuje, bilo da dolaze od ljudi ili zadivljujuće ali i opasne afričke pri-rode! Sienkiewicz nije toliko zaokupljen mogućim zaple-tom radnje, koliko se vještinom njegove književne mašte čitatelj neprestano iznenađuje sve složenijim odnosom ljudi, zbivanja i bogate afričke prirode.

Piščevo poznavanje zemlje i ljudskih karaktera sud-jeluje u građenju tako složenih detalja da vrlo brzo spoznajemo kako su glavni junaci, Stasio i Nella, Sienkiewiczu osnovni moralni čimbenici romaneskne radnje, ali njihova sudbina i bitka za održanje u tegobnim uvjetima ne prikriva, nego još jasnije ocrta sliku čitave jedne ogromne zemlje nastanjene mnoštvom plemena, s njihovim praiskonskhn vjerovanjima i načinima života.

Čitatelj često ostaje bez daha pred začudnim poveziva-njem geografskih, etnoloških, moralnih i povijesnih či-njenica, njihova znalačkog korištenja u književnom tek-stu, koji često dosiže uvjerljivost ne samo književne istinitosti, nego i jedne dramatične dokumentiranosti! Sienkiewicz je u romanu za mladež U pustinji i prašumi postigao složeno jedinstvo najboljih svojih književnih oso-bina: znalačko korištenje priče, njezino obogaćenje moralnom osnovom, živa i bogata fantazija, ali i ute-meljenje u provjerenim činjenicama o zemlji i ljudima o kojima piše. Pisac koristi istinite događaje o ratovanju Mahdija protiv Egipta, te zbivanja stavlja u vrijeme pok-olja vojske engleskog guvernera Gordona i Mahdijeva os-vajanja grada Kartuma (1885.), opisujući gotovo dokumentarističkom snagom posljedice rata, kroz čije središte provodi i svoje mlade junake. Stasio i Nella svoju nadu u izbjavljenje pronose čitavom Afrikom sve od veljače 1885., pa do rujna iste godine, kada stižu u Mombassu, u okrilje spasiteljske ekspedicije! Neiscrpni književni dar prvog poljskog nobelovca Henrika Sienkiewicza i čitatelju će kroz zanimljive zaplete i stotine znalački opisanih likova pružiti sjajnu sliku pripovjedačke snage i moralne uvjerljivosti koji često pruža samo naj-bolja književnost!

Dr. Branimir Bošnjak

Rječnik

- 1 Te se pukovnije engleskoga konjaništva, koje se u Napoleonovo doba sukobljavalo s poljskim konjaništvom, doista do danas ponose time i nijedan časnik govoreći o svojoj pukovnici neće propustiti reći: "Borili smo se s Poljacima."
- 2 Svi su Mahdijevi rođaci imali naslov plemeniti.
- 3 Taj uzvik znači samo: "Bog je velik", ali Arapi ovako uzvikuju i u slučaju straha, zovući tako u pomoć.
- 4 To je jugozapadni vjetar, koji puše samo u proljeće.
- 5 Životinja manja od naše lisice, zvana fennek.
- 6 Pisac je blizu Adena i čuo grmljavinu koja je besprekidno trajala pola sata. – Vidi "Listove iz Afrike".
- 7 Sisyphus Spina Christi
- 8 Braća i rođaci Mahdijevi.
- 9 Odmila: janješce, dušica.
- 10 Umbaja je velika trublja od slonove kljove.
- 11 Sandalovo drvo od kojega na istoku prave mirisno ulje.
- 12 Nakon propasti derviške države opet je ta veza uspostavljena.
- 13 Emin-paša, podrijetlom njemački Židov, bio je upravitelj Ekvatorije pošto su Egipćani zauzeli zemlju oko Albert-Nyanze, a najčešće je prebivao u Wadelaju. Mahdijevci su ga nekoliko puta napadali. Spasio ga je Stanlev, koji ga je s većim dijelom vojnika dopremio u Bagamovo, koji leži u Indijskom oceanu.
- 14 Borasus Flabellioformis.
- 15 Auselia africana.
- 16 Lissophilosija.
- 17 Jasminum trifoliatum.
- 18 Landolphia florida.
- 19 Colobus caudatus.
- 20 Proljetno kišovito doba.
- 21 Čaj u pet sati, vrijeme kad se pozivaju gosti u Engleskoj.
- 22 Pivo načinjeno od biljke sorgo.
- 23 Begonia Jonsthoni.
- 24 U zadnje se vrijeme konstatiralo, da tu bolest ucjepljuje ljudima svojim ujedom ona ista muha tse-tse, koja ubija volove i konje. No ipak njezin ujed prouzrokuje bolest spavanja samo u nekim krajevima. Za vrijeme Mahdijeva ustanka nije još bio poznat uzrok bolesti.
- 25 Mjera koja odgovara poljskom laktu.
- 26 Bosclapha Canna
- 27 Afričkim se veprovima široko svršava glava, imaju okrugle kljove, a ne trobride, i dosta dugačak rep, koji napadajući dižu uvis.
- 28 Gorile žive u šumama zapadne Afrike, ali ih je Livingston susretao i u istočnoj. Često grabe djecu. Gorila u istočnoj Africi nije tako bijesan kao u zapadnoj, jer kad je ranjen, ne ubija lovca već se zadovoljava time da mu odgrize prste.
- 29 Echinops giganteus raste u tom kraju, a osobito bujno u južnoj Abesiniji; vidi Elisee Reclus, Georg.
- 30 Elisee Reclus.
- 31 Borovica u Abesiniji i u planinama Karamoyo izraste do pedeset metara visoko.

- 32 Tako su Rimljani nazivali pjevanje ili ratnu vrisku legija i Germana, ali također i riku slona.
- 33 Le Roy: "Kilimandžaro".
- 34 Kišno proljetno razdoblje.
- 35 Ti krajevi nisu bili još poznati za Mahdijevb vrijeme.
- 36 Herbert Ward: "Chez les Cannibales de l'Afrique centrale".
- 37 Brajera anthelmitica, krasna biljka, od koje je zrnje izvrstan lijek protiv trakavice. Raste naročito u južnoj Abesiniji.
- 38 Siva zvijer kao ris, iz roda mačaka.
- 39 Filandria medinensis, crv tanak kao končić, dugačak preko jednoga metra. Njegovi ujedi prouzrokuju kadšto upalu.
- 40 Znači isto što u Sudanu zeriba. Velika boma može biti i utvrda ili utvrđeni tabor.
- 41 Proseno pivo, kojim se opijaju crnci.
- 42 Crnačka koplja.
- 43 Dječak koji služi i nosi pošiljke.
- 44 Bilo je to veliko jezero, koje je god. 1888. otkrio znameniti putnik Teleki i nazvao ga Rudolfovim jezerom.
- 45 Afrika je puna tajni. Glasovi o vodenim slonovima odavna su dopirali do ušiju putnika, ali im nije nitko htio vjerovati. U zadnje je vrijeme poslao prirodoslovni muzej u Parizu gospodina Le Petita, koji je vidio vodene slonove u Kongu na obali Leopoldovog jezera.
- 46 Phoenk Senegalensis.
- 47 Cobe Lacrima.
- 48 Adenia globosa.
- 49 O bezvodnim ravninama u tim predjelima vidi znamenitu knjigu Le Roya, sada biskupa u Gabonu, koja se zove "Kilimandžaro".
- 50 Abdullahijeva je vlada ipak trajala još deset godina. Zadnji je udarac dervišima zadao lord Kitchener, koji ih je u velikoj krvavoj bici posve uništio, a zatim je naložio da se Mahdijev grob srauni sa zemljom.